

2021

Informe anual Estat de la cultura i de les arts

 Generalitat
de Catalunya

Co NC A

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts

Índex

5 Introducció: Mirant cap al futur

6 Capítol 1: Esdeveniments i tendències 2021

Arts escèniques. #NoÉsTeatre

Jaume Forés Juliana

Arts visuals. *Un any d'impàs, cautela, hibridacions i col·laboracions*

Montse Badia

Audiovisual i multimèdia. *Nous horitzons i relleus generacionals*

Jordi Balló i Reinald Besalú

Cultura popular i associacionisme. *Nova llei, noves dinàmiques, la mateixa empena*

Guillem Carreras

Creació literària. *L'any en què s'han venut més llibres*

Ada Castells

Edició. *Llibres, una recuperació positiva, però incompleta*

Lluís Agustí

Llengua. *Una valoració amb llums i ombres*

Miquel Àngel Pradilla Cardona

Museus i patrimoni. *L'any de la resiliència*

Montse Frisach

Música clàssica. *L'any de la resiliència, el format petit i el quilòmetre zero*

Rut Martínez i Ribot

Música popular. *Un oasi enmig de l'odissea pandèmica*

Helena Morén Alegret

74 Capítol 2: Les polítiques culturals de la Generalitat de Catalunya durant el 2021

Parlament

Govern de la Generalitat de Catalunya

Departament de Cultura

Capitalitat cultural i científica de Barcelona

92 Capítol 3: Carta de les arts a l'educació. L'educació en les arts, condició del dret de la ciutadania a la cultura

Declaració

Recomanacions

Compromisos de les administracions a la cloenda del fòrum

108 Capítol 4: Cultura en dades

Dades sociodemogràfiques

Pes econòmic de la cultura

Mercats

Estructura del sector

Participació i pràctiques

Impacte econòmic de la covid-19

Paritat i lideratge cultural

168 Capítol 5: Conclusions

Acció legislativa

Acció executiva

Dinàmiques dels sectors culturals

Acord nacional per la cultura

Introducció

Mirant cap al futur

Amb el ressò de la pandèmia, que ha deixat un sector cultural molt afeblit a tots els nivells, *l'Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts* corresponent a l'any 2021 es centra a realitzar una anàlisi i una reflexió en clau de futur que siguin la base de les propostes que han d'ajudar a afrontar una recuperació sostenible i duradora.

L'informe està conformat pels cinc capítols habituals. El primer d'ells, l'anomenat «Esdeveniments i tendències», incorpora el relat de com els sectors culturals han viscut l'any 2021, marcat per la lenta represa de l'activitat cultural, la contenció en els resultats i la il·lusió per la bona resposta de la ciutadania a les propostes que el sector anava plantejant a mesura que s'aixecaven les restriccions.

També incorpora l'anàlisi de la política cultural des de la triple vessant del Parlament, el Govern i el Departament de Cultura. En un any d'eleccions al Govern de la Generalitat, aquest apartat realitza la funció de balanç del que ha fet el govern sortint, però sobretot recull les propostes del nou govern, que haurà de vetllar perquè es realitzin al llarg de la legislatura.

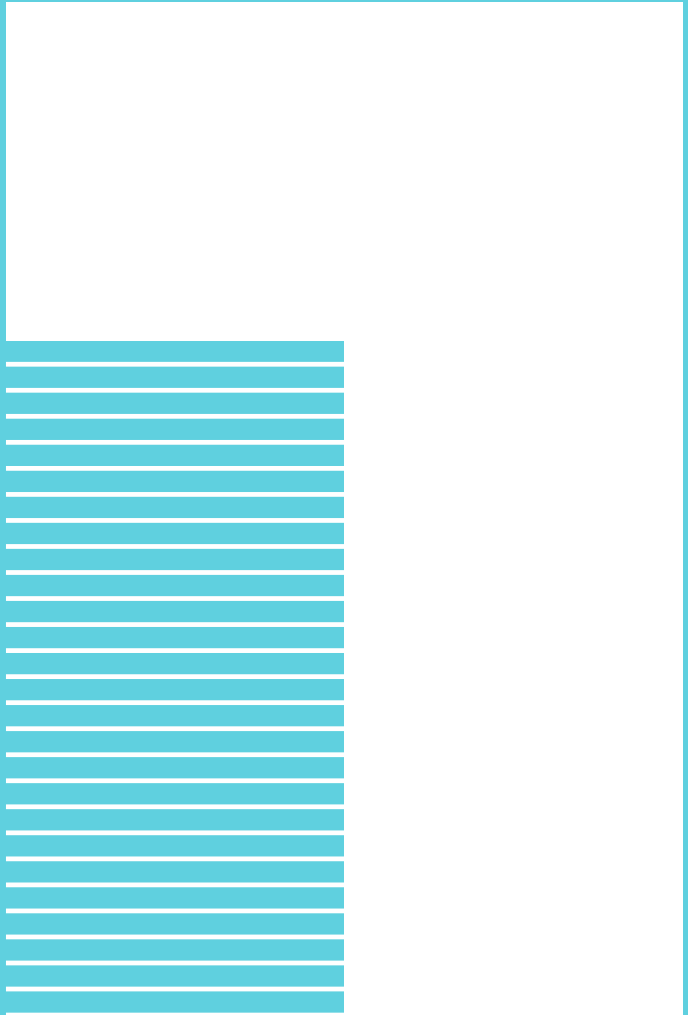
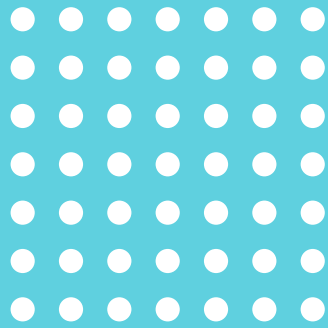
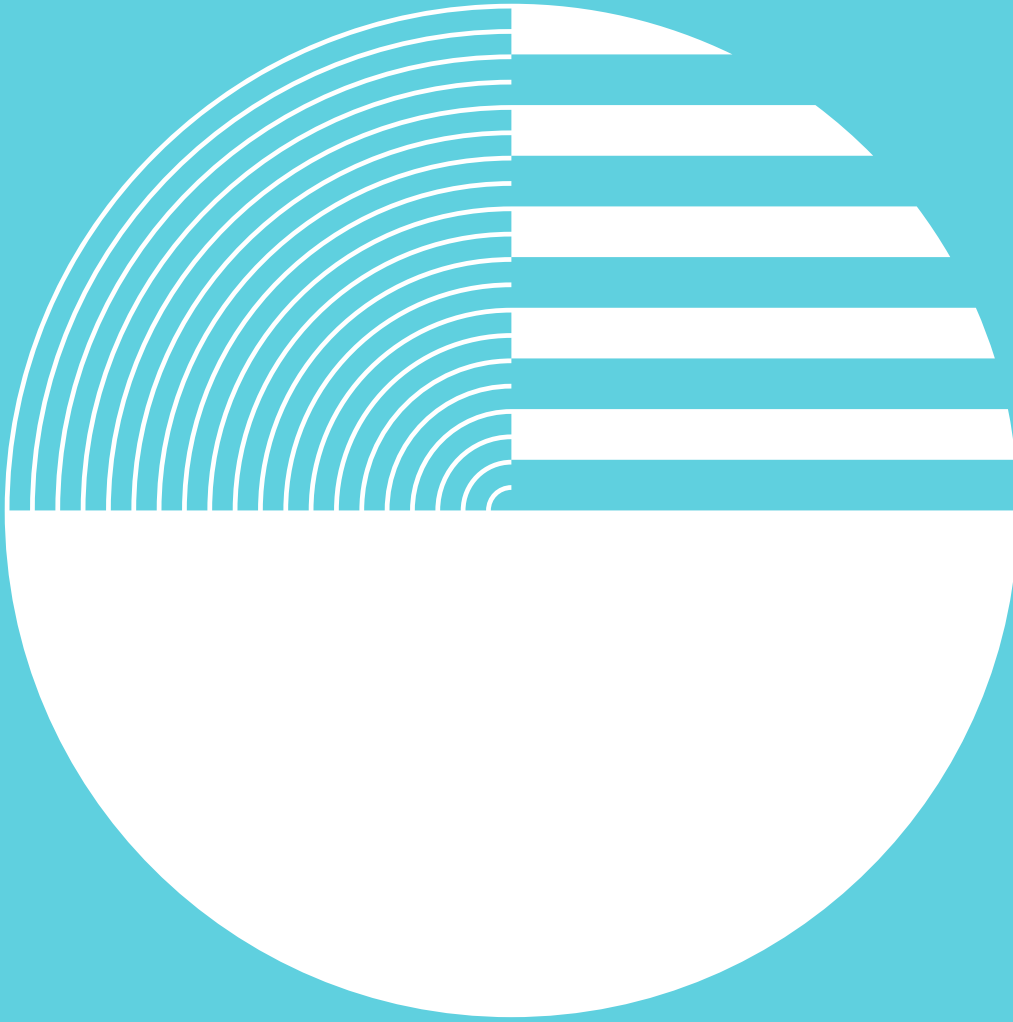
Enguany l'informe inclou un recull detallat dels principals resultats i acords sorgits del 1r Fòrum de les Arts a l'Educació, un projecte iniciat pel CoNCA l'any 2021, però realitzat a inicis d'abril de 2022 i que va comptar amb la participació dels tres departaments de la Generalitat que hi estan implicats: Cultura, Educació i Recerca i Universitats. Amb l'organització del Fòrum, el CoNCA vol fer la seva aportació a la incorporació progressiva de les arts en l'educació obligatòria, com a via per assolir un nivell suficient d'alfabetització artística de la ciutadania, de manera que es pugui garantir la seva capacitat d'accés crític a les arts, així com de practicar les arts i expressar-se creativament. El llegat del Fòrum és la *Carta de les Arts a l'Educació*, on s'inclouen les recomanacions i els compromisos que les diferents administracions han pres davant la incorporació de les arts en l'educació, així com la constitució d'un espai permanent de reflexió i seguiment d'aquests compromisos amb els agents implicats.

El recull de les principals dades i indicadors culturals disponibles en el moment de tancament del document mostra amb números l'impacte de la covid-19 en el conjunt del sistema cultural català i aporta una revisió crítica de les urgències i dels temes més rellevants de present i de futur per als sectors culturals.

L'informe es clou amb les recomanacions que el Plenari del CoNCA realitza sobre la base de tota la informació recollida prèviament. Aquestes propostes van dirigides en primera instància als dirigents responsables de la política cultural del país, però també n'inclou per als agents dels diferents sectors culturals i, sobretot, conté el compromís del CoNCA vers el conjunt de l'ecosistema cultural català.

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts
Juny de 2022

1. Esdeveniments i tendències 2021

Arts escèniques

#NoÉsTeatre

Jaume Forés Juliana

Actor, realitzador i gestor cultural, cap de redacció de *Núvol, el digital de cultura*

El 2021 ha estat un any de recuperació ple d'incerteses. A mesura que ha anat avançant la vacunació de la població, les arts escèniques han anat recuperant una certa sensació de normalitat sense acabar d'assolir la situació prèvia a la pandèmia. L'auge del teatre documental, la primera estrena d'una companyia catalana al Palau dels Papes del Festival d'Avinyó i les polèmiques sobre la representació de les persones migrants i els abusos als centres d'ensenyament artístic han marcat un any ple de celebracions que ens demostren que, malgrat tot, sobrevivim perquè venim de lluny.

RECUPERACIÓ: NOVETATS, AFORAMENTS I RESTRICCIONS

Si bé és cert que a mesura que avançava l'any —i la vacunació— s'anava restablint una certa normalitat en el sector, l'aparició de noves variants del virus de la covid-19 (primer la delta i després l'òmicron) ha afavorit que acabéssim el 2021 com el vàrem començar: amb restriccions d'aforament als equipaments culturals del país.

Al gener érem al llindar de la tercera onada, teníem un estat d'alarma amb toc de queda, s'havien establert confinaments municipals i comarcals i els aforaments culturals estaven restringits al 50 %. Al maig, un cop superada la quarta onada, es va aixecar l'estat d'alarma, el toc de queda va decaure i els aforaments van passar a ser del 70 %. A l'octubre s'anunciava l'anhelat retorn a l'aforament complet, però la irrupció de la sisena onada, propiciada per la variant òmicron, va fer que just abans de Nadal tornéssim al 70 %. Un ball de xifres, restriccions horàries i confinaments perimetrals que ha dut de corcoll, durant tot l'any, als programadors, però sobretot al personal de sala i als responsables de taquilla i venda d'entrades.

Tot i les dificultats, enguany hem recuperat la presència d'artistes internacionals a les nostres cartelleres: Oskaras Koršunovas va inaugurar el Festival Temporada Alta i, fins i tot, un nonagenari Peter Brook va venir al Grec per acomiadar-se dels escenaris barcelonins. Malgrat alguna cancel·lació o ajornament d'última hora —la constel·lació del Mercat de les Flors dedicada a Deborah Hay es va haver de reprogramar de la primavera a la tardor—, podem presumir de ser un dels pocs països europeus que han mantingut els seus equipaments escènics oberts durant bona part de la crisi sanitària.

Tanmateix, segons ADETCA, la temporada 2020-21 es va saldar amb un 17,4 % menys d'espectadors que la temporada 2019-20 i amb un 43,4% menys que la temporada 2018-19, l'última sense cap mena d'afectació per la pandèmia. Certament, el 2021 ha estat un any de recuperació, però amb més alts i baixos dels esperats i, igual que el 2020, ha calgut una forta implicació de l'Administració pública, en forma d'ajuts extraordinaris, per compensar les pèrdues d'un teixit productiu molt afectat per les restriccions.

Fruit d'aquestes dificultats, s'han executat algunes noves iniciatives —nascudes al caliu de la difícil situació viscuda l'any 2020— que seria bo que es consolidessin de cara al futur. A tall d'exemple, cal esmentar el Circuit Nòmada de FiraTàrrrega, que de març a octubre va dur trenta espectacles de l'edició cancel·lada del 2020 a trenta-sis

poblacions de cinc comunitats autònomes (Catalunya, País Valencià, Illes Balears, País Basc i Andalusia), o el projecte «On el teatre batega» dels Teatres de Proximitat de Barcelona.

Enguany, aquestes onze sales de menys de cent vint localitats, a més de presentar plegades les seves programacions i de posar en marxa un abonament conjunt — que ja representa un 3% de les seves vendes—, han obert dues convocatòries de textos i projectes escènics per als períodes 2021-2023 (convocatòria de gener a març) i 2022-2024 (d'octubre a desembre). De fet, algunes de les propostes guanyadores de la primera convocatòria, on es van presentar 456 projectes, ja s'estan exhibint. La resolució de la segona convocatòria, que ha rebut 275 propostes, es va saldar al mes de març del 2022 escollint tretze nous projectes.

També cal destacar la posada en marxa d'un nou títol propi de la Generalitat de Catalunya en ensenyament d'arts escèniques. Davant de la inexistència d'una regulació adequada per part del Govern de l'Estat, es va crear un nou cicle formatiu de grau superior en Maquinària Escènica per tal de cobrir les necessitats de qualificació professional del sector.

USOS I ABUSOS

Sens dubte, una de les notícies més impactants de l'any s'ha produït, precisament, dins l'àmbit formatiu de les arts escèniques. Al llarg de l'any, Núria Juanico i Albert Llimós, periodistes del diari *Ara*, han anat destapant diversos casos d'abús de poder i assetjament sexual en entorns docents com l'Institut del Teatre o el Col·legi de Teatre de Barcelona.

L'octubre del 2019 Juanico i Llimós van iniciar una àmplia investigació sobre abusos sexuals al món de les arts escèniques i l'audiovisual a Catalunya i Espanya que el maig del 2020 ja va produir un primer reportatge sobre abusos sexuals a menors a l'Aula de Teatre de Lleida. Tot i que els casos són molt diferents entre ells, els reportatges demostren que sempre es repeteix un mateix patró: una forta sexualització durant les classes combinada amb l'abús de poder per part del professor.

Això inclou assetjaments, vexacions i humiliacions públiques a la víctima —fins i tot fora de les aules— i, sovint, comentaris sexistes o homòfobs per part de l'abusador, que no dubta a exercir el control mitjançant promeses sobre el futur laboral de la persona assetjada (en un sector que, no ho oblidem, és fortament precari). Cal recordar, a més, que en l'àmbit de les arts escèniques l'instrument de treball sempre és el cos de l'intèrpret —amb les seves capacitats, emocions i incerteses— i que això exposa els alumnes a una vulnerabilitat on cal molta confiança envers el docent per a poder créixer, aprendre i progressar.

El 20 de febrer el diari *Ara* publicava un reportatge on, segons els periodistes, un centenar d'alumnes i exalumnes assenyalaven diversos docents de l'Institut del Teatre, entre els quals destacaven tres noms: Joan Ollé, Jorge Vera i Berty Tovías. Arran d'aquesta publicació, el Síndic de Greuges va obrir una investigació sobre el cas —igual que en els casos de l'Aula de Teatre de Lleida— i l'equip directiu del centre, encapçalat per la directora, Magda Puyo, va dimitir en bloc enmig de protestes estudiantils i alguna manifestació pels carrers de Barcelona. Al juliol, Sílvia Ferrando seria nomenada nova directora de la institució. Entremig, Núria Plana va exercir com a directora provisional.

L'Institut del Teatre va activar, de manera immediata, la seva comissió de prevenció i investigació d'assetjaments sexuals. Al maig, aquesta comissió va expedientar tres docents en concloure que hi havia indicis d'assetjament sexual en un cas i de conducta inapropiada en dos més. La comissió va rebre deu instàncies de dinou alumnes i exalumnes que feien referència a tretze professors, cinc dels quals estaven en actiu i vuit, jubilats, com era el cas de Jorge Vera i Berty Tovías en el moment de publicar-se el reportatge.

Com a mesures cautelars, es va apartar de la docència les persones implicades fins que no es resolguessin els seus expedients. A Joan Ollé se li va atribuir una «conducta inapropiada» durant les classes que incloïa el consum d'alcohol, però el seu expedient es va arxivar a l'estiu arran de la seva jubilació. Al setembre, en canvi, l'Institut del Teatre va anunciar que duria a la Fiscalia el professor Boris Dausà, acusat d'assetjament sexual.

Tanmateix, la mateixa Fiscalia arxivaria aquesta i la resta de denúncies, el març del 2022, al·legant que no hi havia prou indicis de delictes i que, en la majoria de casos, els fets estarien prescrits.

De totes les instàncies rebudes, la comissió només va investigar aquelles presentades per alumnes o exalumnes que feia un any com a màxim que havien deixat el centre. La resta es van traslladar al Departament de Recursos Humans, fet que fou durament criticat pel Síndic de Greuges: «el deure de l'Administració quan hi ha indicis d'assetjament o abusos sexuals no pot quedar supeditat a l'existència de denúncies formals; caldria promoure una investigació exhaustiva, incloure-hi l'alumnat anterior i les responsabilitats atribuïbles als professionals».

Aquest cas va esperonar cinquanta-sis alumnes i exalumnes de l'Escola Superior d'Art Dramàtic de les Illes Balears (ESADIB) a presentar queixes contra diversos docents de la institució, que van acabar amb la dimissió i l'expulsió, al març, del fins aleshores director del centre, Pere Fullana, i del seu secretari tècnic, Martí Fons.

Al juliol, Juanico i Llimós publicarien un nou reportatge que posaria en el punt de mira Toni Font, professor a diversos centres d'ensenyament artístic d'Osona. Quinze exalumnes l'acusaven d'abusos i assetjament sexual —en alguns casos, a menors— i de tinença d'imatges pornogràfiques de menors. Font va acabar dimitint com a secretari de cultura de l'Associació d'Actors i Directors Professionals de Catalunya (AADPC).

A finals de desembre, els mateixos periodistes feien públic que tretze exalumnes del Col·legi de Teatre havien denunciat, mitjançant una instància interna, les pràctiques abusives de vuit professors del centre —amb assetjaments i abusos sexuals inclosos— perpetrades entre el 2005 i el 2020. Tanmateix, el focus principal de la denúncia requeia en un únic docent i, com en els casos de l'Institut del Teatre, s'assenyalava que la direcció del centre n'havia fet cas omís malgrat ser coneixedora dels fets. La secretària acadèmica del Col·legi, Gemma Figueras, va assegurar que s'investigaria el cas quan hi hagués una nova direcció, ja que Gisela Krenn, directora del centre, havia mort a l'octubre.

Tots aquests casos demostren un evident canvi de paradigma en el tractament d'aquestes situacions. El trencament dels silencis i els stigmes que fins ara eren massa habituals en fets com aquests ha estat possible, en bona part, gràcies al sorgiment de col·lectius de suport com Dones a Escena, Dones i Cultura o el Grup d'Acció Feminista (GAF) del mateix Institut del Teatre, nascuts al caliu del moviment #MeToo que va sorgir a les xarxes socials l'octubre del 2017 arran del cas Harvey Weinstein.

LA REALITAT SUPERA LA FICCIÓ

Podem afirmar que, d'uns anys ençà, el teatre documental està de moda. La cartellera d'aquest any n'ha estat un bon exemple. Les obres que indaguen sobre la realitat i traspassen els límits de la ficció, sigui a través de títols que empen la tècnica del teatre *verbatim* —transcripcions literals de testimonis i documents reals— o de peces nascudes d'una intensa recerca sobre problemàtiques que afecten la societat contemporània, han ultrapassat l'etiqueta de «nova tendència» per situar-se en la centralitat del panorama escènic.

N'hem vist arreu: *Encara hi ha algú al bosc*, d'Anna Maria Ricart, creada a partir dels relats de les supervivents de les violacions perpetrades durant la guerra dels Balcans, o l'eloqüent *Prostitución*, coproduïda pel Teatre Español de Madrid i l'Escena Nacional d'Andorra, van obrir i tancar l'any al TNC, equipament que va viure el relleu en la direcció entre Xavier Albertí i Carme Portaceli (Albertí es va acomiadar havent programat 189 espectacles i havent promogut l'edició de 465 textos teatrals, una veritable revolució dins del món editorial català). El Lliure va programar *Casa*, una peça de Lucía Miranda sobre el dret a l'habitatge, i la *Trilogia Pacífic*, de Txalo Toloza i Laida Azkona, un tríptic sobre la realitat neocolonial de l'Amèrica del Sud, a més de *Forasters vindran...*, una peça d'investigació comunitària de Marta Galán que aprofundia en el procés de migració interna viscut a Espanya a mitjans del segle xx.

Fora dels grans equipaments, Jordi Casanovas ens va oferir *Alguns dies d'ahir*, sobre els fets de l'1 d'octubre de 2017, i *Jauría*, sobre el judici del cas de La Manada, un text que, incomprendiblement, només es va poder veure a tres teatres de tot Catalu-

nya: Badalona, Figueres i Viladecans. Laura Vila Kremer va estrenar a FiraTàrrrega una magnífica peça sobre la intersexualitat, *Hermafrodites a cavall o la rebel·lió del desig* i, fins i tot, vam veure dues peces molt diferents sobre el negoci de la mort: *Ciutat dormitori*, de Pau Masaló i Irene Visa, i *Aquelles que no deben morir*, de Las Huecas. Finalment, Clàudia Cedó va oferir-nos un impressionant díptic sobre els drets socials i reproductius de les persones amb discapacitat: *Mare de sucre* —sens dubte, una de les obres de l'any— i *Els àngels no tenen fills*.

Tanmateix, no tot s'ha limitat al teatre documental. Entre les creacions d'aquest 2021 també brillen amb llum pròpia la comèdia de La Calòrica *De què parlem mentre no parlem de tota aquesta merda*, i l'adaptació escènica de la novel·la d'Irene Solà *Canto jo i la muntanya balla* produïda per La Perla 29. També destaquen el tríptic de monòlegs que configuren *M'hauríeu de pagar*, de Jordi Prat i Coll —segurament un dels textos de nova creació més lluïts de l'any—, i l'excel·lent interpretació de Joan Carreras al monòleg de Gabriel Calderón *Història d'un senclar (o alguna cosa de Ricard)*.

EL TRIOMF DE LA DANSA

El 2021 ha estat un molt bon any per a la dansa, no només perquè La Veronal es va convertir en la primera companyia d'arts escèniques catalana a estrenar al Palau dels Papes del Festival d'Avinyó amb *Sonoma*, sinó perquè també hem assistit al tancament de la tetralogia dedicada a Johann Sebastian Bach de la companyia Mal Pelo i al final de la trilogia iniciada per Lali Ayguadé el 2015. Al llarg de l'any vam tenir l'oportunitat de veure nombrosos creadors internacionals, des del canadenc Olivier Dubois, que va passar per la Quinzena Metropolitana de Dansa, fins al retorn d'Alain Platel al Temporada Alta amb la revisitació de l'espectacle *Gardenia* deu anys després de la seva estrena original.

La Veronal també va estrenar la multipremiada *Opening night* al TNC —escollida millor espectacle de l'any als Premis de la Crítica de les Arts Escèniques 2021—, una peça que, inexplicablement, només es va poder veure quatre dies. Caldria revisar aquests temps d'exhibició tan eixorcs dels equipaments públics, perquè no va ser l'únic títol que, malgrat despertar un fort interès del públic, va estar en cartell tan poc temps (*La Font de la Pólvora*, de Llätzer Garcia, en seria un altre bon exemple).

Al maig, el Departament de Cultura i la Fira Mediterrània de Manresa, amb el suport de l'Agrupament d'Esbarts Dansaires, la Federació d'Ateneus de Catalunya i els festivals Ésdansa i Dansàneu, van presentar el nou Pla d'impuls de la dansa d'arrel, que, amb un pressupost de 230.000 euros, empenirà diverses accions de formació, creació i difusió fins al 2023.

LA CULMINACIÓ DEL PLA D'IMPULS DEL CIRC

La presentació a Vilalba dels Arcs de la carpa itinerant de circ del projecte Nilak es va viure com un dels moments culminants del Pla d'Impuls del Circ (PIC) que, des del 2019, duen a terme el Departament de Cultura i l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya (APCC) i que ha suposat el reconeixement del Premi Lluís Carulla 2020 de la Fundació Carulla, a més d'una inversió en el sector d'1,1 milions d'euros.

En el marc del PIC, una delegació de professionals del circ i programadors catalans van visitar els festivals Circolo de Tilburg (Països Baixos) i Theater op de Markt de Neerpelt (Bèlgica) com a part de la mesura d'internacionalització «A Catalan Journey». La iniciativa Pobles de Circ, endegada el 2020 sota l'aixopluc del mateix PIC, es va ampliar amb tres nous municipis de les Terres de l'Ebre i de les comarques gironines, de manera que donava cobertura a un total de set municipis de menys de 10.000 habitants on es van oferir vint-i-set representacions d'una quinzena d'espectacles.

La primera Producció Nacional de Circ, *Estat d'emergència*, estrenada al Grec 2020, va rebre el Premi Zirkòlika 2020 a Millor Companyia Emergent i va recórrer disset municipis de Catalunya i Balears, a més de fer una breu estada al Teatro Circo Price de Madrid. L'espectacle *Desdèmona* d'Alba Sarraute & Les Ofèlies, també estrenat al Grec 2020 i premiat com a Millor Espectacle de Sala als Zirkòlika 2020, va itinerar per tot el territori juntament amb noves creacions destacades com *A la Fresca*, de la companyia Anna Confetti (Premi Zirkòlika 2021 al Millor Espectacle de Pallassos) i

MDR – Mort de riure, de Los Galindos (Premi Zirkòlika Especial 2021 i Premi a millor espectacle de Circ als Premis de la Crítica de les Arts Escèniques 2021).

També cal esmentar que el funàmbul i malabarista esparreguerí Manolo Alcántara va ser guardonat amb el Premio Nacional de Circo 2021 que atorga el Ministeri de Cultura.

NOUS I VELLS FESTIVALS

FiraTàrrrega va celebrar el quarantè aniversari recuperant l'activitat presencial amb una reformulació d'espais que va deixar els carrers de la capital d'Urgell estranyament buits. Un altre dels mercats estratègics d'arts escèniques de Catalunya, el Trapezi de Reus, també va complir vint-i-cinc anys. Aquí, cal esmentar la voluntat del Sismògraf d'Olot de deixar de ser considerat mercat estratègic de dansa de cara al 2022; obrint-se cap a altres disciplines del cos amb una perspectiva més local i sostenible, el festival olotí renuncia a l'estatus d'aparador escènic internacional que ha ostentat durant set anys.

El Temporada Alta i el Dansàneu, el Festival de Cultures del Pirineu —que va ser reconegut amb un dels Premis Nacionals de Cultura atorgats pel CoNCA—, també van celebrar trenta anys d'existència i l'Escena Poblenou va arribar a la vintena capitanejat per Ada Vilaró. Per la seva banda, el Festival Grec de Barcelona va ratificar, en finalitzar la seva 45a edició, a Francesc Casadesús com a director fins al 2023; a Girona, Elena Carmona Sanjúan va prendre possessió com a nova directora d'Arts Escèniques del Teatre Municipal i, després de tretze anys, Gemma Sastre va prendre el relleu d'Albert Pujol al capdavant del Litterarum de Móra d'Ebre.

Cal destacar, a més, l'aparició de noves iniciatives com el festival de dansa Moujuïc de Barcelona o el Festival Z de Girona, dedicat als joves creadors de menys de trenta anys. Així mateix, ressalten la celebració de la segona edició del Berdache [Gender Art Festival], el festival d'arts visuals i escèniques sobre gènere i identitat de l'Hospitalet de Llobregat, o la consolidació de propostes relativament recents, però que ja van per la seva cinquena edició, com la Trobada Internacional d'Arts Vives Africa Moment, el Festival Oui! de teatre francès, el Festival RBLS de Teatre Jove o el Festival Simbiòtic, que aposta per fer accessibles les arts escèniques a les persones amb discapacitat o diversitat funcional.

EFEMÈRIDES, TANCAMENTS I OBERTURES

Més enllà dels festivals, el 2021 ha estat un any ple de celebracions, algunes d'ajornades des de l'any passat, com la de La Cubana, que va commemorar els 40+1 amb una magnífica exposició retrospectiva al Centre Cultural Miramar de Sitges. El Circ Cric va reobrir les portes a l'abril, després de vint mesos d'inactivitat, i va anunciar la creació d'una fundació per preservar el llegat dels seus quaranta anys d'història.

A l'estiu, la companyia T de Teatre i la productora La Brutal van anunciar que s'incorporarien a l'empresa 3xtr3s que gestiona el Teatre Poliorama i que fou fundada fa vint-i-cinc anys per Anexa, Dagoll Dagom i el Tricicle (aquest darrer ja retirat dels escenaris). De fet, igual que La Cubana, el trio humorístic va tenir la seva pròpia exposició d'homenatge al Palau Robert després de ser reconeguts amb un Premi Nacional de Cultura a finals del 2020.

La petita Sala Atrium va celebrar el seu desè aniversari i el Teatre Tantarantana, els trenta anys de programació escènica ininterrompuda, anunciant un replantejament de les seves línies de programació i suport a la creació, com «El Cicló», de cara a la temporada 2022-23. Per altra banda, el Grup Focus, una de les empreses més rellevants dins del sector de les arts escèniques, va celebrar els seus trenta-cinc anys anunciant la inversió en producció més gran de la seva història, la creació d'un *hub* de pensament i el llançament d'un nou projecte formatiu al voltant de la futura Barcelona Artists Factory.

Al juliol, el consistori barceloní va comprar El Molino per reconvertir-lo en un equipament municipal dedicat, en principi, a les arts parateatral i, a finals d'any, la singular Sala Hiroshima, amb la seva eclèctica programació contemporània i internacional, va tancar portes definitivament després de sis anys en funcionament. A

principis d'any, el Teatre Aquitània va viure un dramàtic tancament per impagament de lloguer, malgrat que posteriorment, amb un canvi de gestors pel mig, va tornar a obrir, i a Sabadell el Teatre del Sol es va clausurar per problemes estructurals.

Pocs mesos abans que esclatés la polèmica sobre la representació de les persones migrants arran de l'estrena de *Carrer Robadors*, l'espectacle inaugural del Grec, es va anunciar la posada en marxa d'un nou local de creació i exhibició dedicat al teatre afrodescendent gestionat per l'associació Periferia Cimarronas a Sants. Al desembre, també es va anunciar una ambiciosa inversió de 25 milions d'euros per a l'enèsima remodelació i reobertura de l'emblemàtic Teatre Principal de Barcelona, prevista per al 2024. El Teatre Apolo va reobrir, dos anys després del seu tancament, gràcies a la implicació del grup empresarial madrileny Smedia, i l'Escenari Joan Brossa es va reconvertir en el nou Centre de les Arts Lliures sota l'aixopluc de la Fundació Joan Brossa. A Balaguer, Mercè Bosch i Javier Lázaro van impulsar la reconversió de l'antiga nau de La Mercantil-Cubatera, que portava onze anys tancada, en una nova sala privada d'exhibició i creació d'arts escèniques a les terres de Ponent.

L'any en què es commemorava el centenari del naixement de l'actriu Paquita Ferrándiz i Castells, ens van deixar, entre d'altres, el director i dramaturg Josep Anton Codina (Premi Nacional de Cultura el 2018); el mim i pedagog Anton Font, un dels impulsors d'Els Joglars i fundador d'El Timbal (la primera escola de teatre privada de Catalunya), i el pallasso matemàtic Lluís Raluy i Tomàs, fundador del Circ Raluy Legacy. A finals d'any, la tràgica mort de l'actriu Verónica Forqué va colpir l'opinió pública nacional i, en l'àmbit internacional, cal destacar la pèrdua del compositor estatunidenc Stephen Sondheim, considerat un dels pares del teatre musical contemporani.

Arts visuals

Un any d'impàs, cautela, hibridacions i col·laboracions

Montse Badia

Historiadora, crítica d'art i comissària d'exposicions i projectes

Després de l'excepcionalitat del 2020, l'any 2021 ha estat caracteritzat per la cautela i la voluntat de retorn a la «normalitat». Si el 2020 ens va fer conscients de la fragilitat que representa que tot estigui interconnectat i ha resultat el cop de gràcia per al sector cultural, en l'àmbit de les arts visuals el 2021 ha estat un any de retorn a l'activitat pública en el qual s'han intensificat els formats híbrids (presencials i virtuals) i s'ha produït la recuperació lenta de visites als museus i centres d'art, així com de les dinàmiques col·laboratives.

POLÍTIQUES CULTURALS I ACCIONS DE LES ADMINISTRACIONS PÚBLIQUES

Després de l'aturada de les activitats culturals el 2020 —o de la seva virtualització, en molts casos—, una de les conseqüències de la pandèmia ha estat la urgència de donar suport a les arts visuals, un sector en què des de fa molt temps es pateix d'una gran fragilitat, tant els creadors, com les iniciatives independents i les mateixes institucions. Com a casos paradigmàtics trobem la Fundació Tàpies, sense direcció des de fa dos anys, i la Fundació Joan Miró, que ha vist com s'agreujaven els problemes econòmics que ja arrossegava, degut a la manca d'ingressos de les entrades (el 80% dels seus ingressos totals) a conseqüència del tancament pel confinament.

La perspectiva dels fons europeus ha dinamitzat i donat una mica d'aire a la confecció dels nous pressupostos a cura de les diferents administracions públiques. En particular, Natàlia Garriga, des que fou nomenada consellera del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, va anunciar que un dels seus objectius era aconseguir que es destinés un 2% dels pressupostos generals a la cultura. L'any 2021 els pressupostos (dels quals 298 milions d'euros s'han destinat a cultura) han estat una pròrroga dels del 2020, però abans d'acabar 2021 ja s'anunciaven els pressupostos per a l'any 2022, amb un increment per a la cultura del 28,3% respecte als anys anteriors, amb una xifra total de 389,4 milions d'euros.

Mentrestant, al Govern central, el nou ministre de Cultura, Miquel Iceta, reprenia el projecte de l'Estatut de l'Artista, iniciat sota el mandat de José Guirao, per dotar el sector d'un marc jurídic estable i millorar les condicions laborals dels professionals de la cultura.

La Llei de mecenatge és un altre dels temes urgents que s'estan activant, en aquest cas, amb una feina constant a càrrec de la Fundació Catalunya Cultura, que treballa per «l'aprovació d'una nova llei que adapti a la realitat socioeconòmica actual els incentius fiscals de la participació privada en activitats d'interès general i assentar els fonaments per al desenvolupament del mecenatge i la filantropia al nostre país amb un nou marc normatiu».

Pal·liar la precarietat del sector ha estat una de les accions compartides per la majoria d'administracions, que han intensificat les convocatòries d'ajuts, subvencions, beques, programes de recerca, premis i oferta d'adquisició d'obra. A part de les convocatòries ordinàries, se n'han preparat d'extraordinàries, com ara diferents

programes de compra d'obra, impulsats, entre d'altres, per l'Ajuntament de Barcelona, per un total de 600.000 €, i la Generalitat de Catalunya, per un total de 250.000 € per a la convocatòria pública d'adquisicions per a la Col·lecció Nacional d'Art de Catalunya. Així mateix, l'OSIC i l'ICUB han incrementat els seus pressupostos d'ajuts i subvencions, i en el cas de l'ICUB l'edició dels Premis Ciutat de Barcelona es va transformar en les beques Premis Ciutat de Barcelona, dotades amb un total d'1,6 milions d'euros. L'OSIC va obrir novament la convocatòria de beques per a la recerca i la innovació en els àmbits de les arts visuals, de l'arquitectura i el disseny, de les arts escèniques, de la música i del pensament, amb un import total d'1,2 milions d'euros i la Fundació MACBA ha impulsat les beques BKFMACBA (10 beques amb un finançament de 3.000 € cadascuna) per realitzar treballs de recerca al voltant de la col·lecció i dels programes educatius.

La confecció del Cens d'artistes de Catalunya per part de la Generalitat de Catalunya constitueix un primer instrument de treball per conèixer millor els artistes i creadors del país. Aquesta eina ha de servir per donar resposta a les necessitats dels professionals del sector i definir noves polítiques públiques de l'àmbit cultural.

NOMENAMENTS

El 2021 ha coincidit amb la renovació mitjançant concurs públic de diferents direccions en centres d'art de tot el territori: Vicent Fibla al capdavant de Mèdol, el centre d'arts contemporànies de Tarragona; Ingrid Guardiola al Bòlit de Girona; David Armengol a La Capella a Barcelona; Enric Puig a Santa Mònica, així com amb la continuïtat de Valentín Roma a La Virreina Centre de la Imatge. També s'han produït canvis als espais de producció, com a La Escocesa amb la incorporació d'Alba Colomo en la direcció i, a finals d'any, el nomenament d'Anna Manubens al capdavant de la fundació privada AAVC i d'Hangar.

Mereix un capítol apart l'episodi polèmic viscut al MACBA, que ja havia anunciat que el contracte de Ferran Barenblit en la direcció es mantindria fins a l'agost de 2021. Mentre es convocava un nou concurs per a la direcció, que guanyaria Elvira Dyangani Ose amb un programa que posava la noció dels afectes com a *leitmotiv* de les dinàmiques del museu, es vivia la contradicció que els caps d'exposicions i programes públics escollits per Ferran Barenblit, Tanya Barson i Pablo Martínez, eren acomiadats de manera brusca. No obstant això, l'arribada al setembre d'Elvira Dyangani Ose era acollida amb entusiasme pel sector i pel mateix equip del museu.

No ha estat exempt de controvèrsia el canvi de rumb de la Fundació Joan Brossa, que amb el nom de Centre de les Arts Lliures ha redefinit el seu equip directiu i les seves línies d'actuació. La crítica ha estat conseqüència de la realització d'aquestes accions sense la convocatòria d'un concurs públic i la manca de transparència en la gestió, mentre que el seu president, Vicenç Altaió, defensava l'aposta per un model innovador i radical.

INICIATIVES. UN ANY DE COL-LABORACIONS

La col·laboració ha estat el *leitmotiv* de moltes de les iniciatives que han tingut lloc durant aquest any. Les galeries d'art són ara més conscients del seu rol d'agent actiu dins aquest ecosistema artístic, així com del fet que duen a terme una activitat que no és només comercial, sinó també de mediació, molt alineada amb la que fan les institucions. Això s'ha fet palès amb una col·laboració més gran entre galeries a través d'associacions i projectes conjunts, com Barcelona Gallery Weekend o Art Nou, entre d'altres.

Així mateix, Hangar, l'Ajuntament de Barcelona i CERN —l'organització europea per a la investigació nuclear ubicada a Suïssa— han signat un conveni, i La Capella ha establert col·laboracions amb diferents iniciatives independents com Homesession. Institucions com la Fílmoteca de Catalunya o la cooperativa Zumzeig han seguit participant en programes vinculats a les arts visuals: la Fílmoteca mitjançant la col·laboració amb la Fundació Miró i La Virreina Centre de la Imatge i la presentació dels films *Donar cabuda*, de Perejaume, i *Touching Blues*, d'Aimar Pérez Galí, i Zumzeig mitjançant la col·laboració amb Green Parrot i A*DESK i LOOP, entre d'altres.

El 2021 ha vist també com s'intensificava la realització d'accions conjuntes per tot el territori. *Obres els dipòsits*, projecte curatorial a càrrec de Federic Montornès dut a terme el 2020, va guanyar el concurs convocat per Transversal Xarxa d'Activitats Culturals. La convocatòria de 2021 ha nomenat guanyadora la proposta de Carolina Grau amb el projecte *Natura Viva: musa i mimesi*, que tindrà lloc el 2022.

El programa emès per les televisions locals *Territori Contemporani*, dirigit per Albert Jordana i Frederic Montornès, conduït per Martí Sales i produït per La Xarxa en col·laboració amb Vallès Oriental Televisió (VOTV), ha continuat la seva trajectòria, iniciada el 2018. És un programa sobre art i cultura contemporanis a Catalunya per descobrir les plataformes de difusió, promoció i producció de l'art i el pensament a comarques a través de la veu dels seus protagonistes: els artistes i els agents culturals de cada espai o iniciativa.

L'anunci de la celebració de Manifesta 2024 a Barcelona obre expectatives per a la dinamització del sector. Manifesta és una biennal europea nascuda a finals dels anys noranta que es celebra en una ciutat o regió diferent cada dos anys. Barcelona està treballant amb el conjunt de l'àrea metropolitana (l'Hospitalet, Badalona, Sabadell, Terrassa, Mataró, Granollers, etc.) per tal de consolidar-se com a regió influent en l'àmbit cultural i econòmic. Un dels objectius d'aquesta manifestació és crear un debat intel·lectual que apel·li l'art, l'educació, l'urbanisme i la idea d'Europa, i que sigui rellevant tant per al públic local com internacional. Busca ser visible més enllà dels tres mesos que dura, de manera que el treball previ realitzat durant els dos anys anteriors a la seva presentació serveixi per dinamitzar tot aquest context.

No podem tancar aquest capítol dedicat a les iniciatives destacades sense mencionar els projectes i les organitzacions independents, que constitueixen la cultura de base i contribueixen a dinamitzar el nostre teixit cultural i donar-hi consistència. Entre elles, destaquen els programes i les accions duts a terme durant aquest any per Chiquita Room, Homesession, Green Parrot (que ha obert en un nou espai); els espais gestionats per artistes (Fase a l'Hospitalet de Llobregat, Malpaís i Foc al carrer Encuny, 24, a la Zona Franca, amb la galeria Cordova al mateix edifici); la tasca de plataformes com GRAF o A*DESK, i la labor de formació de l'ACCA (l'Associació Catalana de Crítica d'Art) amb el programa *online Quan l'afecte esdevé cura*. Així mateix, s'ha produït una proliferació d'activitats públiques a càrrec de llibreries arreu del territori (La Caníbal, Llibreria Finestres, Llibreria Byron i Ona Llibres a Barcelona; La Fatal a Lleida; La Vitel·la a Palafrugell; El Tinter a la Pobla de Segur o Espai Llavors a l'Hospitalet de Llobregat), que duen a terme una notable activació cultural.

EXPOSICIONS DESTACADES

Si fem un repàs per les diferents institucions, trobem l'exposició *En temps real. La Col·lecció Rafael Tous d'art conceptual*, la qual aplega 120 obres de 28 artistes, seleccionades de la donació de més d'un miler d'obres al MACBA. Del programa de la Fundació Miró ens fixem en les exposicions dedicades a artistes del context *Tallers compartits. Tres casos d'estudi*, organitzada per Martina Millà; *El sentit de l'escultura*, comissariada per David Bestué, i *Miró-ADLAN. Un arxiu de la modernitat (1932-1936)*, a cura de Joan M. Minguet. De la breu programació de la Fundació Tàpies destaca la instal·lació de John Akomfrah *Vertigo See*.

El MNAC ha centrat la seva programació en el tema de la guerra amb les exposicions *Museu en perill! Salvaguarda i endreça de l'art català durant la guerra civil; La guerra infinita. Antoni Campaña; Aeronàutica (vol) interior*, de l'artista Francesc Torres; *Els colors del foc. Hamada-Artigas*, i *Gaudí*, l'exposició inaugurada gairebé a finals d'any. Paral·lelament, el museu ha presentat el programa «Artistes al museu», en el qual artistes contemporanis desenvolupen projectes de recerca i intervencions al museu. Aquest any hi han treballat Èlia Llach, Svantje Busshoff, Antonio Ortega i Francesca Llopis.

El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona ha organitzat la seva programació a partir de la noció de convivència, amb les exposicions *Urban Nature*, del col·lectiu teatral Rimini Protokoll; *Mart. El mirall vermell*; *Ciència Fricció. Vida entre espècies companyes*, comissariada per Maria Ptqk, i *La màscara no menteix mai*.

La Virreina Centre de la Imatge ha presentat mostres dedicades a Joseph Beuys (*Pedagogia radical, democràcia directa i plàstica social*) i les exposicions dels artistes Marcelo Expósito, Patricia Dauder, Andreas M. Kaufmann, Adrià Julià, Joan Fontcuberta (també present a Can Framis i al festival Panoràmic) i l'estudi Herreros d'arquitectura. Fabra i Coats Centre d'Art Contemporani ha presentat exposicions dels artistes Martí Anson, Broomberg & Chamarin i Nuria Güell i l'exposició col·lectiva *La transformació sensible*, a cura d'Oriol Fontdevila.

Altres exposicions que s'han pogut visitar el 2021 són *L'underground i la contracultura a la Catalunya dels 70*, de Pepe Rivas, al Palau Robert de Barcelona; mostres de Vicenç Vacca, Lúa Coderch i Alberto Peral al Centre Cultural Tecla Sala, a l'Hospitalet; *Guardar a fora*, l'exposició performàtica de Perejaume organitzada pel MAC de Mataró, a diferents espais del Maresme; l'exposició d'Àngels Ribé, comissariada per David Armengol, al centre Maristany de Sant Cugat; la col·lectiva *Food. La utopia de la proximitat*, amb la qual Carme Sais s'acomiadava de la direcció del Bòlit, i *Cap a les deus*, la primera exposició de l'etapa d'Ingrid Guardiola a la mateixa institució. Nora Ancarola exposava a Lo Pati d'Amposta i Lara Almarcegui a La Panera, a Lleida. Cal mencionar també el pavelló català de la Biennial d'Arquitectura de Venècia amb el projecte *Air/Aria/Aire*, d'Olga Subirós.

En l'apartat fotografia, Foto Colectania ha presentat *Mary Ellen Mark. Vidas de mujeres* o la col·lectiva *Face Control*, i el KBr de la Fundació Mapfre, *Nicholas Nixon, Garry Winogrand* o *Paolo Gasparini. Campo de imágenes*.

El Museu del Disseny ha mostrat *Emergència! Dissenys contra la covid-19, MIRALLES. Perpetuum Mobile* i *Balenciaga. L'elegància del barret*, al costat de *blockbusters* com *Banksy. The Art of Protest*. Precisament, els *blockbusters* com a model expositiu han estat motiu de controvèrsia. El Museu Marítim, a les Drassanes, és un dels espais que els allotgen puntualment.

En l'apartat d'art digital i experiències immersives, s'ha presentat l'exposició *Frida Kahlo* a Ideal. Centre d'Arts Digitals i *teamLab. Art, Tecnologia i Natura*, del col·lectiu artístic japonès teamLab, a CaixaForum. L'any acabava amb la notícia que el Teatre Principal de la Rambla de Barcelona acollirà una programació d'obres de teatre i exposicions immersives.

OBERTURES (I TANCAMENT) D'ESPAIS

A la primavera va esclatar la polèmica amb l'anunci del tancament del programa d'art contemporani a La Capella de Sant Roc per dedicar-la a la memòria del compositor Robert Gerhard. El tema va quedar en suspens quan l'Ajuntament de Valls va informar que això no suposava el tancament del programa d'art contemporani, sinó la seva reubicació, encara per decidir.

A l'estiu, tres galeries d'art de Barcelona, Bombon Projects, Nogueras Blanchard i Joan Prats, inauguraven un espai d'exposicions conjunt a Fonteta, al Baix Empordà. Al mes d'octubre, obria les portes al Palau de Cervelló del carrer Montcada de Barcelona el Moco Museum, amb obres de Banksy, Jean-Michel Basquiat i Keith Haring, entre d'altres.

BIENNALS, FIRES I FESTIVALS

S'han celebrat diversos festivals, caracteritzats per presentar formats híbrids i ser més reduïts, per ser presencials amb un aforament limitat i també per oferir propostes en línia, com *Sónar*, al CCCB; *Ars Electronica Gardens*, en col·laboració amb *Ars Electronica* a Linz; *Eufònic*, a les Terres de l'Ebre; *Xcèntric*, que ha celebrat 20 anys, i *l'Alternativa*, que ha fet 25 anys. El Festival Panoràmic, a partir de les nocions d'incertesa, atzar i predicció com a *leitmotiv* i amb la presència de l'artista Erwin Wurm, s'expandeix per Granollers (a la Fàbrica Roca Umbert) i Barcelona. La Biennial Ciutat i Ciència s'ha celebrat un cop més a Barcelona i la Biennial d'Art de Tarragona ha reformulat els seus premis per adaptar-se a les pràctiques artístiques actuals. També ha tingut lloc la 12a edició de la Biennial d'Art Leandre Cristòfol a La Panera, a cura de Cèlia del Diego, Soledad Gutiérrez i Alexandra Laudo. La XXII Biennial d'Art Contemporani Català, organitzada per la

Galeria Canals de Sant Cugat, es presentava a l'Espai Isern Dalmau de la Fundació Coromina a Barcelona.

S'han celebrat les fires Ars Libris (especialitzada en llibres i publicacions d'artistes, al mes de juny al Mercat de Sant Antoni), Swab (al Pavelló Italià de la Fira de Barcelona, al mes d'octubre) i Loop (el festival de vídeo que ha canviat la ubicació hotelera anterior pels espais de La Pedrera, al mes de novembre). Una nova fira, en-cetada l'any passat i de caràcter privat, By Invitation, especialitzada en art modern i contemporani, ha tingut lloc novament al Círculo Equestre de Barcelona.

PREMIS

El Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) ha reconegut enguany amb el Premi Nacional de Cultura l'escriptor i pintor Narcís Comadira, la fotògrafa Maria Contreras Coll, l'editora Maria Carme Dalmau, el Festival de Cultures del Pirineu Dansàneu i l'artista electrònica Mónica Rikić. Segons el Plenari del CoNCA, jurat dels Premis, hi conflueixen, amb una àmplia representació generacional, «la transmissió de coneixement, el poder transformador de la cultura, el compromís territorial i una bona mostra del paper de la cultura com a bé essencial per al desenvolupament personal i col·lectiu».

En l'àmbit estatal, cal destacar el Premio Nacional de Fotografía 2021, que va ser per a Pilar Aymerich.

Els premis ACCA corresponents a l'edició 37 (2020) han estat atorgats a La Caníbal (espais i iniciatives), A Bao A Qu (educació), Pedro G. Romero (recerca) per l'exposició *Helios Gómez. Dies d'Ira*, Teresa Sesé (crítica d'art), Glòria Bosch i Susanna Portell (comissariat) per l'exposició *L'amistat infinita. Àngel Ferrant i X. Vidal de Llobatera* i Oriol Vilapuig (projecte artístic) per l'exposició *Son. empremtes i figuracions a les Valls d'Àneu*.

Els premis GAC, organitzats per Galeries d'Art Catalunya (GAC) i Art Barcelona, van atorgar els Premis Honorífics a la trajectòria a l'artista Fina Miralles i al galerista Artur Ramon Picas; a la millor exposició, a l'artista Eulàlia Rovira a la galeria etHALL; al millor comissariat, a Glòria Bosch i Susanna Portell per la curadoria de l'exposició *L'amistat infinita* als Espais Volart de la Fundació Vila Casas; a la millor exposició, a Evru Zush per *Volver a ser*; a la millor exposició històrica, a la Galeria Marc Domènech, per Óscar Domínguez. *El triple traç, 1948-1952*; al col·leccionisme, a Germán López i Marián Sanz, i finalment, a la crítica d'art, a Montse Badia, i al mitjà de comunicació, a Carolina Rosich, per la seva tasca a TV3.

La setena edició del Premi de Videocreació va guardonar *ex aequo* els projectes «Palau de vent», de Lúa Coderch, i «Història potencial de Francesc Tosquelles, Catalunya i la por», de Mireia Sallarès. Ambdós es van presentar públicament en el context del Festival Loop, celebrat durant el mes de novembre d'enguany. La guanyadora del premi 2021 ha estat l'artista Alex Reynolds.

PUBLICACIONS

Entre les publicacions més sobresortints, La Virreina Centre de la Imatge ha produït monogràfics dedicats a Tres, Marcelo Expósito (*Nueva Babilonia: designar o no un trabajo como arte es una decisión táctica*) i Manolo Laguillo, i també les traduccions de textos de Boris Groys (*La lògica de la col·lecció i altres assaigs*).

Així mateix, destaquen *Aparicions*, un llibre de l'artista Enric Farrés Duran i la crítica Mela Dávila, que acompanyà una mostra de l'artista al Centre de Documentació del MACBA; el catàleg de l'exposició al Palau Robert *L'underground i la contracultura a la Catalunya dels 70* (editat per la Generalitat de Catalunya); *Miró i els poetes catalans* (Univers), de Vicenç Altaió; *Pintura catalana. Primeres avantguardes* (Univers), de Joan M. Minguet; *D'un roig encès. Miró, Palau i Fabre, Perucho i Picasso* (Fundació Palau i Galaxia Gutenberg), amb edició a càrrec de Julià Guillamon; *Joan Miró sota el franquisme (1940-1983)* (Galàxia Gutenberg), de Josep Massot; *Art (in)útil. Sobre com el capitalisme desactiva la cultura* (Raig Verd), de Daniel Gasol; *La nit portuguesa* (Contra), de Gabriel Ventura, i en un sentit més divulgatiu, *L'art d'explicar l'art*, del periodista Enric Nogueras Abelló (Columna).

COMMEMORACIONS

El 2021 han tingut lloc les commemoracions següents: cent cinquanta anys del naixement del pintor Hermen Anglada Camarasa i del cineasta Segundo de Chomón, i cent anys del naixement del fotògraf Joan Colom i del pintor, escultor i ceramista Maties Palau Ferré. Ha fet setanta-cinc anys que va sortir el primer número de la revista *Ariel*, impulsada per Josep Palau i Fabre, Xavier Romeu, Miquel Tarradell, Joan Triadú i Frederic-Pau Verrié. La revista va deixar de publicar-se el 1951. Així mateix, s'han complert vint anys de la creació de la Viquipèdia en llengua catalana.

L'any acabava amb la polèmica per la no inclusió de la commemoració del centenari de l'escriptor i poeta visual Guillem Viladot en l'agenda oficial de l'any 2022 que finalment ha estat inclòs, juntament amb Gabriel Ferrer i Joan Fuster.

NECROLÒGIQUES

Durant l'any 2021 ens han deixat l'artista Dani Karavan, autor del memorial en homenatge a Walter Benjamin a Portbou; la pintora i gravadora Roser Bru, exiliada a Xile després de la guerra civil; Helena Cambó i Mallol, mecenes cultural; l'arquitecte Oriol Bohigas, i el dibuixant Picanyol.

Audiovisual i multimèdia

Nous horitzons i relleus generacionals

Jordi Balló.

Assagista, professor i director del Màster en Documental de Creació

Reinald Besalú

Professor i investigador del Departament de Comunicació de la UPF

En un any encara sota els efectes de la pandèmia, les expectatives de reconstrucció del sector audiovisual estan en primera línia dels objectius plantejats. Si bé la crisi ha afectat uns sectors més que uns altres, el fet comú és una percepció ambigua, en la qual es comprova una fuga del talent cap a sectors de producció més consolidats a Madrid, i al mateix temps una capacitat de generar projectes amb gran projecció internacional i qualitat reconeguda.

EL CINEMA EN PERSPECTIVA INTERNACIONAL

La dada més reveladora respecte a la producció cinematogràfica catalana de l'any 2021 és el seu ressò internacional. Aquest biaix qualitatiu no sempre es posa en valor, però és un element essencial per a un sector cultural que necessita aquest ecosistema d'intercanvi per tal de no caure en la complaença. Si ens atenem als festivals de cinema de més projecció, els de categoria A, comprovem que en tots ells hi ha hagut pel·lícules catalanes destacades, les quals en molts casos han estat les úniques representants de l'Estat espanyol. L'any va començar amb la presència del film documental *Alma anciana*, d'Álvaro Gurrea, al Fòrum de la Berlinale 2021, un festival completament renovat des del nomenament del seu director, Carlo Chatrian. Al Festival de Canes, la Setmana de la Crítica va seleccionar *Libertad*, òpera prima de la guionista Clara Roquet, produïda per Lastor Media. En la mateixa edició del festival, el curtmetratge *La caída del vencejo*, de Gonzalo Quincoces, produït per Escac Films, era seleccionat al Cinéfondation Selection. Al Festival de Locarno, *Sis dies corrents*, una «comèdia documental» de Neus Ballús produïda per Distinto Films, es va endur tres premis (millors actors, premi dels exhibidors europeus, premi del jurat jove) i posteriorment l'Espiga de Plata al Festival de Valladolid. Al Festival de Sant Sebastià van participar en la selecció oficial *Las leyes de la frontera*, de Daniel Monzón, basat en la novel·la de Javier Cercas, produït per Ikiru Films, i *El buen patrón*, de Fernando León amb producció de Mediapro, que ha acompanyat la carrera del director des de *Los lunes al sol*. Al Festival de Venècia Mediapro també produïa un film a la secció oficial, *Competencia oficial*, de Mariano Cohn i Gastón Duprat. Van participar en altres seccions del festival venecià les pel·lícules següents: *Costa Brava*, *Lebanon*, de Mounia Aki, coescrita per Clara Roquet i amb Lastor Media entre els coproductors, i *Tres*, de Juanjo Giménez, produït entre d'altres per Frida Films; aquest film és el primer llargmetratge de Giménez després de l'èxit del seu curt *Timecode*, que havia guanyat la Palma d'Or al Festival de Canes. En el zenit d'aquest panorama internacional s'ha produït el fet sense precedents que dos films catalans —*Un año, una noche*, d'Isaki Lacuesta, produït entre d'altres per Bambú Producciones i La Termita Films, i *Alcarràs*,

de Carla Simón, produït per Avalon, Elastica Films i Vilaüt— han estat seleccionats a competició de la Berlinale 2022. *Alcarràs* finalment es va emportar l'Os d'Or del Festival; es tracta d'un film estacional que aplica de forma magistral la metodologia del real, parlat en català, amb un elenc format completament per actors no professionals.

Així mateix, podem afegir que *El ventre del mar*, d'Agustí Villaronga i coproduïda, entre altres, per Testamento PCT i Filmin, va guanyar el Festival de Màlaga, i que en l'edició dels premis Goya de l'Acadèmia del cinema espanyol s'ha produït el fet insòlit que 16 dels 26 premis possibles han anat a produccions catalanes (*El buen patrón*, *Las leyes de la frontera*, *Libertad*, *Mediterráneo* i *Tres*). D'aquestes dades s'extreu una vitalitat creativa extraordinària, en un moment en què es denuncia la manca de finançament del cinema català i la fugida de talents, a partir sobretot de la pèrdua de protagonisme de TV3 en el lideratge del sector.

LA PRODUCCIÓ CATALANA A LES PLATAFORMES

La capacitat de produir per a les grans plataformes de vídeo a la carta per subscripció esdevé cada vegada més un termòmetre sobre l'estat i la vitalitat del sector de la producció audiovisual. En aquest sentit, cal dir que, tot i la presència notable i creixent de produccions catalanes en les plataformes, aquest segueix sent un àmbit de negoci explotat sobretot per productores amb seu a Madrid, comparativament molt més presents en els seus catàlegs. A més, aquesta presència catalana es concreta en un ventall relativament limitat de formats, aspecte que evidencia el potencial i les oportunitats que poden oferir encara les plataformes com a camp per a la diversificació.

En tot cas, és evident que treballar per a plataformes globals ja no és quelcom excepcional en el panorama de la producció audiovisual catalana, en un context d'increment de la inversió per part d'aquests agents en producció local. El sector, doncs, va adquirint capacitat d'interlocució amb uns agents que, a banda d'operar amb uns criteris de producció diferents dels de les televisions convencionals, permeten que obres audiovisuals d'aquí tinguin l'oportunitat d'arribar immediatament a un públic potencial global, amb tot el que això implica per al coneixement i la imatge del sector arreu.

Dels cinc llargmetratges de ficció espanyols originals de Netflix estrenats el 2021, tres han estat dirigits per directors catalans: *Bajocero*, de Lluís Quílez; la comèdia *Loco por ella*, de Dani de la Orden; i *Xtremo*, de Daniel Benmayor i amb guió d'Ivan Ledesma. Cal sumar-hi el film documental de Tània Balló *El caso Wanninkhof-Carabantes*, produït per Brutal Media, o sèries com *El tiempo que te doy*, de la productora catalana Corte y Confección de Películas. Sense ànim de ser exhaustius, a HBO també es pot destacar el cas de la sèrie documental *Vitals, una historia humana*, sobre la vida de pacients i treballadors en un hospital durant els primers mesos de pandèmia, de Fèlix Colomer i produïda per El Terrat; i a Movistar les segones temporades de les sèries *Vida perfecta*, de Leticia Dolera, i *Merlí: Sapere Aude*, d'Héctor Lozano i coproduïda amb TV3. A banda, també cal mencionar l'aposta de la plataforma catalana Filmin per la producció original, amb l'estrena el 2021 de la sèrie *Doctor Portuondo*, de Carlo Padial i produïda per La Chica de la Curva.

UNA NOVA GENERACIÓ DE PRODUCTORES

Una de les característiques dels films i projectes audiovisuals rodats a Catalunya durant l'any 2021 és el desdoblament o multiplicació de les figures dels coproductors en una mateixa obra. Pot haver-hi moltes explicacions sobre aquest fenomen, però un de ben clar és que respon a l'emergència d'una nova fornada de productores que acompanya i impulsa el relleu generacional i de gènere que ja s'ha certificat en l'audiovisual català. La vitalitat d'aquestes productores i el fet de sentir-se vinculades generacionalment a cineastes contrasten amb les dificultats amb què es poden trobar a l'hora de finançar els seus projectes, donat que els ajuts públics sovint estan condicionats a l'historial previ que les productores puguin aportar. Aquesta seria una raó de les aliances puntuals en films concrets on les productores més novelles necessiten l'aval d'alguna productora més consolidada. Alhora, aquesta col·laboració també serveix per conèixer els procediments de gestió de les diverses formes de finançament i optimitzar els mecanismes de producció i difusió.

Com a espais d'observatori d'aquest fenomen realment significatiu, emergent i renovador, podem referir-nos a algunes iniciatives de les associacions de productors. Un dels exemples és el premi anual al desenvolupament de noves productores que atorga l'associació PROA en el seu «Programa de Creixement Empresarial» durant el festival de Sitges. En l'edició de 2021, el premi ha anat a parar a la productora The South Project Movies, amb el film *La noche de la infancia*, de Xisi Sofia Ye Chen, un projecte desenvolupat en el Màster de Documental de Creació de la UPF. Com a projectes finalistes d'aquesta mateixa edició hi havia Fractal 7, amb *L'estrany*, d'Oriol Guanyabens; Quatre Films, amb *Bodegón con Fantasmas*, d'Enrique Buleo; Los Olvidados Films, amb *Cara Sucia*, d'Ignacio Acconcia, i La Parcela Producciones, amb *Ultravioleta*, de Mamen Díaz. Durant el Festival de Sitges l'associació Productors Audiovisuais de Catalunya (PAC) promou la trobada anual «Producers Meet Producers», en la qual es posa en relació productors novells amb productores més consolidades, a partir d'iniciatives de mentoria i de consultoria. També ha posat en marxa un sistema de formació *online* adreçat a aquest *target* de noves productores. En la seva setena edició, l'any 2021, «Producers Meet Producers» va presentar alguns casos d'èxit, com ara *Visitante*, produïda per Beniwood i Life & Pictures, i *Traspasant Murs*, mentoritzada per Createl.

Aquesta aparició de noves productores té caràcter vocacional. Així com en altres moments de la història de l'audiovisual català moltes noves productores naixien per iniciativa dels mateixos autors per tal de mantenir el control dels seus projectes, ara són figures joves que plantegen estratègies de producció, moltes d'elles disruptives, de cara a consolidar-se en aquest camí, acompanyant i generant carreres autorals i projectes innovadors.

EL PITCHING DEL CLÚSTER AUDIOVISUAL

Les facultats de comunicació audiovisual de les diverses universitats catalanes i centres adscrits continuen essent un fornidor constant de projectes en els formats més diversos, que s'incorporen a la indústria en ser acollits per productores i empreses del sector. Un dels factors nuclears d'aquest flux positiu és la celebració de la Setmana del Talent Audiovisual, organitzada pel Clúster Audiovisual, que dirigeix Miquel Rutllant. En la VII edició, de l'any 2021, hi han participat 19 centres universitaris, que han presentat 35 projectes de tots els àmbits de la creació audiovisual: llargmetratges i curtmetratges de ficció, films d'animació, llargmetratges documentals, videojocs, sèries de ficció, produccions multimèdia, *apps* i nous formats televisius.

El procediment del *pitching* consisteix en una sessió general amb productores i altres empreses del sector audiovisual que escolten i pregunten sobre els projectes presentats pels estudiants, seguida d'entrevistes personalitzades dels autors dels projectes amb els interlocutors que s'hi han mostrat interessats. La persistència d'aquesta iniciativa i la seva projecció, amb un nombre ja remarcable d'obres audiovisuals que han estat produïdes, demostren una relació sòlida i de confiança entre el sector audiovisual i el talent sorgit dels diversos centres universitaris. Aquesta confiança és un element fonamental, tant perquè facilita l'accés general del nou talent al món de la creació professionalitzada, com pel missatge que es llença en els dos sentits: de cara al sistema universitari pel fet de no sentir-se aïllats del sistema de producció general, i en el món de la producció pel reconeixement que suposa considerar les facultats i escoles de comunicació audiovisual com una font orgànica i constant de talent. Aquesta iniciativa ha permès consolidar algunes de les tendències més interessants del sector: la feminització i l'emergència d'una nova generació que accedeix a dirigir i a crear els seus programes, incidint directament en els resultats del sector audiovisual.

IMPULS DE LA CULTURA DIGITAL I DE LA INNOVACIÓ TECNOLÒGICA

L'estrena del programa de cultura digital *CTRL* al Canal 33 i a les plataformes digitals de la CCMA, sorgit de la crida conjunta entre la CCMA i l'ICEC per a projectes audiovisuals en català, ja és indicativa de la centralitat que la cultura digital va adquirint en el panorama català. En aquest sentit, el setembre de 2021 es va anunciar que Barcelona seria la seu de l'International Symposium on Electronic Art (ISEA), un simposi

amb conferències, exposicions, *performances* i tallers nascut el 1988 i que cada any es fa en una ciutat diferent. El tema principal de l'edició de 2022, que se celebrarà al CCCB i a l'Arts Santa Mònica, serà «Possibles», amb els subtemes «Humà i no humà», «Natures i mons», «Futurs i llegats» i «Educacions i societats», sempre amb la mirada posada en el foment de l'intercanvi i el debat entorn de l'art, la ciència i la tecnologia.

Per altra banda, el sector dels videojocs, format per un gran nombre d'estudis independents que conviuen amb filials de grans estudis internacionals, gaudeix d'una gran vitalitat i d'una molt bona salut a Catalunya, encara que s'hi detecta una manca de *publishers* que obliga molts d'aquests estudis a buscar sortida a fora per als seus videojocs. Una prova del dinamisme en aquest sector la trobem en les reeixides i ja plenament instaurades convocatòries de mentories per a empreses de videojocs que realitza GameBCN (el 2021 se'n va fer la sisena).

La gran quantitat d'iniciatives que se serveixen de la tecnologia digital per innovar en la creació i en el consum audiovisual fa impossible explicar tot el que es fa en aquest àmbit. Tanmateix, sí que pot resultar interessant mencionar el 4YFN (4 Years From Now), un esdeveniment que se celebra des de 2014 en el marc del Mobile World Congress per donar visibilitat a *startups* de l'àmbit tecnològic, incloent-hi propostes de realitat virtual o relacionades amb les TIC. En l'edició de 2021 es van presentar sota el lema *Connected impact* iniciatives sorgides a Catalunya com Feeder, una aplicació mòbil que analitza les emocions de l'audiència a través de la intel·ligència artificial; Broomx, especialitzada en la creació d'experiències immersives en espais físics; o Window Sight, una plataforma per mostrar art visual a través del televisor. També és interessant destacar algunes de les iniciatives de cultura digital que s'han produït fora de Barcelona, com per exemple el cicle de *performance* i tecnologia que va tenir lloc a l'Estruch, Fàbrica de Creació de les Arts en Viu de Sabadell en col·laboració amb l'ESDi de la Universitat Ramon Llull, o la col·laboració dels Museus de Sitges amb Stiki Pixels per incorporar obres de les seves col·leccions al videojoc *sandbox* Occupy White Walls, així com per obrir-hi una seu paral·lela.

L'Administració acompanya aquesta transformació digital amb l'anunci d'inversions com la que pot suposar el projecte «Catalunya, motor de la innovació audiovisual i del videojoc del sud d'Europa», impulsat per la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments de l'Hospitalet de Llobregat i Terrassa i encaminat a crear un *hub* audiovisual gràcies al finançament dels fons Next Generation. A partir d'aliances públi-privades, el projecte, que preveu una inversió de 290 milions d'euros, crearà una infraestructura de platós innovadors, així com sales de postproducció i de testatge, espais de creació de continguts interactius, laboratoris d'intel·ligència artificial i tecnologies immersives, o espais d'incubació i de transferència entre universitat i empresa, entre altres, en una aposta per consolidar i fer créixer el sector audiovisual i dels videojocs a Catalunya amb una atenció especial als aspectes més innovadors de la tecnologia digital.

LES SINGULARITATS DE L'ANIMACIÓ

L'animació a Catalunya és un sector dinàmic, potent i fructífer que sovint no ha rebut l'atenció pública que mereix. Tot i que el nombre de llargmetratges d'animació que es produeixen és molt irregular, cal tenir en compte que l'animació va molt més enllà del format llargmetratge i que hi ha una plèiade de petites productores molt internacionalitzades que treballen sobretot en animació televisiva o que participen en l'elaboració d'efectes especials en produccions no estrictament d'animació. Tal com explica Ivan Agenjo, president de ProAnimats, uns terminis i costos sensiblement diferents dels de la producció de ficció o documentals, una mirada molt més global i la necessitat de molts agents finançadors fan que aquest sector tingui unes especificitats i s'enfronti a uns reptes que requereixen una atenció especial per part de les administracions. Trobem una prova del talent català en aquest àmbit en el *showcase* d'animació catalana que Catalan Films va organitzar al MIPTV de 2021, on es van presentar cinc projectes de sèries d'animació en desenvolupament: *Les tres bessones*, *Mironins*, *L'Agus i els monstres*, *Els meus petits herois* i *Croco Doc*.

Per altra banda, en ocasió dels 25 anys d'Animac, la Mostra Internacional de Cinema d'Animació de Catalunya —la primera d'aquestes característiques a Espanya—,

val la pena destacar i posar en valor l'enorme contribució que fa aquest festival no competitiu no tan sols a la ciutat de Lleida (amb una població que s'ha fet seva la mostra i que s'hi involucra cada any amb entusiasme), sinó també al conjunt de Catalunya, tot projectant obres d'animació d'arreu del món en tota mena de formats i narratives que li han valgut un gran prestigi internacional. A l'edició de 2021, necessàriament en format híbrid a causa de la pandèmia, s'hi van projectar 181 films, 9 dels quals eren llargmetratges, i s'hi van realitzar diverses conferències, classes magistrals i sessions escolars, així com sessions d'incubació. Precisament, una de les obres projectades, la filipina *Hayop Ka!*, d'Avid Liongoren, havia participat a l'Animac Incubator de 2019, fet que demostra la bona feina d'aquesta secció de la Mostra i la seva capacitat per descobrir, impulsar i acompanyar el talent.

SALES I CIRCUITS DE DISTRIBUCIÓ EN EL POSTCONFINAMENT

Les restriccions causades per la pandèmia van fer que durant el 2021 les sales de cinema no poguessin funcionar amb tot el potencial tampoc. Així, empreses com Yelmo, Cinesa o Ocine van decidir tancar temporalment algunes o totes les seves sales a principis de 2021 davant la manca de públic i d'estrenes i a causa de les restriccions horàries, de mobilitat i d'aforament, que les abocaven a pèrdues. Tot i que la reobertura es va produir pocs mesos després, el sector ha seguit patint per les successives onades de coronavirus, i per això el Departament de Cultura va obrir una línia extraordinària de suport a les sales de cinema dotada amb sis milions d'euros. A aquests problemes s'hi afegeix la cada cop més habitual estrena simultània de films en sales de cinema i en plataformes o en exclusiva en plataformes, fet que contribueix a desdibuixar una cronologia d'explotació de les pel·lícules que garanteix un període d'exclusivitat a les sales de gran importància per al seu model de negoci.

Per altra banda, finestres digitals com Filmin van continuar sent imprescindibles per als nombrosos festivals que se celebren anualment a Catalunya. Les facilitats que suposa poder oferir el visionament de les projeccions *on line* fan preveure que aquesta orientació híbrida dels festivals podrà instaurar-se més enllà de la situació puntual de la pandèmia, pels avantatges que comporta tant pel que fa a l'accessibilitat com quant a la suma de nous públics al circuit de festivals, sense que això impliqui haver de renunciar a una presencialitat que la majoria de responsables de festivals segueixen considerant imprescindible. Festivals com el de Sitges, a més, van comptar per segon any consecutiu amb la seva pròpia plataforma per a les projeccions en format *on line*, fet que estableix uns precedents molt interessants que poden desembocar en noves possibilitats i oportunitats per a les activitats dels festivals.

LA SOSTENIBILITAT, FACTOR NUCLEAR

Si en l'informe de 2019 apuntàvem que la mirada verda i sostenible en l'audiovisual anava prenent importància, dos anys després ja es pot afirmar que aquesta mirada s'ha convertit en un factor nuclear que impregna la majoria de projectes audiovisuals que s'endeguen. No és estrany, doncs, que la Catalunya Film Commission fes pública el 2021 la seva guia per a la incorporació de criteris de sostenibilitat en les filmacions i els rodatges, inspirada en part en la certificació Green Film de la província autònoma de Trento, que es presentarà com a estàndard europeu. La guia presenta nou grans mesures de bones pràctiques en sostenibilitat (relacionades amb la mobilitat, els materials o el soroll, entre altres) i també recomana incloure la figura de l'ecoassistent en els rodatges o comunicar a la societat les mesures de sostenibilitat aplicades.

No obstant, el repte ara és portar la sostenibilitat més enllà dels factors externs que envolten una producció audiovisual per inserir-la en la mateixa narrativa; és a dir, explorar maneres de fer que aquesta orientació sostenible amb què es treballa en fer una pel·lícula, una sèrie o fins i tot un videojoc s'inscrigui i es faci sentir en l'obra que finalment arribarà a l'espectador. Això, sumat a una mirada sobre la sostenibilitat no estrictament lligada al medi ambient, sinó a un focus més ampli que englobi aspectes laborals o socials, pot suposar un gran salt qualitatiu que ajudi a visibilitzar encara més el compromís de l'audiovisual amb la sostenibilitat.

EUROPA REVOLUCIONA EL SECTOR

El 2021 ha estat un any marcat per dues grans disruptcions provinents d'Europa: d'una banda, l'anunci de l'arribada dels fons Next Generation-EU, amb línies de finançament molt importants que poden suposar un gran impacte en diversos projectes vinculats amb l'audiovisual, i de l'altra, els debats marcats per la necessitat de transposar la nova Directiva europea de serveis de comunicació audiovisual tant a la legislació espanyola com a la catalana.

Pel que fa a la primera qüestió, el 2021 el Departament de Cultura ja va destinar una partida dels fons Next Generation a ajuts a les sales de cinema, però és en els anys successius quan està previst que dediqui quantitats molt rellevants a donar suport tant a les acceleradores culturals com a l'oferta cultural en àrees no urbanes. El Govern espanyol, al seu torn, també ha convocat ajudes per donar suport a laboratoris i incubadores de creació i desenvolupament de projectes audiovisuals; per a la participació de pel·lícules espanyoles en festivals; per a projectes de recerca i desenvolupament en intel·ligència artificial i la seva integració a les cadenes de valor; o per a l'impuls de projectes d'emprenedoria digital femenina. A més, el gener de 2021 la Generalitat havia rebut quinze projectes susceptibles de rebre finançament dels fons emmarcats en l'àmbit «Cultura i esport», entre els quals destaca el ja mencionat «Catalunya, motor de la innovació audiovisual i del videojoc del sud d'Europa». En tot cas, és evident que l'arribada d'aquests fons pot suposar una gran oportunitat de creació de *pools* estratègics en l'àmbit audiovisual a Catalunya i un impuls a la innovació i transformació del sector.

Respecte a la Directiva europea i la consegüent tramitació de noves lleis de l'audiovisual a Catalunya i Espanya, el debat a Catalunya s'ha centrat sobretot en la qüestió del català i la seva presència i prominència als serveis de vídeo a la carta. No obstant, hi ha un altre aspecte de la llei també molt rellevant, com és l'establiment d'obligacions d'inversió en producció europea en llengües oficials per als serveis de vídeo a la carta que operen a Espanya, amb independència del lloc d'Europa on tinguin la seu. Això obre la porta a un possible increment substancial del finançament disponible per a produccions audiovisuals independents i, alhora, pot revertir en una intensificació de les col·laboracions del sector audiovisual català amb les plataformes.

PRESENCIA I ABSÈNCIA DE LA LLENGUA CATALANA

Com comentàvem en l'epígraf anterior, la qüestió de la baixa presència de la llengua catalana en l'audiovisual ha generat en el darrer any un intens debat social, en part motivat pel procés d'aprovació de la nova Llei de l'audiovisual espanyola i les negociacions polítiques que ha comportat, sobre la necessitat o no de garantir una mínima presència i prominència de produccions originals en llengua catalana a les plataformes globals. En efecte, s'ha produït un autèntic senyal d'alarma per part de diversos moviments socials i culturals (amb Òmnium Cultural i Plataforma per la Llengua al capdavant a Catalunya, als quals cal afegir entitats com Acció Cultural del País Valencià o Obra Cultural Balear), que han advertit que el català corre perill d'esdevenir absolutament marginal en un context de pèrdua de rellevància de la televisió convencional i d'auge d'unes plataformes amb poca o nul·la sensibilitat cap a la llengua. A més, el previsible redactat final de la Llei (encara en procés d'aprovació a la data de tancament del capítol), que establirà que una part de l'obligació de finançament de producció independent de les plataformes es destini a produccions en català, basc o gallec, i que també crearà un fons per al doblatge i subtitulació de sèries i pel·lícules, s'ha rebut en termes generals amb decepció.

No obstant, la situació del català a l'audiovisual no depèn només de les disposicions que s'estableixen en una llei espanyola, sinó que també té a veure amb les perspectives dels mercats i les voluntats expressives dels seus autors. En aquest sentit, és evident que en el cas del cinema la presència del català és menor en els films basats en ficcions més convencionals i és més present en obres vinculades fortament amb la realitat, tant en els documentals de creació com en la ficció realista, lligada en part a experiències autobiogràfiques. L'Acadèmia del Cinema Català, en analitzar la poca aflluència de les candidatures de films de ficció en català (només hi ha sis

films candidats a millor pel·lícula del 2021), posa en valor també que, si s'inclouen en aquest recompte la resta de categories, la xifra arriba a 22 films rodats en català com a llengua majoritària dels 53 presentats en les candidatures; és a dir, el 41% del total, tot i que naturalment la dimensió pressupostària de films de ficció i de documentals o curtmetratges no és equiparable. Així doncs, es pot comprovar de manera explícita que en el cas del cinema existeix una descompensació: els films de ficció sovint addueixen l'elecció del castellà per imperatius de mercat i, en canvi, en films menys vinculats a aquests imperatius aquesta situació s'inverteix. És una dada a tenir en compte que podria anunciar-se així: com més arrelats estan els films a la realitat que es vol representar, més s'enforteixen el factor multilingüe i la presència del català.

TRES COMMEMORACIONS

Durant l'any 2021 s'han produït tres commemoracions relacionades amb l'activitat cinematogràfica que val la pena destacar. En primer lloc, el 50 aniversari de la cooperativa Drac Màgic, una iniciativa civil que es va constituir a inicis dels anys setanta amb una visió activa de divulgació del cinema en l'àmbit educatiu, tot organitzant cicles monogràfics que vinculaven el cinema a diverses àrees del coneixement. L'activitat de Drac Màgic va ser pionera, com també ho ha estat la seva aposta pel cinema dirigit per dones; aquesta cooperativa és l'organisme que impulsa i dirigeix la Mostra Internacional de Films de Dones de Barcelona. Creada el 1993, la Mostra va servir per reivindicar la presència de les dones en l'autoria contemporània i a la vegada denunciar el bandejament dels films de dones cineastes, en un moment en què la igualtat de gènere era una reivindicació molt lluny de ser considerada, reconeguda i sustentada pels poder públics.

Dues iniciatives del Govern de la Generalitat també han posat el focus en el cinema. En primer lloc, la proclamació de l'any 2021 com a «Any Segundo de Chomón», del qual s'ha commemorat el 150 aniversari del naixement. Amb el comissariat de Mariona Bruzzo i Rosa Cardona, vinculades a l'Arxiu de la Filmoteca de Catalunya, l'«Any Segundo de Chomón» és el primer que el Govern de la Generalitat ha dedicat a un cineasta. La iniciativa ha servit per incidir molt especialment en la digitalització de les obres de l'Arxiu de la Filmoteca de Catalunya, així com per programar sessions especials i trobades internacionals que permetin eixamplar els coneixements sobre els seus films i situar Chomón en la seva època, especialment com a cineasta i tècnic a Barcelona.

En segon lloc, s'ha celebrat el 35 aniversari de Catalan Films, un departament vinculat a l'ICEC que ha acompanyat durant tots aquests anys la internacionalització del cinema català, establint ponts amb festivals i xarxes diverses de distribució. L'activitat continuada de Catalan Films ha contribuït a la identificació de les tendències i els moviments que despertaven més interès internacional, promovent la seva difusió amb un punt de vista plural i integrador.

ELECCIONS A L'ACADÈMIA DEL CINEMA CATALÀ

Les eleccions a l'Acadèmia del Cinema Català l'any 2021 van significar una evidència de la renovació profunda que s'està produint en el conjunt de la professió. Es van presentar dues candidatures: una amb el lema «Cinema i futur», presidida per Judith Colell, i l'altra amb el lema «Una acadèmia de portes obertes», presidida per Neus Ballús. El lideratge de les dues directores ja era un senyal del protagonisme progressiu de les dones cineastes, un fet també present en el conjunt de les dues candidatures, on destacaven la paritat i el rejuveniment, tant en el sector de la direcció i guió, de la producció i distribució, de la interpretació, com en d'altres funcions de la creació tecnicoartística, com ara el muntatge i la fotografia. Aquestes dues llistes de persones estableixen un diagnòstic claríssim: la nova generació del cinema català ha pres en les seves mans la responsabilitat de gestionar un nou període amb nous objectius, noves complicitats i una manera de fer més col·laborativa i atenta a moviments alternatius. No és un tema menor que en la suma de les dues llistes estiguin presents alguns dels noms amb més projecció internacional del cinema català. En el resultat final de la votació es va imposar la candidatura «Cinema i futur», que ha

encarat els nous camins de l'Acadèmia amb una crida a la col·laboració i el respecte mutu que ja es va fer sentir en tota la campanya i també a partir de la proclamació dels seus resultats.

Algunes vegades els processos electorals fan emergir una realitat que s'està construint, i aquest és un dels casos. El relleu s'està produint, i ho fa en un moment on es posen en valor el factor qualitatiu i d'alternatives, el ressò internacional, el compromís amb la llengua catalana, la feminització, el creixement de les fonts de finançament, la promoció i retenció del talent i les relacions properes amb el món de la formació universitària, entre d'altres. Aquestes dues candidatures simbolitzen el compromís d'acompanyar i fer sentir la nova centralitat industrial i cultural de l'audiovisual català en aquest procés de transformació.

Cultura popular i associacionisme

Nova llei, noves dinàmiques, la mateixa empenta

Guillem Carreras

Periodista cultural

L'associacionisme cultural ha viscut el 2021 com Janus, el déu romà de dues cares: una que mira endavant i l'altra enrere. A batzegades. Entre l'esperança de veure que s'han pogut organitzar més activitats que el 2020 i la frustració de saber que encara som massa lluny de la normalitat desitjada. La recuperació de la cultura popular ha estat marcada per l'avanç de la vacunació. Juny ha estat un mes d'inflexió. Amb el 50% de la població que ja havia rebut la primera dosi, el Departament de Cultura va presentar el Pla de represa de la cultura popular, que va permetre una major permissivitat a l'hora d'organitzar actes estàtics i de format reduït. Les cercaviles i les activitats multitudinàries al carrer han sofert més la duresa de les restriccions.

És massa aviat per saber quin serà l'impacte de la pandèmia en el moviment associatiu; ens manca distància temporal. Els sotrats històrics no sempre provoquen grans transformacions socials; en moments agitats, les comunitats humanes també ens refugiem en aquells trets i pautes de funcionament que considerem com a propis. Sobre l'àmbit que ens ocupa, el de la cultura popular, pensar que la pandèmia provocarà el naixement d'un nou model associatiu, completament diferenciat del sorgit durant el tardofranquisme, és un apriorisme. Així que deixaré en aquest paràgraf totes les reflexions d'aquest informe sobre l'impacte de la covid-19. Correm el risc que la transcendència del virus en les nostres vides ens faci oblidar les debilitats i oportunitats que s'albiraven en l'associacionisme cultural abans del 14 de març de 2020.

NOVA LEGISLATURA, NOVA LLEI

En l'àmbit polític s'han produït novetats importants. Com a resultat de les eleccions del 14 de febrer, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) ha assumit la Conselleria de Cultura i, en conseqüència, també la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural, encapçalada des del mes de juny per Adelaida Moya. El nou equip de treball ha reiniciat els tràmits per aprovar la Llei del patrimoni cultural immaterial català i de l'associacionisme cultural. La normativa, impulsada el 2017, havia quedat encallada per la suspensió de l'autonomia i els continus canvis al capdavant de la conselleria. Actualment els col·lectius de cultura popular són regulats per la Llei 9/1993, del patrimoni cultural català, un text aprovat pel Parlament fa gairebé tres dècades.

Aquest anunci ha causat una disparitat d'opinions entre els destinataris del nou redactat. El gruix de federacions d'àmbit nacional, representades en l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català (ENS), dona suport a l'aprovació d'una llei específica sobre associacionisme cultural i patrimoni immaterial. En la defensa d'aquesta reivindicació, adreçada a les formacions parlamentàries d'arrel democràtica, s'ha esgrimit l'estreta vinculació entre els dos àmbits, és a dir, la impossibilitat de fer polítiques de salvaguarda del patrimoni cultural immaterial sense enfortir les entitats. En aquest

sentit, s'ha recordat la recomanació que fa la UNESCO que la gestió i dinamització de les manifestacions culturals sigui liderada per la població que les practica, que a Catalunya es vehicula sobretot a través de les associacions. D'altra banda, les federacions consideren que l'aprovació de la llei ha de permetre diferenciar les dinàmiques de l'associacionisme cultural —basat en la democràcia interna— de les del voluntariat social, en el qual els ciutadans no tenen mecanismes de control ni poder de decisió sobre les entitats. Des de l'Administració sovint no s'ha tingut prou consciència que són models radicalment diferents.

Els detractors de la Llei del patrimoni cultural immaterial català i de l'associacionisme català, entre els quals figuren no pocs antropòlegs, consideren que es tracta d'una oportunitat perduda perquè el Departament de Cultura assumeixi una visió holística del patrimoni (material i immaterial), com s'estipulava en l'Acord de Govern firmat entre ERC i Junts el mes de maig. Les veus discrepants també apunten que la nova normativa equipara erròniament el patrimoni immaterial amb el patrimoni etnològic, i advoquen per incorporar polítiques de gestió més participatives, transversals i que transcendeixin l'àmbit associatiu.

DEBATS EMERGENTS

En l'anuari de l'any passat, Amadeu Carbó apuntava quatre reptes que la cultura popular ha d'afrontar amb urgència: les polítiques de sostenibilitat, de gènere, de tracte amb els animals i de governança. Tot i no esmentar-ho explícitament, l'informe de folklorista barceloní també posa l'accent en les polítiques d'interculturalitat; no debades la composició de la societat catalana ha canviat dràsticament en els darrers trenta anys. Per complementar la mirada d'Amadeu Carbó, consigno quatre problemàtiques que resten més somortes i que, tanmateix, a poc a poc van guanyant espai en el debat públic.

Capacitat adquisitiva. Malgrat que els col·lectius de cultura popular tenen biaixos sociològics molt accentuats, amb una sobrerepresentació d'homes adults i blancs en els llocs directius, en els darrers anys s'ha pres consciència que cal prendre mesures per garantir una major participació dels perfils minoritaris (col·lectius racialitzats, persones amb minusvalideses) o no hegemònics (dones, infància i joventut).

És menys habitual, en canvi, fer una anàlisi socioeconòmica sobre l'accés a la cultura popular. Les famílies pobres, amb menys capital social i cultural, participen en les entitats? No hi ha estudis ambiciosos sobre aquesta qüestió. Les perspectives identitàries concentren tota la nostra atenció; si no incorpora una mirada materialista, l'associacionisme pot aburgesar-se, esdevenir poc democràtic.

És un debat que probablement guanyarà protagonisme els pròxims anys, atès que les administracions han començat a parlar de la cultura en termes de «dret». Així ho fa el pla «Fem Cultura», presentat per l'Ajuntament de Barcelona el mes de juny; la consellera Garriga, tot just prendre possessió del càrrec, també va manifestar la voluntat d'aprovar una llei de drets culturals. Si aquests projectes es concreten, caldrà comptar amb l'immens potencial de l'associacionisme cultural, l'actor que millor permet accedir a la cultura de manera econòmica (moltes vegades gratuïtament), i —cosa tan o més important— l'únic que fomenta les pràctiques culturals i la vertebració social no assistencialista.

El sentit de la tradició. Fa quaranta anys es va organitzar el I Congrés de Cultura Popular i Tradicional Catalana. Fins en fa deu, l'àmbit que ocupa aquest informe era regulat pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. Amb el pas de les dècades, la paraula *tradició* ha desaparegut del nostre vocabulari i probablement també el concepte que connotava. A *Els llegats. Una lectura contemporània de la tradició* (2021, Arcàdia Editorial) l'assagista Lluís Calvo defensa que en el segle xx es viu per primera vegada un trencament entre generacions. La paradoxa és evident: renunciar a la tradició és sotmetre'ns a un presentisme continu en el qual tot esdevé passat de manera immediata.

En els darrers anys, la demostració més evident d'aquesta tendència s'ha viscut en el camp de la música i la dansa. El novembre de 2020 el Centre Artesà Tradicionari va acollir el Congrés Nacional de Música d'Arrel; una etiqueta, *l'arrel*, que també

ha adoptat amb convenciment la Fira Mediterrània de Manresa. Assumim implícitament la «tradició» com quelcom forçosament arcaic i ancorat en el passat. El dossier «Re(a)finant una identitat sonora de país: entre el folk, l'arrel i la tradició», publicat el mes de juny a la revista *Canemàs*, reflexiona (entre altres temàtiques) sobre com es traspassa actualment el patrimoni musical.

Digitalització: arxivística, continguts i simplificació. De la manera com s'està gestionant ara com ara, la digitalització és una seriosa amenaça per garantir la memòria documental de les entitats. Moltes associacions publiquen els materials promocionals exclusivament en xarxes socials que són propietat de multinacionals (Meta, Twitter, TikTok) gens compromeses amb la seva salvaguarda. Ja estem avisats: bona part de la informació publicada a Fotoblog, Myspace i altres plataformes populars a la primera dècada del segle XXI ha desaparegut. Per sempre. És urgent impulsar potents campanyes de formació arxivística entre les entitats de base.

Un apunt sobre l'ús públic de continguts: Calaix és una magnífica eina del Departament de Cultura que convé potenciar. Des de l'associacionisme cultural també s'han executat bones pràctiques, com són l'Inventari del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya o la gestió de continguts que fa la Confederació Sardanista de Catalunya a Viquipèdia.

Més enllà de retransmetre les activitats en línia i celebrar reunions telemàtiques, l'associacionisme no ha fet una reflexió seriosa sobre el potencial de les tecnologies. Aquest debat també afecta la vella reivindicació sobre la reducció administrativa. La generació del *baby boom* se sent expulsada de l'associacionisme cultural per incompetència tecnològica; les generacions *millennial* i *Z*, acostumades a dinàmiques de funcionament més fluïdes, se n'allunyen voluntàriament per un excés de formalismes i tramitacions. La simplificació és una mesura necessària perquè l'associacionisme no desaprofiti el capital social de la població jubilada i per aconseguir que la joventut no renunciï a assumir càrrecs directius. Sense agilitat no hi ha vitalitat.

Mercantilisme associatiu. En la jornada «Miralls. Els reptes de la cultura popular», celebrada el 16 d'octubre en el marc de la Fira Mediterrània de Manresa, Víctor Garcia alertava que les associacions s'estan convertint en proveïdores de serveis. Segons el cap de Suport del Tercer Sector de Fundesplai, aquesta dinàmica s'està accentuant en els darrers anys. És necessari evitar que les persones s'associïn a una entitat amb l'únic objectiu de buscar una contrapartida, sense voluntat d'implicar-se en la seva gestió ni de participar dels debats interns, i sense tenir el desig altruista de col·laborar-hi econòmicament.

Segons Garcia, el mercantilisme associatiu també es percep en els projectes impulsats per les institucions públiques. En els darrers anys es viu una tendència inèdita en la història del moviment associatiu: les administracions cedeixen diners a les entitats per tal que els produeixin les activitats formalment organitzades (o coorganitzades) per elles mateixes. Autofinançament encobert i, cosa tan o més rellevant, un salt qualitatiu en el dirigisme aplicat. Fins ara els responsables polítics podien condicionar les activitats de l'associacionisme a través dels criteris de valoració en les subvencions. Aquesta nova dinàmica permet que els dirigents i alts càrrecs condicionin la deliberació interna de les entitats: entrar a la sala de comandament en lloc de limitar-se a virar el timó, incidir en el *com* i no només en el *què*.

La relació entre els poders públics i l'associacionisme va ser un dels temes que van despertar més interès en el congrés «Associacionisme cultura. Entre el Mosaic i les Xarxes», organitzat per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana a finals del 2020.

2021: PROJECTES PER CONQUERIR EL FUTUR

A continuació faig algunes pinzellades del 2021 que, en un judici subjectiu i per tant arbitrari, considero que poden tenir més transcendència en el futur. No és una tria de les iniciatives més destacades, sinó d'aquells projectes que al meu entendre poden provocar canvis substancials en els col·lectius de cultura popular.

Associacionisme. Prèviament a les eleccions al Parlament de Catalunya, les federacions associades a l'ENS van consensuar les reivindicacions que es formularien a les formacions polítiques. Entre aquestes, hi ha garantir que el Departament de

Cultura destini almenys el 5 % del seu pressupost a polítiques de cultura popular i associacionisme cultural; tornar a tramitar —com s'està fent— la Llei del patrimoni cultural immaterial i de l'associacionisme cultural; incorporar almenys un representant de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural al Consell Assessor del Patrimoni Cultural Català; o bé treballar per la millora del finançament de les entitats, mitjançant convenis triennals a les federacions i incentius econòmics a les entitats de base.

Ateneus. La Federació d'Ateneus de Catalunya (FAC) ha entrat al Patronat de l'Institut Ramon Muntaner. Des de la FAC s'estan fent esforços en l'àmbit polític per aconseguir el retorn dels ateneus espoliats pel franquisme. «Amen, Sam» és un altre projecte impulsat enguany per la federació conjuntament amb la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya, amb el qual es vol fomentar el coneixement de la cultura gitana en el conjunt de la ciutadania.

Bastoners. El 23 d'octubre va celebrar-se a Salou el I Congrés Internacional de Balls de Bastons. Entre altres temàtiques, les comunicacions van tractar sobre els orígens del ball, la indumentària, el paper de la dona, l'aspecte musical o les pràctiques innovadores.

Bestiari festiu. L'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya ha impulsat el projecte «Gamificació en el context de la festa». Es tracta de l'àmbit cultural que està explorant més a fons aquesta via lúdica, una línia de treball no exclusivament adreçada als infants. L'Agrupació ha acabat el 2021 amb la celebració del Festivitas Bestiarum (27 de novembre, Tortosa) i la publicació de dos llibres molt ben editats: *Retrobestiari* i *El gran llibre del bestiari català*.

Castells. Les colles castelleres han viscut una nova temporada difícil. A mitjans de setembre, el Procicat va permetre fer castells de fins a 160 persones, la qual cosa va salvar *in extremis* les actuacions a les Festes de la Mercè, Santa Tecla i la Misericòrdia. En l'àmbit de les publicacions mereix una menció especial l'*Enciclopèdia castellera* publicada per Cossetània Edicions, que ha estat un gran èxit que ha obligat a ampliar els sis volums inicialment previstos per l'editorial.

Commemoracions. Manuel Cubeles i el mestre Joan Tomàs són dos referents de la cultura popular catalana. El primer va ser el gran dinamitzador dels esbarts durant els anys de postguerra i el segon, *l'alma mater* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. El 2021 s'ha celebrat el 125è aniversari del naixement de Tomàs (1896-1967) i el centenari del naixement de Cubeles (1920-2017), que la pandèmia va impedir commemorar el 2020.

Corals. Estigmatitzades injustament a l'inici de la pandèmia com a focus de contagi, les corals han demostrat el dinamisme habitual. La federació Corals Joves de Catalunya va celebrar el 50è aniversari amb un concert al Palau de la Música (30 de maig). També és destacable el nou disc del Cor Jove Nacional de Catalunya, que a l'estiu va emprendre una gira internacional, i el lliurament dels Premis Clavé 2020 al castell de Montesquiu (22 de maig).

Resulta imprescindible la lectura de l'article «Patrimoni musical català: herència comuna, responsabilitat col·lectiva», de Martí Ferrer Bosch, publicat aquest any. L'editor de FICTA Edicions denuncia la poca ambició que s'ha tingut com a país per catalogar, popularitzar i (per què no?) reinterpretar el corpus musical de les anteriors generacions de catalans.

Dansa. 2021 ha estat el primer any en el qual s'ha aplicat íntegrament el Pla d'impuls a la dansa d'arrel, que preveu nou accions en quatre àmbits: formació, creació, participació i difusió. L'Agrupament d'Esbarts Dansaires treballa amb la voluntat que l'Administració ofereixi cursos reglats per a formadors d'esbarts. Es tracta d'una oferta semblant, en l'àmbit de la dansa, a la que presta l'ESMUC als estudiants que es volen formar en música tradicional.

Gegants. El 2021 ha estat un any complicat per a les colles geganteres. A finals de juny l'Agrupació de Colles Geganteres de Catalunya (ACGC) va publicar el manifest «Volem cercaviles», en el qual es denuncia la incoherència entre les mesures decretades a l'oci nocturn i a la cultura popular. Malgrat les dificultats, l'ACGC ha organitzat la 13a Fira del Món Geganter (13 de juliol, Castellbisbal) i la 32a Ciutat Geganter (15 de setembre, Tortosa).

Internacionalització. L'Aplec Internacional, celebrat a l'Alguer entre el 24 i el 26

de setembre, va comptar amb la participació de quaranta grups. La cita va estar marcada per la detenció —i, per sort, per l'alliberament immediat— del president Carles Puigdemont. Prèviament, a finals d'agost Adifolk va iniciar la col·laboració amb les universitats de Waseda i Tokyo Gakugei per difondre la tradició dels gegants, capgrossos i bestiari festiu al Japó.

Música tradicional. L'any va començar amb una notícia nefasta, la mort del músic Jordi Fàbregas, director del Festival Tradicionari durant tres dècades. La Fira Mediterrània de Manresa, que es va celebrar de nou presencialment, va dedicar-se a la relació entre la cultura i l'educació. En el concert inaugural es va presentar l'Orquestra de Músiques d'Arrel de Catalunya.

Pastorets. Durant el 2021 els grups que representen els Pastorets han fet un gran esforç per superar les restriccions imposades per la covid. 30.000 espectadors han gaudit de les 175 representacions que s'han fet arreu de Catalunya. La millor notícia és que el 80% de les entitats que conformen la Coordinadora de Pastorets de Catalunya han tornat a pujar als escenaris. Més enllà dels números, els grups cada vegada ofereixen propostes més ambicioses i innovadores.

Pessebres vivents. Gairebé 78.000 persones han gaudit de les 220 representacions de pessebres vivents que s'han realitzat a trenta-nou municipis de Catalunya. Encara no s'han assolit les xifres de 2019, però aquests números suposen un avanç notable respecte de 2020, quan només es van poder organitzar escenificacions presencials a Sant Feliu de Llobregat i Maçanet de la Selva.

Pessebrisme. A principis d'any la Federació Catalana de Pessebrisme (FCP) va assumir la presidència de la UN-FOE-PRAE (Federació Internacional de Pessebrisme, en l'acrònim llatí). Aquesta responsabilitat arriba en els prolegòmens del 800 aniversari del primer pessebre (1223), atribuït a sant Francesc d'Assís, i en plena tramitació de la candidatura per inscriure la tècnica del pessebrisme a la Llista del Patrimoni Cultural Immaterial de la UNESCO. La XVIII Biennal del Pessebre Català s'ha celebrat virtualment amb la participació de quaranta entitats.

L'FCP està fent una reflexió molt interessant sobre el paper del pessebrisme més enllà del fet religiós: com a expressió artística, instrument de reivindicació o espai de socialització.

Puntaires. Entre l'1 i el 3 d'octubre, Platja d'Aro va acollir la Diada de la Puntaire, que va comptar amb la participació de 450 dones. Prèviament, l'Associació Catalana de Puntaires (ACP) va ser convidada a la 10a Biennal de Punes de Sébourg (28 i 29 d'agost). En representació de l'ACP, hi van assistir puntaires de l'Arboç i el Maresme per explicar com treballen el ret fi i la blonda respectivament.

Reconeixements. Durant el 2021 s'han organitzat moltes activitats per celebrar el 700 aniversari de la primera referència documentada del Corpus a Barcelona. A mitjans de juny, el Govern va reconèixer aquesta trajectòria secular amb la declaració com a Festa Patrimonial d'Interès Nacional.

També en l'àmbit dels reconeixements, el CoNCA va lliurar un dels Premis Nacionals de Cultura al Dansàneu, amb motiu de la 30a edició del Festival de Cultures del Pirineu.

Sardanisme. Sant Feliu de Guíxols ha estat la capital de la sardana el 2021. La capitalitat, inicialment prevista per al 2020, s'ha celebrat enguany per culpa de la pandèmia. La covid-19 també ha obligat a reformular el concurs La Sardana de l'Any (LSDA), rebatejada com La Supersardana de l'Any. Sota aquesta nomenclatura, ha fet competir les sardanes guanyadores de les setze edicions de l'LSDA. La final d'aquesta edició extraordinària es va celebrar el 15 de maig a l'Espluga de Francolí; la sardana *Porta-la amb tu...*, d'Olivier Marquès, hi va ser proclamada guanyadora.

Societats musicals. La Federació Catalana de Societats Musicals ha fet un salt qualitatiu. L'organització del 1r Curs de Direcció Coral és un pas estratègic. També mereixen una menció especial l'èxit dels XIX i XX festivals de Bandes de Música Catalanes (Barcelona, 4 de juliol i 21 de novembre) i el projecte de recuperació de les músiques decimonòniques del Priorat, iniciativa guardonada en els IV Premis Antoni Carné de l'Associacionisme Cultural.

Teatre. Santa Susanna va acollir el II Congrés de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya (29-31 d'octubre). S'hi van tractar la funció social del teatre associatiu, els reptes de futur i les mesures que ha de prendre la Federació de Grups Amateurs de

Teatre de Catalunya per afrontar aquestes reptes. Arran de la pandèmia, la tradicional Mostra Nacional de Teatre Amateur de Pineda de Mar s'ha celebrat de forma itinerant.

Trabucaires. Al gener la Coordinadora de Trabucaires de Catalunya va escollir una nova Junta Directiva, la primera en trenta-nou anys que no és liderada per Antoni Moliné. El nou equip, encapçalat per Tere Tarruella, treballa de valent per afrontar els reptes d'un col·lectiu que ha estat especialment castigat per les restriccions del Procicat.

Trenta-dues colles van celebrar en línia la Trobada Nacional de Trabucaires (10 d'octubre). El 18 de desembre 208 trabucaires de trenta-cinc entitats van participar en els actes d'inauguració de la torre de la Mare de Déu de la Sagrada Família.

Tres Tombs. Potser l'única manifestació cultural que ha vist més afectada la seva activitat respecte de l'any 2020. El pic de casos que es va produir després de les festes nadalenques va provocar que només tres municipis (la Garriga, Sant Llorenç d'Hortons i Miravet) poguessin fer passades, amb moltes limitacions. Altres poblacions van optar per fer actes austers (Igualada, Vilanova i la Geltrú, Rubí o Sant Cugat) o bé mostres de carruatges.

Molta sort a les entitats de cara el 2022! El meu agraïment a totes les federacions que han aportat informació per a la confecció d'aquest informe.

Creació literària

L'any en què s'han venut més llibres

Ada Castells

Escriptora i periodista literària

El sector del llibre ha tancat l'any 2021 amb la satisfacció d'anunciar que ha estat «el millor any» de l'última dècada pel que fa a vendes. A aquest símptoma de millora, hi hem d'afegir la recuperació de les llibreries de proximitat, l'augment de vendes del gènere del còmic, la bona acollida de les cites clau del sector amb la recuperació de la modalitat presencial i la revifalla del gènere fantàstic, amb la creació d'un nou festival literari.

SITUACIÓ DEL SECTOR

Les xifres aportades pel Gremi d'Editors de Catalunya indiquen un creixement global dels llibres de ficció, de no-ficció i de literatura infantil i juvenil, de manera que en el 2021 es van superar en un 15% els nivells de vendes de feia dos anys. Si ens fixem en concret en els llibres escrits en català, veiem que van representar un 30% del total de vendes, una xifra rècord, i també van experimentar un creixement, en aquest cas al voltant d'un 10%.

Per altra banda, s'ha detectat un descens en la venda de llibres de no-ficció, que s'atribueix al fet que en els últims anys havien arribat a les llibreries molts títols relacionats amb la política —especialment sobre el procés polític a Catalunya— i durant el 2021 aquesta tendència ha anat a la baixa.

Pel que fa als canals de venda, el Gremi d'Editors ha constatat que de cada 100 llibres que es venen 93 són en paper i 7 en format digital. Dels 93 en paper, 69 es venen en llibreries i 24 a través d'Internet, i dels 7 en format digital, un és audiollibre. Fins aquest any els audiollibres ni tan sols apareixien a les xifres de balanç anual.

L'estudi del *Comerç interior del llibre a Espanya* del 2020 —l'últim publicat— indicava que en l'àmbit estatal la facturació en llibres de text universitari havia caigut un 6,6% i que havia augmentat la d'infantil i juvenil, en un 17,6%. Aquest estudi també ens mostrava que el nombre d'exemplars produïts havia caigut un 21% i que la tirada mitjana també havia disminuït en un 5,4% respecte a l'any 2019. En canvi, el nombre de títols en oferta havia crescut un 3,6%. Per tant, hi havia hagut una oferta de menys exemplars, però més variats.

Així mateix, el 2021 s'ha notat una millora respecte el 2020 pel que fa a les exportacions: mentre que l'any passat es va constatar una caiguda del 26%, en el 2021 s'ha iniciat una recuperació que es va començar a notar amb força durant el segon semestre d'aquest any, en una clara relació amb la situació pandèmica.

Val a dir que aquestes bones xifres no han repercutit en la millora de la situació econòmica dels escriptors, que continuen sent la baula més fràgil de la cadena de l'edició, ja que reben un 10% dels guanys i cedeixen la majoria de drets d'explotació de l'obra. En l'estudi del 2020 del comerç a l'interior de l'Estat es detalla que la quantitat pagada en concepte de drets d'autor representa el 8% de la facturació total de les editorials.

LES CITES CLAU

Per Sant Jordi de 2021 s'han venut prop d'1,3 milions de llibres, amb una facturació de 18 milions, una xifra superior del que s'esperava. S'ha repetit la tendència que s'està consolidant des de ja fa uns anys per aquestes dates: més de la meitat dels llibres que es venen (el 53%) són en català i la resta (47%) en castellà, proporció que la resta de l'any s'inverteix: el 70 % en castellà i el 30 % en català. Després de l'any passat, en què Sant Jordi no es va poder celebrar pel confinament, la Cambra del Llibre de Catalunya ha valorat molt positivament que el 2021 la festa s'allargués diversos dies a la majoria de municipis catalans, mesura que es va prendre per evitar aglomeracions i facilitar la compra de llibres a tothom a través de la descentralització tant en el temps com en els espais. Per aquest motiu, la Cambra del Llibre creu que el model organitzatiu que es va aplicar el 23 d'abril no hauria d'abandonar-se.

Una altra cita que es va consolidant cada any és la Setmana del Llibre en Català, que representa la represa de l'activitat del sector després de les vacances d'estiu. La 39a edició va tancar amb un balanç de 50.000 visitants i una facturació similar a la d'abans de la pandèmia, quan es van superar els 500.000 euros. El president de la fira literària, Joan Carles Girbés, informava que hi va haver un augment de vendes de ficció en detriment de la no-ficció, i una caiguda de la literatura infantil i juvenil. La Setmana, celebrada al Moll de la Fusta, va comptar amb 227 expositors i 250 activitats, amb 150 signatures d'autors. A tall de comparació, l'any 2020 hi va haver 180 activitats i 200 signatures. En aquesta edició del 2021 s'hi van presentar 270 novetats editorials.

Les trobades específiques per gèneres també han viscut una revifalla respecte de l'any passat. El certamen editorial i de pensament crític, *Literal*, després de l'anòmala edició de 2020, va tornar al recinte Fabra i Coats el 22 i 23 de maig amb una cinquantena d'activitats i un mercat. El BCNegra, per contra, que sempre se celebra a principis d'any, es va haver de limitar a la modalitat virtual. El festival Barcelona Poesia, el més veterà de tots, es va poder celebrar del 7 al 18 de maig. Un dels grans èxits d'aquesta edició va ser el recital de la poeta anglesa Kae Tempest, que va aplegar 400 persones al Casino de l'Aliança del Poblenou. La trobada literària Kosmopolis es va celebrar excepcionalment del 16 al 20 de juny —estava prevista per a març, però la pandèmia ho va fer inviable— i va comptar amb més d'un centenar de participants per tractar la literatura del futur, virtualment amb Maggie O'Farrell, autora de *Hamnet* (*L'altra*), amb una de les traduccions més ben acollides de l'any, i amb la presència dels autors Mia Couto i José Eduardo Agualusa, entre d'altres. Sense abandonar els festivals, la novetat va ser el naixement d'un de nou dedicat als gèneres fantàstics (en parlem més endavant).

Pel que fa a les cites comarcals, en aquest any de la represa també es va consolidar el seu pes. Indilletres, a la Bisbal d'Empordà, va doblar el nombre de visitants respecte de l'any passat i es va reafirmar com un referent de la trobada d'editorials independents a Catalunya. Aquest any a la fira hi havia 39 editorials, el doble del 2020.

El Festival MOT, que el 2020 es va haver de suspendre a l'últim moment, va tancar el 27 de març la seva setena edició a Girona i Olot amb xifres positives de públic. El format híbrid (presencial i virtual) li va donar una dimensió: les diferents converses van comptar amb un total de 7.000 visualitzacions, entre espectadors presencials i en línia.

Aquest 2021 també es va repetir l'anomenat Sant Jordi d'estiu. La festa, que es va celebrar el 15 de juliol, va comptar amb la participació de 105 llibreries repartides en 35 poblacions de tot el territori.

En canvi, una altra cita recurrent del sector, el Liberisliber, a Besalú, va anunciar la seva aturada després d'onze anys d'activitat.

MOVIMENTS EMPRESARIALS

L'any 2021 es confirma l'empenta d'obertura de noves llibreries que ja va ser remarcable l'any passat. El 2020 es van produir 15 altes, i el 2021, 13, segons xifres aportades pel Gremi de Llibreters de Catalunya. El 2021 hem de donar la benvinguda a la nova Llibreria Finestres, a l'Eixample de Barcelona, que es complementa amb la creació

d'un nou premi literari a obra publicada —en català i castellà— i una nova editorial de còmic en català. A Barcelona també ha nascut la llibreria Terranova, a Sant Antoni, especialitzada en llibres d'art, i La Insòlita, al Poblenou, que se centra en terror i ciència-ficció. També s'han obert noves llibreries generalistes de proximitat, com La Mitja Mosca, a Badalona; A Tres Tintes, a Vilanova i la Geltrú; La Irreal, a Tortosa; La Fatal, a Lleida, i El Refugi, a la Seu d'Urgell, especialitzada en pensament crític. El prototip de nova llibreria a Catalunya és de caràcter generalista, de mida petita —hi treballen dues o tres persones— i està situada en barris no centrals —en el cas de les grans ciutats— o en municipis mitjans o petits, sempre amb vocació de proximitat. A més, totes dediquen una especial atenció a selecció del fons.

Un moviment d'envergadura en l'àmbit de l'edició i les vendes ha estat la fusió de dues grans cooperatives, Abacus i el grup Som, que passen a dir-se Som Abacus. Aquesta operació implica la unió d'una de les cadenes de llibreries més grans i consolidades arreu del país, l'Abacus, i les editorials que formen part del grup Som: Ara Llibres, Amsterdam i la Casa dels Clàssics.

Pel que fa a la venda *on line*, arriba a l'Estat la plataforma Bookshop.org, amb seu a Barcelona, amb un catàleg de 350.000 llibres en estoc i 200 llibreries independents adherides, 60 de les quals són catalanes. S'anuncia com la plataforma per plantar cara al gegant Amazon.

Dos altres gegants, en aquest cas les distribuïdores Àgora i Les Punxes, també han estat protagonistes aquest 2021. Han creat plegades Entredos Logistics, una nova empresa que iniciarà la seva activitat l'1 de setembre de 2022 i donarà servei a més de 200 segells editorials, 60.000 títols i 2.500 llibreries de tot Espanya, unes xifres que per a les dues distribuïdores representen una facturació total de més de 76 milions d'euros. El nou centre logístic s'ubica al Parc Logístic Prologis, a la Granada (Alt Penedès).

Entre els moviments editorials destacables del 2021 hi ha la compra per part del Grup Penguin Random House dels segells històrics Molino, Serres i La Magrana, des de l'editorial RBA. Enciclopèdia Catalana ha incorporat l'editorial Viena.

A les antípodes d'aquests gegants han nascut dues noves editorials petites que se centren en traduccions de clàssics al català: Cal Carré, engegada per l'escriptora Antònia Carré Pons, i Edicions del Cràter, de Mariona Bosch i Oriol Ràfols. També s'han anunciat noves editorials, com la de l'editor Miquel Adam, La Segona Perifèria, que editarà els primers llibres al 2022.

VENUTS, LLEGITS I COMENTATS

Els llibres més venuts d'aquest Sant Jordi 2021 van ser *La dona de la seva vida* (Columna Edicions), de Xavier Bosch, en ficció, i *A cor obert* (Columna Edicions), d'Oriol Mitjà, en no-ficció, segons el rànquing definitiu ofert pel Gremi de Llibreterers. També cal remarcar la bona acollida de *Paraules d'Arcadi* (Angle Editorial), d'Arcadi Oliveres, mor el 6 d'abril. *Canto jo i la muntanya balla* (Anagrama), d'Irene Solà, va continuar sent un èxit de la jornada.

Pel que fa a debuts (o gairebé) ben acollits, hi ha el de Pol Guasch, amb *Napa-lm al cor*, premi Llibres Anagrama; Carlota Gurt, amb *Sola*, publicada per Proa el 2020, que es reafirma aquest any com una nova veu en la novel·la, i Núria Bendicho, amb *Terres mortes*. Najat El Hachmi va començar l'any guanyant el premi Nadal amb la versió en castellà de *Dilluns ens estimaran*, que també ha tingut bona acollida en català. Per acabar aquest repàs de narrativa, esmentem Jordi Cussà, que ens va deixar l'11 de juliol als 60 anys. Ell també ha estat un dels autors reivindicats aquest any amb la seva novel·la *El primer emperador i la reina Lluna* (Comanegra).

Centrant-nos en els clàssics catalans, Edicions 62 ha publicat *Entre llibres i llibres*, de J.V. Foix, la correspondència mantinguda amb l'editor i llibreter Joan Gili, en edició de Margarida Trias. En aquesta línia epistolar el Club Editor ha publicat una nova edició de les *Cartes a l'Anna Murià*, de Mercè Rodoreda, a cura de Blanca Llum Vidal i Maria Bohigas. Edicions 62 ha reeditat *Solitud*, de Víctor Català, amb un epíleg amb nou texts breus de narradors contemporanis.

Entre els èxits de la ficció estrangera, L'Altra Editorial ha publicat *Hamnet*, de Maggie O'Farrell, traduït per Marc Rubió, i Literatura Random House, *L'any del pensament màgic*, de Joan Didion, desapareguda recentment (23 de desembre del 2021), traduït

al català per Toni Cardona. També cal destacar, pel seu gruix, la nova traducció d'*El Quartet d'Alexandria*, de Lawrence Durrell, realitzada per Lluís Anton Baulenas.

L'Any Dostoievski ha donat els seus fruits substanciosos, entre els quals hi ha les traduccions de Miquel Cabal Guarro de les obres *Crim i càstig* (Casa dels Clàssics), *Apunts del subsol* (Angle) i *Pobres* (Can Carré); de Marta Nin d'*El somni d'un home ridícul* (Godall), i de Xènia Dyakonova d'*El doble* (Quid Pro Quo). Així mateix, ha aparegut l'edició il·lustrada d'*Un arbre de Nadal i una boda*, en traducció de Marta Nin i dibuixos d'Oriol Malet (Comanegra).

La poesia ens ha deixat una nova traducció de l'obra completa de T.S. Eliot feta per Josep M. Jaumà (Edicions de 1984); *Trenta poemes*, d'Elizabeth Bishop, traduïts per Jaume C. Pons Alorda (Flâneur), i la col·lecció *Alcohols*, de Guillaume Apollinaire, traduïda per Andreu Gomila (Labreu Edicions).

Abans d'abandonar aquest apartat, el 2021 hem de lamentar la pèrdua del poeta Joan Margarit el 16 de febrer, recentment honorat amb el Premi Cervantes. Aquest any també ens han deixat Ricard Creus, el 10 de novembre, i una de les veus literàries més destacades de la Catalunya Nord, Renada Laura Portet, el 5 de setembre. Així mateix, el món editorial ha de lamentar la pèrdua del fundador de l'Editorial Empúries Xavier Folch, el 24 de juny.

A aquest repàs impossible de totes les novetats, hi afegim el llistat de premis destacats:

Premis a obra inèdita narrativa:

- Premi Sant Jordi. Sergi Belbel, *Morir-ne disset* (Òmnium + Proa).
- Premi Mercè Rodoreda. Ricard Sunyol, *Declaració d'invençions* (Proa).
- Premi Proa. Maite Salord, *El país de l'altra riba* (Proa).
- Premi Josep Pla. Maria Barbal, *Tàndem* (Destino).
- Premi Joanot Martorell. Vicent Flor, *El carrer de baix* (Edicions 62).
- Premi Prudenci Bertrana. Tània Juste, *Amor a l'art* (Columna).
- Premi Ciutat d'Alzira. Marià Veloy, *El món comença* (Bromera).
- Premi Ramon Llull de les Lletres Catalanes. Gerard Quintana, *L'home que va viure dues vegades* (Columna).
- Premi Sant Joan. Roser Caminals, *Garbo parla* (Edicions 62).
- Premi Ciutat de Tarragona de novel·la Pin i Soler. Marc Quintana, *Els culpables* (Angle).
- Premi Llibres Anagrama. Pol Guasch, *Napalm al cor* (Llibres Anagrama).

Premis a obra inèdita – poesia:

- Premi Carles Riba. Antoni Vidal Ferrando, *Si entra boira no tindrè on anar* (Proa).
- Premi Ausiàs March. Josep-Anton Fernández, *L'animal que parla* (Edicions 62).
- Premi Vicent Andrés Estellés. Ricard Ripoll, *Fènix* (Edicions 3 i 4).
- Premi Miquel de Palol. Susanna Rafart, *D'una sola branca* (Proa).
- Premi Gabriel Ferrater. Carles Dachs, *Vent a la mà* (Edicions 62).
- Jocs Florals de Barcelona. Manel Ollé, *Un grapat de pedres d'aigua* (Proa).

Premis a obra publicada (la majoria corresponen a obra editada el 2020, però premiada el 2021):

- Premi Òmnium a la millor novel·la de l'any: Eva Baltasar, *Boulder* (Club Editor).
- Premi Llibreter de narrativa en català. Francesc Serés, *La casa de foc* (Proa).
- Premi Crexells. Àlvar Valls, *Entre l'infern i la glòria* (Edicions 1984).
- Premi Lletre d'Or. Núria Cadenas, *Guillem* (Amsterdam).
- Premi Serra d'Or de narrativa. Jordi Cussà, *El primer emperador i la reina Lluna* (Comanegra).
- Premi Serra d'Or de poesia. Antònia Vicens, *Pare, què fem amb la mare morta* (Labreu).

Premis a tota la trajectòria:

- Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. Maria Barbal.
- Premi Jaume Fuster de l'AELC. Marc Granell.
- Premi Nacional de Cultura 2021 (atorgat pel CoNCA). Narcís Comadira.
- Premis Cadaqués Quima Jaume. Dolors Miquel.
- Premi Nacional a l'Obra d'un Traductor (atorgat pel Ministeri de Cultura). Anne-Hélène Suárez.

TENDÈNCIES

Com era d'esperar, aquest 2021 han començat a despuntar els llibres derivats de la pandèmia. De l'interès per la política, centrada sobretot en el Procés, s'ha passat a uns altres interessos més socials. Els personatges mediàtics també han canviat. Entre els llibres més venuts d'aquest Sant Jordi hi ha *A cor obert* (Columna), de l'epidemiòleg Oriol Mitjà, i *Lliçons d'una pandèmia* (Anagrama), de l'investigador Salvador Macip.

Un altra tendència a destacar ha estat la revifalla de la ciència-ficció. L'editorial Raig Verd ha recuperat els títols d'Ursula K. Le Guin i, juntament amb Mai més Llibres, ha publicat *Dune*, de Frank Herbert, un dels grans clàssics del gènere, en traducció de Manuel de Seabra. Un altre segell que ha apostat pel futur imaginat ha estat Males Herbes, que s'ha centrat sobretot en autors catalans.

Una altra novetat destacada de l'any ha estat el Festival Literari 42, basat en els gèneres fantàstics. L'organitza l'Ajuntament per iniciativa de l'escriptor Ricard Ruiz Garzón. La primera edició s'ha celebrat del 3 al 7 de novembre a la Fabra i Coats, amb la presència d'autors internacionals i catalans com Adrian Tchaikovsky, Elisabetta Gnone, Albert Sánchez Piñol i Elia Barceló.

Per acabar aquest repàs de les tendències de l'any, també hem d'esmentar l'aposta pel còmic. La seva bona salut es mesura per la creació d'un nou premi de còmic en català, impulsat per la nova llibreria Finestres, i per la consolidació de l'anomenat triangle «freak» de Barcelona, format per les llibreries Norma, Gigamesh i Freaks. També cal apuntar l'èxit recurrent de públic jove al Saló del Manga, celebrat a principis de novembre, amb més de 122.000 visitants. En canvi, el Saló del Còmic es va haver de celebrar del 28 al 30 de maig en modalitat virtual per segon any consecutiu. Des del Gremi d'Editors es parla de «l'explosió» d'aquest gènere, ja que les vendes han augmentat més d'un 60%, especialment en format *manga*. Així, el còmic japonès ha avançat en vendes per primera vegada a la història al còmic nord-americà.

DEBATS

Aquest any s'han generat diversos debats a l'entorn dels premis. Els premiats la Nit de Santa Llúcia van ser tot homes i això va generar una polèmica sobre si les dones es presentaven a premis o preferien optar per altres vies. També es va parlar de la disminució d'originals presentats: al premi principal, el Sant Jordi de novel·la, només hi van optar 47 originals, 50 menys que l'any passat, en què es van presentar moltes obres, degut a la pandèmia, i amb el Premi Rodoreda de contes va passar el mateix; 74 originals davant dels 103 de l'any passat. Una altra sorpresa va ser la celebració dels cinquanta anys dels Premis Octubre, ja que el premi principal, l'Andròmina, declarat desert. Els dos premis més ben dotats, el Sant Jordi i el Ramon Llull, van ser per a noms destacats en àmbits diferents de la narrativa: el dramaturg Sergi Belbel i el músic Gerard Quintana. Una altra circumstància curiosa és que Maria Barbal va començar l'any guanyant el premi Josep Pla i el va acabar amb el Premi d'Honor.

L'actualitat política i judicial també va generar una polèmica recurrent que afecta la llengua i, de retruc, la literatura. Davant l'aval del Tribunal Suprem a la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya que obliga tots els centres educatius catalans a fer un mínim d'un 25% de les classes en castellà, es va revifar la discussió sobre la presència del català a les aules. Aquest fet lateral va suscitar de nou l'interès per la llengua, amb títols com *El català tranquil*, un manifest a favor de la llengua viva escrit per Enric Gomà i editat a Pòrtic, i el llibre *Som dones, som lingüistes, som moltes i diem prou*, a cura de M. Carme Junyent i editat a Eumo, que tracta específicament de les qüestions de llengua i gènere. Pel que fa a la revifalla per l'interès en la llengua, cal esmentar l'èxit del joc lingüístic Paraulògic, creat per l'entitat Rodamots, que en tres mesos d'existència va aconseguir atrapar 200.000 usuaris diaris.

Una altra petita batussa literària la va generar l'edició de *Les estructures elementals de la narrativa*, d'Albert Sánchez Piñol, a La Campana. L'escriptor hi defensa un model de novel·la específic que va ser refusat per altres narradors des de les xarxes i en altres mitjans.

COMMEMORACIONS

L'any 2021 s'ha celebrat el centenari del naixement de la poeta, traductora i artista plàstica Felícia Fuster amb l'exposició itinerant *Des de dins*, la creació de clubs de lectura virtuals basats en la seva obra i concerts de Sílvia Comes, que ha musicat els seus poemes.

Un altre nom destacat ha estat el de Teresa Juvé, pedagoga i escriptora nascuda a Madrid el 1921, que quan escric aquest informe ja ha complert 101 anys (7/2/2022). Per celebrar-ho, s'ha muntat l'exposició itinerant *La llibertat conscient*.

El tercer commemorat el 2021 és el crític Joan Triadú, del qual s'ha celebrat el centenari del naixement a Ribes de Freser. Les exposicions *Joan Triadú a la ciutat dels llibres* i *A dins la classe soc feliç*, a Vic, i *Joan Triadú: defensar la llengua, estimar el país*, al Palau Robert de Barcelona i a l'Arxiu Nacional de Catalunya, han sustentat aquesta efemèride. També s'han reeditat *Memòries d'un segle d'or* (Pòrtic); el llibre d'entrevistes *Joan Triadú, en conversa*, a cura de Susanna Àlvarez i Rodolés (Eumo), i l'aplec de textos i parlaments *La llengua de la llibertat*, realitzat per Josep M. Figueres (UAB). Totes aquestes edicions s'han presentat en un acte d'homenatge a la Setmana del Llibre en Català. A tall de curiositat, tres trens dels Ferrocarrils de la Generalitat que fan la línia Barcelona-Vallès porten els noms de Felícia Fuster, Teresa Juvé i Joan Triadú.

La Institució de les Lletres Catalanes ha organitzat actes d'homenatge a la poeta Marta Pessarrodona i a l'estudiós Josep Massot, amb motiu del seu 80è aniversari. També cal esmentar que aquesta institució de promoció de les lletres catalanes a l'exterior ha estrenat directiva amb Izaskun Arretxe al capdavant, que provenia de l'equip de l'Institut Ramon Llull. Al seu torn, aquest institut també ha patit canvis: al setembre, Francesc Serés va substituir Iolanda Batallé i dos mesos més tard Pere Almeda substituïa Serés.

Per acabar aquest repàs d'efemèrides, cal esmentar la celebració dels vint anys del portal dedicat al conte *Paper de Vidre*, impulsat per Tina Vallès i Guillem Miralles.

TRADUCCIONS

En l'àmbit de traduccions del català a altres llengües, l'Institut Ramon Llull informa que aquest any han rebut el seu ajut un total de 158 traduccions, un salt important si tenim en compte que l'any passat es van limitar a un centenar. 85 corresponen a títols de ficció (novel·la, contes, poesia i teatre), 24 a clàssics, 32 a títols de literatura infantil i juvenil i 17 a obres de no-ficció. El llibre més traduït del 2021 ha tornat a ser *Canto jo i la muntanya balla*, d'Irene Solà, amb 7 traduccions, seguit d'*Enigmes de la Ciència*, de Víctor Escandell i Ana Gallo, amb 5 traduccions. Del total de traduccions publicades (264), la llengua amb més títols traduïts ha estat, com sempre, el castellà (89), seguit de l'italià (32), l'anglès (21), el francès (16) l'alemany (11) i el polonès (10).

Edició

Llibres, una recuperació positiva, però incompleta

Lluís Agustí

Director de l'Escola de Llibreria de la Universitat de Barcelona i el Gremi de Llibreters de Catalunya

La covid-19 ha seguit condicionant la vida cultural i econòmica i, per tant, també el món de l'edició. Les dades de la producció i venda han estat en clara recuperació, però no ho han fet amb el ritme ni el to de 2019. Llibreries amb un saldo més aviat positiu contrasten amb unes biblioteques a mig gas; un Sant Jordi tímid, però tanmateix Sant Jordi; la recuperació d'actes presencials amb limitacions; la continuació d'actes virtuals, i la instauració d'una modalitat híbrida: clarobscur amb bons índexs lectors i una recuperació voluntariosa del sector, però encara insuficient per sobrepassar un decenni confrontat a tres crisis: financera, de consum i, finalment, sanitària.

POLÍTICA CULTURAL

Molt a finals de 2020, el 28 de desembre, es constituïa el Consell Nacional de la Lectura. Una de les primeres accions d'aquesta entitat, presidida per la consellera de Cultura, Àngels Ponsa, i el conseller d'Educació, Josep Bargalló, va ser establir les bases del Pla nacional del llibre i la lectura de Catalunya, que va començar a treballar en un informe de diagnòstic en tres eixos: reconeixement nacional i internacional dels autors i la literatura catalana i occitana; foment de la lectura, i suport a la indústria del llibre.

Una nova campanya, «Fas 6 anys», va proposar durant la tardor de 2021 a més de 75.000 infants de triar un llibre entre 429 llibreries de tot el país; la campanya assumia fins a 13 € per llibre i infant. A Barcelona s'aprovà el «Bonus Cultura», una iniciativa impulsada per cinc entitats del sector cultural (ADETCA, ASACC, Cambra del Llibre i els gremis catalans de Cinemes i de Llibreters), amb el suport de l'Ajuntament amb un import d'un milió d'euros. L'usuari comprava el Bonus, que podia bescanviar en llibreries, botigues de música, teatres, etc., de la ciutat, i l'Ajuntament, per cada 10 € de despesa, n'afegia 5.

EFEMÈRIDES, FESTIVALS, FIRES I EXPOSICIONS

L'any literari va començar de negre i virtual: el 9è Festival de la Novel·la Negra Catalana - Tiana Negra organitzà una edició en línia i BCNegra tancà el festival del 2021 amb una edició també 100% virtual. Del 18 al 27 de març, ja de forma híbrida, com tantes activitats de 2021, tingué lloc el Festival MOT de literatura de Girona i Olot, suspès en 2020.

Durant la Diada de Sant Jordi, les dades de la pandèmia havien millorat i se seguí, per segon any, el Pla de Sant Jordi del Procicat. Fou una diada descentralitzada, oberta només a llibreters i floristes professionals, amb aforament limitat en interiors i espais marcats i senyalitzats en exteriors per evitar aglomeracions. En alguns mu-

nicipis, hi va haver un cert malestar per la interpretació de la normativa o per temes organitzatius, com a Badalona o a Manresa, amb suspensió de signatures d'autors i col·lapses de cues. El Gremi de Llibreters, però, valorà la Diada molt positivament i estimà que les vendes foren d'1,3 milions de llibres, un 53% en català.

La Plaça del Llibre, el major aparador de la literatura en valencià, va tenir lloc a Gandia a finals del mes de maig i a Castelló i València a l'octubre, amb força èxit de públic. També al maig, la 7a edició de la Fira Litoral de Barcelona, la fira d'idees i llibres radicals, va aplegar un centenar d'editorials tant catalanes com de l'Estat espanyol. La Fira Indilletres de la Bisbal d'Empordà es consolidà com un referent d'editorials independents a Catalunya i va doblar el nombre de visitants respecte de l'any passat. Kosmopolis: La Festa de la Literatura Amplificada, que va tenir lloc del 16 al 20 de juny al CCCB, va poder recuperar la programació després de la cancel·lació del 2020. El juliol es va celebrar la primera edició de la Fira del Llibre Únic al pati de l'antiga fàbrica Lehmann de Barcelona. Onze editorials van triar un llibre amb un mínim de dos anys d'antiguitat per donar-li una nova vida.

Una fira i festival ha tancat portes: Liberisliber, que cada tardor congregava editorials independents i públic a la vila de Besalú, va decidir aturar les activitats. Els organitzadors van emetre un comunicat en què informaven que el tancament no havia estat per causa de la covid-19 o per falta de resposta d'editorials, de llibreries o d'assistents, sinó per la manca de compromís per part de les institucions públiques.

El suplement *Culturals* de *La Vanguardia* va arribar el mes de setembre als 1.000 números. Per celebrar la dada, es va organitzar una exposició commemorativa a la Biblioteca Jaume Fuster de Barcelona.

La Fundació pel Llibre i la Lectura del País Valencià (FULL), entitat formada per llibreters, editors, escriptors, bibliotecaris i il·lustradors, inicià la publicació d'una nova revista, *Full de Lectura*, al voltant del foment de la lectura.

La Setmana del Llibre en Català tancà la seva 39a edició amb molt bons resultats de participació i vendes. Unes 50.000 persones hi participaren i s'arribà a una facturació d'uns 500.000 €, similar a la del 2019. L'editor Joan Carles Girbés és el nou president d'aquest esdeveniment. A l'octubre li tocà el torn a la Setmana del Llibre en Català de Palma, a Mallorca, que va fer la seva 32a edició.

Vic acollí l'octubre la tercera edició del programa «Llegim més», que té com a objectiu fomentar l'hàbit de la lectura entre la ciutadania. El 26 de setembre i el 3 d'octubre es va celebrar a Sant Pere de Riudebitlles la cinquena edició de la jornada Riudelletres, la trobada professional del món del llibre per a la recerca de noves fórmules de promoció de la literatura.

La primera edició del 42 - Festival de Gèneres Fantàstics de Barcelona, l'únic dedicat exclusivament a la narrativa de gènere fantàstic, va estar comissariada per l'escriptor Ricard Ruiz Garzón. Van participar-hi vora 6.000 persones, presencialment i en línia. Va tancar l'any el Sant Jordi de Nadal, un conjunt d'activitats promogudes per TREC - Comunitat de Cultura centrades en la promoció i difusió de la lectura, que se celebrà l'11 i el 12 de desembre a l'Antiga Fàbrica Estrella Damm, amb gairebé 8.000 inscrits i assistents.

PREMIS I REONEIXEMENTS

Després de l'aturada de 2020, els premis i reconeixements van poder recuperar la presencialitat, sovint complementada amb una retransmissió en línia. Marc Granell rebé el Premi Jaume Fuster dels Escriptors en Llengua Catalana, Maria Barbal fou guardonada amb el 53è Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i Enric Larreula rebé la Creu de Sant Jordi per la seva trajectòria literària. Es concedí el Premi Trajectòria Editorial a Josep Gregori i el Premi d'Honor a Antònia Vicens, atorgat per La Plaça del Llibre de València.

Els premis del Consell Català del Llibre Infantil i Juvenil, el CLIJCAT, són els únics guardons de tot l'Estat amb un jurat format per prop de 8.000 infants que durant el curs llegeixen i voten les propostes literàries. Alguns dels premiats d'aquest any van ser *Off*, de Xavier Salomó (Flamboyant), i *Palmira i l'efecte crisàlide*, de Gisela Pou (Edebé). El Premi Carme Romaní es concedí a Teresa Duran per la seva trajectòria, dedicada al llibre infantil i juvenil, tant en el camp de la creació com en el de la in-

vestigació. El Premi Maria Rius fou per a Roser Capdevila pel conjunt de la seva obra i també, a títol pòstum, per a Picanyol (Josep Lluís Martínez).

Es concedí el Premi Martí Gasull i Roig especial del jurat a Josep Vallverdú per la seva aportació al conjunt de la llengua catalana i el premi Martí Gasull i Roig a l'exemplaritat en defensa de la llengua a *Sàpiens*, la revista en català més llegida. Enric Lluch i Girbés fou l'escriptor homenatjat als Premis de la Crítica dels Escriptors Valencians i la Junta de l'AELC al País Valencià atorgà el Premi de Difusió de la Literatura Catalana a la Fundació Bromera.

En la 47a edició dels Premis Nacionals de Cultura 2021, atorgats pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, es guardonà Narcís Comadira, poeta, pintor, dramaturg, traductor, periodista i crític literari, i l'editora Maria Carme Dalmau. La 21a Nit de les Revistes i la Premsa en Català es van guardonar *Camacuc*, *Diari de Girona*, *L'Eco de Sitges* i *Fosbury.cat* amb el premi a la millor publicació. La lingüista i professora Carme Junyent va ser reconeguda amb el Premi Cultura de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC) pel seu «compromís insubornable» amb el català. Durant la Nit de l'Edició 2021 es reconegueren els 75 anys d'activitat continuada de l'Editorial Alpina i Edhasa i els 25 anys d'Artigal Edicions, Cossetània Edicions i Edicions Llibreria Universitària (LU). La Cambra del Llibre de Catalunya atorgà el Memorial Fernando Lara a la llibreria El Genet Blau de Lleida, que obrí una nova llibreria al barri de Gràcia de Barcelona el juliol de 2021.

L'any 2021 es van celebrar els centenaris del naixement de Teresa Juvé i Acero, pedagoga i escriptora; de Felícia Fuster, poeta, pintora i traductora, i de Joan Triadú, pedagog i escriptor.

EDICIÓ I NOVETATS LITERÀRIES

La producció de llibres en català ha estat d'11.000 títols de mitjana en els darrers anys, que representen un 48 % de vendes —no pas de lectura—, si hi incloem els llibres de text, i 240 milions d'euros l'any. En aquest panorama cal destacar noves editorials, com ara Cal Carré de Terrassa i Edicions del Cràter, especialitzades en literatura clàssica en català (original i traduïda). L'Editorial Finestres inicia un nou segell editorial de còmic en català, Viena Edicions s'incorpora al Grup Enciclopèdia Catalana i el grup Penguin Random House compra el segell La Magrana, l'Editorial Molino i l'Editorial Serres.

Algunes de les novetats de 2021 eren obres previstes per a 2020 la publicació de les quals es va ajornar per mor de la pandèmia, i unes altres, obres produïdes en un temps excepcionalment propici i regalat als escriptors. Pel que fa a la narrativa catalana, destaquen algunes escriptores de manera significativa: *Tàndem*, de Maria Barbal (Destino); *Terres mortes*, de Núria Bendicho (Anagrama), i *Sola*, de Carlota Gurb (Proa). Alguns autors amb llarga trajectòria publiquen amb èxit de crítica, de públic i, en ocasions, també de premis: *Junil a les terres dels bàrbars*, de Joan-Lluís Lluís (Club Editor); *Consumits pel foc*, de Jaume Cabré (Proa); *Nosaltres, després*, de Sílvia Soler (Univers); *La dona de la seva vida*, de Xavier Bosch (Columna); *Ja estem morts, amor*, de Xavier Aliaga (Angle), o *El primer emperador i la reina de la Lluna*, del desaparegut Jordi Cussà (Comanegra).

En narrativa hi ha hagut novetats, algunes d'inesperades, que han estat ben acollides: *Noruega*, de Rafa Lahuerta (Drassana); *Una família*, de Toni Sala (L'Altra); *Els angles morts*, de Borja Bagunyà (Periscopi); *Napalm al cor*, de Pol Guasch (Anagrama); *L'home que va viure dues vegades*, de Gerard Quintana (Columna); *L'aigua que vols*, de Víctor García Tur (Univers); *El mar de cap per avall*, de Pep Puig (L'Altra); *La història de la nostàlgia*, de Natàlia Romani (Univers); *Els llocs on ha dormit Jonàs*, d'Adrià Pujol Cruells (Empúries); *El país de l'altra riba*, de Maite Salord (Proa); *Els desperfectes*, d'Irene Pujadas (L'Altra); *Vides potser*, de Joan Vigó (Labreu); *Pare de rates*, de Joan Barceló i Cullerés (Comanegra); *L'amo*, de Miquel Adam (L'Altra); *El senyor Palomar a Barcelona*, de Tina Vallès (Anagrama).

En assaig també han estat notícia *Morts, qui us ha mort?*, d'Iñaki Rubio (Comanegra); *Un diàleg imaginari*, de Lluís Maria Todó (Club Editor); *Els llegats*, de Lluís Calvo (Arcàdia); *Rússia, l'escenari més gran del món*, de Manel Alias (Ara Llibres); *Paraules d'Arcadi*, d'Arcadi Oliveras (Angle); *Som dones, som lingüistes, som moltes i diem*

prou, de Carme Junyent (Eumo); *Humà, més humà*, de Josep Maria Esquirol (Quaderns Crema); *Tosquelles. Curar les institucions*, de Joana Masó (Arcàdia); *La verda és porta*, de Joan Todó (Godall); *El Pantà maleït*, de Tura Soler (La Campana); o les memòries de Joaquim Molas, *El mirall de la vida* (Edicions 62).

La llengua en un moment d'alarma ha estat també protagonista: *Nivell Ç*, de Pau Vidal (Pòrtic); *Salvem els mots*, de Jordi Badia i Pujol (Rosa dels Vents); *El futur del català depèn de tu*, de Carme Junyent (Eumo), i *Molt a favor: 57 propostes i un pacte per la llengua*, coordinat per Enric Gomà (Eumo).

En poesia destaquen *D'una sola branca*, de Susanna Rafart (Proa); *Canviar de cel*, d'Adrià Targa (Godall); *Animal de bosc*, de Joan Margarit (Proa); *El nòmada i l'arrel*, de Manel Marí (Proa); *Un grapat de pedres d'aigua*, de Manel Ollé (LaBreu), i *Carpe momentum*, de Biel Mesquida (Eumo).

Pel que fa a la traducció, la literatura russa ha viscut un any excepcional, amb una nova versió històrica de *Crim i càstig*, de Dostoievski, feta per Miquel Cabal (La Casa dels Clàssics); *Apunts del subsol* i *Les nits blanques* (Angle), també de Dostoievski; *24 contes* (Club Editor) i *Relat d'un desconegut* (Viena), de Txékhov; i *El Mestre i Margarita*, de Bulgàkov (Proa).

En plena expansió del format audiollibre, les divisions d'àudio de Planeta, Grup 62 i Anagrama es van llançar a la producció d'audiollibres amb títols com *Gema*, de Milena Busquets, que sortí a la vegada imprès i en àudio, o *Canto jo i la muntanya balla*, d'Irene Solà. En català, *El pont dels jueus*, de Martí Gironell; *Sàpiens*, de Yuval Noah Harari; *Sempre han parlat per nosaltres*, de Najat El Hachmi, i *L'esquelet de la balena*, de David Cirici, van ser uns dels títols més escoltats.

PREMIS A OBRA PUBLICADA

A principis d'any, el Premi Òmnium a la millor novel·la es va concedir a *Junil a les terres dels bàrbars*, de Joan-Lluís Lluís (Club Editor). Els Premis Ciutat de Barcelona van atorgar el premi de literatura catalana al recull de contes *Els desperfectes*, d'Irene Pujadas (L'Altra, Premi Documenta 2020); el de traducció va correspondre a Miquel Cabal per *Crim i càstig*, de Dostoievski (Alpha); i l'Agustí Duran i Sanpere d'assaig, humanitats i història de Barcelona fou per a Joana Masó per l'obra *Tosquelles: Curar les institucions* (Arcàdia).

El premi Joaquim Amat-Piniella va ser per a l'escriptor Àlvar Valls per *Entre l'infern i la glòria* (Edicions 1984). Els Premis de la Crítica Catalana 2021, que es van lliurar al juny, guardonaren en l'apartat de narrativa l'obra *Tsunami*, d'Albert Pijuan (Angle), i en el de poesia, *Sempre és tard*, de Maria Josep Escrivà (Proa). El Premi Crexells de novel·la de l'Ateneu Barcelonès el guanyà Àlvar Valls per *Entre l'infern i la glòria* (Edicions de 1984). Els Premis Cavall Verd 2021 atorgaren el Premi Rafel Jaume a l'obra *El preludi*, de William Wordsworth (Edicions de 1984), traducció de Jaume C. Pons Alorda, i el Premi Josep M. Llompart a Mireia Calafell per *Nosaltres, qui* (LaBreu).

El Premi Llibreter de literatura catalana se'l va endur Francesc Serés per *La casa de foc* (Columna); en l'apartat d'altres literatures es distingí amb el premi a Leïla Slimani per *El país dels altres*, traduït per Valèria Gaillard (Angle); Ivan Vera guanyà en l'apartat de literatura infantil i juvenil (LIJ) en català amb *Àunia* (Akiara Books); el premi LIJ altres literatures se l'endugué Annet Schaap per *La nena del far*, traduït per Maria Rosich (Pagès), i el d'àlbum il·lustrat fou per a Jacques Goldstyn per *Els estels*, traduït per Susana Tornero (Joventut).

Durant el mes de setembre, en el marc de la Setmana del Llibre en Català, la novel·la *El primer emperador i la reina Lluna*, de Jordi Cussà, fou guardonada amb el Premi Crítica Serra d'Or de novel·la 2021; *Pare, què farem amb la mare morta*, d'Antònia Vicens, va ser premiada en la categoria de poesia, i *Stefan Zweig i els suïcidis d'Europa*, d'Antoni Martí Monterde, en assaig. Antoni Clapés rebé el Premi Crítica Serra d'Or de traducció per *Tal qual*, de Paul Valéry. També van rebre una menció especial l'escriptor i músic Josep Igual, a títol pòstum, i el seu dietari *L'eternitat enamorada* (Tres i Quatre). El Premi Serra d'Or d'arts escèniques fou per a *Poder i santedat*, de Manuel Molins (Eliseu Climent), que ja havia estat Premi Octubre de teatre el 2017.

Pel que fa a literatura infantil i juvenil, *Capgirat*, d'Alba Dalmau, amb il·lustracions de Cinta Vidal (Bindi Books), rebé el Premi Crítica Serra d'Or infantil 2021; Cinta Ara-

sa s'endugué el Premi Juvenil de Creació per *Paraules, flors i pólvora* (Animallibres), i Eduard Altarriba, el Premi Juvenil de Coneixements per *Migrants* (Bang). El Premi Crítica Serra d'Or Catalanística 2021 fou per a *Manual of Catalan Linguistics*, editat per Joan A. Argenter i Jens Lüdtke (De Gruyter). També dins el marc de la Setmana del Llibre, es distingí amb el Premi Aurora Díaz-Plaja Enric Falguera i Moisès Selfa Sastre per l'article «Miquel Martí i Pol i la poesia per a infants», publicat a la revista *Ausa*, i el Premi Difusió va anar al periodista Xavier Graset.

Durant el mes d'octubre es concedí el Premi Lletra d'Or a Núria Cadenes per la novel·la *Guillem* (Amsterdam Llibres). Els Premis de la Crítica dels Escriptors Valencians premiaren Maria Dolors Pellicer per *Poalet de versos* (Bromera) en la categoria de literatura infantil; Anna Marí i Daniel Tormo s'endugueren el guardó de literatura juvenil per *L'increïble assassinat d'Ausiàs March* (Bromera Teatre); Pau Alabajos fou el guanyador del guardó de teatre per *Hotel Fontana*; Francesc Mompó s'endugué el premi de narrativa amb *Prosceni blau* (Onada); Pilar Alfonso Escuder guanyà el premi d'assaig, *De Warhol a @yodominguez. Mirar l'art i veure el món*, i Marc Granell s'endugué el guardó de poesia per *Cel de fang*.

PREMIS A OBRA INÈDITA

L'any començà amb el lliurament del Premi Josep Pla a l'obra *Tàndem*, de Maria Barbal (Destino). El 6è Premi Llibres Anagrama de Novel·la va ser atorgat a *Napalm al cor*, de Pol Guasch. El Premi Nadal fou per a l'obra *Dilluns ens estimaran*, de Najat El Hachmi (Edicions 62). Gerard Quintana va ser el guanyador del Premi de les Lletres Catalanes Ramon Llull amb l'obra *L'home que va viure dues vegades* (Columna). El Premi Carlemany per al foment de la lectura se l'endugué Lluís Prats amb la novel·la *Archie, el noi que parlava als elefants* (Columna Edicions). Marc Cerrudo va ser el guanyador del premi literari Roc Boronat per l'obra *Llunyania*, que s'ha publicat amb el títol *Lluny vol dir mai més* a l'Editorial Amsterdam.

En el marc dels Premis Literaris Vila de Santanyí, a Mallorca, el Premi Bernat Vidal i Tomàs de poesia se'l va endur el poemari de Cristina Álvarez Roig titulat *Firmament obert*. El guanyador del Premi Antoni Vidal Ferrando de narrativa va ser per a la novel·la *Els proscrits de Santa Fe*, de Josep Massanés Nogués. Anna Font es proclamà guanyadora del Premi d'Àlbum Il·lustrat Vila de Tèrmens 2021 amb *En Gafarró estrena barret* (Meraki, nou segell editorial de LIJ d'Edicions Salòria). Els Premis Literaris Ciutat de Tarragona van guardonar Marc Quintana amb el Pin i Soler de narrativa per *Els culpables* (Angle). El premi-beca Vidal Alcover de traducció fou per a Laia Martínez López (Laia Malo n'és el pseudònim), pel projecte *Fites I i II*, de Marina Ivànova Tsvetàieva. El Premi de Narrativa Curta per Internet Tinet es va concedir a *Escut*, de Montserrat Morera Escarré.

El Premi BBVA Sant Joan de literatura catalana va correspondre a Roser Caminals, per *Garbo parla* (Edicions 62). Durant la Nit del Misteri, que organitza Òmnium Terrassa, es guardonà amb el Premi Ferran Canyameres de novel·la Silvia Mayans Gómez per *L'ossari* (Pagès Editors). Daniel Cid guanyà el Premi de Novel·la Curta Just Manuel Casero amb *L'espai d'un instant* (Empúries). Imma Tubella fou la guanyadora del 25è Premi Nèstor Luján de novel·la històrica amb *Els insubmisos del mar* (Columna). Durant el lliurament dels Premis Literaris de Girona 2021, Tània Juste guanyà el Premi Prudenci Bertrana amb *Amor a l'art* (Columna); Susanna Rafart obtingué el Premi Miquel de Palol de poesia per *D'una sola branca* (Proa); Josep V. Boira guanyà el Premi Carles Rahola d'assaig per *La Via Augusta del segle XXI: el corredor mediterrani contra l'Espanya radial* (Pòrtic), i Pol Castellanos obtingué el Premi Ramon Muntaner de novel·la juvenil amb *L'assassina de Venècia* (Estrella Polar). En el marc dels Premis Cruïlla, Gabriel Bardala guanyà el Premi Gran Angular amb *Els últims dies del falcó*. El Premi Vaixell de Vapor, en canvi, quedà desert.

La gala dels Premis Octubre 2021 va ser doblement especial, ja que se celebren els 50 anys dels guardons. El Premi Andròmina de narrativa, però, va quedar desert, cosa que ja havia passat en edicions anteriors. Gabriel Ensenyat va guanyar el premi Joan Fuster d'assaig amb *Fuster i els mallorquins: el debat identitari a la Mallorca tardofranquista*. Ricard Ripoll va guanyar el Premi Vicent Andrés Estellés de poesia amb *Fènix*; el Premi Pere Capellà de teatre va correspondre a *Retrat de Juan*

Piqueras realitzat per Josep Renau, de Pedro Montalbán-Kroebel i Antonio Cremades, i el premi *ex aequo*, a l'obra *Procés a Margarida Porete*, de Rafael Fabregat.

El Premi Proa de novel·la inèdita en llengua catalana va ser per a l'escriptora Maitte Salord per *El país de l'altra riba* (Proa). En el marc dels premis Ciutat de Gandia, Vicent Flor va rebre el Premi Joanot Martorell de Narrativa amb *El carrer de baix* (Edicions 62) i Miquel Àngel Llauger rebé el Premi Ausiàs March de poesia amb *Llum de cançó* (Edicions 62). El jurat del Premi Documenta va decidir premiar per unanimitat la novel·la titulada *Distòcia* (L'Altra), de Pilar Codony. En els Premis Literaris de Lleida, Eusebi Ayensa s'endugué el Josep Vallverdú d'assaig per *De l'una a l'altra riba: Un homenatge a Grècia* i Francesc Pastor guanyà el Màrius Torres de poesia amb *Ànima*.

Els Premis Literaris Ciutat de València van distingir amb el Premi Isabel de Villena de narrativa en valencià José Francisco Franco Martínez amb l'obra *Vida del lletrat Mateu de Bel, contada en llengua viva*, el Premi Josep Vicent Marqués d'assaig en valencià el guanyà Antoni Defez amb l'obra *De la pròpia veu a la veu pròpia* i el Premi Josep Escalante de teatre en valencià fou per a Sergi Belbel amb *Ella i màquina*. El Premi Maria Beneyto de poesia en valencià va correspondre a Eduard Marco Escamiella per *Ultramarins*.

Durant l'acte de lliurament dels Premis de la Nit de Santa Llúcia de 2021, Sergi Belbel va ser guardonat amb el Premi Sant Jordi de novel·la per l'obra *Morir-ne disset* (Proa). El Premi Mercè Rodoreda de contes i narracions va ser per a Ricard Sunyol i Estadella, per *Declaració d'invençions* (Proa). El Carles Riba de poesia se'l va endur Antoni Vidal i Ferrando amb *Si entra boira no tindrè on anar* (Proa). El Premi Josep M. Folch i Torres de novel·les per a nois i noies fou per a Carles Sala i Vila amb l'obra *Capità Lluc* (La Galera). El Premi Joaquim Ruyra de narrativa juvenil va quedar desert.

En els Premis Ciutat de Badalona 2021, Francesc Duch Casanova es va proclamar guanyador en la categoria de narrativa amb l'obra *S'ho van creure*, finalment editada sota el títol *El vol de l'Àlicia i altres contes* (Viena); Jordi Virallonga s'endugué el Premi Betúlia de poesia - memorial Carme Guasch amb *A favor de l'enemic* (Viena); Arturo Padilla de Juan va obtenir el premi de narrativa juvenil amb *La pregunta* (Animallibres), i Jordi Tena i Galindo va resultar guanyador del premi de teatre breu Andreu Solsona amb *Art brut* (Pont del Petroli). La gala dels Premis Ciutat de Palma 2021 va tenir lloc al gener, però de l'any 2022. L'escriptor Toni Arencón Arias es va endur el premi Llorenç Villalonga de novel·la per *De tots els verins, el seu secret et donaré*, i Elm Puig Mir va guanyar el premi Joan Alcover de poesia per *Planeta latent*.

MÉS LLIBRERIES I UN APUNT SOBRE LA DISTRIBUCIÓ

A principis de febrer les llibreries celebraren poder tornar a obrir els caps de setmana, però es lamentaren pels quatre caps de setmana que hagueren de tancar. Es reivindicaren com a servei essencial en una trobada a la Fàbrica Lehmann de Barcelona, seu de Comanegra, organitzadora de l'acte, on assistiren llibreters, editors i representants del món editorial.

La Federación de Gremios de Editores de España (FGEE) va concedir el Premi Boixareu Ginesta al llibreter de l'any a la Llibreria Balmes de Barcelona pels seus 100 anys d'existència. L'any 1996 va obrir la primera llibreria La Central i actualment, després de 25 anys, n'hi ha quatre més d'obertes, fet que s'ha celebrat amb la creació d'un premi literari el jurat del qual estarà format per llibreters i editors.

El 2021 s'han produït obertures de llibreries arreu del país: Llibreria Finestres, Llibreria Terranova i La Insòlita a Barcelona, la Llibreria Mitja Mosca a Badalona, La Irreal a Tortosa, La Fatal a Lleida, El Refugi a la Seu d'Urgell, Natura Llibres a Alins i la llibreria infantil Bambú a Terrassa.

Al mes de novembre sis llibreries de les Terres de l'Ebre van dur a terme La Nit del Dia Mundial de les Llibreries, iniciativa impulsada per LlibreLAB i les llibreries ebrenques Bassa, El Núvol, La 2 de Viladrich, La Irreal, La Romàntica i Guaix.

A finals d'any Calonge esdevé el primer poble del llibre de Catalunya, amb set noves llibreries obertes pel desembre, amb la voluntat de convertir el poble en un referent de turisme cultural: Calonge Còmics, especialitzada en còmic, manga i novel·la gràfica; Cocollona, dedicada a l'esoterisme i l'espiritualitat; Libelista Calonge, llibreria generalista en llibre analògic i digital; LliBooks, especialitzada en literatura

infantil; Llibreria Orient, especialitzada en cultura asiàtica; Rals Llibres, generalista, i La Viatgera, especialitzada en llibres de viatges.

Les Punxes Distribuïdora i Agora Solucions Logístiques s'han associat per crear Entredos Logistics, amb un nou centre logístic a la Granada del Penedès a partir de 2022 que es dedicarà a la distribució de llibres amb més de 25.000 m².

BIBLIOTEQUES

L'any va començar amb la campanya «Biblioteques Visibles», amb la signatura d'un manifest en defensa de les biblioteques davant de les noves restriccions aplicades per lluitar contra la segona onada de la pandèmia, que van ocasionar el malestar dels professionals de la informació i els usuaris d'aquests serveis vitals. Les diverses onades de la covid-19 van seguir condicionant durant l'any 2021 els serveis i les afluències durant l'any, i van provocar aforaments limitats i sales de lectura poc freqüentades.

El cap del Servei de Biblioteques de la Generalitat, Josep Vives, va ser nomenat el mes de juny director general de Promoció Cultural i Biblioteques, i la directora de la biblioteca Carles Rahola de Girona, Sílvia Sanahuja, va ser nomenada cap en funcions del Servei de Biblioteques mentre Vives ocupava el càrrec de director general.

El 2021 s'incrementen un 13,5% els ajuts per a l'adquisició de llibres i diaris destinats a biblioteques, amb una incidència en el llibre digital. Durant l'any 2020, a causa de la pandèmia, el préstec de llibres electrònics va créixer un 336 %, amb més de 950.000 descàrregues. Per respondre a aquest augment es va fer una inversió de 700.000 euros per a la subscripció de nous documents.

S'aprovà el nou Servei Nacional de Préstec Interbibliotecari, amb un carnet únic per a totes les biblioteques de Catalunya. La Generalitat i la Diputació de Barcelona integren els seus catàlegs bibliotecaris en el catàleg compartit anomenat Atena, que permet als usuaris sol·licitar el préstec de documents en qualsevol biblioteca del territori. Així, doncs, Atena es va convertir en un dels catàlegs de biblioteques públiques més grans d'Europa. Al juliol de 2021 es posava en marxa el nou sistema de gestió bibliotecària al Consorci de Serveis Universitaris de Catalunya (CSUC): Alma. També es va recuperar, un cop més, el projecte de la Biblioteca Pública de l'Estat a Barcelona.

HAN FALTAT

Algunes de les desaparicions més significatives de 2021 són les següents: el poeta Joan Margarit va morir el 16 de febrer; l'il·lustrador Picanyol (pseudònim de Josep Lluís Martínez Picañol) traspasà el 18 de març i el 25 l'escriptor Josep Igual; la pintora i il·lustradora Roser Agell ens va deixar el 3 de maig, el poeta Francisco Brines el 20 i el traductor i també poeta Enrique Badosa el 31 d'aquell mateix mes; l'il·lustrador i escriptor Bernat Cormand va morir el 22 de juny i l'editor Xavier Folch per Sant Joan; l'escriptor Jordi Cussà va traspasar l'11 de juliol i el dibuixant Romeu el 24; la periodista cultural Rosa Maria Piñol va morir el 8 d'agost; el periodista, editor de premsa i poeta Ramon Pedrós el 28 de setembre, i l'escriptor i editor de ciència-ficció Miquel Barceló García el 23 de novembre.

Llengua

Una valoració amb llums i ombres

Miquel Àngel Pradilla Cardona

Catedràtic de Sociolingüística Catalana de la Universitat Rovira i Virgili

En un entorn social condicionat per la covid-19, la llengua catalana a Catalunya ha anat fent el seu camí. El recorregut ha esdevingut un trajecte ple de revolts. No en va en el present més immediat han confluït tot un seguit de factors que no posen fàcil l'habitabilitat de la llengua catalana en el seu ecosistema territorial històric. La globalització, en els seus diversos vèrtexs, ha acabat privilegiant les dinàmiques comunicatives de les llengües hegemòniques. La mobilitat poblacional que ha propiciat situa el factor demogràfic —les migracions— com un dels elements interpretatius clau en la crisi dels usos socials del català. Alhora, les noves ecologies digitals, tan fressades pel jovent català, acrediten una presència de la llengua irrisòria. I encara, el sostre de vidre que imposa una legislació clarament involucionista limita l'acció necessària per revertir una situació de la llengua que es podria qualificar de (força) preocupant. Tanmateix, en contrast amb les ombres, la llengua catalana compta amb la complicitat d'un entramat institucional i social de primer ordre. Es tracta d'un conjunt d'agents implicats en la seua rehabilitació, que ofereixen un ventall d'intervencions planificadores amb la mirada posada en l'assoliment de la normalitat anhelada. El futur del català roman encara ben obert.

EL (SEMPITERN) DEBAT SOBRE LA SALUT DEL CATALÀ

La llengua catalana, considerada en el seu conjunt, mostra una matriu de trets que li atorguen la condició de llengua minoritzada. A Catalunya, regió de la comunitat lingüística on la política i la planificació lingüística han tingut continuïtat temporal des de l'adveniment de la democràcia, el grau de minorització no és sever, com passa en altres territoris on la llengua pateix una lenta agonia, que té en la interrupció de la transmissió lingüística intergeneracional l'indicador més sinistre (l'Alguer i la Catalunya del Nord). Ans al contrari, la reproducció lingüística a Catalunya, sobretot gràcies al capteniment majoritari dels matrimonis mixtos, presenta dades positives, amb guanys de fins a 20 punts percentuals en el trànsit generacional dels avis als nets. A partir de les dades de l'Enquesta d'Usos Lingüístics de la Població (EULP) 2018, també es constata un decalatge positiu entre la llengua inicial (apresa a la llar per transmissió) i la llengua d'identificació (llengua patrimonialitzada en l'itinerari vital dels individus). Són dues bones notícies, sens dubte.

Així i tot, el factor demogràfic, amb dues grans onades migratòries que han trasbalsat l'ecosistema comunicatiu del país, pren un protagonisme negatiu a l'hora de valorar el pes relatiu del col·lectiu catalanoparlant. No en va Catalunya ha acollit del 1950 ençà més de tres milions d'immigrants. Els guanys al·ludits —en variables estructurals de gran importància, no s'ha d'oblidar— romanen empetitits davant l'extraordinari pes demogràfic dels nous nats. Més encara, la dinàmica comunicativa entre els dos grans grups lingüístics, el catalanoparlant i els castellanoparlant, mostra un clar desequilibri a favor de la llengua hegemònica. Hi té molt a veure el fet que actualment prop de la meitat de les persones nades a l'estranger que viuen a Catalunya són castellanoparlants. La llengua castellana, doncs, compta amb una majoria demolingüística i amb unes pautes d'ús dels mateixos catalanoparlants que

la privilegien en les converses interpersonals (norma de convergència lingüística). En els àmbits urbans, el castellà ha esdevingut (majoritàriament) la llengua franca del mosaic lingüístic, del multilingüisme extrem present en l'ecosistema comunicatiu català. Contràriament al que s'ha dit abans, aquestes no són precisament bones notícies.

L'àmbit dels usos és, segons la meua opinió, l'espai d'anàlisi sociolingüística on la crisi de la llengua catalana interpel·la veritablement la col·lectivitat i els seus gestors. Des de determinats sectors de l'activisme lingüístic la situació es presenta en termes d'*emergència lingüística*, tal com etziba la campanya de la Plataforma per la Llengua, per exemple. Des d'altres sectors, especialment del món de l'acadèmia, la crisi es formula amb molta preocupació però sense el determinisme fatalista de la substitució lingüística. Sens dubte, l'any 2021 ha estat un any on el futur del català, tòpic temàtic força present en la història social de la llengua, ha ocupat molt d'espai en els debats sociopolítics.

LA INTERVENCIÓ SOBRE LA LLENGUA: TOP DOWN VS BOTTOM UP

Una anàlisi de la intervenció sobre la llengua catalana a Catalunya implica un abordatge des de dalt (*top down*) i des de baix (*bottom up*). Com s'ha dit, el procés de normalització lingüística ha centrat l'interès dels governs autonòmics que s'han anat succeint. Des de dalt, la institucionalització de la intervenció té tot un seguit d'agents que se n'ocupen des de responsabilitats i àmbits diversos. M'estic referint, sense voluntat d'exhaustivitat, al Govern, el Departament de Cultura, el Departament d'Educació i la Secretaria de Política Lingüística; i institucions com el CPNL, la Institució de les Lletres Catalanes i l'Institut Ramon Llull, entre d'altres. L'Institut d'Estudis Catalans —i de manera especial la Secció Filològica—, per la funció d'acadèmica de la llengua que assumeix, també el podríem situar en aquesta dimensió.

L'any 2021 ha presentat força novetats en la nòmina de comandaments de les institucions a les quals ens acabem de referir. D'entrada, les eleccions autonòmiques han comportat canvis polítics en la titularitat de la mateixa presidència de la Generalitat, en mans ara de Pere Aragonès (ERC). La distribució de departaments entre els socis de govern (ERC i Junts per Catalunya) ha deixat en mans d'Esquerra Republicana el Departament de Cultura. Així, el 26 de maig de 2021 la consellera Natàlia Garriga substitueix Àngels Ponsa. Al seu torn, el 29 de juny Francesc Xavier Vila substitueix Ester Franquesa en la flamant Secretaria de Política Lingüística (abans Direcció General). El Departament d'Ensenyament també ha canviat de titular: Josep González-Cambray substitueix Josep Bargalló. Altres nomenaments destacats han estat, d'una banda, el d'Izaskun Aretxe, com a substituta d'Oriol Punsatí, en la direcció de la Institució de les Lletres Catalanes el 7 de setembre; i de l'altra, la incorporació de Pere Almeda a la direcció de l'Institut Ramon Llull el 5 de novembre, forçada per la dimissió sobtada de Francesc Serés. També hi ha hagut novetats en la presidència de l'Institut d'Estudis Catalans: Joandomènec Ros, en el ple extraordinari del 3 de juny, dona pas a la primera presidenta de la institució, Teresa Cabré, que en pren possessió l'1 de setembre. La Dra. Cabré, un cop elegida, deixa la presidència de la Secció Filològica en mans de Ramon Sistac, que fa de president en funcions fins que el 20 de novembre Nicolau Dols inicia el nou mandat.

A més, des de baix, des de la societat civil, la rehabilitació de la llengua catalana compta amb una constel·lació d'entitats i de persones que, des d'àmbits diversos, aporten rigor i esforç per millorar l'habitabilitat de la llengua en el seu ecosistema històric. És l'espai d'intervenció d'entitats amb una gran capilaritat social, com la Plataforma per la Llengua, Òmnium Cultural, la Coordinadora d'Associacions per la Llengua Catalana (CAL) i la Federació d'Organitzacions de la Llengua Catalana (FOLC), entre d'altres.

Més enllà de les complicitats i les discrepàncies entre el poder autonòmic i les entitats per la llengua, resulta obvi que la defensa i la promoció del català comparten amb un entramat institucional i social remarcable. Som davant d'una agentivitat coral l'activitat de la qual constituirà la base de les notícies lingüístiques d'aquest article. Unes notícies la selecció de les quals s'ha d'atribuir a la tria efectuada des de la subjectivitat del signant d'aquesta contribució.

LA LLENGUA, ESTAT DE LA QÜESTIÓ I QÜESTIÓ D'ESTAT

Un cop resolta la governabilitat catalana a partir dels resultats de les eleccions autonòmiques del 14 de febrer, el nou Govern ha posat molt d'èmfasi en la potenciació de la llengua catalana. Per a l'avinentesa que ens ocupa, destacaré dues qüestions: el nou marc pressupostari i el Pacte Nacional per la Llengua.

En una dinàmica de creixement del pressupost dedicat a cultura, el darrer trimestre de 2021 els nous gestors han anat definint el pressupost que gestionarà la Secretaria de Política Lingüística l'any 2022: passarà de 31,2 milions a 38,8 milions. Es destinaran 27,7 milions a millorar l'accessibilitat a la llengua catalana i a incrementar els nivells de coneixement del català de la població adulta i els nous parlants. El doblatge i la subtitulació dels productes audiovisuals al català també rebran 5 milions per assegurar una presència més gran. Així mateix, la normalització de l'aranès i la difusió de la llengua de signes incrementaran les seues assignacions.

Encara sota els auspicis de la legislatura anterior, em sembla ressenyable destacar l'aprovació efectuada pel Departament de Cultura el 23 de febrer de l'assignació d'1.111.990 euros a la transformació tecnològica de la plataforma d'aprenentatge en línia de català *Parla.cat*. Aquest aplicatiu, l'ús del qual s'ha incrementat potencialment els darrers anys, posa a l'abast de la ciutadania recursos i materials didàctics per aprendre català des de la xarxa. La seua potencialitat és enorme, atès que complementa l'oferta formativa d'institucions com el CPNL, les universitats a l'estranger de la Xarxa de l'Institut Ramon Llull, les comunitats catalanes a l'exterior i el Departament de Justícia.

D'altra banda, la proposta d'un Pacte Nacional per la Llengua ha constituït, sens dubte, el projecte més ambiciós de la nova orientació del Govern en matèria de política lingüística. Els debats realitzats el darrer trimestre de l'any 2021 han culminat amb la presentació del Pacte el 12 de gener de 2022. La novetat més cridanera és l'assumpció inequívoca de la precarietat de la vitalitat de la llengua catalana i la necessitat de reorientar la política i la planificació lingüística institucional. El nou context que ha impulsat la globalització ha produït canvis importants en una societat catalana, més complexa, diversa i multilingüe. El repte de convertir el català en la veritable llengua de cohesió social es concep com el veritable camí que n'ha de garantir la continuïtat. S'hauran d'habilitar, doncs, noves eines i nous consensos. I la participació de la societat civil es percep com a fonamental.

Més enllà de les iniciatives governamentals, la percepció de feblesa de l'estat de la llengua ha impulsat alguns posicionaments: l'un, des de la Junta del Consell Universitari de Catalunya, que referma el compromís amb l'impuls i el foment de la llengua catalana en les 12 universitats de Catalunya (30/04/2021), i un altre, des de les acadèmies de les llengües catalana (IEC), gallega (RAG) i basca (Euskaltzaindia), que insta a reforçar aquestes llengües en el sistema educatiu.

CAP A LA CONSOLIDACIÓ DEL CORPUS PRESCRIPTIU DE LA LLENGUA

La gestió normativa de la llengua catalana en l'actualitat es troba immersa en una dinàmica pluricèntrica. L'emergència de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 1998 feia preveure l'inici d'un procés de conflictivització del corpus normatiu. I certament, des de l'any 2006, quan l'AVL publica el seu *Diccionari ortogràfic i de pronunciació* i la *Gramàtica normativa valenciana*, la tensió entre les dues institucions ha estat ben present. Més enllà de les tasques diplomàtiques portades a terme, la publicació per part de l'IEC de la nova *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) i l'*Ortografia catalana* (2017) ha obert un nou marc de col·laboració que s'ha institucionalitzat amb la signatura conjunta —IEC, AVL i Universitat de les Illes Balears— el 7 de juny de 2020 d'una declaració rellevant. El document s'intitula *Acord per una normativa unitària i inclusiva*. Sens dubte, es tracta d'una bona notícia atesa l'actitud rupturista crònica que lideren sectors diversos, especialment al País Valencià.

En relació amb el nou corpus prescriptiu, el 30 de juny l'IEC ha tancat el període de carència per a la implantació de la nova normativa, aprovada el 2016. La nova normativa és, doncs, de plena aplicació en tots els àmbits d'ús, incloent-hi la Generalitat i el conjunt de les administracions públiques de Catalunya. El País Valencià i les Illes

Balears també s'hi han adherit en el marc de la dinàmica col·laborativa apuntada. L'IEC, ahora, ha ratificat dues esmenes que fan referència al nom de les lletres i a l'ús del guionet.

Una altra notícia rellevant ha estat la presentació, el 8 d'octubre, de l'Observatori de la Qualitat Lingüística en el marc de la «Jornada sobre qualitat lingüística» organitzada per la Comissió d'Estandardització de la Secció Filològica de l'IEC. Oriol Camps, el seu director, n'ha justificat la creació tot referint-se a la necessitat de fer un seguiment i una avaluació dels usos públics de la llengua en els diversos territoris. Les dades obtingudes es posaran a disposició d'investigadors i especialistes i, en cas que ho considerin oportú, se'ls oferirà assessorament sobre l'ús de la varietat pública de la llengua catalana.

Quant al neologisme de l'any 2021, una iniciativa d'elecció popular que ja ha arribat a la vuitena edició liderada per l'Observatori de Neologia (OBNEO) del Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge de la Universitat Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans. *Negacionisme* ha estat el mot elegit —substitueix *coronavirus*, el neologisme del 2020. *Podcast*, *cisgènere*, *distòpic*, *antivacunes*, *presencialitat*, *edatisme*, *disfòbia*, *cronificar* i *monodosi* han completat les deu paraules més votades per aquest ordre.

Acabem aquest apartat tot donant notícia de la publicació del *Vocabulari en imatges català-romaní*, que s'ha fet a iniciativa dels departaments de Cultura i de Treball, Afers Socials i Famílies. L'objectiu és facilitar l'aprenentatge d'aquesta llengua des de la llengua catalana i s'incardina en l'horitzó més general de foment del respecte per la diversitat lingüística i cultural, en aquest cas, la de la cultura gitana.

UNA REGULACIÓ JURIDICOLINGÜÍSTICA INVOLUCIONISTA

El 23 de novembre el Govern va fer saber que el Tribunal Suprem no havia admès el recurs de cassació que van presentar contra la sentència del TSJC de desembre de 2020. L'activació de la sentència en qüestió constitueix un torpede en plena línia de flotació del model de conjunció lingüística, en tant que imposa un mínim del 25% de vehicularitat en llengua castellana.

D'altra banda, la nova Llei de l'audiovisual estatal que impulsa el Govern espanyol ja compta amb un seguit d'esborranys que presagien que les llengües altres que el castellà dormiran a la intempèrie digital. Els governs de la catalanofonia —de manera especialment intensa, la Generalitat de Catalunya— han impulsat sense gaire èxit negociacions per tal d'aconseguir quotes en català. Som davant d'una futura regulació que condicionarà el sector audiovisual català i, per descomptat, la presència de la llengua en un dels escenaris més rellevants de la comunicació actual. Caldrà estar ben atents a la redacció final de la Llei general de l'audiovisual espanyola.

Així mateix, és ressenyable la presentació el 17 de març de dos informes que posen de manifest, d'una banda, els incompliments reiterats del Govern espanyol dels acords perquè el català, el gallec i el basc puguin ser emprats en les institucions europees; i, de l'altra, l'ocultació de dades que acrediten el suport financer compromès a les llengües no oficials europees. Els informes en qüestió són *Anàlisi dels acords de la UE amb Espanya i el Regne Unit sobre l'ús de les llengües regionals o minoritàries i Accessibilitat a programes de la UE per part de les llengües regionals o minoritàries*, elaborats per les investigadores de la Universitat de Barcelona Eva Pons i Katharina Jiménez i pel Centre Europeu de Recerca Mercator sobre Multilingüisme i Aprenentatge de Llengües.

EL MÓN (CONVULS) DE L'ENSENYAMENT

El model lingüístic educatiu català acumula en aquestes quatre dècades de vigència una bona quantitat d'episodis que l'han tensat amb intensitats diferents. L'any 2021 s'ha de destacar, com acabem de veure, la ingerència del sector judicial en un espai on haurien de senyorejar únicament els pedagogs. Aquesta intrusió ha provocat una resposta reactiva del Govern català i d'una part substancial de la societat civil a la sentència esmentada abans, coneguda popularment com a «sentència del 25% (mínim) de castellà». La nova situació que ha generat la involució jurídica perpetrada

des d'una judicatura que ha canviat les regles del joc, fins i tot contravenint la seua pròpia jurisprudència, ha posat damunt la taula tot de consideracions que haurien d'incorporar-se a un debat sociopolític més necessari que mai.

En aquest sentit, la publicació dels resultats de l'*Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO de Catalunya* ha obert la caixa dels trons sobre la presència de la llengua catalana en un model en el qual, si més no, hauria d'ocupar el «centre de gravetat» (ara mateix no disposem de dades sobre els usos lingüístics a primària, on la situació podria variar). Els resultats de 2021 trenquen la imatge de les aules catalanes com a espais monolingües on el català té l'exclusiva. Ans al contrari, el percentatge d'alumnat que declara que el català és la llengua emprada «sempre o gairebé sempre» a les aules oscil·la entre el 46,8% i el 21,4% del total, en funció del tipus d'ús considerat. Els estudiants de 4t d'ESO consideren que el català té una presència més destacada en els usos del professorat quan s'adreça al conjunt del grup classe (46,8% d'ús predominant, que arriba a un 71,1%), una mica menys destacada quan és l'alumnat qui s'adreça al professorat (39,4%, que augmenta fins a un 60,8%), i clarament minoritària quan els estudiants s'adrecen als seus companys en el treball en grup dins de l'aula, tant si es tracta d'usos predominants (21,8%) com si s'hi sumen els usos mitjans del català (35,0%). A més, una mirada diacrònica de les dades seriadades de què es disposa (2006, 2013 i 2021) mostra com la reducció de l'ús del català afecta sobretot les categories de resposta que corresponen a usos clarament predominants del català («sempre o gairebé sempre»), amb reduccions de més de 16 punts en el cas dels usos amb presència del professorat i de pràcticament 50 punts en el cas dels usos amb iguals dels estudiants. En aquesta última tipologia d'usos, el diferencial és de pràcticament 40 punts, quan abordem els usos mitjans del català. Sens dubte, les dades en qüestió interpel·len els gestors institucionals en la línia de reforçar la presència de la llengua catalana en el marc d'un model plurilingüe i intercultural on el català, més enllà de percentatges, ocupe la centralitat.

El món acadèmic també ha identificat la necessitat de centrar l'atenció sobre l'àmbit educatiu. En aquest sentit, entre el desembre de 2020 i el març de 2021 la Societat Catalana de Sociolingüística va portar a terme quatre taules rodones sota el títol genèric «El model lingüístic de l'educació obligatòria a Catalunya», amb especificacions diverses segons la sessió realitzada. S'hi van tractar, doncs, els resultats del model de conjunció, els reptes actuals des de l'observació de la realitat a les aules, la judicialització del model i la presència del català fora de les aules en entorns preferentment de l'oci educatiu. A partir dels continguts debatuts, la junta de la SOCS va elaborar un posicionament intitulat *Declaració de la SOCS sobre el model lingüístic educatiu de Catalunya*.

EL CINEMA EN CATALÀ CONTINUA SOTA MÍNIMS

El sector del cinema en català presenta una anèmia crònica. Hi ha molts factors que hi juguen en contra, des de rutines fermament instal·lades en els diversos agents que hi intervenen fins a legislacions lesives, que hi ajuden poc. En aquest sentit, la Plataforma per la Llengua denuncia en el seu informe 2021 que la Generalitat de Catalunya incompleix des de 2010 la Llei del cinema. Aquesta llei exigeix que en l'estrena de pel·lícules doblades o subtitulades un 50% de l'exhibició a les sales sigui en català. Val a dir que el Tribunal Constitucional espanyol ha rebaixat el percentatge al 25% i, fins i tot així, l'incompliment continua actiu.

Al web *Cinema en català* de la Generalitat de Catalunya, s'hi troba bona part de la informació disponible sobre l'oferta en català al cinema. L'any 2021 la Secretaria de Política Lingüística ha donat suport al doblatge i/o subtitulació de 72 pel·lícules. L'oferta de cinema en català és, sens dubte, molt escassa. Som en un àmbit, doncs, que hauria de ser d'atenció institucional preferent.

EL LLIBRE EN CATALÀ, UNA INDÚSTRIA CULTURAL QUE FA GOIG

Les editorials de Catalunya produeixen una mica menys de la meitat dels títols editats en paper a Espanya i la proporció de llibres que s'hi venen supera el 20%. La digitalització encara es troba en una fase embrionària: el 94% del total de vendes va correspondre al llibre imprès en paper.

En relació amb la producció de llibres en paper en català, la facturació de 2021 representa un 28,9 % del total de llibres facturats a Catalunya. Alhora, s'hi detecta una clara especialització temàtica: la literatura infantil i juvenil, i el text no universitari acumulen al voltant d'un 85 % de les vendes de llibres en català.

El 2021 el llibre en català ha senyorejat en diversos esdeveniments, com ara la Setmana del Llibre en Català, la Fira de Bolonya, la Fira del Llibre de Torí i la Fira de Frankfurt.

WEBS I XARXES SOCIALS, UN ESPAI ON EL CATALÀ NAVEGA AMB DIFICULTATS

El català té una presència considerable als webs. En canvi, a les xarxes socials la presència és més deficitària. Segons dades del *Baròmetre de l'ús del català*, a Internet (WICCAC), se'n fa un ús molt alt als webs de música (90,08%), portals d'internet (88,0%), editorials i llibreries (82,01%); també se'n registra un ús alt a diaris, revistes, agències i diaris digitals (77,65%), cinema (75%), ràdio, televisió, grups de comunicació i productores (72%), jocs, videojocs, oci i còmic (68,97%). Els usos més deficitaris es troben als webs de telecomunicacions, electrònica, telefonia mòbil i tecnologia (42%), grans empreses i multinacionals (33,78%).

«Som digitals i ho som en català» és l'eslògan amb què la Direcció General de Política Lingüística ofereix un decàleg d'accions per afavorir l'ús de la llengua catalana en l'entorn digital (26/04/2021). L'objectiu és normalitzar la presència del català a la xarxa, on predominen les llengües de comunicació internacional.

Des de l'activisme de la societat civil, és destacable l'inici, el dia 31 de maig, de la campanya «Canvia el xip», promoguda per la Fundació .cat. L'objectiu és informar de la disponibilitat del català en molts navegadors i dispositius i, alhora, donar suport per facilitar-ne la instal·lació.

EL VÍDEO A PETICIÓ (ON DEMAND) I OVER THE TOP: EL CATALÀ HI TÉ UNA PRESENCIA MÍNIMA

La pandèmia de la covid-19 ha accelerat la tendència a consumir serveis audiovisuals en general i el de vídeos a petició en particular. A Catalunya, les plataformes OTT de pagament quasi han duplicat el nombre de persones abonades l'any anterior. Segons l'*Estudi general de mitjans* (BIAC, 19) del Consell de l'Audiovisual de Catalunya de setembre de 2021, l'abril-maig del mateix any més de la meitat de llars (53,6 %; 56,5 % de població) tenien contractat el servei de Netflix, i un terç llarg (35,8 % de llars; 36,7% de població), Prime Video. En tercera posició, amb un 15%, se situava HBO. En els serveis audiovisuals a petició de pagament del mateix titular de la infraestructura destaca Movistar+, present en una quarta part (aproximadament) de les llars i de la població.

En els esmentats serveis de vídeo a petició, el català ocupa un espai marginal. Segons el Consell de l'Audiovisual de Catalunya, l'any 2021 l'oferta en català d'HBO ha estat del 0,1%; Disney+, del 0,8%, i Prime Video, de l'1,3%. Netflix al febrer de 2020 se situava al voltant del 0,5%. Filmin, que té presència en un 3,2% de llars i un 2,6% de la població, constitueix l'única excepció, ja que el 2021 ofereix en català prop de dues mil obres del seu catàleg (18,9%).

UN ANY DE COMMEMORACIONS I RECONeixEMENTS

Si la Generalitat de Catalunya, en el marc de les commemoracions institucionals, va dedicar l'any 2020 a la figura i l'obra d'Antoni Maria Badia i Margarit, el 2021 la persona enaltida ha estat Joan Triadú, escriptor, crític i pedagog, gran defensor de la llengua catalana, amb motiu del centenari del seu naixement. Pel que fa a l'àmbit de l'aranès, volem destacar l'atorgament del 6è Premi Robèrt Lafon de la Generalitat de Catalunya a Frederic Vergés. Es tracta d'un escriptor i mestre, considerat una figura cabdal en la història de la incorporació de l'aranès en el sistema educatiu a l'Aran, i també en l'àmbit de l'ensenyament i cursos d'aranès per a adults.

En l'àmbit dels reconeixements no institucionals, cal destacar els cinc guanyadors dels XIX Premis Nacionals Joan Coromines 2021. Aquests premis, atorgats per

la Coordinadora d'Associacions de la Llengua Catalana (CAL), reconeixen anualment persones, entitats o empreses que han destacat pel seu compromís per la llengua, la cultura i la nació catalanes. En aquesta edició, els guardonats han estat la Llibreria Quera, de Barcelona, centenària en el món de l'excursionisme i la coneixença paisatgística del país; el *Diari de la Llengua*, per la tasca de divulgació de les nombroses iniciatives que es fan relacionades amb la llengua; Núria Cadenes, en reconeixement del seu activisme pels drets i les llibertats dels Països Catalans; Cesk Freixas, pel seu compromís amb el país a través de la música i la reivindicació nacional, i Dàmaris Gelabert, en reconeixement del seu activisme en la promoció i divulgació de la música infantil.

LA PROYECCIÓN DE LA LENGUA CATALANA EN L'APARADOR INTERNACIONAL

L'Institut Ramon Llull acredita una oferta internacional molt destacada de promoció de la cultura catalana. Per a l'avinentosa que ens ocupa, n'ofereix una petita mostra, especialment orientada a les activitats on la presència de la llengua és rellevant.

D'entrada, vull fer esment de l'increment de l'oferta internacional d'estudis catalans, ara a la Universitat de Tolosa Il Jean Laurès. Es tracta del màster EVOCA (Estudi i Valorització dels Patrimonis Occità i Català), l'únic d'estudis catalans i occitans al món fora de l'espai catalanoparlant.

En relació amb la promoció del cinema en català, vull referir-me a diverses activitats portades a terme l'any 2021. La Universitat Humboldt i la Universitat Lliure de Berlín han celebrat el 4 i l'11 de febrer un cicle de cinema català. Els lectorats de les universitats Eberhard Karls Universität Tübingen, Goethe-Universität Frankfurt, Universität Mannheim, Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg i Universität des Saarlandes han organitzat un cicle de cinema en català titulat «Empremtes de vida» el semestre d'estiu. Entre el 28 i el 31 d'octubre, a la Kinoteka de Belgrad (Sèrbia) s'ha realitzat una mostra de cinema on han participat els nous valors del cinema català. Finalment, a les acaballes del 2021 ha tingut lloc una nova edició del Catalan Film Festival d'Escòcia, amb una trentena de produccions catalanes que s'han projectat a les ciutats d'Edimburg, Dundee i Glasgow, amb visionaments en línia per a la resta del Regne Unit i arreu del món.

En l'àmbit de les traduccions destaquen les traduccions a l'alemany d'obres com *El mar* (Blai Bonet), *Nosaltres dos* (Xavier Bosch), *La memòria de l'arbre* (Tina Vallès) i *Tota una vida per recordar* (Núria Pradas). També s'ha traduït a l'anglès l'obra teatral *Abans que arribi l'alemany* (Marta Barceló).

Museus i patrimoni

L'any de la resiliència

Montse Frisach

Periodista i crítica d'art

Després de la crisi provocada per la pandèmia de la covid-19, que el 2020 va castigar de manera implacable els museus, el 2021 va ser l'any de la resistència d'un sector que ja estava castigat abans del virus. El 2021 sortosament els museus no van tornar a tancar i només van patir alguns límits d'aforament. Això ha permès que s'hagin pogut recuperar visitants i activitat, amb molta lentitud però amb pas ferm i segur. Aquest any de transició, però, no ha donat treva en el conflicte entre l'Aragó i Catalunya per les obres d'art de la Franja al Museu de Lleida i ha dit adéu definitivament a projectes polèmics, com la seu de l'Hermitage de Barcelona.

ELS CANVIS EN EL PÚBLIC PER LA PANDÈMIA

De la desolació a la resistència. Per als museus, el 2021 va suposar una mena de lenta convalescència per recuperar-se del terrabastall que va suposar l'esclat de la pandèmia. Pràcticament cap institució ha pogut recuperar-se del tot del desastre del 2020, però també és cert que, segurament gràcies al fet que els museus es van mantenir oberts al públic malgrat les diverses onades del virus, el 2021 va ser un any marcat per la sostinguda i constant recuperació de públics i d'activitat. Les limitacions d'aforament i, cosa més important, la reducció de la mobilitat, que va afectar en gran manera el volum del turisme interior i exterior sobretot durant la primera part de l'any, van continuar castigant les entrades als museus, però la remuntada va ser notable respecte al 2020. Si els museus van perdre com a mitjana el 70 % del seu públic el 2020, el 2021 tots van anar recuperant visitants respecte de la davallada de l'any anterior; en general, una tercera part del públic anterior al virus. Per exemple, és significatiu que s'hagi pogut tornar a celebrar el Dia Internacional dels Museus de manera presencial, amb més de 200 activitats.

Els museus que més van créixer en nombre de visitants són els següents: el Museu d'Art Contemporani de Barcelona - Macba (127,5 % d'augment), els museus Dalí (108 %, i només han obert nou mesos), el Museu Picasso (53 %, amb un canvi de tendència històric amb més públic local que mai), el Museu Nacional d'Art de Catalunya - MNAC (40,7%), la Fundació Tàpies (45,5%) o la Fundació Miró (40,5%, malgrat que solament va obrir alguns dies de la setmana). Només una institució, la Fundació Vila Casas, en aquest cas totalment privada, ha augmentat en un 20 % el seu públic respecte del darrer any de la dita normalitat, el 2019, en els seus espais de Barcelona i de l'Empordà.

INFRAESTRUCTURES EN REFORMA I CONSTRUCCIÓ

Enmig de la difícil resistència en època pandèmica, molts museus i monuments van continuar efectuant remodelacions i transformacions que els milloraran el futur. Gràcies al finançament de la Generalitat, que va assumir el cost dels projectes aprovats pels Fons Europeus de Desenvolupament Regional (Feder), la Fundació Miró va poder engegar les obres anunciades abans de la pandèmia per reformar els espais de la torre octogonal perquè es puguin ubicar en una sola línia de l'edifici de Josep-Lluís Sert la Biblioteca, el Centre de Documentació i la reserva de dibuixos i obra sobre paper de la seva col·lecció. D'aquesta manera s'integraran en una sola part de l'edifici la biblioteca i el centre de documentació, com pretenien Miró i Sert.

Així mateix, també tiren endavant les obres per convertir el Museu Comarcal de Manresa en la futura seu del Museu del Barroc a Catalunya. La Generalitat va concedir el mes de maig una subvenció de més de 616.000 euros a l'Ajuntament per contribuir al finançament de la redacció i execució del projecte museogràfic del futur museu. El projecte compta amb el suport del MNAC pel que fa al reforç i la millora dels continguts expositius i està plantejat amb la voluntat de coincidir amb les propostes de la Generalitat traçades en el Pla de Museus de Catalunya. Museus 2030.

Un dels centres que van engegar obres per remodelar el seu espai d'exposició permanent va ser la seu del Museu d'Arqueologia de Catalunya a Empúries, en la seva primera fase, prèvia a la futura nova instal·lació museogràfica. El Museu de l'Empordà a Figueres també va tancar durant mig any per obres de remodelació, centrada en els punts de recepció i en l'auditori i punt de partida de la futura renovació integral de tot l'edifici i de la col·lecció permanent.

De la mateixa manera, van continuar a bon ritme les obres de la nova seu del Museu Jaume Morera de Lleida, amb la previsió que es pugui inaugurar el 2023. El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, del qual és titular el Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, també continua tancat al públic a causa d'una reforma que es va iniciar el 2019 per condicionar el seu edifici a la normativa vigent en matèria de seguretat i accessibilitat. Al novembre es va acabar la primera fase de l'obra civil i ja s'ha començat a treballar en la nova museografia, que va a càrrec del Departament de Cultura de la Generalitat. Mentre durin les obres, es pot veure una exposició amb una selecció de la col·lecció permanent del museu al Tinglado 4 del Moll de Costa del Port de Tarragona.

D'altra banda, a l'estiu va obrir les portes després de la seva remodelació el Museu Tresor de la Catedral de Girona, que havia tancat l'octubre del 2020 amb la intenció de millorar la visibilitat de la peça estrella del museu, el *Tapís de la Creació*, i el discurs museístic de tot l'equipament. El Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, que va celebrar els seus 125 anys d'existència, també s'està modernitzant amb una nova museïtzació de la sala de Sant Quirze de Pedret, una de les més icòniques del museu.

Pel que fa al conjunt monumental, s'ha de destacar l'obertura al públic a l'estiu del claustre major de la Cartoixa d'Escaladei, un cop finalitzats els treballs de restauració i adequació de l'espai que, entre d'altres intervencions, han permès treure a la llum algunes de les cel·les originals, del segle XIII.

De cara a un futur més o menys imminent i després de la polèmica que va esclatar el 2019 sobre on s'havia de situar l'ampliació del Macba en contraposició a un nou CAP del barri del Raval, el museu va anunciar a l'abril com serà el projecte que l'ha de portar el 2024 a guanyar 3.000 metres quadrats. El concurs de l'ampliació el va guanyar un equip format per dos despatxos d'arquitectura, els catalans Harquitectes i els suïssos Christ & Gantenbein, que han ideat un edifici de nova planta que serà una prolongació de la façana del Convent dels Àngels. Mesos després, al juliol, es va anunciar que Elvira Dyangani Ose seria la nova directora del museu, en substitució de Ferran Barenblit.

A finals d'any es va inaugurar la torre de la Mare de Déu de la Sagrada Família, que es va coronar amb la instal·lació al capdamunt d'un estel, que es va il·luminar.

POLÍTICA MUSEÍSTICA

A finals d'any es va posar en marxa la Xarxa de Museus de Ciències Naturals, la darrera de les xarxes temàtiques de museus del país prevista en el Pla de Museus de Catalunya. Està integrada per deu museus que custodien, entre tots, un patrimoni de més de 3.800.000 d'exemplars, format per espècimens de geologia, paleontologia, botànica i zoologia.

D'altra banda, el Museu de la Noguera (Balaguer) va esdevenir Museu de Suport Territorial de Catalunya, un programa impulsat pel Departament de Cultura que integra aquells museus acreditats que presten serveis de suport a equipaments patrimonials bàsics i béns culturals existents en un àmbit territorial concret. En aquest sentit, el museu es va consolidar com una infraestructura que pot articular i ordenar els actius patrimonials de la comarca. Des de fa 40 anys, el museu ja estava donant suport en temes de conservació del patrimoni a ajuntaments propers. El programa,

iniciat el 1917, ja compta, doncs, amb quatre museus implicats: el Museu de les Terres de l'Ebre, el Museu Etnològic del Montseny La Gabella, l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i el Museu de la Noguera.

Pel que fa al funcionament intern del museus, es van poder tirar endavant les primeres passes de la introducció als museus catalans del mètode RE-ORG, un sistema promogut per la UNESCO que pretén planificar i implementar una estratègia de reorganització dels dipòsits museístics a partir dels recursos existents i seguint criteris d'optimització i sostenibilitat. El sistema s'havia de posar en funcionament a finals del 2019, però la pandèmia va aturar el procediment. La Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova va ser el centre triat per engegar una prova pilot del sistema i va acollir un curs de formació per a professionals.

A principis d'any hi va haver un canvi important en la governança del MNAC. L'empresari, joier i dissenyador Joan Oliveras i Bagués va ser nomenat president del museu, en substitució de Miquel Roca, que ho era des del 2011. Oliveras ha estat vinculat directament al llarg de la seva vida a nombroses institucions culturals, com Enciclopèdia Catalana, l'Orfeó Català, el Palau de la Música o el Museu Picasso, del qual era vicepresident segon, just abans d'entrar al MNAC.

UNA BENVINGUDA I UN ADÉU

A la tardor, quan tot just acabava de començar la nova temporada artística a Barcelona i gairebé per sorpresa, un nou museu privat aterrava al centre de la ciutat, en el Palau Cervelló del carrer Montcada, a pocs metres del Museu Picasso. El matrimoni de col·leccionistes holandesos format per Lionel i Kim Logchies va decidir apostar per Barcelona per inaugurar la segona seu del Moco Museum, després de la que ja tenen Amsterdam. El museu acull una trentena d'obres de grans noms de l'art contemporani internacional com Andy Warhol, Keith Haring, Jean-Michel Basquiat, Takashi Murakami, David LaChapelle, Banksy i Julian Opie.

Mentre Barcelona guanyava un museu franquícia nou, també deia l'adéu definitiu a la seu barcelonina del Museu de l'Hermitage de Sant Petersburg, un projecte que al llarg d'una dècada no va acabar mai de tenir el consens necessari per poder-se realitzar, ni per part del sector artístic ni del polític, sobretot del Govern municipal, dividit per aquest tema. Encara que l'anunci formal de l'abandonament del projecte es va fer a finals de gener del 2022, al llarg del 2021 es va anar confirmant que l'Hermitage cada cop tenia menys futur a Barcelona. Després d'un intent que el projecte inclogués un auditori del Liceu en el complex museístic, que s'havia de construir a la Nova Bocana del Port de Barcelona, l'Ajuntament va tombar aquesta modificació poc després, al mes de maig. Cada cop més el museu tenia les hores comptades.

SOTRAC AL MUSEU DE LLEIDA

Després que el 2017 marxessin del Museu de Lleida Diocesà i Comarcal les obres del monestir de Sixena per resolució judicial, el museu lleidatà va patir un altre cop imens a principis d'any. Aquesta vegada la sotragada procedia del llarguíssim conflicte judicial per les obres d'art reclamades per les parròquies de Barbastre-Monsó des que les diòcesis de Lleida i Barbastre es van segregar el 1995. A mitjans de febrer, el consorci del museu va decidir acatar l'execució provisional de la sentència del 17 de desembre del 2020 del jutjat de primera instància de Barbastre, per la qual s'havien d'entregar a l'Aragó 111 obres originàries de les parròquies de la Franja. D'aquesta manera, entre mitjans de febrer i mitjans de març van sortir del museu totes les obres reclamades, algunes de les quals són autèntiques joies de l'art medieval, que s'hi conservaven des de feia més de cent anys, i crucials per al seu discurs museístic. Justament les obres van marxar quan s'havien iniciat al museu les tasques de remodelació de les sales de les col·leccions gòtiques i s'havien retirat les obres. Moltes d'elles ja no es van poder tornar a instal·lar.

Finalment, la remodelació de l'exposició permanent del gòtic al Museu de Lleida es va inaugurar al maig amb una quarantena de peces, procedents del MNAC i del Museu del Disseny de Barcelona, però també dels dipòsits de la Generalitat de Catalunya, de l'Arxiu Arqueològic de la Paeria i de la col·lecció de Tatxo Benet, així com

alguna obra dels propis fons del museu. La reforma, a més de modernitzar el discurs museogràfic, també era una resposta a la retirada forçosa d'objectes fonamentals per al recorregut del museu, primer els que van marxar al monestir de Sixena i després els retornats pel litigi de les parròquies de la Franja. Aquesta remodelació s'hauria d'haver realitzat el 2020, però es va retardar per la pandèmia. El litigi de les obres de la Franja va condicionar finalment el resultat de la reforma amb obres vingudes d'altres col·leccions.

NOUS INGRESSOS A MUSEUS

Però no tot van ser pèrdues tan doloroses com la del Museu de Lleida. Al llarg del 2021 es van produir donacions i dipòsits als museus que han enriquit les seves col·leccions. Un anunci important per a la Fundació Miró va ser que la família del pintor dipositaria un conjunt de 54 obres seves i cinc d'Alexander Calder, que en els darrers anys s'exposaven a la Fundació Mapfre de Madrid. Aquest conjunt, que abraça pràcticament tota la trajectòria mironiana —del 1910 al 1976—, ajudarà a reforçar el discurs de la col·lecció de la Fundació.

Mentre el Macba desplegava en una gran exposició una part de la donació efectuada el 2020 d'un miler d'obres de la col·lecció de Rafael Tous al museu, el MNAC va incorporar a la seva col·lecció permanent tres obres de Joan Miró, Modest Cuixart i Celso Lagar, procedents del Museu Nacional Reina Sofía de Madrid. Es tractava d'un intercanvi d'obres entre els dos museus, ja que el MNAC va deixar al Reina Sofía quatre obres de Ricard Canals, Modest Urgell, Isidre Nonell i una escultura medieval. El MNAC també va renovar i ampliar les sales dedicades a la Guerra Civil amb obres procedents de dipòsits particulars i alguna adquisició.

D'altra banda, s'ha de remarcar molt positivament l'esforç que tant la Generalitat de Catalunya com l'Ajuntament de Barcelona van fer al llarg del 2021 per adquirir obres destinades a engruixir les col·leccions dels museus i arxius. La Col·lecció Nacional de la Generalitat va rebre 76 donacions i va comprar 1.023 objectes i fons per un valor d'1.917.689,83 € a través de quatre plans sectorials: el Pla Integral d'Arts Visuals (44 obres de 43 artistes, destinades bàsicament als centres de la Xarxa de Museus d'Art de Catalunya), el Pla Nacional de Fotografia (594 obres de 47 autors i autores), la Comissió del Còmic i la Il·lustració (131 originals de 9 autors i autores) i Patrimoni (254 obres i fons).

L'Institut de Cultura de Barcelona va adquirir, per la seva banda, 78 obres d'art a 73 artistes, col·lectius i galeries de la ciutat i de l'àrea metropolitana, que han passat a formar part del Fons d'Art de l'Ajuntament i que van dipositar al Macba i al MNAC. El procés de compra, en el marc del tercer pla de suport al teixit cultural de la ciutat, es va fer a través d'una convocatòria oberta i s'hi van destinar 600.000 euros.

NOUS INGRESSOS A ARXIUS

Pel que fa a arxius i biblioteques, cal destacar l'ingrés a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) del fons personal de l'economista i activista per la pau i la justícia social Arcadi Oliveres, que va tenir lloc l'1 de març, un mes abans de la seva mort. Un altre personatge clau, en aquest cas de l'arquitectura catalana, Oriol Bohigas, també va lliurar el seu arxiu personal a l'ANC al mes de setembre. Bohigas moriria dos mesos després. Així mateix, van ingressar a l'ANC els fons de l'activista antifranquista Miguel Núñez González i de Jaume Picas i Guiu, escriptor, crític, guionista, actor i promotor cultural. D'altra banda, la institució va adquirir 204 negatius en plaques de vidre originals del fotògraf Auguste Chauvin, que va retratar l'experiència de l'èxode republicà a la Catalunya Nord.

A més, hi va haver una nova arribada a l'ANC d'una part de la documentació confiscada a Catalunya durant la Guerra Civil per l'exèrcit franquista i retinguda pel patronat del Centro Documental de la Memoria Histórica de Salamanca. Es tracta d'un conjunt de documentació privada composta per 20 fons documentals (6 d'entitats i associacions, 4 de particulars i empreses, i 10 de partits i sindicats) i 62 agrupacions documentals de menor entitat. Aquest és el setè lliurament a Catalunya dels «papers de Salamanca», un retorn que encara no s'ha produït completament, cosa que incompleix la sentència que el Tribunal Suprem va emetre el 2019.

La Biblioteca de Catalunya va viure el retorn emocionant d'un important incunable: el de la Carta del Descobriment de Cristòfor Colom, que havia estat sostreta i substituïda per un facsímil i exportada il·legalment entre 2004 i 2005. La carta es va trobar als Estats Units i es va retornar a l'Estat espanyol el 2018, on va quedar dipositada al Ministeri de Cultura, fins que va retornar al seu lloc original al mes de novembre.

Al juny es va produir un anunci encoratjador: Barcelona va ser escollida seu del Congrés Internacional d'Arxius de l'International Council on Archives (ICA), previst per al 2025. El congrés debatrà la problemàtica que poden tenir els arxius i els reptes als quals s'enfrontarà la professió. Es preveu que acollirà a més de 3.000 persones d'arreu del món, entre especialistes de l'arxivística, de la gestió documental i de la gestió de dades.

DESCOBRIMENTS I DESTRUCCIONS PATRIMONIALS

Al jaciment d'Empúries va tenir lloc un descobriment ben especial: una cuina grega datada a la segona meitat del segle VI aC. Es tracta d'una troballa força singular perquè arreu del Mediterrani es coneixen molt poques cuines d'aquesta època i també perquè dins l'estança on s'ha localitzat hi ha milers de petxines d'escopinyes, restes de peixos (espines i escates) i fragments d'ossos. També a Empúries, en aquest cas al sector de Santa Margarida, es van trobar restes de la basílica catedral de l'antic bisbat d'Empúries. D'aquesta manera es confirmava que és en aquest lloc on s'emplaçava el conjunt episcopal tardoantic d'Empúries i que les seves edificacions constituïen l'epicentre del nou nucli habitat, després de l'abandonament de la ciutat romana.

En l'àmbit arqueològic s'ha de lamentar la denúncia el mes de febrer per part de l'Ajuntament d'Ulldecona d'un saqueig i de destrosses efectuades al jaciment ibèric de la Ferradura-els Castelletts. Els danys es van produir en un espai de 20 metres quadrats, segurament obra d'un furtiu amb un detector de metalls, que es va emportar una quantitat indeterminada de peces.

D'altra banda, el mural i l'escultura de Josep Guinovart titulada *La sardana*, del 1958, que estava en un vestíbul d'un edifici del carrer Johann Sebastian Bach de Barcelona, van ser malmesos durant unes reformes de l'edifici, segons va denunciar la Fundació del pintor. Malgrat que els veïns i l'arquitecte de l'edifici van intentar refer la part d'arruïnada quan van conèixer la denúncia, els Mossos continuen investigant el cas, que podria tenir conseqüències penals.

D'altra banda, a Calella, al Maresme, es va iniciar una intensa polèmica al voltant del jaciment romà del Roser que encara continua. La construcció d'un supermercat Aldi va deixar al descobert les restes d'una part d'una important vil·la romana del segle I, en excel·lent estat de conservació. Aldi es va comprometre a costejar l'excavació arqueològica del terreny, però la solució proposada i pactada amb les administracions de condicionar l'espai del subsòl del supermercat perquè el jaciment es pugui visitar en un futur a cobert, va indignar alguns veïns, organitzats en la Plataforma per la Dignificació de la Vil·la Romana de Calella. Els veïns creuen que el jaciment no es pot cobrir i exigeixen que el supermercat es construeixi en un altre lloc. El Servei d'Arqueologia de la Generalitat considera que, si el jaciment es consolida i s'adequa bé, és millor fins i tot que es conservi cobert que no que estigui a la intempèrie. A finals d'any, la Comissió de Cultura del Parlament de Catalunya va rebutjar l'estudi per atorgar el grau màxim de protecció al jaciment del Roser. La plataforma veïnal havia sol·licitat la declaració del jaciment com a bé cultural d'interès nacional. Les obres de la superfície comercial, però, han continuat endavant, així com les protestes dels veïns.

DECLARACIONS I COMMEMORACIONS

La Generalitat va declarar bé cultural d'interès nacional (BCIN) en la categoria de monument històric l'edifici de La Ricarda (Casa Gomis), de l'arquitecte racionalista Antoni Bonet, al Prat del Llobregat, així com el seu entorn. L'edifici va estar enmig de la polèmica que es va produir quan es va fer l'anunci de la hipotètica ampliació de l'aeroport. En la mateixa categoria, també es va declarar BCIN el parc del nou cemen-

tiri municipal d'Igualada, dissenyat per Enric Miralles i Carme Pinós; el Pont Vell de Castelló d'Empúries, construït el segle XIII; el Palau Episcopal de Solsona, del segle XVIII, que és la seu del Museu Diocesà i Comarcal solsoní, i l'ermita de la Mare de Déu de la Roca, de Mont-roig del Camp.

Entre les commemoracions, cal esmentar-ne dues que impliquen dues seus del Museu d'Arqueologia de Catalunya: els 100 anys de les intervencions arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans al jaciment d'Olèrdola i el 175è aniversari del museu del monestir de Sant Pere de Galligants, a Girona.

INICIATIVES EN LA DIFUSIÓ DEL PATRIMONI

Cal destacar el gran impuls que l'Agència Catalana del Patrimoni ha donat el 2021 al programa Giravolt, amb la intenció de difondre en el sector del patrimoni cultural català el coneixement i la utilització de les tecnologies 3D, tant la seva aplicació a la conservació i la restauració com la investigació, la difusió o la creació cultural contemporània. En el marc d'aquest programa, a finals del 2021 ja hi havia 200 digitalitzacions de béns culturals en 3D de 40 entitats culturals. També es van iniciar projectes de recerca, com la documentació 3D del Saló de Sant Jordi de la Generalitat, i es van realitzar sessions formatives per al personal de patrimoni.

Per impulsar les visites presencials, l'Agència Catalana del Patrimoni va crear l'abonament De Bat a Bat, que permet la visita durant un any a 29 museus, monuments i jaciments de Catalunya de manera il·limitada.

Música clàssica i contemporània

L'any de la resiliència, el petit format i la proximitat

Rut Martínez i Ribot

Periodista i gestora cultural

La cultura musical d'un poble comença a l'escola. Robert Gerhard

L'any 2021 ha estat el de la resiliència expressada per diversos agents de la cadena de valor que associem a la música clàssica i contemporània. La lluita permanent per mantenir l'activitat i per preservar l'audició i la difusió de la música en directe, així com el blindatge a la feina de compositors i intèrprets en actiu, han cristal·litzat en la mutació tímida de tendències perpetuades durant dècades a favor de tres elements principals: el format petit —és a dir, la música de cambra-, l'elogi de la música i els músics del país -el quilòmetre zero- i, en harmonia amb aquest darrer aspecte, el pes de les commemoracions oficials decretades per la Generalitat de Catalunya.

Començàvem l'any amb una pèrdua irreparable, la del compositor Josep Maria Mesures Quadreny (Manresa, Bages, 4 de març de 1929 – Barcelona, 18 de gener de 2021), un dels renovadors i divulgadors més significatius de la música contemporània al nostre país. Influenciat fortament per Tàpies, Miró i Xenakis, se'l considera igualment un savi del patrimoni musical català. La seva mort als 91 anys d'edat ens permet traçar un fil conductor que arrela en el mestratge de Cristòfor Taltabull i que apunta a una de les figures omnipresents el 2021, Robert Gerhard, del qual s'ha commemorat el 125 aniversari del naixement amb iniciatives molt destacables, que desgranarem més endavant.

Amb la voluntat de guiar mínimament la lectura d'aquest article, que defuig l'exhaustivitat en la relació d'activitats a favor de l'esbós d'allò que podem considerar «tendències», ens fixem en primer lloc en quina ha estat l'acció desplegada pels grans equipaments, així com per alguns festivals i cicles de referència.

GRANS EQUIPAMENTS: LA FEINA ESTRATÈGICA DESPLEGADA PELS REFERENTS TERRITORIALS

Malgrat que bona part dels grans equipaments amb programació estable de música clàssica i contemporània a Catalunya presenten i valoren les seves temporades respectives encavallant dues anualitats, recuperar les declaracions dels seus responsables principals en el moment de presentar la temporada 2021-2022 ens permet copsar com han afrontat la situació davant la pandèmia durant el que és estrictament l'any natural de 2021.

Pel que fa als equipaments públics, L'Auditori de Barcelona va presentar a finals de maig la programació per a la temporada 2021-2022, segon tram d'una programació estructurada en tres fases dissenyades com un recorregut musical inspirat en un cicle vital. Així, després de la fase de gènesi (temporada 2020-2021: *Creació*), aquest equipament amb vocació «nacional» s'endinsa en el desenvolupament (temporada 2021-2022: *Amor i odi*) per culminar amb el final (temporada 2022-2023: *Mort o re-*

torn). Després d'una temporada precedent molt complexa, en la qual l'Orquestra Simfònica de Barcelona i Nacional de Catalunya (OBC) va haver de renunciar al «simfonisme XL», el director de l'equipament, Robert Brufau, va apuntar com a objectius de la 2021-2022 «... la tornada al gran simfonisme de la mà de Mozart i Brahms o Rakhmàninov i apostant pel patrimoni, la nova creació i la parietat, amb noms com Joan Magrané i Bernat Vivancos, que en seran els compositors convidats.»

Més enllà de la programació de l'OBC, de l'Auditori cal esmentar-ne la Temporada de Música Antiga amb un nom propi destacat, Jordi Savall (nominat al Grammy per l'enregistrament de les cinc primeres simfonies de Beethoven), que precisament aquest 2021 ha celebrat el seu 80 aniversari i que ha continuat desplegant la seva integral de simfonies del compositor nascut a Bonn. Ha estat igualment remarcable l'inici de la Temporada de Cambra, l'octubre de 2021, amb un concert homenatge a la figura de Robert Gerhard, centrat en la seva producció vocal d'arrel popular i que van protagonitzar músics catalans de gran nivell, com Francesc Prat, María Hinojosa o Anna Alàs i Jové, entre d'altres.

En el cas del Palau de la Música Catalana, que també va presentar temporada a finals de maig de 2021 sota el lema «Celebrem la vida», els seus programadors van explicitar la voluntat d'esdevenir «una oferta compromesa i atractiva tant per al públic local com per a l'internacional, sumant de nou nombrosos referents internacionals, així com la centralitat dels cors, l'atenció a la creació, la descoberta de nous repertoris i l'atenció i la dignificació dels músics joves». A l'horitzó, s'albirava un Palau 100 farcit de grans estrelles internacionals, mentre els cicles «Palau Òpera», «Grans Veus», «Palau Bach», «Palau Piano» i «Palau Cambra» apuntaven en la direcció d'una recuperació progressiva de l'activitat que pivotava sobre noms clau de l'escena internacional, en moltes ocasions reprogramats, fruit d'ajornaments atribuïts a l'impacte de la pandèmia. La realitat ha estat que només cicles amb presència majoritària de músics locals, com ara el «Petit Palau», han pogut sortejar d'una manera airosa l'impacte de les diverses onades de la covid-19 que tant han condicionat l'activitat cultural. Recordem, en aquest sentit, que vam començar l'any 2021 patint una tercera onada molt complicada, conseqüència dels contagis resultants de les festes de Nadal. A finals d'abril es va començar a controlar la quarta; les pitjors previsions van concretar-se durant l'estiu, amb una cinquena onada que va alterar notablement la celebració dels principals festivals i trobades estiuenques (confinaments nocturns, tocs de queda...), i entrat el mes d'octubre, es va donar per iniciada la sisena onada.

Encara sense moure'ns de Barcelona, posem el focus en el teatre d'òpera de la Rambla. El Gran Teatre del Liceu va tancar la temporada 2020-2021 amb uns molt notables 123.500 espectadors, el 91% de les entrades venudes i 133 funcions representades —el 79% de totes les obres programades inicialment. Això sí, la mateixa idiosincràsia associada al gènere operístic ha fet de molt mal sortejar els inconvenients periòdics, fruit dels canvis de normativa pandèmica i de les anul·lacions d'artistes internacionals, que han afectat sobretot les produccions de major format. Si ens centrem en l'any 2021 i, de retruc, en la temporada 2021-2022, que és també la del seu 175 aniversari, el programa inclou 232 funcions, compreses en 46 espectacles, 13 d'ells títols operístics sota la proclama, entesa a manera d'invitació, de «La força de l'òpera - la força del Liceu». Una força que s'expressa molt singularment en el suport al talent local, que comença per una figura que no necessita presentació ni aval més enllà de la seva pròpia trajectòria: Josep Pons. Però no només això: aquesta temporada el teatre explicita l'aposta decidida per artistes catalans en rols principals, com ara per les veus de Núria Rial (Pamina), Xavier Sabata (Pierrot Lunaire), Sara Blanch (Zerbinetta i Reina de la Nit), Joan Martín Royo (Papageno), Roger Padullés (Monostatos) o Marta Mathéu (Norma), entre d'altres. Resseguint les valoracions dels responsables del Gran Teatre del Liceu en tancar l'exercici 2020-2021, cal posar en valor altres aspectes, com el fet que la crisi sanitària ha fet créixer el pes del públic de la ciutat de Barcelona en un 60% —mentre que en temporades anteriors no arribava al 50%— o el desenvolupament del programa social LiceuApropa, el projecte Opera Prima o el programa educatiu LiceuAprèn, sense oblidar el pes dels concerts simfònics, els ballets, el Petit Liceu i les tan necessàries sessions de música de cambra, entre d'altres.

Una vegada apuntades breument les casuístiques d'aquests tres equipaments musicals de referència, cal esmentar el pes progressiu que en tots tres casos ha tingut el desplegament de les seves respectives plataformes audiovisuals d'emissió de concerts en línia. Ens referim a L'Auditori Digital, Palau Digital i Liceu +, totes elles enteses com a eines d'extensió virtual de l'oferta concertística de tipus presencial.

Deixem la capital del país i ens fem ressò de l'aniversari d'un equipament en el qual coexisteixen (quan no directament s'hibriden) gèneres i propostes musicals d'una manera prou orgànica. Ens referim a L'Auditori-Palau de Congressos de Girona, que va celebrar el seu quinzè aniversari el 2021 amb una programació especial concentrada durant el mes de juny passat i que va servir per obrir, ni que fos simbòlicament, una nova etapa i un nou model de projecte musical per a aquest equipament. D'aquesta nova etapa, en relació a la música clàssica i contemporània en destaquen tres objectius principals: oferir una programació de servei públic, treballant constantment amb La Marfà i els principals centres educatius musicals, i donant suport a la creació i als artistes emergents i també a projectes orquestrals de tot tipus; esdevenir un equipament de referència, amb estrenes, coproduccions i actuacions exclusives d'artistes internacionals, i finalment, ampliar la base social de la música a Girona, «reconnectant amb la ciutat», cosa que implica atreure nous públics —sobretot apropar els joves a la música clàssica, a través d'un projecte previst a partir del 2022—, proposar nous formats de concert per millorar l'experiència presencial de la música en directe, i també desenvolupar el servei educatiu i obrir l'Auditori al seu entorn natural més proper, és a dir, la Devesa. Entre les iniciatives més immediates, destaca la reconversió del festival d'estiu Nits de Clàssica en «un paquet d'accions i projectes», començant pel desdoblament del cicle «Notes al Parc» durant els mesos de juliol i agost.

A Lleida, es van desplegar adaptant-se de manera periòdica al context sanitari els dos semestres de La Temporada (gener-juny de 2021 i setembre-desembre de 2021), una programació estable d'arts escèniques i música de Lleida. Grans formacions — amb una presència regular de l'Orquestra Simfònica Julià Carbonell de les Terres de Lleida, l'Orquestra Simfònica del Vallès amb el circuit d'Òpera a Catalunya o l'Orquestra Simfònica Camera Musicae, ara Franz Schubert Filharmonia—, cicle coral o música de cambra, entre d'altres, són els gèneres programats de manera estable a l'Auditori Municipal Enric Granados.

Pel que fa a Tarragona, l'activitat musical va continuar marcada, en l'àmbit simfònic i malgrat els ajustaments de programes i solistes ocasionats per la pandèmia, per la temporada estable de concerts de l'Orquestra Simfònica Camera Musicae, a la qual cal sumar la programació organitzada per Joventuts Musicals de Tarragona amb el seu cicle «Música per a tothom», que posa l'accent en les propostes de caràcter cambrístic. El Teatre Metropol (que va començar l'any tancat per obres) i el Teatre Tarragona en van ser les seus.

Encara per fer esment de la tasca d'altres equipaments rellevants en l'àmbit de la música clàssica i contemporània a Catalunya, ens cal posar el focus en L'Atlàntida de Vic, el Centre d'Arts Escèniques d'Osona, que el 2021 va desplegar la campanya #10anys més1 en el seu 11è aniversari. L'activitat presencial, reforçada per la programació de L'Atlàntida digital, va destacar per la seva pluralitat en relació amb els públics i els formats, i en cal remarcar la celebració de propostes temàtiques com l'Acadèmia de Quartets de Vic al juliol, liderada pel Quartet Casals en col·laboració amb el Quartet Gerhard, així com una nova edició, la 8a, del cicle «Clàssica Jove» amb la violinista Anna Urpina com a resident i l'estrena d'una òpera a càrrec del compositor Jofre Bardolet, de només 21 anys.

FESTIVALS I CICLES DE REFERÈNCIA: LES BONDATS DEL FORMAT PETIT O LA GRANDESA DE LA MÚSICA DE CAMBRA

Pel que fa als festivals i cicles de concerts de temàtica principalment clàssica, comencem destacant els esforços realitzats per iniciatives d'una complexitat organitzativa molt notable, com és el cas del Festival de Música Antiga dels Pirineus, el FeMAP, que aquest 2021 va celebrar el desè aniversari. Al llarg dels mesos de juliol i agost, 33 municipis del Pirineu català van acollir bona part de la programació que s'havia previst per a 2020 però que va ser ajornada degut a la pandèmia. Tot i les

restriccions d'aforament, el certamen va penjar el cartell d'entrades exhaurides a 20 dels 48 concerts programats.

Un altre dels marcs imprescindibles de l'estiu, en aquest cas empordanès, en relació amb la programació de música clàssica d'alt nivell és el Festival Castell de Peralada, premiat el 2021 com a millor iniciativa digital durant el confinament en la 3a edició dels Premios Ópera XXI per la iniciativa Festival Peralada Livestream. La programació d'aquesta 35a edició, més concentrada, va destacar per les veus d'estrelles internacionals com Sondra Radvanovsky, Lise Davidsen, Jonas Kaufmann o Javier Camarena. El públic, fidel, va respondre a la crida dels organitzadors esgotant les entrades de 12 dels 14 espectacles programats. Això sí, l'aforament, en plena cinquena onada, no va superar els 700 espectadors per funció i es va sumar l'emissió telemàtica en algunes representacions, a manera de corrector.

No ens movem de l'Empordà per aturar-nos en el Festival de Torroella de Montgrí, que també va celebrar aniversari rodó, el 40è, aquest 2021. La mostra va oferir un total de 19 concerts, comptant que dos d'ells van tenir doble sessió el mateix dia, entre el 31 de juliol i el 22 d'agost. Així mateix, aquesta programació va recuperar alguns dels esdeveniments que s'havien previst l'any anterior i que no es van poder celebrar, així com d'altres de nous que van constituir una oferta musical destinada a «ser el reflex de la història del mateix Festival», en paraules dels seus artífexs. En relació amb la difusió d'aquesta trobada i molt singularment del seu aniversari, resulta rellevant l'acord assolit amb Televisió de Catalunya que es va traduir en l'emissió per TV3 els diumenges al migdia, durant els mesos de setembre i octubre de 2021, de sis concerts oferts en el marc de la programació del 40è Festival de Torroella —per tant, celebrats durant els anys 2020 i 2021.

En aquest context pandèmic, festivals com la Schubertiada de Vilabertran o el Pau Casals del Vendrell han viscut edicions realment memorables atès que el format petit de les seves propostes musicals i la recerca de l'excel·lència en les seves programacions han resultat tan altament balsàmiques per als espectadors com facilitadores per als seus organitzadors. En el primer cas, l'edició de 2021 serà recordada com la que més concerts ha inclòs en la seva història (un total de 29), en espera de celebrar aquest 2022 la 30a edició de la trobada. Pel que fa al Festival Internacional de Música Pau Casals del Vendrell, que va celebrar 40 anys aquest 2021, es va articular sobre la base de l'eix temàtic «Pau Casals i Amèrica» i es va obrir amb un recital del pianista Javier Perianes, plantejat com a homenatge a Enric Granados i en al·lusió a la seva amistat amb Casals.

En darrer lloc, però no menys important, cal destacar el rol estratègic del circuit d'Òpera a Catalunya, que va tancar la seva temporada més difícil (la 2020-2021) amb èxit de públic i crítica, complint l'objectiu marcat de mantenir el 100% de l'activitat prevista. Recordem que els seus artífexs són la Fundació Òpera a Catalunya i l'Associació d'Amics de l'Òpera de Sabadell, que van presentar un total de quatre produccions en aquest context: *La flauta màgica*, de W. A. Mozart; *Macbeth*, de G. Verdi; *Tosca*, de G. Puccini, i *Aida*, de G. Verdi. El cicle va incloure un total de 32 funcions (no exemptes de reprogramacions) que van recórrer deu ciutats catalanes: Sabadell, Manresa, Sant Cugat del Vallès, Granollers, Reus, Girona, Lleida, Viladecans, Vic i Barcelona, amb un 93% d'ocupació (13.849 espectadors) respectant les mesures de seguretat. El blindatge d'aquest circuit, al qual cal sumar l'activitat desplegada per la mateixa Orquestra Simfònica del Vallès en el marc de la seva temporada de concerts al Palau de la Música Catalana, va significar protegir l'activitat de 150 professionals de la cultura en un dels moments més complicats per al sector.

Per cloure aquest apartat, cal mencionar la feina de festivals de referència en l'àmbit de la música contemporània, com ara el Mixtur, que va celebrar la 10a edició del 30 de setembre al 10 d'octubre de 2021 a Fabra i Coats: Fàbrica de Creació, a Barcelona. El festival té com a objectiu impulsar la creació, la pedagogia i la difusió de la música i l'art sonor del nostre temps, des del punt de vista de la recerca sobre el so en ell mateix i sobre la seva interacció amb les altres arts. És igualment remarcable la feina de l'Eufònic, el festival d'arts sonores, visuals i *performances* digitals, que es va tornar a celebrar del 20 al 29 d'agost de 2021 a les Terres de l'Ebre i que és també tota una referència en el seu gènere. Durant la seva primera dècada de vida, l'Eufònic ha programat 224 actuacions, 32 accions sonores i 62 instal·lacions artístiques.

UNA OPORTUNITAT PER AL PATRIMONI MUSICAL CATALÀ

A principis de 2021 el Govern de Catalunya decretava el seu habitual llistat de commemoracions oficials destinades a divulgar el llegat cultural i cívic de personalitats diverses. D'entre aquestes celebracions «de país», hi figuren l'Any Robert Gerhard i l'Any Joan Manén, així com l'omnipresent figura de Pau Casals a recer del cinquantesari del seu discurs sobre la pau pronunciat a Nacions Unides.

La celebració de l'Any Gerhard, que cal contextualitzar en el pluriennal 2020-2021 (atès que el 2020 es va commemorar el 50è aniversari de la seva mort), ha estat motor d'iniciatives rellevants a favor de la divulgació —encara insuficient atesa la qualitat de la seva obra— de la figura del compositor vallenc, deixeble directe de Schönberg i una de les figures més rellevants de la música europea del segle xx. El 2021 s'ha escoltat i s'ha programat Gerhard molt més del que s'havia fet en la darrera dècada, però continua com a assignatura pendent la seva presència regular en les programacions de concerts —principalment, les públiques. En el marc de la commemoració s'han fet enregistraments, gires de concerts (en destaca l'OBC amb les veus de Núria Rial i d'Anna Alàs i Jové amb concerts a Barcelona, Tarragona i Manresa) i una exposició que encara roda pel territori amb el títol «Un Quixot amb noblesa d'esperit», comissariada pel musicòleg Oriol Pérez i Treviño. Així mateix, s'han creat espais de difusió radiofònica sobre la seva figura i s'han realitzat produccions notables, com la cantata *L'alta naixença del rei en Jaume*, basada en un text de Josep Carner, així com els dos concerts de la London Sinfonietta, dirigits per Edmon Colomer, a Huddersfield i Londres, i un concert del Quartet Gerhard a Cambridge en col·laboració amb l'Institut Ramon Llull. No obstant això, cal fer-hi més, en relació amb Gerhard. No perdem l'esperança.

L'Any Manén commemora el 50è aniversari de la seva mort, que va tenir lloc el 26 de juny de 1971. Ens deixa una activitat, sobretot concertística, molt destacable que va començar el 9 de febrer de 2021 al Palau de la Música Catalana amb el paraigua del cicle «Els teus clàssics» (10a edició), organitzat per la mateixa Associació Joan Manén. A l'empara d'aquesta entitat, que presideix el pianista Daniel Blanch, s'aglutinen un seguit d'intèrprets catalans de molta qualitat que han fet evident el seu compromís de divulgació del nostre patrimoni musical, assumint la dificultat i precarietat associades —incomprensiblement— a projectes d'aquest gènere. De Manén també en parla l'exposició «Orgull i destí», inaugurada al Museu de la Música de Barcelona.

Encara dins l'apartat de commemoracions, el 2021 va estar ben present la figura de Pau Casals a recer del seu discurs a l'ONU, pronunciat el 24 d'octubre de 1971. Posant precisament l'accent en aquesta fita, la seva persona i el llegat humanístic van centrar l'acte institucional de la Diada de l'11 de setembre, en el qual va destacar l'actuació de la violoncel·lista i becada per la Fundació Pau Casals Mariona Camats —que, recordem-ho, toca un instrument del prestigiós lutier barceloní David Bagué.

Per finalitzar aquest bloc, el 2021 va resultar decisiu per a la divulgació de la figura del músic, compositor i folklorista Joan Tomàs i Parés (Barcelona, 1896 – 1967) amb motiu dels 125 anys del seu naixement. El Govern de Catalunya va impulsar aquesta commemoració oficial, centrada majoritàriament —tot i que no només— a difondre les seves missions, que són d'una importància cabdal per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya —aspectes que es desenvoluparan en altres articles inclosos en aquest mateix compendi.

MISCEL·LÀNIA: FITES QUE CAL POSAR EN VALOR

A continuació exposem més breument les accions d'una rellevància destacada dutes a terme l'any 2021:

El 3 de desembre es va inaugurar la primera fase del nou orgue de l'església de Sant Felip Neri, del Barri Gòtic de Barcelona. Aquest instrument, d'una acústica immillorable, fou ideat per l'organista Montserrat Torrent ara fa seixanta anys i finalment veu la llum mitjançant l'orguener Albert Blancafort seguint el disseny del seu pare, Gabriel, i sota l'impuls de la Fundació Montserrat Torrent. En citar la grandíssima Montserrat Torrent cal recordar que aquest 2021 ha estat reconeguda amb el

Premio Nacional de Música que lliura el Ministeri de Cultura espanyol; als seus 95 anys és una de les intèrprets en actiu més longeves del món i tot un referent per a la comunitat musical tant nacional com internacional. L'enhorabona!

Encara en relació amb el patrimoni musical, el maig de 2021 va finalitzar el procés de restauració de l'orgue de la catedral de Solsona, un dels grans orgues històrics d'escola catalana. Construït l'any 1853 pel prestigiós orguener Gaietà Vilardebó, gràcies a la intervenció d'un equip de cinc conservadores - restauradores dirigit pel Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya del Departament de Cultura, s'ha donat visibilitat a un moble d'estil neoclàssic que estava completament enfosquit pels elements contaminants.

Des d'un punt de vista patrimonial, el desembre de 2021 té lloc un fet igualment destacable: per tretzè any consecutiu, el Cor Francesc Valls de la catedral de Barcelona, que dirigeix Pere Lluís Biosca, va interpretar la nit de Nadal el *Cant de la Sibil·la*, un drama sacre que es va deixar de representar a la catedral barcelonina l'any 1575 i que el Cor va recuperar el 2009.

Al novembre, concretament el dia 28, la Coral Cantiga va celebrar el seu 60è aniversari amb un concert al Palau de la Música que va suposar el comiat del director Pep Prats després de quaranta anys al capdavant del cor.

També al novembre, la Fundació Òpera a Catalunya, en coproducció amb la Fundació Orfeó Català - Palau de la Música Catalana, va commemorar el 150è aniversari del naixement d'Amadeu Vives, un dels impulsors de l'Orfeó Català, amb tres concerts: dos al teatre La Faràndula de Sabadell i un al Palau de la Música Catalana.

El dissabte 27 de novembre va tenir lloc la 1a Assemblea Catalana de Lied al Teatre Auditori de Llinars del Vallès. L'acte, convocat pel president de La Fàbrica de Lied, el tenor Jordi Mas, va confirmar el moment excepcional que viu la programació de lied al nostre país amb l'objectiu d'aglutinar les diferents sinergies i buscar estratègies de promoció del «lied català».

El 25 de novembre va tenir lloc la cinquena edició de les jornades «Pedrellianes», que van posar el focus en set compositors catalans que tenen el seu fons a la Biblioteca de Catalunya, seu de la trobada. Aquesta trobada permet a diversos agents vinculats al patrimoni musical català posar de manifest els avenços i les mancances d'aquest àmbit.

L'octubre de 2021 es va presentar el web www.interpretscatalanshistorics.com, amb el qual l'Associació Joan Manén va més enllà de la programació de compositors oblidats a través del cicle «Els teus clàssics» i centra els esforços en la reivindicació de nombrosos intèrprets del nostre passat. Fins a 35 redactors han elaborat de manera expressa i rigorosa la biografia dels 68 intèrprets que es presenten inicialment, corresponents a les disciplines de violí, violoncel, cant i piano. Tant les categories com el nombre d'intèrprets s'aniran ampliant progressivament.

A la Catalunya central, el 2021 va significar la celebració d'una nova edició del Festival de Pasqua de Cervera, molt centrada en la figura de Gerhard i la primera dirigida pel viola Jordi Armengol. De l'1 al 22 d'agost també van tenir lloc el Festival de l'Acadèmia Internacional de Música de Solsona, que va celebrar el seu vintè aniversari batent tots els rècords (de manera que fou un revulsiu socioeconòmic i cultural per a tota la comarca), i el 27è Festival Internacional de Música Clàssica de Sant Fruitós de Bages, Memorial Eduard Casajoana, que coordina la mezzosoprano Mireia Pintó i que va programar tres concerts ben distints als jardins del monestir de Sant Benet de Bages.

Finalment, volem recordar que el 17 d'abril va tenir lloc la jornada «Ressonàncies» al Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison, La Bonne, que es presenta com un espai de trobada (si no directament un corrector) per a les professionals de la clàssica, ja siguin intèrprets, compositores, gestores, comunicadores, etcètera, on poder conèixer-se, debatre, descobrir la feina d'altres professionals i crear xarxa. És una iniciativa absolutament necessària de la historiadora de l'art i musicòloga Mar Medinyà que ja n'ha celebrat la segona edició el 30 d'abril de 2022.

Música popular

Un oasi enmig de l'odissea pandèmica

Helena Morén Alegret

Periodista musical

Tot i algunes notes de l'any positives (evitar que es repetissin cancel·lacions i ajornaments l'estiu del 2021, repetir propostes encertades com la segona edició del Sala CAT d'abril a juny i també apostar per anar més enllà a partir de l'estudi Prima-CoV a la Sala Apolo), aquest 2021 ha estat un any que el sector encara no ha viscut amb ple optimisme, sinó més aviat amb la sensació d'haver sobreviscut —qui ha aconseguit fer-ho. Ara cal posar el focus i l'acció en la restitució, la recuperació i, fins i tot, la millora del sector musical; perquè l'oportunitat hi és: amb l'augment de pressupost a Cultura i un sector més unit que mai per bregar per sortir-se'n.

ELS ESTRALLS DE LA PANDÈMIA

Durant tot l'any 2021 encara s'ha patit força el virus covid-19. Els seus efectes sanitaris van ser qualificats com a pandèmia a partir de l'11 març del 2020. Pel que fa als seus efectes econòmics i culturals, mirats des de 2022, ja es pot assegurar que encara no s'han superat els principals estralls i que costarà tant la restitució com la recuperació. Per tant, si avui dia ens fixem en l'any 2021, l'ambient professional percep encara qualsevol acció restitutiva com un oasi o bé com un miratge, segons en quina banda es posi l'horitzó o toqui remar, sobretot arran del sobrepreu de l'energia de l'últim trimestre. Ara bé, mentre que qui més qui menys lluita per la seva realitat (perquè no val un ral, o tan sols val quatre rals), qui s'està fent un lloc a passes de gegant a l'escena i la indústria és la realitat virtual, que, ja se sap, gestionaran menys mans i menys butxaques si no s'arriba a compensar d'alguna manera.

El virus del covid-19 amb el qual la societat catalana conviu ha estat «altament letal», segons la definició que en va fer el viròleg Boris Revollo a la conferència inaugural de les jornades «Programacions segures en temps de pandèmia», organitzades per l'Associació de Representants, Promotors i Màners de Catalunya (ARC) del 18 al 21 de maig del 2021. És la mirada científica la que ha marcat més l'esdevenir de la societat i, si parlem en termes econòmics, especialment el futur del sector musical, ja que des de l'inici s'ha percebut el fet de cantar i ballar, sobretot en espais tancats, com a «comportament de risc de transmissió». Les mateixes jornades van néixer de la necessitat de superar el daltabaix: un cop constatada la caiguda en cadena de programacions musicals en temps de pandèmia el 2020, calia evitar que es repetissin cancel·lacions i ajornaments l'estiu del 2021. L'ARC va posar en valor i va fer prevaler els casos d'èxit, per tal d'avaluar, per un costat, la greu repercussió econòmica en la indústria del directe (que havia causat la suspensió de moltes festes majors) i, per un altre, generar un canvi d'orientació. Cal valorar positivament que aquest canvi de rumb s'ha aconseguit el 2021, ja que una majoria de festivals han pogut fer les seves programacions el 2021 respecte del desert de 2020. Així mateix, es van recuperar les trobades presencials a fires i mercats; el mes de maig de 2021 es celebrava el certamen de la Fira de Música al Carrer de Vila-seca, que retornava en la seva 17a edició (s'havia deixat de fer el 2015).

Ara bé, i l'ARC, com va fer tan visible la destrossa de 2020? Amb un estudi del mateix 2021 publicat pels economistes d'ESADE Ferran Blanch i Òscar Cesena, a partir

de l'anàlisi de 125 municipis catalans, que va determinar que al llarg del 2020 s'havien cancel·lat més de la meitat de festes majors (55%) i assenyalava Tarragona i Girona com les demarcacions més afectades. El viratge s'ha pogut fer gràcies al diàleg amb les administracions, com assegurava a l'*Anuari de la música 2021* el director de l'Àrea de Música de l'Institut de les Empreses Culturals (ICEC), Xavier Cester, que admetia que el 2021 el departament «ha jugat un paper clau de corretja de transmissió entre el sector musical i el Procicat». L'ICEC ha dialogat amb el sector i ha destinat nous ajuts; així mateix, ha adaptat tot de línies de subvenció per revertir la situació tant com ha estat possible i arreu del sector professionalitzat, des dels agents de la indústria del directe fins als de la indústria fonogràfica catalans. Un arromangar-se uns i altres que ha tingut bons resultats, dins de la tragèdia general, respecte la resta de l'Estat. Com s'assenyala a la pàgina 68 de l'*Anuario de la Música en Vivo 2022* de l'Asociación de Promotores Musicales Catalunya es situa al capdavant de les comunitats autònomes “como el motor de la recuperación, con 36,7 millones de euros en facturación por venta de entradas”.

L'ODISSEA DE LA MÚSICA EN DIRECTE

Per assolir que es fessin concerts en festivals a l'estiu, l'odissea va ser llarga. El 2021 hi ha tingut un paper protagonista de motor per assolir-ho el col·lectiu de Festivals per la Cultura Segura (FCS), integrat per Cruïlla, Primavera Sound, Vida, Canet Rock, Sónar i The Project, que va col·laborar de prop amb el Procicat. Juntament amb la Fundació Lluita contra la Sida i les Malalties Infeccioses, es va desenvolupar l'estudi PrimaCoV a la Sala Apolo de Barcelona amb 500 assistents, publicat a la revista *The Lancet*, que va demostrar «per primer cop l'eficàcia de les mesures de seguretat per evitar la transmissió del covid-19 en grans esdeveniments musicals». Posteriorment, es va fer una altra prova pilot amb el concert transcendent de Love of Lesbian al Palau Sant Jordi el 27 de març de 2021 per a 5.000 persones i, amb el mateix protocol, a l'estiu es van poder celebrar el festival Cruïlla, que amb tres dies de concerts va superar els 52.000 assistents al Parc del Fòrum de Barcelona, així com el del Canet Rock i el del Vida, amb 21.000 assistents en un sol dia i 27.200 en tres jornades, respectivament. Malauradament, en aquests tres últims casos la variant delta i la cinquena onada van fer acte de presència i es van detectar 152 positius al Canet i, de l'1 al 3 de juliol, 51 positius al Vida.

El director del Festival Cruïlla, Jordi Herrerueta, va declarar a l'ACN que, tot i que a l'edició del Cruïlla de 2021 es van detectar gairebé 300 positius de coronavirus, aquest cribratge «ha previngut contagis de la covid-19 en més de 1.000 casos» i, per tant, «el resultat de la prevenció respecte a la propagació continua sent positiu». De fet, va reblar que, si l'anàlisi es fes al transport públic o en restaurants, el resultat «seria bastant pitjor» en comparació amb el que s'ha donat en els festivals, i va reiterar que, «tot i fer una activitat d'altíssim risc, la incidència sobre la propagació de la pandèmia ha estat de reducció en el seu conjunt».

Cal estar-hi atents, ja que el que està en joc és la supervivència d'un sector econòmic, com va deixar palès també l'*Anuari de la música 2021*, que va aplegar estudis realitzats el mateix any, com ara el de gener del 2021, que presentava una avaluació a escala europea dels efectes de la pandèmia a les sales de música elaborada per Live DMA (i difosa per un dels seus membres, l'ASACC, l'Associació de Sales de Concerts de Catalunya). Un total de 20 associacions de música en viu, que representen més de 3.000 locals musicals de 17 països europeus, han participat en una enquesta sobre els efectes de la pandèmia en el sector a curt i llarg termini, així com en un informe que conclou que el sector ha perdut una mitjana del 64% dels ingressos.

NOVES I VELLES RECLAMACIONS DEL SECTOR

Davant aquest daltabaix, no es pot mirar a una altra banda —ni s'ha fet. A Catalunya, l'última dada disponible sobre el volum de negoci dels comptes de les empreses culturals a Catalunya va ser en la mateixa direcció, segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat). L'any 2018 el capítol de les arts escèniques i musicals corresponia a 745.577 euros i, si la caiguda cultural general havia estat del 24%, en l'àmbit

musical i escènic aquesta caiguda hauria augmentat fins al 72%, segons *L'Impacte econòmic de la covid-19 en els sectors culturals. Informe de resultats de l'any 2020*, CoNCA (Generalitat de Catalunya, 2021). És així com, davant aquesta situació, el sector també es mobilitza en tot moment per salvar els seus negocis i activitats amb iniciatives com el manifest #SoloEsMusica, de maig de 2021, que compta amb el suport d'una setantena d'entitats. Entre els diversos punts prioritaris que es demanen, hi ha el fet de tenir present l'Estatut de l'artista, «[...] el seu desenvolupament i fer-lo complir, com més aviat millor, ja que les mesures normatives que inclou haurien de resoldre els problemes estructurals de la contractació, cotitzacions a la Seguretat Social, fiscalitat, compatibilitat amb tot tipus de pensions, etc.» També es reclama que el món musical a Internet sigui just, perquè «s'ha de rebre una remuneració apropiada per la feina del sector musical quan és exhibida en el món digital. Internet és una eina meravellosa, però ha de ser també justa amb els músics. Per als músics, ara mateix, Internet és sinònim d'indefensió i no de justícia». També, és clar, calen ajuts, almenys «mentre hi hagi restriccions s'han de crear línies de suport per atendre les necessitats reals dels músics. La prolongació temporal de la pandèmia exigeix que es revisin amb sensibilitat totes les ajudes al sector, de manera quantitativa i també qualitativa».

El que demanava l'Acadèmia de la Música la tardor de 2020 en el seu *Pla de xoc* és precisament això, i hi ha anat fent el seguiment per comprovar si algun aspecte millorava, tot i que se'n pot dir poca cosa. Tanmateix, un cop ampliat els ERTO fins al 31 de maig del 2021, el Govern central ha anat anunciant que els amplia per als sectors afectats, com ha estat el cas del 30 de setembre del 2021. Després, però, es va passar a poder obrir sales de concerts durant tan sols dos mesos i a continuació es va retornar al tancament de l'oci nocturn i, consegüentment, de la majoria de les sales de concerts, per la qual cosa aquest període sens dubte va resultar un miratge més que no pas una salvació de la sequera de concerts en espais tancats i que impliquen no només els propietaris de les sales, sinó també els artistes i els tècnics que hi treballen.

L'Acadèmia va exposar en el mateix document d'octubre del 2020 un seguit d'objectius que considerava estructurals per solucionar els mals endèmics que pateix el sector de la música, que segueixen sense ser abordats i que es consideren imprescindibles, entre els quals cal destacar els següents:

Incrementar el pressupost de Cultura consolidat de la Generalitat de Catalunya i del Govern central del 2021 fins al 2%. La Conselleria de Cultura, a través de la seva consellera, Natàlia Garriga, s'ha compromès a arribar-hi a final de legislatura, però aquest 2022 encara se situa només en 389,4 milions d'euros, xifra que suposa l'1,3% del total del pressupost de la Generalitat de Catalunya per a enguany.

Solucionar la problemàtica en la contractació, cotització i protecció dels músics: modificant el RD1435/1985 i la Llei general de la Seguretat Social, el règim especial de treballadors autònoms (RETA) i el sistema de cotització, de manera que es tingui en compte la intermitència o la cotització progressiva o bonificada per als autònoms.

Transposicionar la Directiva de la UE 2019/790 del Parlament Europeu i del Consell de la Unió Europea, del 17 d'abril de 2019, sobre drets d'autor i drets afins en el mercat únic digital.

Desenvolupar el contingut normatiu de l'Estatut de l'artista (una prioritat per al mandat del ministre de Cultura i Esport, Miquel Iceta, com s'ha sabut a finals de 2021).

L'ESTATUT DE L'ARTISTA, EN DANSA

Precisament, la formalització de l'Estatut de l'artista porta endarreriments des del 2018, després de ser aprovat per unanimitat al Congrés dels Diputats, fins al punt que s'hi arriba ara amb més reunions amb el sector, però també amb el record que l'anterior ministre de Cultura, Rodríguez Uribes, també ho considerava «un compromís» de legislatura. Ara bé, el desembre de 2021 van comparèixer en roda de premsa, després de la reunió de la Comissió Interministerial (de fins a set ministeris) per al desenvolupament de l'Estatut de l'artista, els ministres implicats, l'esmentat Miquel Iceta i la ministra de Treball, Yolanda Díaz, per fer balanç de les grans demandes del sector cultural. En aquest sentit, la responsable de Treball va apuntar que la primera

mesura serà la de modificar el Reial decret 1435/1985, que regula la relació laboral especial dels artistes en espectacles, per adaptar-lo a les noves formes de fixació del treball en l'entorn digital, i combatre els abusos de la contractació temporal i els falsos autònoms. El compromís és que el gener de 2022 hi hagi un esborrany el contingut del qual sigui debatut amb tot el sector. Primer, doncs, s'ha de tancar al gener la reforma del RD1435/85, que regula la relació laboral d'artistes en espectacles públics, i a partir de febrer cal abordar les mesures de Seguretat Social de l'Estatut de l'artista. El pla estableix que les mesures de l'Estatut de l'artista estiguin aprovades abans del 31 de desembre de 2022, però aquest primer d'any les primeres mesures de caràcter urgent han d'estar aprovades, segons va assenyalar Iceta en roda de premsa.

Cal assenyalar que, a Catalunya, el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) treballa des del 2013 impulsant iniciatives a favor del desenvolupament de l'Estatut de l'artista en una doble direcció: cap a l'Administració de l'Estat i cap a la Generalitat de Catalunya. La seva primera acció es va concretar en l'estudi *36 propostes per a la millora de la condició professional en el món de la cultura* (2014), lliurat a la Subcomissió parlamentària per a l'elaboració de l'Estatut de l'Artista el 2017. Així mateix, recentment ha publicat *La contractació d'artistes en espectacles públics* (2021), informe jurídic que estableix propostes concretes de modificació de diversos preceptes normatius que afecten l'àmbit laboral i de Seguretat Social i fiscal, així com el Reial decret 1435/1985, una qüestió àmpliament debatuda i reivindicada pels sectors afectats. Hi ha també unes iniciatives del CoNCA vinculades a l'Estatut importants per al seu desenvolupament: el Cens d'artistes de Catalunya, operatiu des de desembre de 2020 (amb campanya de presentacions pel territori d'impuls de les inscripcions aquest 2021 amb la implicació del CoNCA, la Plataforma d'Artistes de Catalunya - PAC i l'Associació de Músics de Jazz i Música Moderna de Catalunya - AMJM) i amb 1.185 inscripcions; el Cens dels altres professionals de la cultura, d'imminent posada en marxa, i el Fòrum de les Arts a l'Educació 2022, previst per a la primavera de 2022.

DES DE LA SOCIETAT CIVIL MUSICAL

Des del mateix sector professional cal posar en valor la tasca que han fet entitats com la PLAM (Plataforma Estatal per la Música), que no per casualitat es va emportar el premi Alça la Veu 2020 dels Premis Altaveu («per haver aconseguit posar d'acord la major part del sector de la música en directe i lluitar per adequar la llei que regula la contractació d'artistes en espectacles públics, per tal de provocar canvis legislatius i contribuir a posar fi a la precarietat dels músics professionals i la indefensió jurídica), així com la Unió de Músics Professionals (creada el 2020 amb el lideratge de Guillem Arnedo, president de l'AMJM i impulsor també d'altres iniciatives com la PLAM) o el Sindicat de Tècnics (Tecnicat). Robert Ballester, vocal d'aquesta última entitat, exposava la conjuntura en què es troben els tècnics de so a l'*Anuari de la música 2021*: «Venim d'una situació de precarització i d'invisibilitat per part de l'Administració. Les condicions laborals estan regulades per la llei de l'oferta i la demanda. No tenim una Classificació Nacional d'Activitats Econòmiques (CNAE) pròpia ni un conveni col·lectiu on es reconegui la intermitència com a realitat intrínseca de la professió. El nostre model de treball no té cabuda en el marc legal laboral, ens ofereixen ajudes a les quals no podem accedir pels requisits i es demostra un cop més que no coneixen el sector». El Tecnicat reclamava la creació d'un cens per regular laboralment també aquest àmbit: «Cal abordar solucions per a un sector abandonadíssim, que serveixin tant per als tècnics com per als músics», diu Ballester. D'altra banda, el gairebé miler d'enquestes realitzades per la Unió de Músics Professionals (UdM) l'octubre passat va visibilitzar que l'any 2020 la pràctica totalitat d'artistes a l'Estat espanyol va patir un elevat nombre de cancel·lacions i reducció d'ingressos. L'estudi va indicar que 3 de cada 4 músics havia patit una caiguda de l'activitat de més del 75% en relació amb el mateix període del 2019.

Una altra veu que s'ha fet sentir és la del sector de l'oci nocturn, molt vinculat a l'avenir de les sales de concerts. Les causes de la crisi actual i les possibles formes perquè el sector musical pugui tornar a la normalitat s'han analitzat en un informe elaborat per l'Escola de Negocis de Barcelona TBS, que es va presentar l'abril de 2021. Segons l'estudi, «a causa del tancament del sector cultural, el darrer any hi ha

hagut un increment dels estats d'angoixa, depressió, fatiga i apatia en la societat». Adverteix que encara augmentaran fins que no es torni a engegar l'activitat, ja que «la construcció socioemocional global va de bracet amb l'estabilitat de l'oci». Així mateix, asseguren que «tot el que sigui treballar per sota del 50% de la capacitat i amb un horari restringit no és factible». Més concretament, en el cas de les sales de concerts també s'han alçat veus i han emergit estudis. Per exemple, la majoria de sales tenen dubtes sobre la quantitat d'espectadors que tornaran després de la crisi pandèmica o, dit d'una altra manera, pot ser que el mal no es pugui desfer. Segons *l'Evaluation of the Effects of the Pandemic*, realitzat per la Live Music Association d'Europa (Live DMA 2020), el Live DMA reclama que «els locals i clubs puguin obrir en condicions adequades que garanteixin la temporada» i demana mesures immediates per reforçar la protecció del sector de la música en viu i garantir-ne la supervivència. L'entitat representa més de 3.000 locals, clubs i festivals de disset països europeus.

Així doncs, s'han fet passes de gegant perquè hi hagi una professionalització seriosa del sector de la música i superar el marc de 1985; el sector ha fet mans i mànigues perquè els festivals siguin espais de cultura segura, s'han fet estudis i s'han reclamat canvis i millores. Per exemple, en el sector fonogràfic es va aconseguir unir els objectius d'artistes, de mitjans de comunicació (en aquest cas, la ràdio) i segells en la subvenció per a la promoció de nous artistes que canten en català, que es va desenvolupar de l'1 de setembre al 30 de desembre de 2021 gràcies a la coordinació de les associacions de productors Apecat (Associació de Productors i Editors Fonogràfics i Videogràfics Catalans) i PAF (Productors Assoc. de Fonogrames).

Veurem com afectaran també relleus generacionals, perquè els professionals es jubilen o perquè malauradament desapareixen (cal fer esment de la mort inesperada del músic i gestor cultural Ramon Muntaner, al capdavant de l'SGAE a Catalunya, que l'ha succeït com a director en Lluís Gómez, un relleu que ja era previst per la seva imminent jubilació). Tampoc no renovarà el càrrec Vicent Sanchís, director de la CCMA, un ens que ha de facilitar una major presència de música catalana als mitjans de comunicació públics i adaptar-se a altres formes de consum de música, les que ja hi són i les que arriben (*podcasts*, Twitch, YouTube, CatVers...). Tot plegat serà una bombolla digital com va passar amb els festivals? Hi haurà prou generadors i creadors de continguts en català (s'albiren persones que es postulen com a emprenedores, com ClapClap)? En tot cas, veurem si seran anècdota o futur.

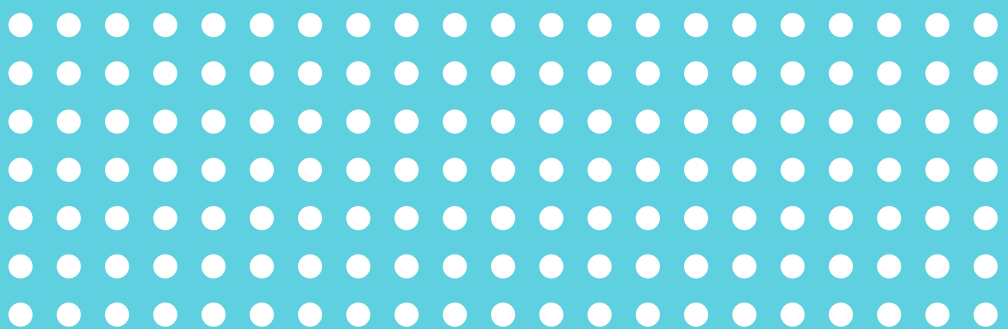
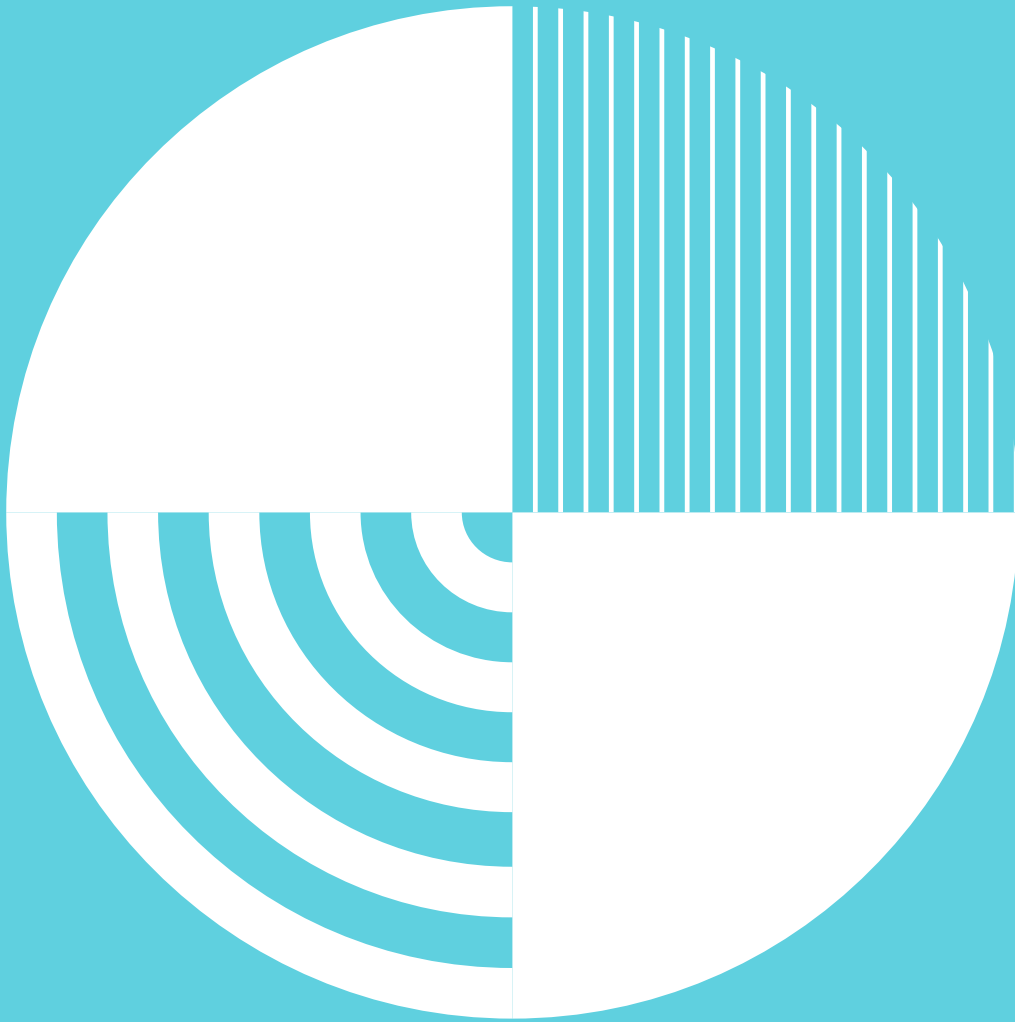
BEQUES, PREMIS I RECONeixEMENTS

Les Cases de la Música són un projecte sociomusical en xarxa de Catalunya, que va néixer el 2005 amb l'objectiu de potenciar de manera integral tota la cadena de valors de la música, ja sigui en formació, creació, concerts o dinamització. Actualment hi ha sis seus de les Cases de la Música, a Mataró, Salt, l'Hospitalet de Llobregat, Terrassa, Manresa i Lleida (va ser al setembre del 2020 que Lleida es va incorporar a la xarxa de Cases de la Música de Catalunya, i així arribava a les Terres de Ponent), i s'està projectant la implantació d'una de nova a Barcelona. Les beques del seu Programa de Suport a la Creació van dirigides a formacions musicals noves i emergents de Catalunya, un dels principals elements d'activitat d'aquesta xarxa que permet abraçar pràcticament tot el territori català. Més de 700 formacions musicals s'hi han inscrit a les darreres convocatòries i grups com La Sra. Tomasa, Ginestà, Tribade, Maruja Limón o, en el curs 2021, Lasta Sanco han pogut gaudir d'aquest programa, que tant promou actuacions com producció de directes o beques KMO.

L'any 2021 també ha estat atípic en alguns lliuraments de premis: no tots s'han pogut celebrar; per exemple, els Premis Alcía no ho han fet. Tanmateix, alguns han aconseguit lliurar els premis de 2020 i de 2021, com ara els Premis Altaveu de Sant Boi, que han guardonat artistes com Joana Serrat, Queralt Lahoz, La Casa Azul, Tarta Relena, Nakany Kanté i Oques Grasses. Per la seva banda, els Premis ARC 2021 han guardonat com a millor gira d'artista d'autoria pròpia Bad Gyal, el reconeixement a la millor gira d'orquestra o grup de ball ha estat per a l'Orquestra Selvatana, el Pot Petit s'ha endut el guardó a la millor gira d'artista o grup per a públic familiar i Rigoberta Bandini ha estat reconeguda amb el premi d'artista revelació, entre d'altres guardonats. Pel que fa als Premis Enderrock de la Crítica, cal assenyalar els premis se-

güents: millor disc de l'any per als empordanesos La Ludwig Band, artista de l'any per als valencians Zoo, millor disc de folk per al duet Maria Arnal i Marcel Bagés, millor disc en llengua no catalana per a la vigatana Joana Serrat i millor disc de pop-rock per a Oques Grasses, grup osonenc amb deu anys de trajectòria i cinc discos d'estudi. Precisament, els darrers dos discos d'Oques Grasses —*Fans del sol* (Halley Records, 2019) i *A tope amb la vida* (Halley Records, 2021)—, sumen només a Spotify 80 milions de reproduccions. Així doncs, som-hi, «a tope amb la vida»... i amb música.

2. Les polítiques culturals de la Generalitat de Catalunya durant el 2021

Les polítiques culturals de la Generalitat de Catalunya durant el 2021

Per segon any consecutiu, l'informe anual del CoNCA s'encarrega de recollir les principals actuacions realitzades envers els sectors culturals per part dels diferents òrgans de la Generalitat de Catalunya amb responsabilitat sobre l'ordenament cultural del país: Parlament, Govern i Departament de Cultura.

Les polítiques culturals de la Generalitat de Catalunya durant l'any 2021 han estat clarament marcades per la convocatòria de les eleccions celebrades el 14 de febrer del 2021. Tot i que la màquina administrativa continua funcionant i la convocatòria d'eleccions no atura l'activitat ordinària d'organismes com el Departament de Cultura, les decisions relatives a l'ordenació de la política cultural s'han d'aturar en espera que sigui nomenat el nou govern sorgit de les urnes. En conseqüència, les decisions sobre polítiques culturals han estat aturades durant els cinc primers mesos de l'any 2021.

La nova consellera de Cultura, l'Hble. Sra. Natàlia Garriga i Ibáñez, va ser nomenada el 26 de maig, cinc dies després de l'elecció al Parlament del nou president, Molt Hble. Sr. Pere Aragonès i Garcia. Per la seva banda, la Comissió de Cultura del Parlament, principal òrgan polític de treball en matèria cultural dins del Parlament de Catalunya, es va reunir per primera vegada l'11 de juny. Aquestes dates són les que marquen la represa de decisions en l'àmbit de les polítiques culturals a nivell català.

Parlament

ACTIVITAT LEGISLATIVA

La convocatòria d'eleccions i posterior constitució de la nova legislatura va reduir a mínims l'activitat legislativa del Parlament de Catalunya. Només dues lleis han sortit del Parlament aquest any, totes dues vinculades amb l'aprovació dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya del 2022, que, com s'explicarà més endavant, incorpora novetats importants a nivell de recursos disponibles per al Departament de Cultura.

Cal remarcar que la darrera referència sobre una llei que afecta el sector cultural s'ha de buscar a les acaballes del 2019, quan es va aprovar la Llei 8/2019, del 28 de novembre, de modificació de la Llei 7/2011, de mesures fiscals i financeres, i de la Llei 20/2000, de creació de l'Institut Català de les Indústries Culturals. Com es va explicar extensament en el darrer informe anual del CoNCA, aquestes modificacions legislatives perseguien consolidar dues «finestretes úniques» dintre del Departament de Cultura a les quals el sector cultural pot adreçar-se per sol·licitar subvencions: una per a les ajudes impulsades per l'Institut Català de les Empreses Culturals (ICEC) dirigides de manera general al sector més empresarial de la cultura, i l'altra per a la resta d'ajudes del Departament i organismes adscrits tramitades que, a través de l'Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural (OSIC), s'adrecen a les administracions públiques, el teixit associatiu i el sector creatiu, entre altres. Un balanç pobre dels darrers dos anys que deixa com a única mesura legislativa en matèria de cultura un pedaç que tenia com a objectiu solucionar una disfunció organitzativa provocada

pel mateix sistema legislatiu set anys abans. A més, aquesta paràlisi legislativa es dona en un moment en què, com s'indicava en les conclusions de l'informe anual del 2020, hi ha un bon nombre d'aspectes pendents de regular si es vol avançar cap a una millor estructuració, funcionament i governança dels sectors culturals.

Entre altres, resta pendent treballar la Llei de museus, que data de l'any 1990, i que el mateix Pla de museus 2030, presentat pel Departament de Cultura l'any 2017 i aprovat pel Govern català l'any 2020, indica la necessitat d'actualització. També cal reformar la legislació referent a la protecció del patrimoni cultural català i de la cultura popular i l'associacionisme que daten de l'any 1993. La Llei del cinema, tot i ser més recent, data de l'any 2010 i té la mirada posada al segle xx, tal com denota el seu nom, en lloc d'enfrontar els reptes en els quals es troba el sector audiovisual actual. Es fa indispensable orientar-la al futur amb una mirada àmplia de la creació multimèdia i audiovisual.

També hi ha àmbits de la cultura que mai han comptat amb una legislació específica, com és el cas del sector musical i del de les arts escèniques; hauria d'obrir-se al debat si cal regular-los i quins aspectes d'aquestes pràctiques millorarien si es regulessin adequadament.

La declaració de la cultura com a bé essencial, promulgada durant l'any 2020, va constituir un gest important en el reconeixement de la dimensió social de la cultura, però cal desenvolupar el contingut d'aquesta declaració amb les màximes garanties jurídiques, i també cal legislar sobre els drets culturals de la població amb l'objectiu que esdevingui una proposta més efectiva que efectista.

Alguns temes en matèria legislativa s'han avançat durant el 2021, per exemple, s'han tramitat dues proposicions de llei que, en ambdós casos, proposen modificar lleis existents. Les proposicions de llei són iniciatives que poden iniciar els grups parlamentaris i els membres del Parlament i que, un cop completats els tràmits necessaris i aconseguit el suport de la majoria de la cambra, poden esdevenir llei del Parlament.

La primera iniciativa afecta la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i té com a objectiu preservar els establiments emblemàtics ubicats arreu de tota la geografia catalana. La iniciativa va ser registrada al Parlament de Catalunya pel Grup Parlamentari Socialistes i Units per Avançar a finals d'any. Segons aquesta proposició, els establiments emblemàtics són aquells que, per la seva llarga existència i les seves peculiaritats, doten les poblacions on duen a terme la seva activitat d'un caràcter únic i distintiu. La iniciativa vol generar una cobertura legal per protegir aquesta singularitat i que permeti preservar i impulsar la continuïtat dels establiments emblemàtics pel que fa a les activitats que s'hi practiquen.

La segona proposició de llei ha estat la modificació de Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya, presentada pel Grup Parlamentari Junts per Catalunya i que té com a finalitat adequar la llei catalana als nous marcs d'actuació en l'àmbit de la comunicació audiovisuals que s'està donant a nivell espanyol i, sobretot, a les disposicions emanades d'Europa.

COMISSIÓ DE CULTURA

La Comissió de Cultura té l'encàrrec del Ple del Parlament de discutir i informar sobre les matèries de cultura. En aquesta Comissió, hi tenen representació tots els grups parlamentaris de la cambra i disposa de la potestat de prendre resolucions per instar el Govern i els diferents òrgans d'aquest a realitzar determinades actuacions en la matèria que li és pertinent.

El nou Parlament sorgit de les eleccions ha aportat certs canvis en l'organització de la cambra catalana. Pel que fa a la Comissió de Cultura, s'ha produït un relleu de tots els grups que componen la Mesa i, d'aquesta manera, en aquesta XIII-XIV legislatura la presidència de la Comissió de Cultura recau en el Grup Parlamentari de la Candidatura d'Unitat Popular - Un Nou Cicle per Guanyar; la vicepresidència, en el Grup Parlamentari Socialistes i Units per Avançar; i la secretaria l'ha assumit el Grup Parlamentari d'Esquerra Republicana.

També hi ha hagut canvis remarcables en la composició general de la Comissió, la principal de les quals és que arran dels resultats electorals s'integra a la Comissió de Cultura el Grup Parlamentari de VOX en Catalunya. També és remarcable que el Partit

Popular, per primera vegada des que concorre a les eleccions catalanes, no disposa de suficient representació per tenir grup parlamentari propi i els seus membres s'han integrat al Grup Mixt, i com a tals estan representats en la Comissió de Cultura.

Com s'ha explicat anteriorment, l'activitat parlamentària de l'any 2021 està marcada per les eleccions que es van celebrar al mes de febrer i el període posterior d'elecció de president i conformació de govern. A la pràctica això suposa que els sis primers mesos de l'any no va haver-hi activitat de la Comissió de Cultura. Un cop constituït, aquest òrgan ha realitzat un total de set sessions, de les quals la primera va ser constitutiva i n'hi va haver quatre d'ordinàries i dues específiques.

Les dues sessions específiques realitzades en els mesos de novembre van tenir com a objectiu presentar la proposta de pressupostos per a l'any 2022. Com va remarcar la nova consellera de Cultura, el pressupost de cultura recupera els imports assolits l'any 2008. En l'apartat de Govern s'explicaran els detalls del nou pressupost destinat al Departament de Cultura per a l'any 2022, però cal recordar que el 2021, degut a la situació política i la imminent convocatòria d'eleccions, es va prorrogar un cop més el pressupost de l'any anterior.

Les quatre sessions ordinàries del 2021 van tenir per objecte diferents temes. La primera, del 2 de juliol, va comptar amb la compareixença de la nova consellera de Cultura per presentar el seu pla de treball amb els objectius i les actuacions que ha previst desenvolupar durant la legislatura que tot just començava. La consellera va emmarcar aquesta actuació en quatre eixos principals: transformació, accés a la cultura, llengua i audiovisual. En l'apartat destinat al Departament de Cultura es desglossaran els continguts de cadascun d'aquests quatre eixos, però en aquest punt cal remarcar el ferm compromís expressat per la consellera d'assolir el 2% del pressupost de la Generalitat de Catalunya per a Cultura al llarg de l'actual legislatura.

En les altres tres sessions ordinàries celebrades durant l'any 2021 es van tractar diferents temes relatius a l'ordenació de la política cultural del país, com els plans de lectura i edició en català, els ensenyaments artístics, l'encaix del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona en el marc del futur sistema museístic català o propostes de conservació de diferents conjunts de patrimoni català.

Pel que fa al sistema de lectura i l'edició, la Comissió va adoptar una resolució en la qual s'instava el Govern a continuar amb el suport al sector editorial per ajudar-lo a recuperar la força perduda i el talent creatiu i literari de Catalunya. En aquesta línia també es proposava reforçar els ajuts als ajuntaments per a la compra de fons bibliogràfics per a les biblioteques públiques i per crear una biblioteca digital per al sistema educatiu destinada a reforçar el Pla de lectura de centre. A més, es demanava la revisió del Pla nacional del llibre i de la lectura per a adaptar-lo al context de represa i transformació i a la voluntat de cooperar amb les institucions que formen part del Consell de la Mancomunitat Cultural.

La Comissió, preocupada pels tancaments i les restriccions d'aforaments soferts pels sectors culturals a conseqüència de la covid-19, va instar el Govern a continuar garantint l'accés a la cultura i a fomentar el consum cultural. En concret, va proposar l'estudi de l'establiment del bo cultural català i de descomptes en les entrades per a determinats col·lectius, posant l'accent especialment en la recuperació dels espectadors als cinemes, als teatres i en altres equipaments a fi d'activar nous públics, com ara gent gran, joves i famílies. També va instar a treballar per una aliança entre les polítiques culturals i de promoció turística, a fi de començar a dissenyar una estratègia cultural per a la recuperació econòmica i mobilitzar els recursos dels fons europeus per permetre l'accés immediat del sector creatiu, artístic i cultural al finançament i al crèdit, així com a impulsar nous projectes i coproduccions per mitjà del suport econòmic del Departament de Cultura.

En aquesta línia, també va considerar important que el Govern continuï donant suport als centres d'ensenyaments artístics i a la posada en marxa de nous convenis amb els ajuntaments i els centres d'iniciativa privada, amb centres d'ensenyaments artístics que aquesta darrera dècada han hagut de tancar llurs equipaments per manca d'ajuts públics o n'han hagut de pagar tots sols les despeses de sosteniment i funcionament.

Pel que fa a qüestions patrimonials, la Comissió va interpel·lar el Govern sobre l'encaix del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona en el marc del futur sistema museístic català i el va instar a abordar aquest tema en diàleg amb l'Ajuntament de

Tarragona amb relació al desenvolupament del Pla d'actuació 2022-2025 emmarcat en el Pla de museus de Catalunya, garantint l'autonomia del museu i la capitalitat i el lideratge en el camp de la romanitat a nivell català. Es demana l'actualització dels compromisos en la recuperació i museïtzació del Teatre Romà i en la definició del pla funcional com a gran museu de la romanitat de l'antiga Fàbrica de Tabacs, «La Tabacalera».

D'altra banda, a nivell patrimonial, es va instar el Govern a considerar Cal Macià, a Vallmanya, Alcarràs (Segrià), com un bé que cal protegir i buscar les formes de col·laboració interadministrativa pertinents perquè s'hi facin urgentment la rehabilitació i els apuntaments necessaris. Arran de la polèmica suscitada pel jaciment romà del Roser-Mujal, de Calella, es va instar el Govern a modificar la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, a fi d'incloure-hi consideracions paisatgístiques, de memòria emocional i d'ús social i saludable dels conjunts arqueològics.

També es va instar el Govern a realitzar en el termini de tres mesos la convocatòria formal de les places per a cobrir les direccions del Museu d'Història de Catalunya i del Museu d'Arqueologia de Catalunya, així com a constituir els consells rectors del Museu d'Arqueologia de Catalunya i el Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya. A més, es va recordar que s'ha d'elaborar i aprovar el contracte programa quadriennal entre l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural i el Departament de Cultura, tal com s'estableix a l'article 74 de la Llei 7/2011, de 27 de juliol, de mesures fiscals i financeres.

Per últim, al llarg de l'any es va acordar demanar la compareixença de diferents organitzacions, professionals i tècnics per informar sobre diferents temes d'interès per a la Comissió, com ara: el Consell Cultural de les Valls d'Àneu, el Sindicat de Músics Activistes de Catalunya, el director general de l'Institut del Patrimoni Cultural Immaterial i president de l'Associació Catalana de Bioarqueologia, l'associació L'Ateneu Divers, l'entitat Plataforma per la Llengua, la Federació d'Organitzacions per la Llengua Catalana i la Plataforma Salvem Cal Macià - Casa de Vallmanya. Cap d'aquestes compareixences s'ha realitzat durant l'any analitzat; de fet, les úniques compareixences davant de la Comissió de Cultura realitzades durant l'any 2021 van ser les de la consellera de Cultura per presentar el seu programa de govern i, més endavant, el pressupost corresponent al Departament de Cultura, i la visita de la presidenta del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts per presentar el document *Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts* que aquest organisme té l'obligació d'elaborar i de lliurar anualment al Parlament de Catalunya.

Govern de la Generalitat de Catalunya

després de les eleccions del mes de febrer es va reeditar la coalició de govern entre Junts per Catalunya i Esquerra Republicana de Catalunya amb el suport extern de la Candidatura d'Unitat Popular (CUP). Aquest cop Esquerra Republicana de Catalunya va obtenir un escó més que Junts per Catalunya, fet que li va donar prerrogatives per assolir la presidència de la Generalitat de Catalunya i conformar govern. Aquest fet va produir un repartiment de conselleries diferent al de la legislatura anterior que, en el cas de la destinada a temes culturals, va recaure en Esquerra Republicana de Catalunya.

ACTIVITAT LEGISLATIVA

L'acció del Govern es reflecteix, entre altres coses, en els decrets llei promulgats. Els decrets llei són normes amb rang de llei que emanen directament del Govern de la Generalitat, són aprovades provisionalment i tenen una vigència de trenta dies hàbils, termini dins el qual el Parlament els pot validar, mantenint-ne la vigència, o bé

derogar. En aquest sentit, tots els decrets llei aprovats pel Parlament s'emmarquen dins de l'acció del Govern de la Generalitat en la legislatura.

El nombre de decrets llei dictats aquest any ha estat de 28 en total, gairebé la meitat dels decretats l'any anterior, en què es va arribar a la xifra de 55. Dels 28 dictats, els 12 primers corresponen a la XII legislatura i els 16 restants a la XIII-XIV legislatura.

Relatiu a l'àmbit cultural només se'n va promoure un, el Decret llei 9/2021, de mesures extraordinàries de caràcter social i en l'àmbit de la cultura amb motiu de la pandèmia de la covid-19 i de modificació del Decret llei 25/2020, però el Decret llei 7/2021, de 9 de febrer, de mesures extraordinàries en matèria de cooperatives, empreses i entitats de l'economia social, com a conseqüència de la crisi derivada de la covid-19 i de modificació del Decret llei 16/2020, també fa referència a accions concretes per als sectors culturals. Com deixa clar el nom dels dos decrets llei, es tracta d'actualitzacions de mesures preses anteriorment per a donar suport als sectors econòmics davant la situació provocada per la covid-19.

El Decret llei 7/2021, de 9 de febrer, modificava i allargava diferents mesures del Decret llei 16/2020, en concret, i referent a cooperatives, empreses i entitats de l'economia social, es van perllongar les mesures establertes entorn de les assemblees i les juntes per tal de facilitar el funcionament i el compliment de les obligacions legals d'aquestes organitzacions. A més, amb l'objectiu d'adaptar-se a les dificultats dels projectes que s'han vist afectats per la pandèmia es va modificar la redacció de diferents apartats pel que fa a requisits, despeses subvencionables i tipologia de projectes del Decret llei 16/2020, on s'establí un seguit d'ajudes extraordinàries per pal·liar els efectes de la covid-19 en el teixit econòmic, social i cultura català.

Per la seva banda, el Decret llei 9/2021, de 16 de febrer, impulsa una sèrie de mesures extraordinàries en els sectors social i cultural català i modifica les mesures extraordinàries en matèria social i de caràcter fiscal i administratiu del Decret llei 25/2020, de 16 de juny. Aquesta norma va establir un nou ajut en el sector cultural, de pagament únic, per un import fix de 750 euros destinat a les persones professionals, tècniques i docents del sector de les arts escèniques, arts visuals i música, que tenia com a finalitat afavorir la sostenibilitat econòmica del sector cultural i pal·liar la situació de necessitat material i de vulnerabilitat d'aquestes persones i les seves unitats familiars a Catalunya, que han patit durant l'any 2020.

PRESSUPOST

La política cultural del Govern també es reflecteix en els pressupostos presentats al Parlament per a la seva aprovació. La continua reclamació del sector per a la millora del pressupost que la Generalitat de Catalunya aporta als sectors culturals, obliga a revisar el que ha passat els darrers anys amb els imports destinats al Departament de Cultura. El pressupost de cultura va arribar al seu màxim històric l'any 2008, quan es va assolir la xifra de 386 milions (1,27% de la despesa total de la Generalitat), mentre que el mínim es va donar l'any 2013 amb 215 milions (0,7% del total del pressupost de la Generalitat). El pressupost del 2017 es va situar en 263,5 milions, que un cop descomptats els 16 milions de la taxa audiovisual suspesa pel Tribunal Constitucional, va quedar en 247,5 milions. Aquest import es va mantenir els anys 2018 i 2019 degut a la prorrogació de pressupostos de la Generalitat. L'aprovació d'un nou pressupost l'any 2020 va permetre elevar l'import absolut destinat a cultura fins als 286,6 milions d'euros, tot i que a nivell percentual la millora era mínima (0,75% del pressupost total de la Generalitat de Catalunya). Novament aquest pressupost es va prorrogar per al 2021 degut a la situació política i la imminent convocatòria d'eleccions, però a finals del 2021, amb el nou Govern constituït, va ser possible aprovar un nou pressupost per a l'exercici del 2022.

En aquesta ocasió, el Govern sorgit de les eleccions es va comprometre a realitzar una despesa en cultura de 389,4 milions d'euros, un 35,8% més que l'any anterior, amb la qual cosa s'assolia l'1,3% del total de la despesa de la Generalitat de Catalunya, i es va anunciar que es tractava del primer pas dins de l'augment progressiu que havia d'arribar al 2% en el darrer exercici de la present legislatura. Aquesta proposta està en línia amb el que es va establir en la resolució de la Comissió de Cultura de 14

de desembre de 2020, en la qual es va acordar que el pressupost del Departament de Cultura havia d'arribar al 2% del total del pressupost de la Generalitat de Catalunya en un màxim de 4 anys. Amb la dotació del pressupost del 2022 s'ha arribat al 1,3%, amb un increment del 0,55%, de manera que queden dos exercicis d'increment per assolir el 0,7% restant.

ENSENYAMENTS ARTÍSTICS

El Govern va crear un títol propi: el Cicle de Grau Superior d'FP en Maquinària Escènica que, amb el de Luminotècnia i el de So, ja s'impartien des de feia anys sense reconeixement oficial. Amb aquest ja són sis els títols propis creats per la Generalitat que incideixen en la professionalització del sector de les arts escèniques, bé que només regeixen a Catalunya i no a la resta de l'Estat: el Cicle de Grau Mitjà en Tècniques de Dansa Urbana, el Cicle de Grau Mitjà en Animació-Arts del Circ, el Cicle de Grau Superior en Arts del Circ, el Cicle de Grau Superior en Tècniques d'Actuació Teatral, el Cicle de Grau Superior de Luminotècnia i, creat l'any 2021, el Cicle de Grau Superior en Maquinària Escènica. Està en preparació el Cicle de Grau Superior en Tècniques de So.

En una altra línia de treball, però sense deixar l'àmbit educatiu, el Departament de Cultura va inaugurar en el curs 2020-2021 una nova línia d'ajuts a ajuntaments i entitats que promouen la incorporació de les arts als centres educatius obligatoris, per mitjà d'aliances amb aquests, en el nou àmbit d'arts escèniques, música i arts visuals a les escoles i instituts catalans per al curs escolar 2021-2022. El principal objectiu d'aquests ajuts a les escoles i als instituts és el de formar espectadors, educar en la sensibilitat artística i crear nous públics en les arts en viu i en les arts visuals, així com afavorir el desenvolupament intel·lectual, emocional i personal dels alumnes.

Departament de Cultura

pel que fa al Departament de Cultura, al mes de maig l'Hble. Sra. Natàlia Garriga, d'Esquerra Republicana de Catalunya, va substituir en el càrrec de consellera a l'Hble. Sra. Àngels Ponsa, de Junts per Catalunya. Aquesta darrera només va estar en el seu càrrec nou mesos, fet que porta a recordar la extrema provisionalitat que s'ha donat en els darrers anys en aquest càrrec. Des d'inicis del 2016 s'han succeït al capdavant del Departament quatre conselleres i dos consellers, els quals en el millor dels casos han estat en el càrrec durant un any i mig. Amb aquesta poca estabilitat és difícil poder planejar a llarg termini. És de desitjar que la nova consellera disposi d'una legislatura estable i completa per poder desenvolupar el seu programa cultural.

COMPOSICIÓ DEL DEPARTAMENT

La signatura i publicació del decret de dissolució del Parlament i de convocatòria d'eleccions el 22 de desembre de 2020 va suposar que l'any 2021 comencés amb un Govern interí pendent dels resultats de les eleccions del 14 de febrer. Per tant, el Departament va estar funcionant ordinàriament fins al nomenament de la nova consellera, fet que es va produir el 26 de maig. Com és habitual, la primera acció que va realitzar la consellera va ser generar els canvis organitzatius dintre del Departament de Cultura que li permetessin aplicar la seva proposta de política cultural. La principal novetat aportada pel Decret 257/2021, de 22 de juny, de reestructuració del Departament de Cultura va ser la creació de la Direcció General d'Innovació i Cultura Digital, a través de la qual es vol impulsar els projectes i programes que relacionin l'art i la cultura amb el món digital i la tecnologia i que fomentin la innovació cultural. També és destacada la supressió de la Direcció General de Política Lingüística i la creació de la Secretaria Sectorial de Política Lingüística, fet que demostra la intenció de la nova consellera de reforçar les polítiques públiques relacionades amb la llen-

gua. Així mateix, la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural incrementa les seves funcions i assumeix la representació de la Generalitat davant les entitats representatives de col·lectius d'altres territoris de l'Estat amb presència a Catalunya i la coordinació de les polítiques de suport i col·laboració que se'n deriven. Finalment, es modifica la denominació de la Direcció General de Creació, Acció Territorial i Biblioteques, la qual passa a ser Direcció General de Promoció Cultural i Biblioteques.

Un cop incorporats aquests canvis, el Departament de Cultura s'estructura en les unitats directives següents: Secretaria General, Secretaria de Política Lingüística, Direcció General del Patrimoni Cultural, Direcció General de Promoció Cultural i Biblioteques, Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural i Direcció General d'Innovació i Cultura Digital. D'altra banda, resten adscrites al Departament de Cultura les entitats següents: Institució de les Lletres Catalanes; Consell Nacional de la Cultura i de les Arts; Institut Català de les Empreses Culturals; Oficina de Suport a la Iniciativa Cultural, mitjançant la Secretaria General; Biblioteca de Catalunya, mitjançant la Secretaria General, i Agència Catalana del Patrimoni Cultural, mitjançant la Direcció General del Patrimoni Cultural.

PROPOSTA PROGRAMÀTICA

Pel que fa a la proposta programàtica, la consellera de Cultura el 2 de juliol del 2021 en sessió informativa va presentar davant de la Comissió de Cultura els objectius i les actuacions del Departament per a la legislatura que tot just començava. La consellera va organitzar la seva proposta en quatre eixos: transformació, accés a la cultura, llengua i audiovisual.

En l'eix anomenat transformació s'inclou una amalgama d'actuacions encapçalades pel ferm compromís d'assolir el 2% del pressupost de la Generalitat per a Cultura durant la legislatura actual. Com s'ha explicat anteriorment, aquesta reivindicació dels sectors culturals ha començat a materialitzar-se en el pressupost del 2022, en què, per primera vegada després de molts anys, s'ha destinat a la cultura l'1,3% del pressupost de la Generalitat. Altres compromisos que es recullen en aquest eix són el d'ampliar el radi d'acció de la Mancomunitat Cultural —on actualment hi estan representades la Generalitat i les diputacions— amb la incorporació dels municipis, amb la qual cosa la Mancomunitat sembla erigir-se en una entitat susceptible d'articular el diàleg i els acords nacionals que caldria impulsar entre les diverses administracions del país; dotar de recursos els plans integrals impulsats en legislatures anteriors; donar suport als artistes i creadors catalans i dinamitzar-los; treballar per la igualtat de gènere en el sector cultural incrementant els criteris de gènere en les línies d'ajuts i redactant un protocol contra la violència masclista en els equipaments culturals; impulsar els equipaments culturals amb base associativa; i impulsar polítiques actives en la promoció exterior de la cultura catalana. Dintre d'aquest extens eix també hi tenen cabuda iniciatives legislatives vinculades amb l'àmbit patrimonial amb l'objectiu d'incorporar els canvis tecnològics i socials esdevinguts des dels anys 90 del segle passat.

El segon eix té com a objectiu construir un sistema cultural de referència on tothom s'hi senti inclòs. Per aconseguir-ho, la principal fita marcada per a aquesta legislatura serà presentar a la cambra catalana un projecte de llei on es garanteixin els drets culturals de la ciutadania amb l'objectiu de garantir el dret a la cultura de la mateixa manera que s'ha garantit el dret a la salut, a l'educació o a la justícia social. A més, es proposa crear el programa de cultura inclusiva per garantir una programació adreçada als col·lectius més vulnerables. Dintre d'aquest eix també s'inclou el desenvolupament del Pla de museus 2030 i la revisió amb el Departament d'Interior de la Llei de regulació administrativa dels espectacles públics.

El tercer eix, referent a la llengua, s'anuncia com una de les línies de treball principals del Departament durant l'actual legislatura. Ho corrobora el fet que l'àrea de Política Lingüística deixa de ser una Direcció General per assolir el rang de Secretaria. A més, s'anuncia l'impuls d'un pla nacional per a la llengua que, a partir de l'anàlisi de la situació actual de la llengua, ha d'arribar a un consens sobre les actuacions a realitzar en aquesta matèria.

El darrer eix, anomenat audiovisual, posa el focus en la cultura digital i les implicacions que ha tingut en el marc de la creació, la producció i les manifestacions artístiques. La principal acció en aquest àmbit és la creació d'una nova Direcció General d'Innovació i Cultura Digital que té com a principal objectiu desenvolupar estratègies que generin projectes en la intersecció entre cultura i tecnologia, particularment en el camp digital, fomentar projectes transversals en diferents disciplines i impulsar la innovació cultural en totes les àrees del departament. L'altre projecte estrella d'aquest eix és l'impuls d'un *hub* audiovisual i del videojoc de referència al sud de Europa, un dels vint-i-set projectes que la Generalitat ha considerat elegibles per ser finançats amb els fons europeus Next Generation.

PRESSUPOST

Com s'ha indicat anteriorment, la situació política i la convocatòria d'eleccions va obligar a prorrogar el pressupost del 2020 per a l'any 2021. Aquesta va ser la cinquena pròrroga de pressuposts des de l'any 2013, una situació que dificulta el disseny de polítiques públiques i redueix el marge de maniobra del Govern per adaptar les seves polítiques a les necessitats del moment. Així doncs, l'1 de gener del 2021 es van prorrogar els crèdits inicials de les despeses pressupostàries del 2020 amb les adaptacions corresponents a l'organització administrativa vigent en l'exercici 2021, consolidant les modificacions pressupostàries autoritzades al llarg de l'exercici 2020 i els ajustos pressupostaris que siguin necessaris, sense alterar la quantia global del pressupost.

Durant l'any 2021, es va produir l'aprovació del pressupost del 2022 que, com s'ha explicat, aporta novetats interessants per a l'àmbit cultural amb un increment del pressupost del 35,8 % respecte al pressupost prorrogat del 2021, i posa la base per assolir el reclamat 2 % del pressupost de la Generalitat de Catalunya per al Departament de Cultura.

ACCIÓ LEGISLATIVA

A nivell legislatiu, el Departament de Cultura va impulsar l'Ordre CLT/225/2021, d'1 de desembre, de les funcions i els paràmetres mínims dels equipaments d'arts visuals del Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals de Catalunya amb la qual es desplega l'article 12 del Decret 60/2020, de 2 de juny, del sistema públic d'equipaments d'arts visuals de Catalunya, per determinar les funcions i els paràmetres mínims de cadascun dels quatre tipus d'equipaments que estableix el Decret d'arts visuals del sistema: equipaments nacionals, centres territorials, centres i espais locals i altres espais.

Segons aquesta Ordre, les funcions que han de complir les diferents tipologies d'equipaments d'arts visuals s'agrupen en cinc àmbits: recerca i creació; producció i programació; difusió i dinamització de públics; patrimonialització i documentació; i, per últim, connexió i articulació. S'estableix com a funció comuna a tots els equipaments d'arts visuals promoure la creació, la producció, la programació i la difusió de les creacions artístiques d'autoria femenina i, pel que fa als paràmetres mínims, l'Ordre disposa d'unes exigències de caràcter bàsic, segons el tipus d'equipament, en matèria de personal, d'infraestructura, de programació i d'accessibilitat i sostenibilitat, entre d'altres.

En l'àmbit de la llengua, l'Ordre CLT/143/2021, de 23 de juny, va aportar una segona modificació de l'Ordre CLT/59/2012, de 22 de febrer, del Cens d'entitats de foment de la llengua catalana. Es tracta d'una ordre que té com a objecte una sèrie de modificacions administratives que ajudin a millorar el funcionament d'aquest Cens. S'hi estableix l'obligació de les entitats de relacionar-se únicament a través de mitjans electrònics per fer qualsevol tràmit relatiu a la inclusió i renovació en el Cens, així com a la seva exclusió. També es modifica el període per presentar les sol·licituds d'inclusió en el Cens i per a la renovació anual en el Cens, i es fixa entre l'1 de gener i el 31 de març de cada any. Es preveu que la Direcció General de Política Lingüística consulti d'ofici les dades d'identitat de la persona signant de la sol·licitud, la documentació acreditativa de la representació amb què actua la persona signant i els es-

tatuts de l'entitat, tret que aquesta ho denegui explícitament. Finalment, es modifica el termini per resoldre i notificar la inclusió de les entitats en el Cens, que passa a ser de sis mesos, per adequar-lo al nombre d'expedients que s'han de tramitar.

Durant l'any 2021 el Departament de Cultura també ha estat treballant altres articulats normatius que encara no han vist la llum. En concret, el Govern va aprovar la memòria preliminar de l'Avantprojecte de Llei del patrimoni cultural immaterial català i de l'associacionisme cultural, fet que dona pas a la fase d'inici de consulta participativa ciutadana. També s'ha continuat treballant en l'Avantprojecte de Llei de l'Institut de la Filmoteca de Catalunya, obrint les fases d'audiència i informació pública.

NOMENAMENTS

El canvi de Govern ha provocat el relleu en els principals llocs de decisió en política cultural del país. Al mes de maig va ser nomenada la nova consellera de Cultura, l'Hble. Sra. Natàlia Garriga Ibáñez, i tot seguit va haver-hi una sèrie de nomenaments vinculats amb la nova estructura del Departament dissenyat per la consellera. La Secretaria General de Cultura va ser assumida pel Sr. Jordi Foz i Dalmau, la Direcció General de Promoció Cultural i Biblioteques pel Sr. Josep Ferran Vives Gràcia, la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural per la Sra. Adelaida Moya Taulés, la Secretaria de Política Lingüística pel Sr. Francesc Xavier Vila Moreno i la acabada de crear Direcció General d'Innovació i Cultura Digital per la Sra. Marisol López Vicente. També es van renovar les direccions dels serveis territorials del Departament de Cultura: el Sr. Andreu Felip Ventura assumeix la direcció dels Serveis Territorials de Barcelona, el Sr. Josep Calatayud Cuenca la de Girona, la Sra. Lourdes Malgrat Escarp la de Tarragona, el Sr. Albert Turull Rubinat la de Lleida, el Sr. Francesc Serra Sellarés la de Catalunya Central i la Sra. Maria Victòria Almuni Balada la de Terres de l'Ebre.

Així mateix, es van produir canvis en alguns dels organismes adscrits al Departament de Cultura. La direcció de la Institució de les Lletres Catalanes va ser assumida per la Sra. Izaskun Arretxe Irigoien, i pel que fa a la direcció de l'Institut Ramon Llull, al mes de juny va assumir el càrrec el Sr. Francesc Serés que al novembre va ser rellevat pel Sr. Pere Almeda. Durant el 2021 no es va produir cap relleu ni a la Direcció General de Patrimoni Cultural ni a l'Institut Català de les Indústries Culturals.

L'Arts Santa Mònica va iniciar l'any amb el nomenament del Sr. Enric Puig Punyet com a nou director, que proposa una programació participativa on es qüestiona el significat actual d'un centre d'arts. La nova proposta d'organització horitzontal i col·lectiva es farà a través d'una convocatòria oberta per a artistes convidats a treballar agrupats en gremis amb l'objectiu d'esdevenir un laboratori de participació artística ciutadana que dialogui amb la ciutat

ALTRES ACTUACIONS DEL DEPARTAMENT

Actuacions patrimonials

Durant l'any 2021 el Departament de Cultura ha anat informant de diferents actuacions de millora del patrimoni català. Entre les més destacades es compten les obres de reforma del Museu d'Arqueologia de Catalunya-Empúries a l'Escala, que possibilitaran el nou projecte museogràfic amb un nou recorregut i milloraran l'accessibilitat, amb l'objectiu de reforçar el seu valor com a recurs clau per a la interpretació del conjunt arqueològic. Les obres estan promogudes en el marc del programa Patrimoni en Acció, una aposta de la Generalitat de Catalunya, a través de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural, i de l'Obra Social "la Caixa" per realçar alguns dels monuments més valuosos del patrimoni català.

D'altra banda, el Departament de Cultura juntament amb el Bisbat de Vic, la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de Manresa van impulsar les obres de restauració de la Basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa amb una primera fase que se centra en la restauració de la nau central de la basílica.

També es van realitzar obres de millora de les instal·lacions del Castell de Clarumunt destinades a consolidar el monument i garantir la confortabilitat dels visitants i, després d'un any de treballs, es va obrir al públic el claustre major de la Cartoi-

xa d'Escaladei, mentre a l'Escala els treballs d'excavació realitzats al sector de Santa Margarida d'Empúries posaven al descobert la basílica-catedral de l'antic bisbat d'Empúries, una de les edificacions més importants de tot aquest conjunt.

El Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya, que l'any 2021 va celebrar els 40 anys de la seva creació, ha realitzat actuacions en el frontal florentí medieval de la Basílica de Santa Maria de la Seu de Manresa; en la majestat romànica de Santa Maria de Caldes de Montbui; en la Mare de Déu de la Mercè, patrona de Barcelona; en vuit escenes i el frontal d'altar del retaule barroc de Sant Ramon del Castell de Cardona; en el conjunt escultòric d'Indíbil i Mandoni de la ciutat de Lleida; i en l'orgue de la catedral de Solsona, entre altres.

Per la seva part, el Govern va declarar Bé Cultural d'Interès Nacional la finca i l'edifici de La Ricarda al Prat de Llobregat, el Pont Vell de Castelló d'Empúries, el Parc del Cementiri Nou d'Igualada i els gravats medievals del Solà del Saurí, a la Vall d'Àssua, al Pallars Sobirà. En l'àmbit del patrimoni immaterial, el Govern va declarar la celebració del Corpus de Barcelona Festa Patrimonial d'Interès Nacional.

Incorporacions patrimonials

El Museu de Lleida va incorporar a les seves col·leccions una escultura de pedra policromada del segle XIV de Sant Antoni Abat atribuïda al Mestre d'Albesa, un dels més destacats artistes de l'Escola de Lleida. Es tracta d'una obra inèdita adquirida pel Departament de Cultura a una galeria de Londres.

L'Arxiu Nacional de Catalunya va adquirir 204 plaques de vidre originals del fotògraf Auguste Chauvin on es veuen imatges que corresponen a la retirada republicana al seu pas pels punts fronterers de La Jonquera-el Pertús (Alt Empordà), el Coll d'Ares (Prats de Molló, Ripollès) i la Guingueta d'Ix (Cerdanya), així com a la vida als camps de refugiats bastits per l'Estat francès a les platges d'Argelers i el Barcarès (Rosselló).

Al mes d'abril es va rebre el 7è lliurament de documentació confiscada a Catalunya durant la Guerra Civil. El contingut d'aquest lliurament està format sobretot per documentació privada i es compon de 20 fons documentals (6 d'entitats i associacions, 4 de particulars i empreses, i 10 de partits i sindicats) i 62 agrupacions documentals de menor entitat, instal·lades en 45 caixes de trasllat que en total es corresponen a un volum de 22.000 imatges digitals. Ara pertoca a l'Arxiu Nacional realitzar les tasques d'identificació i localització dels titulars per proposar-ne la restitució.

També l'Arxiu Nacional de Catalunya va ingressar els fons documentals de personalitats com ara Arcadi Oliveres, economista i activista per la pau i la justícia social; Oriol Bohigas, arquitecte i impulsor de la política urbanística de grans obres que va permetre a Barcelona ser la seu dels Jocs Olímpics l'estiu de 1992; Miguel Núñez González, figura clau de la lluita antifranquista des del PSUC; i Jaume Picas i Guiu, escriptor, crític, guionista, actor, promotor cultural i un dels grans creadors de la cultura catalana de masses.

La Biblioteca de Catalunya va recuperar l'epístola *Insulis Nuper Inventis* després de setze anys que fos sostreta de manera fraudulenta. L'incunable, que conté el relat que Cristòfor Colom fa del viatge del descobriment d'Amèrica, torna a la Biblioteca de Catalunya després que les autoritats dels Estats Units el van retornar al Govern d'Espanya l'any 2018.

La Biblioteca de Catalunya també va ingressar el fons del poeta i pensador Màrius Sampere, i per la seva part el Museu Picasso va adquirir una carta de Pablo Picasso al seu amic Miquel Utrillo gràcies al dret de tempteig que sobre exportació va exercir el Departament de Cultura a favor del Museu.

Per últim, en el marc del Pla integral de les arts visuals, el Departament de Cultura va impulsar la convocatòria pública per a la recepció de propostes d'adquisició d'obres per formar part de la Col·lecció Nacional d'Art Contemporani, amb una dotació de 250.000 euros.

Equipaments

El Departament de Cultura va donar suport econòmic a l'Ajuntament de Manresa per contribuir al finançament de la redacció i execució del projecte museogràfic del Museu Comarcal de Manresa per tal que esdevingui seu del Museu del Barroc a Catalunya.

També es van produir reunions entre el Ministeri de Cultura i Esport, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona amb l'objectiu de reprendre les reunions per a la construcció de la biblioteca pública estatal a Barcelona. Les tres administracions han posat de manifest de manera conjunta la seva voluntat de dur a terme el projecte que està previst que s'ubiqui a l'Estació de França.

En l'àmbit de les biblioteques es va produir un avanç significatiu amb la unificació de catàlegs de les quatre diputacions i del Servei Nacional de Préstec Interbibliotecari a través del nou catàleg Atena, que permetrà a la ciutadania sol·licitar a través del web qualsevol document que no estigui disponible a la seva biblioteca de proximitat amb independència de la localització del document.

En espera del reconeixement de la categoria de Nacional per al Museu de Ciències Naturals de Barcelona, el Departament de Cultura ha inaugurat la Xarxa de Museus de Ciències Naturals de Catalunya (XMCNC), la darrera de les xarxes temàtiques de museus del país que s'han posat en marxa d'acord amb el que s'estableix al Pla de Museus de Catalunya. Els museus de la XMCNC articulen una visió del país entorn de la història natural i les ciències naturals, i la vertebració en xarxa té per objecte la promoció de polítiques comunes de protecció i difusió del patrimoni natural, així com la formació i la dinamització territorial del patrimoni natural. El lideratge de la XMCNC l'exerceix el Museu de Ciències Naturals de Barcelona.

El Museu de la Noguera (Balaguer) va esdevenir Museu de Suport Territorial de Catalunya. Per aconseguir aquesta consideració cal elaborar un projecte per un període determinat, d'acord amb una guia de referència, en el qual es justifica la vocació territorial i es presenta una anàlisi de les necessitats patrimonials i socials del territori. El Departament de Cultura dona suport a aquests museus mitjançant un conveni de col·laboració per un període determinat. El programa es va iniciar el 2017 i ja compta amb quatre projectes: el Museu de les Terres de l'Ebre; el Museu Etnològic del Montseny La Gabella; l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i el Museu de la Noguera, que ha estat la darrera incorporació.

Aniversaris

Catalan Films, la marca d'internacionalització de l'audiovisual català del Departament de Cultura, va celebrar el seu 35è aniversari. Des de l'any 1986, moment de la seva creació, Catalan Films s'ha erigit com un interlocutor clau per als agents de la indústria internacional, a banda d'acompanyar i donar suport a les empreses catalanes del sector audiovisual per a la seva internacionalització, establint lligams locals, nacionals i internacionals i promovent la presència de productes i empreses catalanes a mercats i festivals d'arreu.

El Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) va celebrar els 40 anys amb tot un seguit d'activitats que posen en valor la seva tasca al llarg de quatre dècades, en què ha realitzat més de 30.000 actuacions de conservació i restauració del patrimoni cultural arreu de Catalunya.

També es van celebrar els 100 anys de les intervencions arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) al jaciment d'Olèrdola, actual seu del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC).

A més, els Cursos d'Arqueologia d'Empúries celebren 75 anys com a referent internacional en la formació de professionals de l'arqueologia, i les Jornades Europees de Patrimoni celebren 30 anys a Catalunya amb més de 500 activitats diverses arreu del país. Les Jornades Europees de Patrimoni són una iniciativa del Consell d'Europa i la Comissió Europea que a Catalunya són impulsades pel Departament de Cultura i se celebren ininterrompudament des del 1991.

En el marc del 20è aniversari de la inscripció de les esglésies romàniques de la Vall de Boí com a Patrimoni Mundial de la Unesco, el Departament de Cultura i l'Institut d'Estudis Ilerdencs, mitjançant el programa 3D del Departament de Cultura anomenat Giravolt, ha digitalitzat tot el conjunt amb la tècnica 3D per millorar l'accessibilitat a les esglésies. Amb aquesta actuació, Giravolt reforça l'aposta de la digitalització amb la incorporació de nou elements arquitectònics significatius del patrimoni cultural català i tanca l'any amb 200 digitalitzacions 3D del patrimoni i més de 40 entitats participants.

Anuncis

Es va produir l'anunci que Barcelona acollirà el Congrés Internacional d'Arxius l'octubre del 2025. La candidatura de Barcelona, impulsada pel Govern de la Generalitat de Catalunya amb l'aliança estratègica amb l'Ajuntament de Barcelona i l'Associació de Professionals de l'Arxivística i la Gestió de Documents de Catalunya, ha estat la clau perquè hagi estat escollida com a seu del congrés. Sota el títol *Coneixent passats. Creant futurs*, el congrés reflexionarà sobre la necessitat que té la humanitat de no oblidar el seu passat per construir un futur millor.

Estatut de l'artista

El Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i el Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), juntament amb les associacions professionals del sector cultural, van posar en marxa una campanya d'impuls al Cens d'artistes de Catalunya amb l'objectiu de fomentar-ne la inscripció de creadors i creadores culturals que viuen i treballen a Catalunya. El Cens d'Artistes de Catalunya es va posar en marxa el desembre del 2020 amb l'objectiu de cartografiar la creació artística del país i facilitar el desenvolupament posterior de l'Estatut de l'Artista, amb un treball exhaustiu de diagnòstic i d'avaluació, a partir del qual es puguin definir estratègies, directius i accions concretes que millorin les condicions professionals d'artistes i professionals de la cultura i les polítiques públiques adreçades al sector.

Durant el 2021 i amb l'objectiu de conèixer el conjunt dels professionals que treballen en la cultura a Catalunya, s'ha estat treballant en la creació d'un segon cens, el de tècnics i gestors culturals.

Llengua

Un dels eixos centrals de treball que el Departament de Cultura s'ha marcat per aquesta legislatura és assegurar el present i el futur de la llengua catalana. En aquesta línia, al mes d'octubre es va reunir la comissió tècnica de Política Lingüística amb la intenció de treballar conjuntament pel foment del català des de tots els àmbits del Govern. Durant la reunió es van exposar les línies d'actuació principals que han de dur a terme tots els departaments en matèria de foment de la llengua i es va anunciar l'impuls des del Departament de Cultura d'un Pacte Nacional per la Llengua.

Ha estat important la intensa activitat al voltant de la redacció de l'Avantprojecte de la llei de l'audiovisual espanyola. Des d'un inici, el posicionament del Departament ha estat que la nova llei ha de protegir les llengües cooficials a Espanya i, en aquesta línia, es demana que s'incorpori la obligatorietat de les plataformes digitals d'oferir un percentatge de la seva producció en les diferents llengües cooficials del país.

Amb independència dels acords parlamentaris, durant el 2021 el Departament de Cultura ha intensificat les accions per aconseguir un espai català en el cada cop més creixent mercat audiovisual. Netflix ha seguit incorporant la versió catalana quan la distribuïdora els la facilita. Per això són importants els acords de doblatge als quals arriba el Departament per a les estrenes en sala. En la mateixa línia, Disney+ ha posat a disposició dels seus abonats les pel·lícules doblades al català en el marc de relació regular que el Departament de Cultura manté amb Disney. Més ampli ha estat l'acord al qual han arribat el Departament de Cultura i Movistar+, que ha permès incorporar a la plataforma els subtítols en català de 1.788 pel·lícules i 260 temporades de sèries.

Per la seva banda, la base de dades interactiva de videojocs comercials en català de la Secretaria de Política Lingüística del Departament de Cultura, VDJO, ha duplicat en un any el nombre de jocs que permet consultar. Creada l'any 2020, actualment mostra 109 jocs descrits i classificats.

En un altre ordre de coses, es va presentar el nou vocabulari en imatges català-romaní que posa en valor i promou la cultura gitana a Catalunya. Aquest volum vol facilitar l'aprenentatge de la llengua catalana a les persones de parla romaní, fomentar l'aprenentatge bàsic del romaní tenint com a punt de partida el català, i promoure el reconeixement i el respecte de la cultura gitana com a part de la cultura catalana, contribuint que se superin els estereotips i prejudicis envers el poble gitano.

A més, el Departament de Cultura posa a disposició de tots els municipis de Catalunya una nova eina per al foment del català: #Català947. Es tracta d'un projecte de dades obertes que té com a objectiu reforçar la cooperació en matèria lingüística i

posar a disposició de tots els municipis de Catalunya una nova eina per al foment del català gràcies al cercador que possibilita compartir la informació sociolingüística i de política lingüística disponible de cada municipi de Catalunya.

Resposta a la situació generada per la covid-19

Al llarg de tot el 2021 van continuar les afectacions al sector cultural a causa de les mesures de seguretat i restriccions establertes per la lluita contra la covid-19. En resposta a aquesta situació, el Departament de Cultura ha mantingut el contacte per diferents canals amb els representants del sector per conèixer les diferents necessitats dels professionals de la cultura i poder actuar en conseqüència. També cal destacar la iniciativa del #CulturaRespon i la bústia CQS a través dels quals s'han atès més de 6.000 consultes ciutadanes.

El Departament ha ampliat diferents línies extraordinàries per fer front a les pèrdues ocasionades pels tancaments i per les despeses estructurals i de funcionament que han de suportar les organitzacions culturals que han vist reduïda la seva activitat. Al llarg del 2020 i del 2021 la Generalitat de Catalunya ha destinat 64,5 milions d'euros a pal·liar els efectes de la crisi en el sector cultural, dels quals 57,2 els ha aportat el Departament de Cultura a través de l'ICEC i l'OSIC amb diferents línies que perseguien compensar pèrdues per tancaments, cancel·lacions d'espectacles o dèficit d'explotació, així com ajudar a mantenir les despeses estructurals o de funcionament d'entitats i organitzacions que han vist afectada la seva activitat durant aquests dos anys. Per la seva banda, el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies va crear un ajut extraordinari per a les persones professionals, tècniques i docents de les arts escèniques i visuals i la música que hagin patit una reducció dràstica i involuntària dels seus ingressos econòmics a conseqüència de la crisi sanitària de la covid-19. Aquest ajut consistia en un pagament únic de 750 euros. Un altre tipus de suport al sector van ser els ajuts en forma de garantia per al finançament d'empreses i entitats dels àmbits culturals creat per l'ICEC i l'ICF en el qual aportaven conjuntament una dotació de 6,2 milions d'euros.

El conjunt d'ajuts extraordinaris han rebut un total de 8.301 sol·licituds, de les quals se n'han concedit 7.900 (un 95 % del total). Malgrat aquest elevat nombre de peticions ateses només s'han executat 42,9 dels milions disponible (el 66% del total).

Completen aquestes ajudes extraordinàries els 6,6 milions d'euros destinats a cobrir el dèficit posterior a la represa de l'activitat d'entitats participades pel Departament de Cultura com el Teatre Nacional de Catalunya, el Teatre Lliure, el MNAC, el MACBA i el Palau de la Música, entre altres.

A més d'aquestes ajudes extraordinàries, durant el 2021 el Departament de Cultura ha augmentat la dotació inicial de 45 línies de subvenció ordinàries que globalment han passat de 33,5 a 50,5 milions d'euros, la qual cosa suposa un increment del 50,8% dels recursos ordinaris que el Departament de Cultura posa a disposició dels sectors.

En un altre ordre d'actuacions, a nivell sectorial es va anunciar que el Pla d'impuls del circ, posat en marxa a finals del 2019 pel Departament de Cultura i l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya (APCC), tindrà continuïtat fins al 2022, de manera que s'allargarà un any més del previst inicialment amb l'objectiu de pal·liar el retard provocat per la irrupció de la covid-19 en l'organització de les diverses accions de la iniciativa.

Per últim, al mes de novembre, es va posar en marxa la campanya «Emociona't», que s'adreçava directament a la ciutadania, per tal d'invitar-la que gaudís, participés i s'emocionés amb tot el que la cultura li proposa. La iniciativa, que coincidia amb el moment en què les activitats culturals recuperaven el 100% de la capacitat tant a l'aire lliure com en espais tancats, perseguia fer perdre la por a la ciutadania de tornar als espais culturals per gaudir dels continguts que aquest ofereixen.

Impuls de la recuperació

A més d'ajudar els sectors que han passat dificultats durant els darrers dos anys, el Departament de Cultura també ha estat treballant amb la recuperació i el futur dels sectors culturals. En aquesta línia, el Govern va incloure quatre projectes culturals en la proposta d'iniciatives catalanes candidates a obtenir recursos del fons Next Generation. Aquests projectes exigeixen la col·laboració amb el màxim nombre d'agents possible i una mirada transformadora i de futur per al país, i, per tant, suposen un

motor de canvi que ha d'aportar un impuls a un sector que ha quedat molt afectat per la crisi de la covid-19. Els quatre projectes seleccionats són: «Catalunya, motor de la innovació audiovisual i del videojoc del sud d'Europa»; Impuls del medi natural i les àrees rurals; «Hub d'IA i tecnologies de la llengua, motor per a les empreses»; i Urban Tech Hubs.

Aquests quatre projectes, escollits pel seu potencial i la seva capacitat transformadora, formen part de la tria de 27 projectes emblemàtics seleccionats per la CORECO d'entre les 542 iniciatives presentades per les diferents administracions catalanes, empreses, consorcis i entitats del tercer sector.

Capitalitat cultural i científica de Barcelona

Tot i no tractar-se d'un fet vinculat amb el Govern autonòmic, a finals de l'any 2021 es va produir un fet remarcable vinculat amb el Govern espanyol i l'Ajuntament de Barcelona que s'ha estimat oportú reflectir en aquest recull de polítiques culturals.

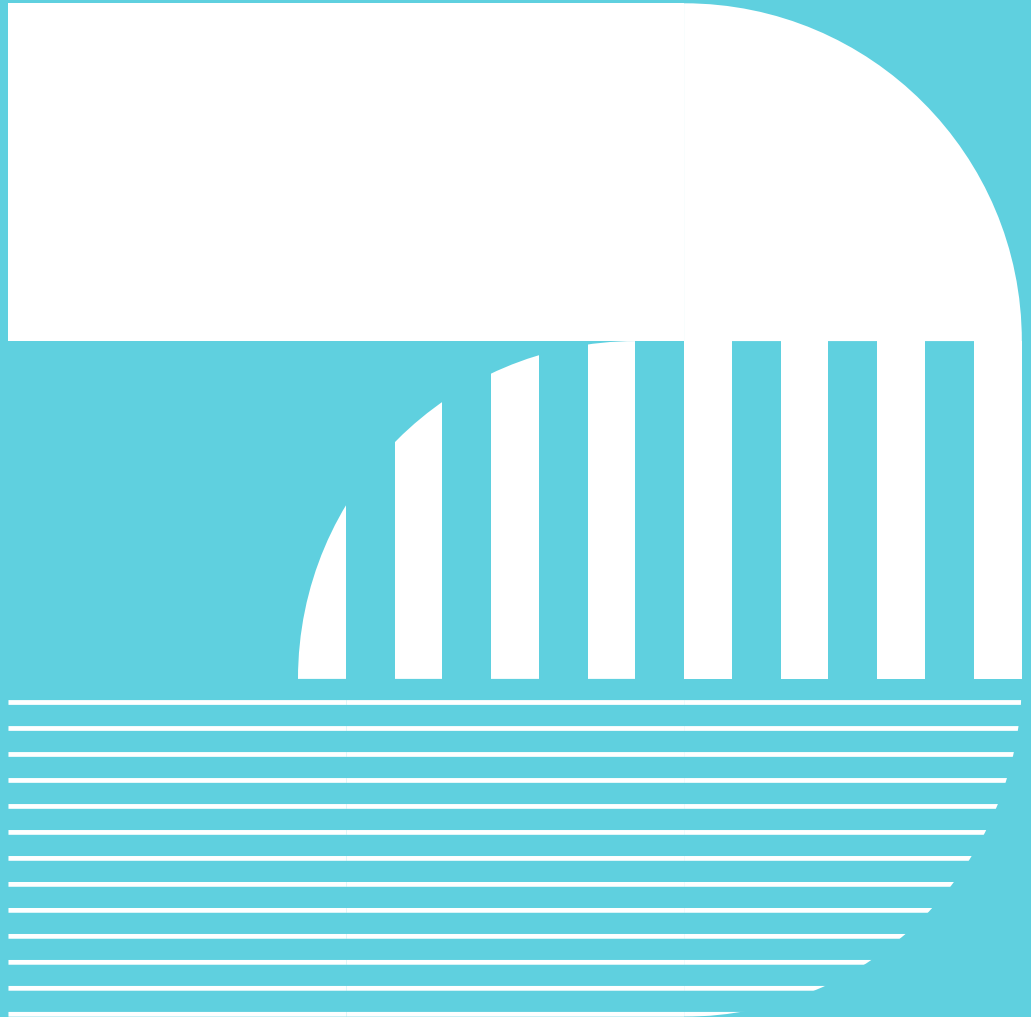
El més de novembre, el Consell de Ministres va aprovar el Reial decret que reconeix la capitalitat cultural i científica de Barcelona. Aquest Reial decret regula la concessió directa d'inversions per un total de 20 milions d'euros a 37 entitats de la ciutat. D'aquesta manera, Barcelona recupera de forma efectiva la condició de cocapitalitat acordada al febrer del 2020 entre el president del Govern central i l'alcaldessa de Barcelona.

El conveni de capitalitat reconeix la condició de Barcelona com a focus principal d'emissió i recepció cultural i científica, juntament amb Madrid. I estableix la necessitat que l'Estat doti les institucions culturals i científiques de més recursos per impulsar els seus objectius i exercir un colideratge actiu amb la resta de les institucions públiques presents en els consorcis i fundacions d'entitats d'especial rellevància cultural i científica.

Els 20 milions d'euros d'inversió estan recollits en el Projecte de Llei de pressupostos generals de l'Estat per al 2022. Del total, el Ministeri de Cultura destinarà 17,5 milions d'euros a finançar les principals institucions culturals ubicades a Barcelona, els 2,5 milions d'euros restants es destinaran a les principals institucions culturals de la ciutat dedicades a la divulgació científica.

Amb la informació facilitada no es pot saber si aquesta col·laboració es concreta en aquesta aportació puntual o es tracta de l'inici d'un suport estructural que es consolidarà als pressupostos generals de l'Estat.

3. Carta de les Arts a l'Educació. L'educació en les arts, condició del dret de la ciutadania a la cultura

Carta de les Arts a l'Educació.

L'educació en les arts, condició del dret de la ciutadania a la cultura

El Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), la tardor del 2019, va obrir converses amb interlocutors diversos, va constatar la proliferació d'experiències innovadores de cap a cap del país i alhora la poca interconnexió que hi havia entre elles, així com la insuficiència de les polítiques al seu favor i la poca complementarietat entre les diverses administracions. De resultes d'això, el CoNCA es va proposar la convocatòria del 1r Fòrum de les Arts a l'Educació, com a espai de posada en comú, on interconnectar projectes i fer xarxa; també com a espai de posada en valor de la cruïlla arts/educació, de cara a l'opinió pública i a la cultura de govern; i, encara, com a espai des d'on incidir en les polítiques de govern dels diversos nivells.

El Fòrum de les Arts a l'Educació, celebrat els dies 1 i 2 d'abril de 2022, ha estat la culminació del procés de treball realitzat al llarg del 2021 amb l'objectiu de iniciar una nova etapa en les polítiques educatives a voltant de la cultura i de les arts. Per això, la Carta de les Arts a l'Educació, fruit del Fòrum, conté una declaració de principis i una compilació de recomanacions fruit del trajecte d'elaboració seguit i dels debats del propi Fòrum, així com uns primers compromisos adoptats per les administracions a la cloenda del Fòrum. El CoNCA es compromet a impulsar l'aplicació progressiva de la Carta i a convocar edicions successives del Fòrum, destinades a fer balanç, aprofundir plantejaments i actualitzar objectius.

Declaració

Els humans tenim dret a la cultura i a l'art. Es tracta d'un dret fonamental, vinculat a l'alta capacitat de llenguatge simbòlic que ens caracteritza com a espècie, on es recolzen el nostre coneixement, el nostre potencial transformador i la nostra facultat de discerniment ètic. No poder exercir aquest dret coarta el desenvolupament personal i constitueix un factor greu d'exclusió social.

L'educació en les arts és condició necessària del dret dels humans a la cultura. Les claus per gaudir de les arts, per copsar-les críticament, per practicar-les s'han d'adquirir conjuntament amb els altres aprenentatges bàsics, essencials per al desenvolupament d'una vida de ple dret: els aprenentatges que tenen lloc en les edats de l'educació primerenca i obligatòria. Perquè es tracta de les edats en què es conformen els circuits cognitius i sensibles bàsics de la persona. I perquè només en aquestes edats, particularment en l'educació obligatòria, es pot garantir una capacitat universal de la ciutadania, sense exclusions. Els sostres baixos existents en la pràctica artística ciutadana i en els públics de la cultura posen de manifest els déficits que arrosseguem en aquesta qüestió i la magnitud de l'exclusió que comporten. Les arts, la imaginació, l'expressivitat i la creativitat, d'altra banda, són cada dia més inexcusables i determinants en el desenvolupament de les trajectòries personals, acadèmiques i professionals.

Tenim dues formes de coneixement: la que ens procura la ciència, que persegueix «la intel·ligibilitat del món material», i la que ens procura l'art, que persegueix «la comunicabilitat de les complexitats intangibles» (Wagensberg, 1985). Són dues maneres d'aproximar-nos a la realitat: l'una, basada en la raó i el pensament lògic (i en aquest sentit inclou també la filosofia i les humanitats), de progressió lenta i contrastada, que ha donat lloc al vast desenvolupament científic i tècnic dels humans; i l'altra, basada en la sensibilitat estètica i la intuïció subjectiva (relacionada sovint amb les interrogacions bàsiques de la filosofia), capaç de capbussar-nos en l'inconscient recòndit i capaç de fer-nos volar, de fer-nos percebre i inventar universos inèdits.

Els avenços tecnològics han permès l'observació del cervell en funcionament i el desenvolupament de la neurociència, que ha vingut a coincidir amb allò que la innovació pedagògica havia posat de manifest: que l'emoció, la imaginació i la creativitat són fonamentals per a tot aprenentatge i que, per aquesta raó, les arts esdevenen facilitadores d'altres aprenentatges. Les arts estimulen el desenvolupament cognitiu, emocional i relacional de la persona.

Des del coneixement pedagògic es posa cada vegada més l'accent en la necessitat de transitar de l'escola isolada a les aliances amb la comunitat, de les matèries curriculars soltes a l'educació per competències, mitjançant projectes transversals; projectes interdisciplinaris, basats en la descoberta i l'experimentació. La Relatoria especial de les Nacions Unides sobre el dret a l'educació² diu: «La interdisciplinarietat en el si de l'educació, des de l'edat més primerenca, afavoreix la comprensió del món que ens envolta» (Nacions Unides, 2021). En aquest marc, les arts estan cridades a jugar-hi un paper important, si no catalitzador. I és que les arts hi aporten, no tan sols la seva condició de llenguatges estètics, sinó també la seva condició d'eines per a la formació integral de la persona, per a l'autoreconeixement en el grup, per al reconeixement de l'altre i la inclusió, per a la gestió de les emocions, per a l'expressivitat i la creativitat. La Relatoria especial de les Nacions Unides sobre els drets culturals afirma: «El poder transformador de l'art i la cultura radica en la naturalesa de l'experiència estètica, que lliga les facultats cognitives amb els sentits i les emocions; i crea, d'aquesta manera, unes plataformes que brinden moltes possibilitats d'aprendre, reflexionar, experimentar i acceptar la complexitat» (Nacions Unides, 2018).

El darrer informe de la UNESCO, Reimaginem junts els nostres futurs: un nou contracte social per a l'educació, (Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència, i la Cultura, 2022, p. 73), assenyalava que per fer front als reptes contemporanis és molt important treballar la imaginació, el judici crític i la construcció de possibilitats a través de l'educació artística, i afegeix: «L'educació en les arts –música, drama, dansa, disseny, arts visuals, literatura, poesia i més– pot expandir en gran mesura les capacitats dels estudiants per dominar habilitats complexes i pot donar suport a l'aprenentatge social i emocional».

El paper de les arts en l'adquisició de competències per a la vida dels joves del segle XXI ha estat àmpliament reconegut per la Unió Europea. La Comissió Europea va proposar una Agenda Europea per a la Cultura que va ser aprovada pel Consell de la Unió Europea el 2007 i que proclama el valor de l'educació artística en el desenvolupament de la creativitat. D'altra banda, el marc estratègic de la Unió Europea per a la cooperació en matèria d'educació i formació destaca, per a la pròxima dècada, la importància de les competències transversals clau, entre les quals hi ha la sensibilitat cultural i la creativitat.

L'informe Reset. Crida per reactivar el país, de 2022, diu: «Cal dotar de les eines necessàries la comunitat educativa per tal d'incorporar a l'escola projectes i propostes vivencials i significatius d'educació artística, que permetin connectar l'alumnat amb la cultura. En aquest sentit, cal generar i potenciar connexions amb els artistes per tal que, alhora, actuïn i generin connexions al seu voltant. Aquesta acció és especialment important durant l'educació primària i pot actuar com un motor potenciador del coneixement interdisciplinari tot connectant l'art amb la geografia, la sociologia, la poesia, la política i les ciències». I afegeix: «No podem limitar els aprenentatges humanístics i artístics a les hores no lectives, a les quals només tenen accés els qui disposen de mitjans suficients, ni només en mans de centres especialitzats. L'educació artística és un dret universal que garanteix l'accés universal a la pràctica artística» (Generalitat de Catalunya, 2022, p. 22).

Per tot això, el 1r Fòrum de les Arts a l'Educació, en cloure les seves sessions i, amb elles, el procés de reflexió i elaboració que les han precedit, fa pública la Carta de les Arts a l'Educació, amb la següent compilació de Recomanacions. Aquestes estan destinades sobretot a incidir en les polítiques de govern de les diverses administracions, en favor d'una presència més àmplia i una millor qualitat de les arts en l'educació obligatòria i també en favor de la incorporació de la mirada Educació 360 i de l'educació al llarg de la vida. Amb aquesta finalitat, es propugna la consecució d'uns acords que donin lloc a un pla nacional sobre aquesta qüestió, al qual contribueixin cooperativament totes les administracions, cadascuna des del marc competencial que li és propi.

D'altra banda, el Fòrum es congratula dels primers compromisos assolits per les administracions en la direcció assenyalada per les Recomanacions i que es ressenyaran al final d'aquesta Carta. Aquests compromisos constitueixen un primer esglaó que és significatiu d'una voluntat política compartida i que ha de donar lloc a una progressió d'actuacions en el temps. El Consell Rector del Fòrum i la seva Comissió permanent, constituïda pel CoNCA, faran el seguiment i l'impuls del camí que ara s'obre i convocaran biennalment les successives edicions del Fòrum, per tal de fer balanç, aprofundir en tot allò que calgui i actualitzar plantejaments i objectius.

*1r Fòrum de les Arts a l'Educació
Barcelona, 1 i 2 d'abril de 2022*

Generalitat de Catalunya. (2022). *Reset. Crida per reactivar el país*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Recollit de https://presidencia.gencat.cat/ca/ambits_d_actuacio/catalunya-2022/

Nacions Unides. (2018). *Informe de la Relatora Especial de Nacions Unides sobre els Drets Culturals*. Nova York: Nacions Unides. Recollit de <https://www.refworld.org/es/pdfid/5c65e2cd4.pdf>

Nacions Unides. (2021). *Dret a l'educació: les dimensions culturals del dret a l'educació o el dret a l'educació com a dret cultural*. Nova York: Nacions Unides. Recollit de <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/O89/50/PDF/G2108950.pdf?OpenElem>

Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència, i la Cultura. (2022). *Reimaginant el nostre futur junts. Un nou contracte social per a l'educació*. París: UNESCO. Recollit de <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707.locale=en>

Wagensberg, J. (1985). *Ideas sobre la complejidad del mundo*. Barcelona: Tusquets Editors.

Recomanacions

Som en temps de transicions, amb un increment inèdit de la complexitat i de les conseqüents incerteses. La revolució tecnològica i les grans migracions, acompanyades de les emergències pel canvi climàtic i per la irrupció de la pandèmia, són factors que estan introduint canvis decisius a les nostres societats, obrint les portes a grans i noves possibilitats i també a grans i nous perills. En aquest context, el paper de l'educació es troba en plena mutació i demana un esforç extraordinari. El clos del centre educatiu ja no basta. S'obre camí una educació en aliança permanent entre els tres factors educatius de proximitat: el centre educatiu, les famílies i els agents socials de la comunitat. De la seva mà, prenen cos línies diverses d'innovació pedagògica, entre les quals hi ha el paper creixent de les arts com a factor clau de desenvolupament integral de la persona. En aquesta direcció, estan guanyant un lloc central les aliances entre els centres educatius i els agents artisticoculturals de la comunitat, dos camps d'activitat pública fonamentals, que responen a drets inalienables de la persona: el dret a l'educació i el dret a la cultura. Dos camps que tanmateix arrosseguen greus dèficits que cal superar.

Les arts a l'educació, com totes les línies d'innovació pedagògica, es ressenten especialment dels dèficits que afecten el sistema educatiu: una precarietat que ve de lluny, malgrat els esforços de millora, amb ràtios massa elevades que impedeixen establir espais d'aprenentatge adients, amb la integració de la dimensió emocional, i la repercussió que això té en l'assoliment de competències, sobretot en un context social de complexitat creixent. Els canvis curriculars, per si mateixos, no ho resolen. És fonamental el disseny i rodatge de nous models, però cal una despesa educativa que se situï en una proporció més elevada respecte de la despesa general de govern, que assoleixi almenys el nivell dels governs autonòmics que van per davant: País Basc 24,25 % (1390 euros/habitant), Andalusia 23,56 % (993 euros/habitant), País Valencià 21,22 % (1091 euros/habitant), Catalunya 17,52 % (880 euros/habitant).

D'altra banda, la interrupció de la programació artística produïda per la pandèmia ha posat dramàticament de manifest la inadequació de les previsions del règim general (social, laboral, fiscal, etc.) per donar resposta a la singularitat de la professió artística. La intermitència de l'activitat artística és el factor diferencial per excel·lència, sense que hi hagi un règim específic que s'hi adapti i que empari els professionals de les arts. Això té atrapats els artistes en una situació de precarietat endèmica. Assolir el 2 % cultural és una fita important per situar-nos en els estàndards europeus i donar resposta a aquesta i altres necessitats culturals bàsiques, però no tan sols això. El conjunt de mesures necessàries per donar-hi resposta és el que n'hem denominat Estatut de l'Artista, propugnat de fa anys pel CoNCA, i avui objecte d'una elaboració intensiva per part de les administracions (sobretot el govern de l'Estat, que és qui disposa de la major part de competències implicades). Això sembla anunciar algunes solucions en un termini breu de temps. El camp educatiu és una via important d'estabilització professional per als artistes –més enllà de l'actuació pròpiament artística, sempre intermitent–, com ho són el conjunt de camps en què és aplicable el coneixement adquirit pels graduats i graduades en arts: l'educació professionalitzadora (FP i Superior), l'educació primària i secundària, l'acció comunitària, amb les dinàmiques inclusives i d'estructuració social, les terapèutiques motores, psicològiques i psiquiàtriques, la gestió de dinàmiques grupals, associatives o empresarials, etc.

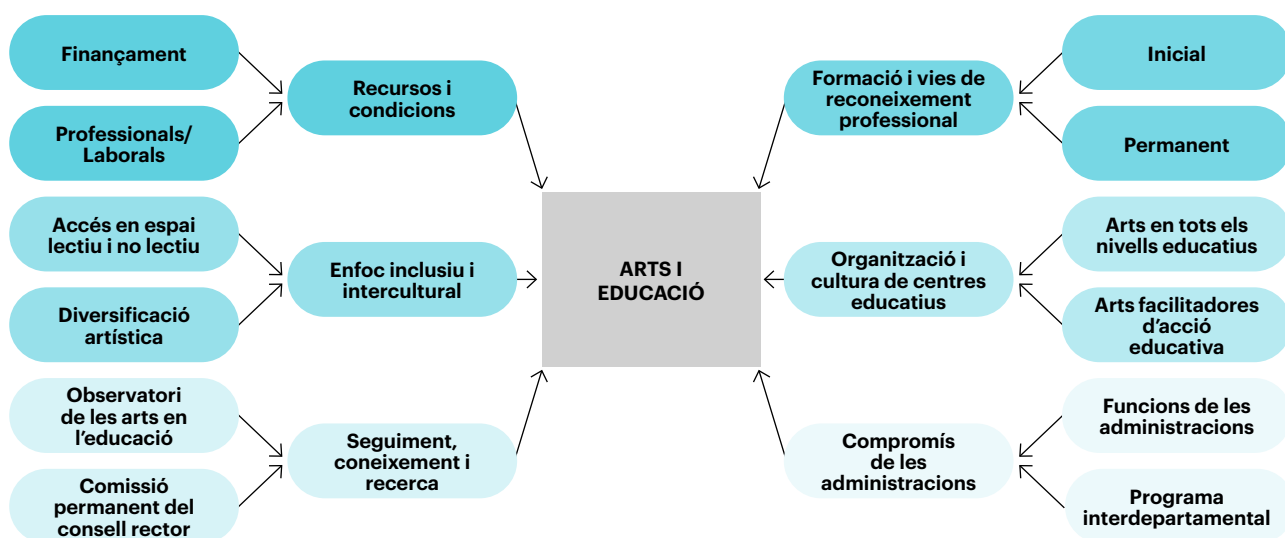
L'experiència artística i l'educació que s'hi associa són fonamentals en la vida de les persones, per a la consecució del seu dret d'accés a la cultura, per al desenvolupament de les seves capacitats cognitives, emocionals i creatives, a l'escola i l'institut en primer lloc, i també fora d'horaris lectius i al llarg de tota la vida. Cal que aquesta dimensió estigui present en els tres agents educatius bàsics, esdevenint objecte d'una acció mancomunada entre ells: l'escola i l'institut, les famílies, els agents artisticoculturals de la comunitat. L'articulació d'aquest triangle ha de tenir efectes decisius en cada persona, en la seva capacitació per al gaudi crític de les arts i per a la pràctica artística, generant alhora una dinàmica cultural d'ampli abast en el conjunt de la població.

Organització del document

El Fòrum de les Arts a l'Educació ha abundat en aquestes consideracions, ha diagnosticat problemes, ha imaginat vies de solució i ha formulat propostes sobre les polítiques a fer per avançar. Tot plegat ha donat lloc a un seguit de recomanacions, adreçades sobretot a les administracions. Aquestes recomanacions, que han estat agrupades en sis blocs de continguts, per tal de facilitar-ne la lectura, aspiren a ser objecte del compromís de les administracions –ja manifestat en el propi Fòrum– i a traduir-se en actuacions concretes, degudament programades.

- Els sis blocs de continguts són els següents:
 - I-Recursos i condicions legals
 - II-Formació d'agents
 - III-Educació inclusiva, equitativa i intercultural
 - IV-Canvis organitzatius, funcionals i culturals dels centres
 - V-Seguiment, coneixement i recerca
 - VI-Cooperació entre les administracions

Quadre explicatiu dels continguts de la carta

Font: Elaboració pròpia a partir dels resultats del Fòrum

I-RECURSOS I CONDICIONS LEGALS

Recursos econòmics i condicions professionals necessaris per articular el procés de millora artísticoaducatiu.

1. Establir, en el marc de la política educativa, una línia de finançament específica per als projectes de centre que incorporen les arts de manera substancial, en aliança amb agents artísticoculturals de la comunitat (escoles de les arts, museus, festivals artístics, artistes, entitats especialitzades...). Cal oferir línies d'ajut en aquesta direcció, com ja s'ha començat a fer en sentit invers, des de la política cultural (Departament de Cultura), per a ajuntaments i entitats que impulsen la incorporació de les arts als centres educatius, tal com fan tants ajuntaments des de fa anys.

2. Impulsar el desenvolupament de l'Estatut de l'Artista en el seu vessant educatiu, propiciant i normalitzant les noves vies professionalitzadores que s'hi dibuixen per als artistes. El procés obert, amb la creació d'una comissió interministerial al respecte a nivell estatal i amb la creació del cens d'artistes de Catalunya, és una oportunitat que cal aprofitar i fer avançar

3. Regular un marc jurídic/laboral dels artistes que actuen o han d'actuar als centres educatius i preveure recursos estructurals que permetin establir les seves contractacions en el marc de les aliances artisticoeducatives.
4. Fer atenció als contextos de l'alumnat, particularment a aquells contextos socials amb una relació més episòdica o tòpica amb la cultura i les arts. És bàsic per a l'equitat educativa. Una actuació descontextualitzada podria donar lloc a situacions d'exclusió. Assignar els recursos en funció del context, amb un més alt esforç en els contextos més vulnerables, que pateixen segregació escolar i que acullen infants i joves amb NEE.

II-FORMACIÓ

Formació inicial dels diversos perfils professionals que intervenen a l'educació en les arts (mestres, professors, artistes i mediadors), línies per a la seva formació permanent i línies de revisió del currículum de l'educació obligatòria.

5. Incorporar, prescriptivament, més presència artística en la formació inicial de mestres (generalistes), a través de projectes d'hibridació artística i de transversalitat de les arts.
6. Revisar les mencions artístiques per a la formació d'especialistes, recuperant hores en el pla d'estudis i incorporant un enfocament artístic molt més interdisciplinari i híbrid.
7. Incorporar les arts cinematogràfiques, audiovisuals i digitals dins de la menció d'Educació Visual i Plàstica dels graus d'Educació. Incorporar les arts cinematogràfiques, audiovisuals i digitals dins de la menció d'Educació Visual i Plàstica dels graus d'Educació, i fer el mateix amb les arts escèniques (teatre, dansa i circ) respecte de la menció de música tot incorporant obligatòriament ambdues mencions a l'oferta (ara, només hi figura la música).
8. Repensar les condicions d'accés a les mencions artístiques, per tal que els i les mestres especialistes que les cursin tinguin l'expertesa artística suficient per poder assolir les competències docents i artístiques necessàries per esdevenir professionals qualificats i qualificades.
9. Incloure totes les arts al currículum de les diverses etapes de l'ensenyament obligatori. Cada art, a més de comportar un llenguatge artístic específic, és portador d'eines singulars, útils per a facetes diferents en la formació integral de la persona i que, si són negligides, priven l'educació d'uns recursos valuosos.
10. Incloure totes les especialitats artístiques en l'oferta curricular de l'educació secundària i en el cos del professorat de secundària i crear, en conseqüència, les corresponents especialitats artístiques del màster de Formació del Professorat de Secundària. Això ha de permetre canalitzar graduats i graduades en les diverses arts cap a la docència. I ha de fer possible acabar amb l'exclusió dels graduats i graduades en algunes arts, entre les quals el cas extrem de l'art dramàtic i de la dansa, mentre la branca en qüestió de l'ESO i el batxillerat escènic són impartits per professorat d'altres especialitats (Educació Física, Literatura i Música), cosa que suposa un greu perjudici per a la qualitat d'aquests ensenyaments.
11. Establir l'equivalència de les especialitats de Pedagogia dels graus en Música i Dansa (els únics que les inclouen) respecte del màster en Formació del Professorat.
12. Incorporar itineraris de pedagogia als graus que no inclouen especialitat de Pedagogia, amb l'objectiu de crear uns coneixements pedagògics previs a les posteriors especialitzacions, del màster de Formació del Professorat o dels màsters de Pedagogia que puguin desenvolupar-se des de cada art.
13. El màster de Formació del Professorat de Secundària no té prou en compte la realitat dels centres educatius. Caldria complementar la part conceptual que hi abunda amb un coneixement més aplicat, referit a la realitat concreta i a casos pràctics.
14. Autoritzar els centres d'ensenyaments artístics superiors, on hi el coneixement artístic i pedagògic especialitzat, a impartir el màster de Formació del Professorat de Secundària referit a les corresponents especialitats artístiques.
15. Elaborar un pla de treball conjunt, per part de les universitats i de les escoles d'ensenyaments artístics superiors, per tal d'articular els canvis necessaris en els plans d'estudis del grau en Educació Infantil i Primària com del màster del Professorat de Secundària.
16. Cal que tant l'administració educativa com les facultats universitàries d'educació comptin amb el coneixement de les escoles d'ensenyaments superiors artístics i de les facultats universitàries de les arts –i, especialment, amb el coneixement de les

especialitats de Pedagogia dels graus en Música i Dansa i dels màsters o postgraus de Pedagogia de les altres arts-, en els processos d'elaboració curricular i metodològica dels successius ensenyaments artístics, des dels 0-3 anys, l'educació obligatòria i el batxillerat artístic fins al màster de Formació del Professorat de Secundària, passant pels cicles mitjans i superiors de formació professional.

17. Harmonitzar les competències i habilitats assolides en el grau d'Educació Primària i en el màster de Formació del Professorat amb la capacitació demanada a les oposicions per accedir a places de centres de titularitat pública.

18. Replicar en altres punts del territori els centres de recursos artístics com el que existeix a Barcelona (Centre de Recursos Artístics de Barcelona dins del Centre de Recursos Pedagògics). I fer que, com a Barcelona, cada final de curs es faciliti als centres educatius un catàleg de recursos artísticopedagògics per al curs següent.

19. Donar suport al projecte de Centre de Formació del Professorat Artístic (una mena d'ICE referit a les arts), que impulsa el Campus de les Arts de la Universitat de Barcelona, en conveni amb les escoles d'ensenyaments artístics superiors i amb les altres universitats.

20. Elaborar un programa general de formació continuada en Educació Artística o definir plans de formació continuada dels docents en l'àmbit artístic, amb ubicacions accessibles des de tot el territori i que contemplin la formació en xarxa. Preveure i cobrir les necessitats dels docents al respecte.

21. Estudiar la creació d'unes «residències educatives» equivalents a les que existeixen en altres camps (MIR-medicina, FIR-farmàcia, BIR-biologia...), que contribueixin a la millora professional de mestres i professorat. Els estudiants reben el suport valuós que comporta poder estar uns anys en residència, al costat de professionals experimentats que els acompanyen. També en el camp educatiu caldria una formació amb una mentoria que ajudés a guanyar confiança i experiència al jove professional.

22. Estudiar vies de suport i impuls a la mobilització cultural dels docents (participació cultural, assistència a esdeveniments culturals, etc.), entesa com la manera de mantenir el cultiu personal i professional que tot docent necessita per no estancar-se, per repensar-se i per innovar en la seva acció educativa.

23. Definir els requisits, criteris de valoració i procediments d'accés dels artistes i altres agents externs al sistema educatiu, amb la màxima transparència i amb el degut rigor pedagògic.

24. Establir un sistema d'acreditació de la competència pedagògica dels subjectes artístics (persones, grups, entitats) que hagin d'intervenir en els centres educatius, sobre la base d'estudis realitzats (especialitats o màsters i postgraus de pedagogia artística), de registres existents (escoles de música i dansa autoritzades) o d'experiència verificable.

25. Estructurar un sistema d'estudis superiors amb «passarel·les» entre els graus d'Educació i els graus artístics (particularment, les seves especialitats de Pedagogia), i amb flexibilitat perquè els alumnes puguin construir itineraris personalitzats, en funció de les seves aptituds i necessitats, propiciant així la millor capacitació dels docents.

26. Establir la formació professionalitzadora adient per a la figura emergent del mediador o mediadora artísticopedagògic o mediador comunitari. Considerar la possibilitat de crear un cicle de grau superior de formació professional de Mediació Artísticopedagògica o Mediació Comunitària.

27. Incorporar, en la formació dels màsters de Gestió Cultural, continguts específics sobre gestió cultural en contextos educatius i sobre la figura dels educadors i mediadors. Cal que la formació dels responsables dels equipaments i serveis culturals prevegi el coneixement adequat per desenvolupar els corresponents serveis pedagògics i per a la seva implicació en l'activitat artística dels centres educatius.

III-EDUCACIÓ INCLUSIVA, EQUITATIVA I INTERCULTURAL

Accions necessàries per aconseguir un avenç real en l'assoliment d'una educació inclusiva i amb perspectiva intercultural, amb el compliment dels Objectius de Desenvolupament Sostenible 2030 (ODS 4,10 i 11) i dels Drets Culturals.

28. Garantir l'educació artística en tots els nivells d'educació obligatòria.

29. Garantir l'educació artística en les etapes d'educació infantil (0-6 anys).

30. Garantir l'accés a l'educació artística dels infants i joves de les unitats d'escolarització compartida, centres socioeducatius, centres oberts, etc.

31. Vincular les dinàmiques educatives formals amb les dinàmiques educatives que s'ubiquen fora de l'horari escolar i amb la formació al llarg de la vida, garantint que, també en aquests àmbits, hi hagi una oferta no discriminatòria. Garantir l'accés a les pràctiques, experiències i creació artística dins i fora dels centres educatius de règim general, per a tot l'alumnat, creant ponts dins-fora.

32. Assegurar que, en l'oferta fora escola, hi hagi arreu una presència suficient de formació artística i que sigui assequible a tot l'alumnat. Les escoles i centres municipals de les arts són eines fonamentals, estratègiques, en aquesta direcció. En aquest sentit, s'apunta la pertinència de fomentar centres pluriartístics a tot el territori.

33. Mobilitzar la inclusió i participació de les famílies a la vida i projectes dels centres, per tal d'avançar en la creació de condicions i processos que incorporin la mirada inclusiva i intercultural necessàries per aconseguir una millora significativa en l'equitat educativa i social.

34. Impulsar polítiques de desenvolupament cultural comunitari, aprofitar el teixit cultural i social de cada barri i territori (o ajudar a generar-ne en el supòsit que no n'hi hagi prou), per acollir i dinamitzar, quan calgui, les experiències artístiques i pràctiques culturals de la comunitat i la seva relació amb els centres educatius.

IV-CANVIS ORGANITZATIUS, FUNCIONALS I CULTURALS DELS CENTRES

Canvis que són necessaris als centres per aprofundir en el procés de transformació educativa plantejat.

35. Tractar les arts com a facilitadores de l'enfocament socioafectiu, intercultural i interseccional de l'acció educativa. Fer-ho des de l'experiència artística que remou i commou les persones que l'experimenten, provocant la interrogació, a partir de la incorporació de més mirades possibles i desencadenant processos d'escolta i reflexió. Fer-ne un paràmetre inexcusable del projecte educatiu de centre (PEC).

36. Incorporar l'ús de totes les formes d'art (arts escèniques –teatre, dansa i circ–, arts visuals, arts cinematogràfiques, audiovisuals i digitals, arquitectura, disseny, artesania) com a eines educatives transversals, connectores de sabers, al servei de l'educació per competències, també per compte de professorat i mestres d'altres perfils i especialitats. Propiciar també la hibridació entre les arts.

37. Assegurar la presència de les arts en tots els nivells educatius i amb càrrega curricular significativa. Tendir a un reequilibri en la temporalització de les àrees de formació, cap a una equivalència entre ciències, humanitats i arts, a raó d'un 33 % cadascuna.

38. Superar l'actual jerarquització entre les arts que posa unes arts per sobre de les altres, que discrimina les arts escèniques (teatre, dansa i circ) i les arts audiovisuals-digital respecte de la música i les arts visuals, en tant que les arts escèniques inclouen tècniques expressives i de gestió de les emocions imprescindibles en la formació integral de la persona; i les arts audiovisuals-digital han esdevingut noves eines creatives a l'abast de tothom arran de la socialització de l'instrumental que contenen els mòbils i els programaris lliures de muntatge audiovisual. Mentre no hi hagi un replantejament més estructural, propiciar els processos d'incorporació d'aquestes arts en els espais curriculars de Música i d'Educació Física, en el primer cas, i d'Arts Visuals, en el segon.

39. Aprofundir metodològicament el paper fonamental de les arts per treballar l'expressivitat, la creativitat, l'autoreconeixement, la gestió de les emocions, el reconeixement i la inclusió de la diferència, la cohesió de grup, la motivació per als estudis...

40. Definir i posar en calendari el procés d'implantació transversal de la «la competència artística i cultural», promovent models de màxims en els centres educatius més predisposats, però també, i sobretot, un model de mínims generalitzable, que persegueixi l'imperatiu de la universalització.

41. Incorporar la figura del mentor o mentora artístic de centre, responsable de la mediació entre docents i artistes. És una frontissa important que hauria d'integrar i harmonitzar la visió pedagògica i la visió artística. Les mentories també haurien de nodrir i fer més extensiu el treball en xarxa, de cap a cap del territori. Una mateixa mentoria podria cobrir diversos centres. No seria una figura aïllada dins d'un sol centre, sinó que acumularia el coneixement actualitzat del treball de diversos centres alhora.

42. Evolucionar des dels equips docents cap als equips educatius, que incorporin professionals que treballen als centres (educadors i educadores socials, artistes...) i augmentin hores de les seves jornades laborals destinades a la reflexió educativa i a la coordinació de projectes.

43. Fer preceptiu el desenvolupament de projectes artístics als centres educatius, amb participació de les famílies i veïns i veïnes, que transcendeixin a la comunitat (barri, poble, ciutat) i que incorporin la dimensió reflexiva i de pensament crític en el seu desenvolupament.

44. A cada centre educatiu, hi ha d'haver una persona que dediqui part del seu temps a fer de nexa del projecte artístic del centre, que vetlli pel desplegament transversal de les arts i elabori propostes a partir del catàleg de recursos.

45. Assajar, promoure i adaptar experiències d'educació artística, desenvolupades en diferents contextos socials i demogràfics, vetllant per avançar cap a un major equilibri territorial. La combinació de variables en les aliances pot donar lloc a una diversitat extraordinària de models, amb una gran riquesa de possibilitats. En aquest sentit, ultra la necessitat d'establir models de referència, cal donar joc a aquesta combinatòria oberta, que és font de noves troballes i de noves vies per assajar.

46. Fer balanç i extreure conseqüències per al conjunt del sistema respecte de l'experiència pilot de l'Institut Escola Artístic (IEA) Oriol Martorell. El model IEA imparteix música i/o dansa en el decurs de tota l'educació primària i integra l'educació secundària amb el grau professional de Dansa i/o el grau professional de Música, ambdós dels 12 als 18 anys. Per causa de les edats, es tracta d'una modalitat de centre educatiu que ha de ser de proximitat. Atès que avui només n'hi ha un a Barcelona (IEA Oriol Martorell) i un altre que es limita a integrar el grau professional de Dansa i l'educació secundària (Conservatori Professional de Dansa de l'Institut del Teatre), si els resultats del balanç ho aconsella, caldria preveure la implantació de centres equivalents en altres punts, amb un plantejament demogràfic i territorial equilibrat.

47. Impulsar la funció de centre cultural que el centre educatiu també ha de desenvolupar en el seu territori, per la seva capacitat de programació cultural i de producció artística que pot i ha de desenvolupar. Aquest és un element de continuïtat entre el procés educatiu formal i la formació al llarg de la vida o la mateixa vida comunitària.

48. Preveure els mecanismes i vies que permetin adequar l'estructura, l'organització i la distribució horària dels centres educatius (dins el marc general establert) per fer possible projectes educatius que incorporin les arts, els agents artístics, els espais de coordinació i reflexió compartits, etc.

49. Fer preceptiu, per part dels equipaments, festivals i les entitats culturals finançades o cofinançades amb fons públics, incorporar un servei educatiu, que estableixi aliances amb centres educatius i amb agents del territori (desenvolupament cultural comunitari). Cal distingir entre dos nivells de compromís:

- Aliances intenses entre un centre o agent artísticocultural i determinats centres educatius. Tot i que la dimensió de proximitat territorial no ha de ser la variable principal, sí que cal tenir-la present a l'hora de plantejar aquestes relacions. També cal tenir present com l'aliança repercuteix mútuament i genera una relació de col·laboració i d'influència recíproca entre l'equipament cultural i el centre educatiu, entre els respectius projectes.
- Referent general, amb producció de recursos pedagògics, relatiu al llenguatge artístic que li és propi.

V-SEGUIMENT, CONEIXEMENT I RECERCA

Seguiment del procés post-Fòrum, sistematització del coneixement disponible i impuls de la recerca en el camp de la pedagogia de les arts referida als diversos nivells de l'educació.

50. Crear un Observatori de les Arts a l'Educació, amb les funcions següents:

- Conformar un banc d'informació especialitzada a nivell nacional, estatal i internacional.
- Fixar el coneixement referit a les arts i la creació dins de l'educació.
- Assessorar els centres educatius (escoles i instituts).
- Fer un seguiment-balanç d'experiències pilot innovadores.
- Impulsar la recerca en educació artística.

- Completar i actualitzar permanentment la cartografia (iniciada en el marc del Fòrum) de centres educatius que incorporen les arts com a eix important del seu PEC i d'agents socials generadors de recursos pedagògicartístics per als centres educatius. És la manera de fer emergir tot el que existeix, de fer visible la gran diversitat de models assajats, massa sovint invisibles, i que conté, probablement, intuïcions i pistes que podrien ser de gran utilitat general. És una tasca que només pot desenvolupar-se i completar-se degudament mitjançant la implicació en primera instància del Departament d'Educació i el Departament de Cultura.
 - Orientar i impulsar la producció de recursos pedagògics.
 - Desenvolupar metodologies de pedagogia artística que integrin les diverses arts.
 - Crear una web que aplegui tota aquesta informació i que esdevingui la referència del professorat per trobar els recursos pedagògics necessaris.
- 51.** Establir una central de serveis i una comunicació en línia amb els centres educatius interessats que permeti trencar isolaments i compartir coneixements, reflexions, experiències, recursos artísticopedagògics... Cal interrelacionar especialment els projectes que es deuen a un mateix model, de manera que puguin avançar a partir de l'experiència conjunta acumulada.
- 52.** Establir col·laboracions entre universitats i centres d'ensenyaments artístics superiors, per desenvolupar un programa de recerca sobre els processos d'innovació pedagògica relatius a les arts dins d'escoles i instituts, amb la finalitat d'objectivar-los i que se'n pugui mesurar l'impacte, treure'n conclusions i consolidar i estendre'n el coneixement derivat.
- 53.** Incorporar la pedagogia de les arts al programa de recerca mancomunada entre les diverses arts que impulsa el Campus de les Arts de la Universitat de Barcelona, en conveni amb les escoles superiors artístiques i amb les altres universitats.
- 54.** Les universitats que contempen la formació dels docents prioritzen la recerca teòrica per sobre de la recerca que es basa en l'experimentació a l'aula. Cal invertir aquesta tendència. La innovació pedagògica necessita la recerca aplicada als projectes i experiències concrets, capaç d'avaluar-ne els efectes, de fixar el coneixement que se'n desprèn i de promoure'n la transferència.
- 55.** Donar continuïtat al Consell Rector del Fòrum de les Arts a l'Educació, amb una comissió permanent que desenvolupi les funcions següents:
- Impulsar les recomanacions del Fòrum, obrint processos d'acord amb les administracions i entre elles.
 - Fer el seguiment dels compromisos adoptats per les administracions en el Fòrum.
 - Convocar el Fòrum de les Arts a l'Educació cada dos anys per tal de posar en comú les evolucions i les correccions de rumb necessàries.
 - Convocar aquells altres mecanismes d'aprofundiment que pugin resultar necessaris.
- 56.** Completar l'ordenació dels ensenyaments artístics superiors dins dels paràmetres de l'Espai Europeu d'Educació Superior, tot preservant les condicions imprescindibles («l'ecosistema») que exigeix la naturalesa d'aquests ensenyaments i, d'aquesta manera, dotar-los de capacitat de recerca, per poder desenvolupar-la especialment en matèria de pedagogia de les arts a tots els nivells educatius.
- 57.** Crear cicles formatius de grau mitjà i superior que siguin vies de professionalització artística i en les tècniques de les arts. Mentre no se n'assoleixi el reconeixement corresponent a nivell estatal, crear títols propis de la Generalitat que responguin a sortides professionals reals i que disposin de currículums rigorosament elaborats, com ja ha succeït en el cas dels CGS de Tècniques d'Actuació, CGM i CGS d'Arts del Circ, CGM de Tècniques de Dansa Urbana, CGS d'Il·luminació per a les Arts Escèniques, CGS de Maquinari Escènic i CGS de So per a les Arts Escèniques.

VI-COOPERACIÓ ENTRE LES ADMINISTRACIONS

Articulació del sistema educatiu-cultural en el conjunt del país, amb criteris d'equilibri territorial, a partir de l'acord de cooperació entre les diverses administracions, cadascuna dins del seu marc competencial.

58. Constituir una taula de treball de les diferents administracions i departaments per tal de posar en consideració, programar en el temps i impulsar el desplegament d'aquestes recomanacions.

59. Acordar, entre les administracions, les funcions que haurien de correspondre a cadascuna per tal d'articular la cruïlla arts/educació a nivell nacional, a partir de les funcions genèriques que són pròpies de cada administració:

- Govern:
 - » Planejar, establir estàndards, contribuir a la inversió i a la despesa corrent dels serveis bàsics per a la ciutadania, quan es tracta de serveis estesos en el territori, que han de conformar plans o xarxes nacionals.
 - » Coordinar les altres administracions en allò en què cal que cooperin al servei d'objectius compartits, cadascuna des del seu marc competencial o amb les funcions acordades.
- Ajuntaments:
 - » Proveir els serveis ciutadans que la llei els assigna (biblioteques de lectura pública) o que les necessitats de la ciutadania els mouen a assumir, en el marc d'un acord nacional amb el Govern que contempli les funcions de planejament, coordinació i suport econòmic que li pertocuen.
- Diputacions:
 - » Donar suport als ajuntaments en el desenvolupament de les seves funcions, mitjançant formes diverses, econòmiques i/o en espècies, particularment de gestió en xarxa dels serveis municipals, a fi de generar economies d'escala i sinergies de conjunt.
 - » Coordinar les actuacions interadministratives dins de la seva demarcació.
- Consell Comarcal:
 - » Impulsar programes mancomunats entre els ajuntaments que el conformen, a la mida de les prioritats de cada territori.

A partir d'aquestes funcions genèriques i prenent com a referència el Sistema de Lectura Pública, vet aquí una primera aproximació a les funcions que podrien correspondre a cada administració en la cruïlla arts/educació:

- Ajuntament:
 - » Actuació integrada de les àrees d'Educació i de Cultura.
 - » Programa d'impuls de la innovació educativa basada en les arts.
 - » Impuls de les Escoles Locals de les Arts, cridades a constituir una peça clau per al desenvolupament de les arts dins de l'educació obligatòria i un lloc de l'educació artística en franja fora escola i al llarg de la vida.
 - » Mediació entre agents locals intervinents. Desenvolupament de programes que promoguin la vinculació entre centres/agents culturals i centres educatius.
 - » Seguiment de projectes.
- Consell Comarcal:
 - » Impulsar programes mancomunats arts/educació entre els municipis de la comarca.
- Diputació:
 - » Desenvolupament d'eines per fomentar la implementació de les arts a l'educació en el conjunt del territori i propiciar les aliances entre ajuntaments, agents educatius i agents culturals. Creació de taules de treball entre ens locals i agents educatius i culturals per idear i fomentar col·laboracions i sinergies de conjunt.
 - » Gestió de la xarxa regional de serveis mancomunats de les Escoles Locals de les Arts i en favor dels projectes d'innovació pedagògica basats en les arts. Catàleg de recursos pedagògics en el territori, amb els ajuts corresponents.
- Govern:
 - » Programa interdepartamental de Govern, integrat pels departaments d'Educació, de Cultura i de Recerca i Universitats, orientat a l'impuls de la innovació educativa basada en les arts, a les Escoles Locals de les Arts i a l'actualització de la formació de formadors.
 - » Planejament nacional d'equipaments: pla i xarxa nacional de la cruïlla arts/educació i, en particular, referit a les Escoles Locals de les Arts, públiques i convingudes, amb habilitació d'edificis i establiment de condicions i estàndards del servei per a la seva autorització.
 - » Establir un programa que impulsi processos de posada a punt de la multitud de petites escoles locals existents, de música, dansa, art dramàtic, etc., que tenen una qualitat contrastable i que no estan reconegudes perquè resten ancorades en equipaments i situacions precàries. Facilitar així la consolidació d'agents creatius útils per a les aliances amb els centres educatius, a més de ser-ho per a la formació al llarg de la vida.

» Impuls d'un acord entre totes les administracions per mitjà del qual cadascuna assumeixi les funcions que li corresponguin segons el seu marc competencial i de manera que engranin entre elles, contribuint a un mateix objectiu d'interès general. Funcionament convingut: l'Ajuntament, amb el suport en xarxa de la Diputació (xarxa regional) i amb el planejament i el suport del Govern (xarxa nacional).

60. Elaborar, a partir de l'esmentat acord entre les administracions, un Pla Nacional de les Arts i l'Educació, que abasti les arts dins de l'escola i l'institut, les arts fora de l'horari lectiu (tardes, caps de setmana, vacances) i les arts al llarg de la vida. Superar les inèrcies centralitzadores i articular el sistema artisticoeducatiu en el conjunt del territori, establint nodes de zona que donin cobertura també als municipis petits i al món rural, així com dinàmiques estructurals d'interacció horitzontal i local/nacional/local. Això ha de permetre la contextualització social de les estratègies, guanyant en equitat i en eficiència. Es configura com una peça clau al respecte de la figura de l'Escola Local de les Arts, un servei local bàsic que hauria de desplegar les tres facetes esmentades i hauria de fer-ho de cap a cap del territori, raó per la qual hauria de considerar-se també, en el seu conjunt, un servei de dimensió nacional (com el Sistema de Lectura Pública). Hauria de ser aquest un servei artisticoeducatiu essencial, en aliança amb escoles i instituts, per a la materialització del dret de la ciutadania a l'art i a la cultura. Fins ara, aquesta figura ha proliferat, com a servei de titularitat municipal o com a servei públic convingut al voltant d'una iniciativa social, sobretot en els camps de la música i de la dansa (xarxa d'escoles de música i xarxa d'escoles de dansa) i també, en nombre menor, en els camps de les arts visuals, del teatre i el circ i de les arts cinematogràfiques, audiovisuals i digitals. No cal dir que, pel que fa a l'aliança amb els centres educatius de primària i de secundària, hi ha altres entitats comunitàries que podrien desenvolupar una funció aproximada (centres de formació professional artística, museus-centres de les arts, tallerisme artístic de cases de cultura i altres equipaments, etc.). Cal ressenyar, d'altra banda, que algunes escoles de música han desenvolupat per si mateixes una evolució cap a la figura de «centre de les arts», obrint-se a les altres arts, particularment a les arts escèniques.

61. En aquest sentit, cal partir d'un precedent important: el conveni marc signat l'any 1993 i millorat el 2008, entre el Govern i les associacions representatives dels ajuntaments –la Federació de Municipis de Catalunya (FMC) i l'Associació Catalana de Municipis (ACM)–, referit a les escoles de música, per mitjà del qual el Govern aportava fins a 600 euros per alumne i any i que, amb els efectes de la crisi i de les polítiques consegüents, va anar davallant fins a les quotes actuals, al voltant d'una mitjana de 130 euros per alumne i any. Cal dir que aquesta disminució va anar finalment acompanyada d'una millora important en el procediment emprat, que va introduir valoracions-incentius referits al nombre de població atesa, a les facilitats donades a les famílies de rendes més baixes, a la projecció social i a l'eficiència. Encara no s'ha produït, però, la recuperació de les xifres convingudes i signades. Les escoles de dansa, al seu torn, van patir un procés equivalent, a partir d'unes aportacions inicials menors: 80 euros per alumne i any

62. Assajar i fixar un model de mínims generalitzable, adaptat a tres àmbits territorials diferenciats: municipi mitjà, barri o districte de municipi gran i agrupacions zonals de municipis petits. Promoure una experiència pilot per a cada un d'aquests àmbits territorials, en una actuació integrada de totes les administracions, posant en joc totes les escoles i instituts existents, així com tots els agents artístics i culturals mobilitzables. Aquestes experiències pilot haurien de permetre ajustar diagnòstics i objectius, delimitar obstacles, madurar mètodes d'interrelació, avaluar els recursos necessaris, etc., de cara a una política combinada, que no apunti tan sols a propiciar models de màxims que sempre resulten d'aplicació selectiva, sinó també a dissenyar i promoure un model de mínims que sigui progressivament universalitzable.

63. Creació d'un programa interdepartamental d'educació artística (que inclogui el ja esmentat per a la innovació educativa), integrat pels departaments d'Educació, de Cultura i d'Universitats i que engrani les polítiques respectives cap a objectius compartits. Polítiques referides a:

- Les arts a l'educació obligatòria
- Els ensenyaments artístics i la formació artística al llarg de la vida
- L'ordenació dels ensenyaments artístics superiors (via LOU-LOSU i/o via LOE-LOMLOE)
- La formació de formadors

Compromisos de les administracions a la cloenda del fòrum

A. «Assumim el compromís de crear un espai de coneixement i assessorament de bones pràctiques dels ajuntaments i d'experiències inspiradores alineades amb les recomanacions sorgides del Primer Fòrum de les Arts a l'Educació.

En aquest espai, hi participaran les diverses administracions locals: les diputacions i les entitats municipalistes, en representació dels ajuntaments i dels consells comarcals de Catalunya.»

- Associació Catalana de Municipis (ACM)
- Federació de Municipis de Catalunya (FMC)
- Diputació de Barcelona
- Diputació de Girona
- Diputació de Lleida
- Diputació de Tarragona

B. «El Departament d'Educació, el Departament de Recerca i Universitats i el Departament de Cultura del Govern de la Generalitat celebrem el treball realitzat per aquest Fòrum de les Arts a l'Educació, rebem amb especial interès les recomanacions que n'han sorgit i ens comprometem a constituir un grup de treball permanent amb representació dels tres departaments per a la coordinació i la integració d'actuacions per a l'abordatge de la presència de les arts i la cultura en l'educació.

Comprometem aquest grup a treballar les següents iniciatives:

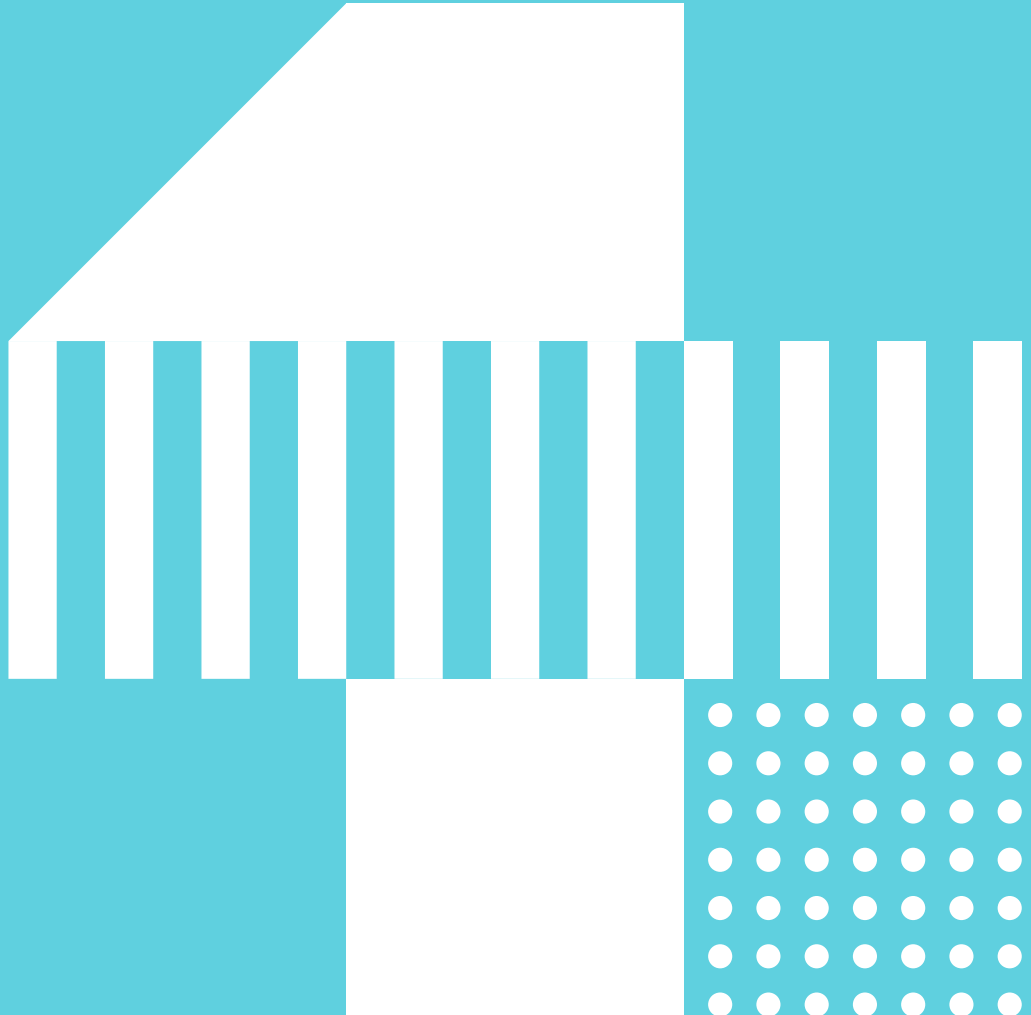
- Concretar programes de promoció de les arts en l'educació obligatòria. En aquesta comissió es treballaran, entre d'altres, possibles mesures relacionades amb la formació de formadors, l'impuls de nous programes per incorporar les arts en la resta de matèries i en les hores de gestió autònoma dels centres, i per promoure la col·laboració entre agents culturals del territori i els centres educatius, de manera homogènia a nivell territorial i social.
- Detectar, concentrar i difondre experiències d'èxit que promoguin les arts en centres educatius i estendre-les a la resta de centres. Han de ser programes que treballin les arts proposats tant per centres educatius com pel món artístic i cultural. L'objectiu concret ha de ser facilitar l'accés a bones pràctiques i impulsar materials, actes i capacitacions per a l'extensió de les iniciatives d'èxit.
- Impulsar l'ordenació dels ensenyaments artístics superiors dins el sistema universitari de Catalunya.
- Aprofitar la feina d'identificació i concentració d'informació i iniciatives per a la posada en marxa d'un observatori de les arts a l'educació que permeti l'accés a una visió general i de sistema dels ensenyaments artístics en totes les etapes educatives, tant en l'àmbit formal com el no formal.

I agraint un cop més el treball realitzat pel consell rector del Fòrum de les Arts a l'Educació restem a la disposició de la comissió permanent per tot allò que cregui convenient, esperant poder contribuir en la segona edició d'aquest Fòrum.

Gràcies també a totes aquelles persones que heu contribuït a omplir de contingut imprescindible aquestes dues jornades.»

- Departament d'Educació del Govern de la Generalitat de Catalunya
- Departament de Cultura del Govern de la Generalitat de Catalunya
- Departament de Recerca i Universitats del Govern de la Generalitat de Catalunya

4. Cultura en dades

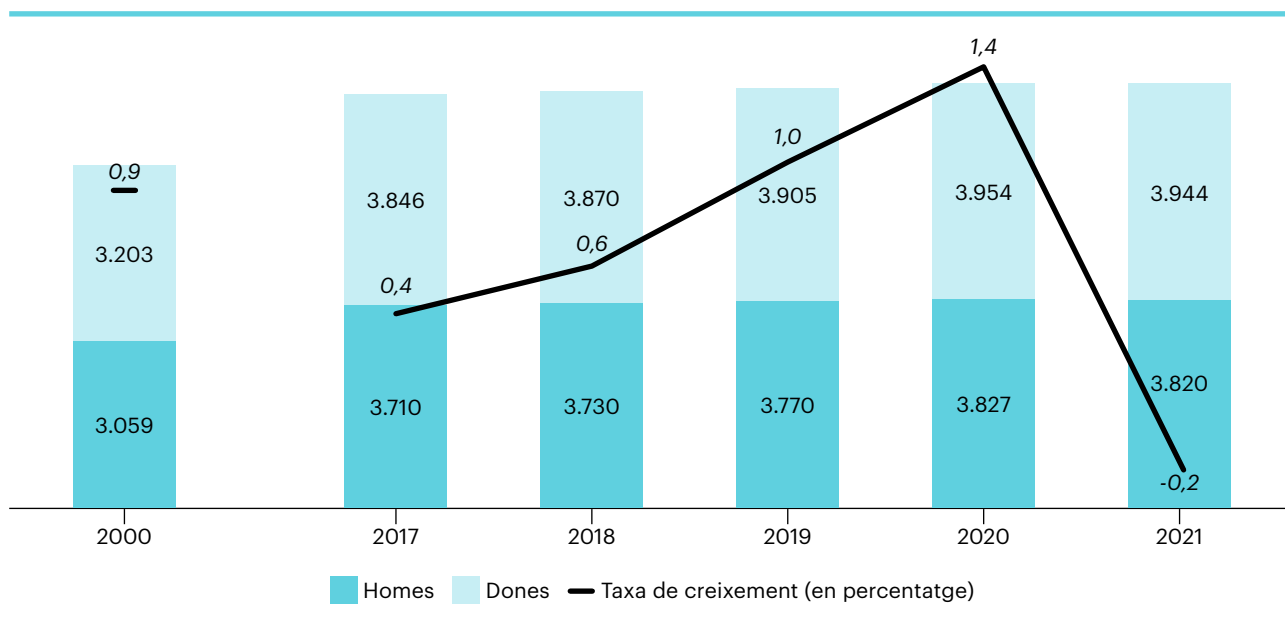
Dades sociodemogràfiques

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ PER SEXE I PROCEDÈNCIA

La població catalana s'ha incrementat un 24 % des de l'inici de segle, però el repartiment per sexes no ha variat (el 51% continuen sent dones i el 49%, homes). En finalitzar l'any 2021 la població catalana superava els 7,76 milions d'habitants, dels quals el 50,8% eren dones i el 49,2% restant eren homes, una dada i un repartiment per sexes molt similars als dels darrers cinc anys. La tendència en aquests anys és d'un lleuger creixement del 3,4% entre el 2016 i el 2020, que es trenca el 2021 amb una disminució del 0,2 % respecte de l'any anterior. Aquesta situació de descens molt possiblement es pot explicar pels períodes de confinament viscuts durant el 2020, que va obligar a aturar els fluxos de població. Caldrà confirmar-ho amb les dades dels propers anys.

Evulció de la població de Catalunya per sexe

En milers. 2016-2020

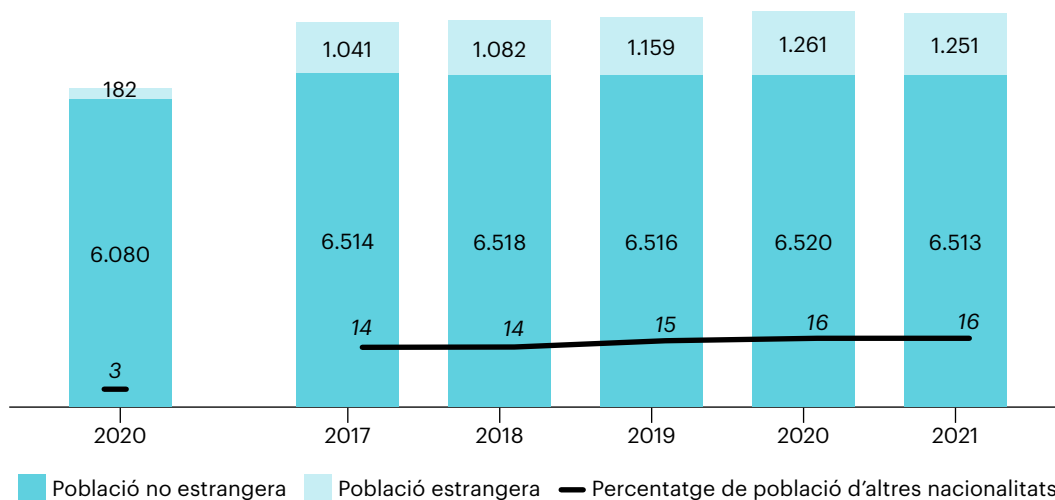
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

En una població envellida com la catalana, el creixement demogràfic es produeix sobretot per l'arribada de persones d'altres països. Fins al 2008 la població catalana va créixer principalment gràcies a l'arribada de ciutadans estrangers —les dades del Padró indiquen que el nombre de persones d'altres nacionalitats que venen a viure a Catalunya es va multiplicar per sis entre el 2000 i el 2008—, moment en què la crisi econòmica va aturar el flux de nous nadius. El 2021 el 36,2% de la població de Catalunya és nascuda fora del territori català: el 16,6% a la resta de l'Estat i el 19,1% a tercers països.

A l'inici del quinquenni 2017-2021 l'arribada de població estrangera presentava unes xifres baixes, però a poc a poc es van anar recuperant i l'any 2020 es va assolir el màxim d'aquest període, amb 1.261.000 estrangers residents a Catalunya, que han retrocedit en 10.000 persones l'any 2021.

Població segons origen

En milers i en percentatge. 2000 i 2017-2021

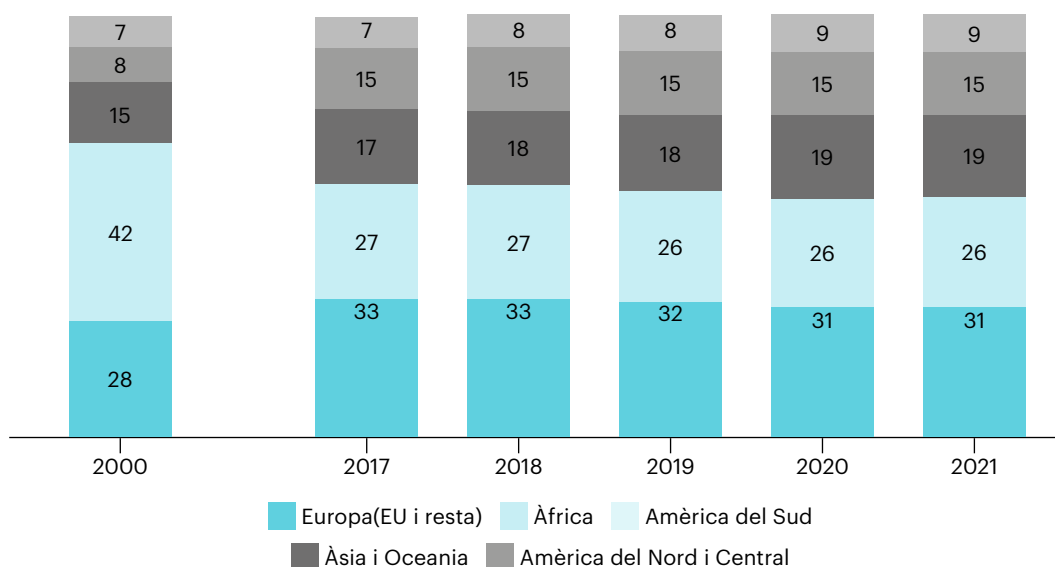

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

Els llocs d'origen de la població catalana nascuda en altres indrets no han variat substancialment en els darrers cinc anys, però sí que ho han fet en comparació amb inicis del segle. Així, doncs, l'any 2000 a Catalunya només hi havia 181.590 residents d'altres nacionalitats i el 2021 aquesta xifra s'havia multiplicat gairebé per 7, fins a arribar a 1.250.665 residents, mentre que la població d'espanyols i catalans residents a Catalunya gairebé no ha experimentat canvis en vint-i-un anys.

Repartiment i evolució de la població catalana procedent d'altres nacionalitats. Per continents

En percentatge. 2000 i 2017-2021

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

Els europeus continuen sent la població estrangera majoritària a Catalunya, seguida per la comunitat africana, la d'Amèrica Llatina i la procedent d'Àsia i Oceania. És necessari destacar que les estadístiques de 2021 han fet efectiva la sortida del Regne

Unit de la Unió Europea; és per això que hi ha un augment de població europea de fora del territori de la Unió, que passa del 6,5 % al 8,2 %, i una disminució dels residents de la UE, que passa del 24,6 % al 22,8 %.

Respecte del 2000, els canvis han estat substancials. En aquell any la població estrangera resident amb origen a l'Àfrica era la més nombrosa a Catalunya, un 42 % del total, mentre que l'europea només suposava el 24 % dels residents estrangers. Una de les comunitats que més han crescut en aquest període és la d'Àsia i Oceania, que gairebé ha doblat la seva representació: ha passat de constituir el 8 % del total de nous residents el 2000 a ser el 15 % el 2021.

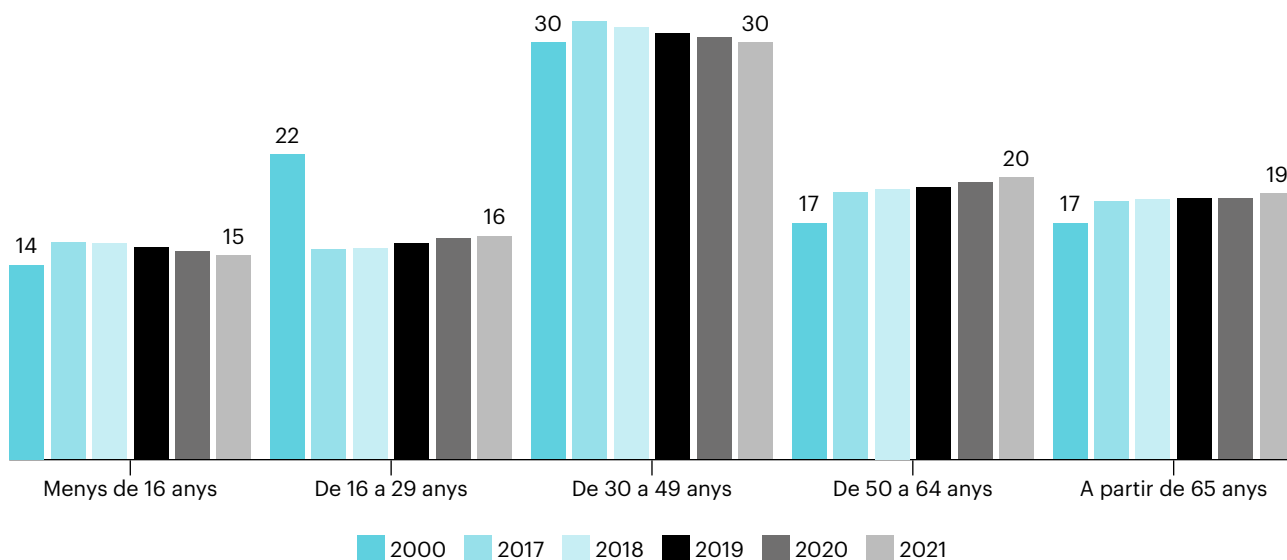
Pel que fa als països d'origen, en termes absoluts el 2021 la població procedent del Marroc continua sent la més nombrosa a Catalunya, amb més de 252.000 persones (un 1,4 % més que l'any anterior). En segon lloc, trobem la comunitat colombiana, amb 91.000 persones, seguida de l'Equador, amb 85.000 persones, i la comunitat argentina, que supera a la romanesa per primer cop en els darrers anys amb 79.000 persones. La comunitat xinesa mostra un descens del 2,5 % i se situa en el desè país amb persones que s'han desplaçat a viure a Catalunya, per darrere de la pakistanesa, l'hondurenysa i la veneçolana.

ESTRUCTURA POBLACIONAL PER EDATS

La població catalana ha anat experimentant diferents canvis en l'estructura per edats. En l'evolució dels darrers cinc anys s'observa una disminució progressiva de la població de menys de 50 anys, però els principals canvis es situen en la franja dels joves, de 16 a 29 anys, que ha perdut sis punts percentuals en el que va de segle, i en les franges de persones majors de 50 anys, que conjuntament han guanyat cinc punts percentuals. Aquestes dades confirmen l'envelliment progressiu de la societat catalana.

Estructura de la població de Catalunya per grups d'edat

En percentatge. 2000 i 2017-2021

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

DENSITAT POBLACIONAL

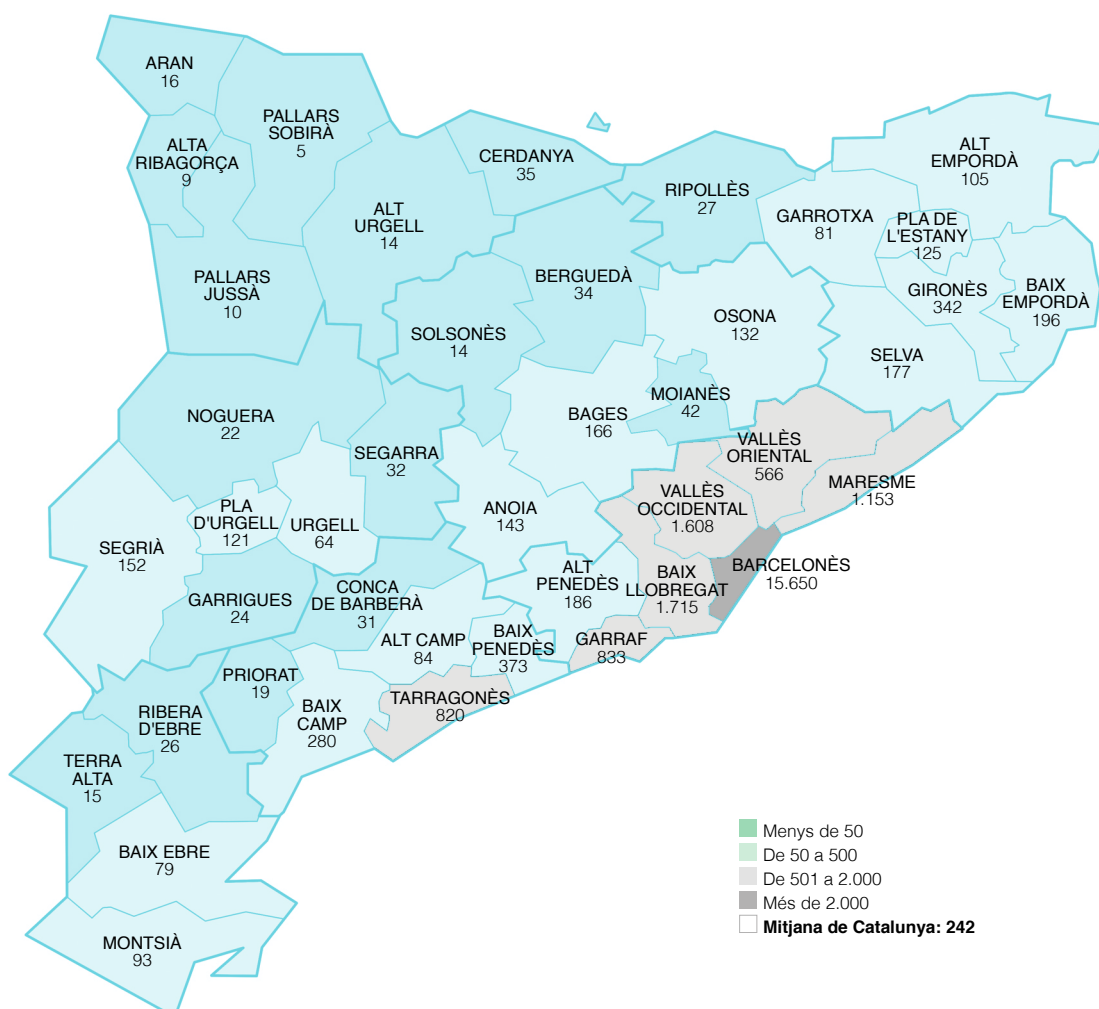
L'any 2021 la densitat de població de Catalunya es va situar en 241 habitants per kilòmetre quadrat, una xifra que comparada amb la de l'any 2000 ha incrementat el seu valor en 45 punts (l'any 2000 hi havia 196 habitants per kilòmetre quadrat). Evidentment, aquesta dada no és gaire representativa de la diversitat poblacional dels diferents territoris de Catalunya, ja que hi ha comarques amb una densitat poblacional molt baixa, com el Pallars Sobirà, que només té cinc habitants per kilòmetre quadrat, i d'altres amb una densitat poblacional molt alta, com el Barcelonès, que agrupa 15.651 habitants en cada kilòmetre quadrat.

Només deu comarques (una quarta part del total) superen la densitat mitjana de Catalunya, totes elles situades a la franja litoral catalana: des del Maresme, passant per l'àrea metropolitana i seguint per la costa fins a arribar al Tarragonès. S'ha d'afegir a aquesta llista de comarques més poblades el Gironès, l'única a la demarcació de Girona que supera la mitjana catalana.

A l'altre extrem de la llista, les comarques més deshabitades es situen a l'interior, cap a Ponent. En general, totes les comarques de Ponent, del Pirineu i de les Terres de l'Ebre queden molt allunyades de la densitat poblacional mitjana de Catalunya.

Densitat de població de les comarques catalanes

Habitants per km². 2021

Nota: Dades provisionals

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Padró municipal d'habitants*.

Aquestes dades ens dibuixen un mapa de Catalunya dividit en dues parts: una franja del litoral altament poblada que queda abraçada per un interior i els dos extrems del litoral català (Terres de l'Ebre i l'Empordà) amb unes densitats poblacionals per sota de la mitjana.

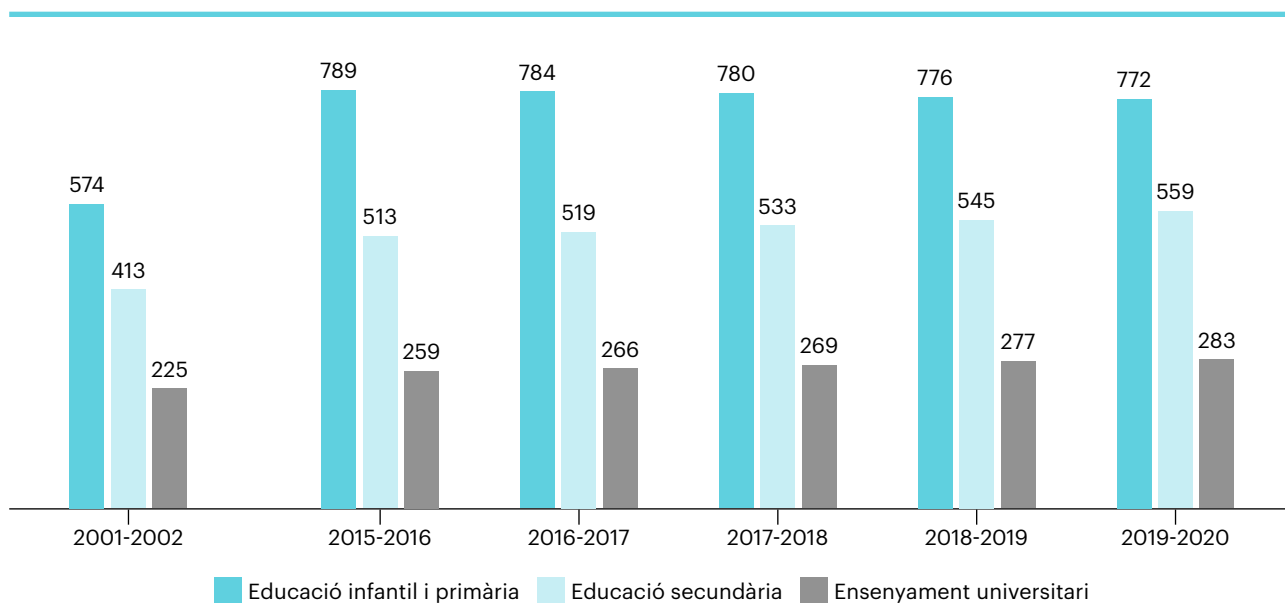
El 2021 s'observa que en el Barcelonès, la comarca amb la densitat poblacional més elevada de Catalunya, s'ha experimentat una reducció d'habitants per kilòmetre quadrat de fins a l'1,5%, mentre que en algunes comarques poc poblades ha augmentat el nombre d'habitants: és el cas de l'Alta Ribagorça, el Moianès o el Pallars Sobirà. També han vist com s'incrementava el nombre d'habitants comarques com el Baix Empordà, la Cerdanya i l'Aran, on hi ha un bon nombre de segones residències d'habitants del Barcelonès. És molt possible que la covid-19 hagi impulsat alguns ciutadans de la ciutat de Barcelona a canviar de residència a paratges més deshabitats per mitigar d'aquesta manera els efectes del confinament i de les restriccions viscudes durant els anys 2020 i 2021. En els propers anys es veurà si es tracta d'una situació estructural o un canvi puntual.

POBLACIÓ ESCOLARITZADA I NIVELL D'INSTRUCCIÓ

Els darrers cinc cursos s'han produït variacions en el nombre d'alumnes dels diferents nivells d'escolarització. Mentre que el nombre d'alumnes d'infantil i primària ha caigut un 2% entre els cursos 2015/16 i 2019/20, el d'alumnes de secundària i el dels universitaris s'han incrementat un 9% cadascun. Si la comparació del darrer curs es fa amb el curs del tombant de segle, el del 2001/02, observem que els increments es donen en tots els nivells educatius: un 35% en el d'alumnes d'infantil i primària, també un 35% en els de secundària i un 23% en els universitaris. Es tracta d'un increment en consonància amb l'augment de població del territori català.

Alumnes per nivells educatius

En milers. 2001/02 i 2015/16-2019/20

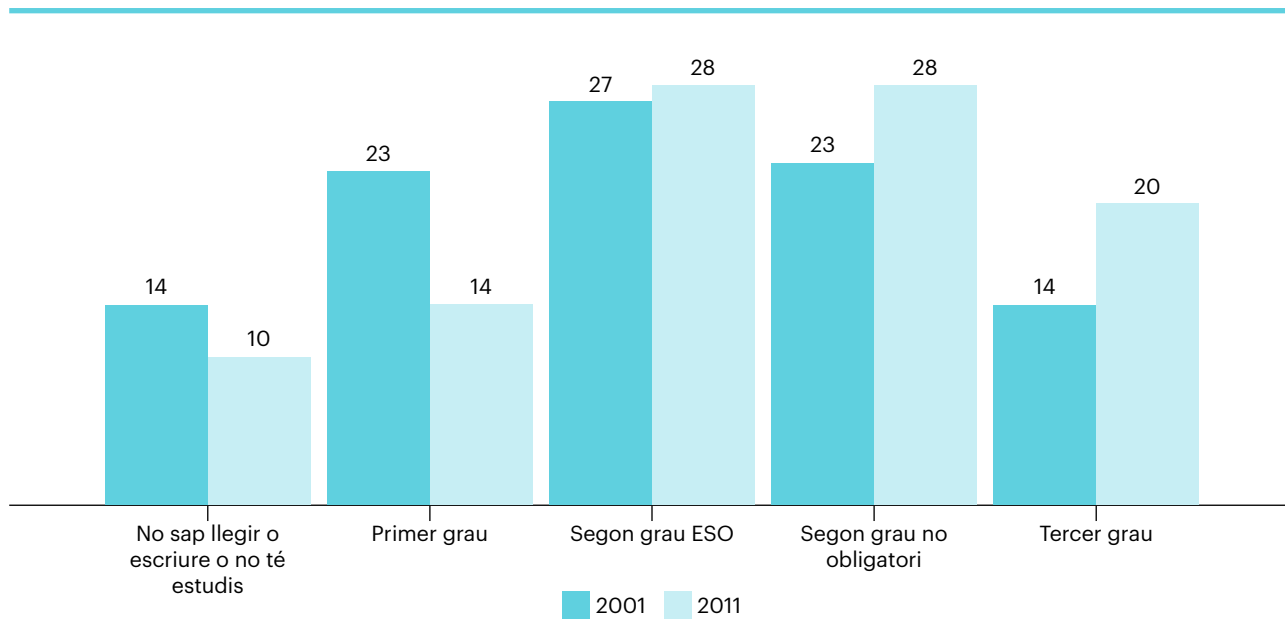

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari estadístic de Catalunya*.

Pel que fa al nivell d'instrucció de la població catalana, entre els anys 2001 i 2011 el percentatge de població sense estudis es va reduir de manera significativa —va passar del 14% al 10%— i el de catalans que van obtenir un títol universitari es va incrementar en 6 punts percentuals. Segons aquestes dades, un 48% dels catalans van continuar estudiant més enllà dels estudis obligatoris i una cinquena part van obtenir un títol de tercer grau. Aquestes xifres continuaran creixent si es té en compte que el nombre anual de titulats universitaris ha augmentat gairebé un 27% des de les darreres dades del nivell d'instrucció de la població catalana.

Nivell d'instrucció de la població de Catalunya

En percentatge. 2001 i 2011

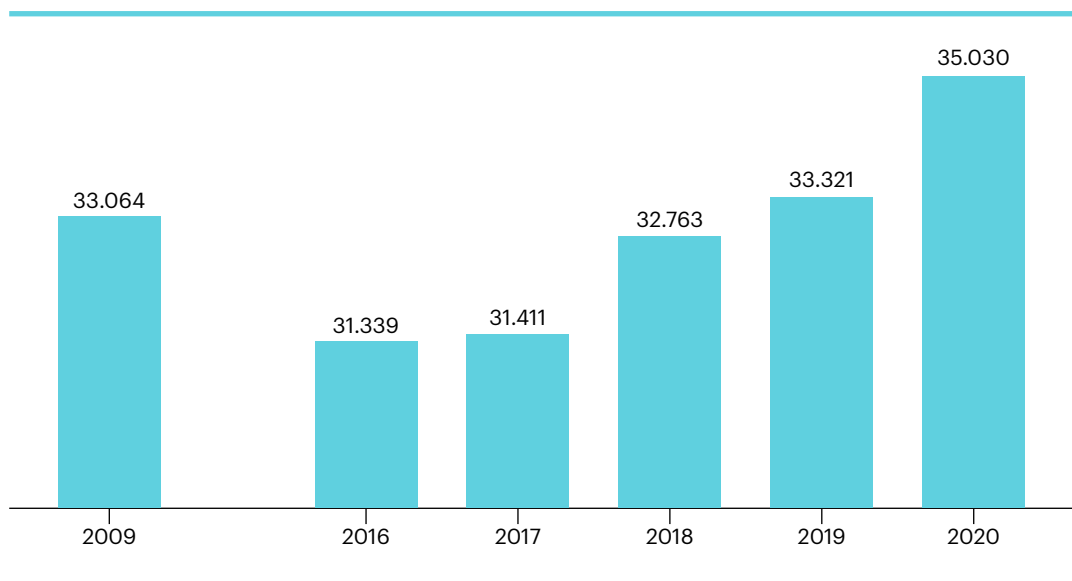
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari estadístic de Catalunya*.

RENDA MITJANA I ÍNDEX DE POBRESA

Les últimes dades socioeconòmiques disponibles indiquen que la renda mitjana anual de les llars el 2020 a Catalunya va ser de 35.030 euros. El 2015 es va iniciar el camí de recuperació de la renda perduda durant la crisi econòmica iniciada el 2008 i el 2020 ha estat l'any en què s'han assolit de nou els nivells d'abans de la crisi.

Renda mitjana neta anual de les llars catalanes.

En euros. 2009 i 2016-2020

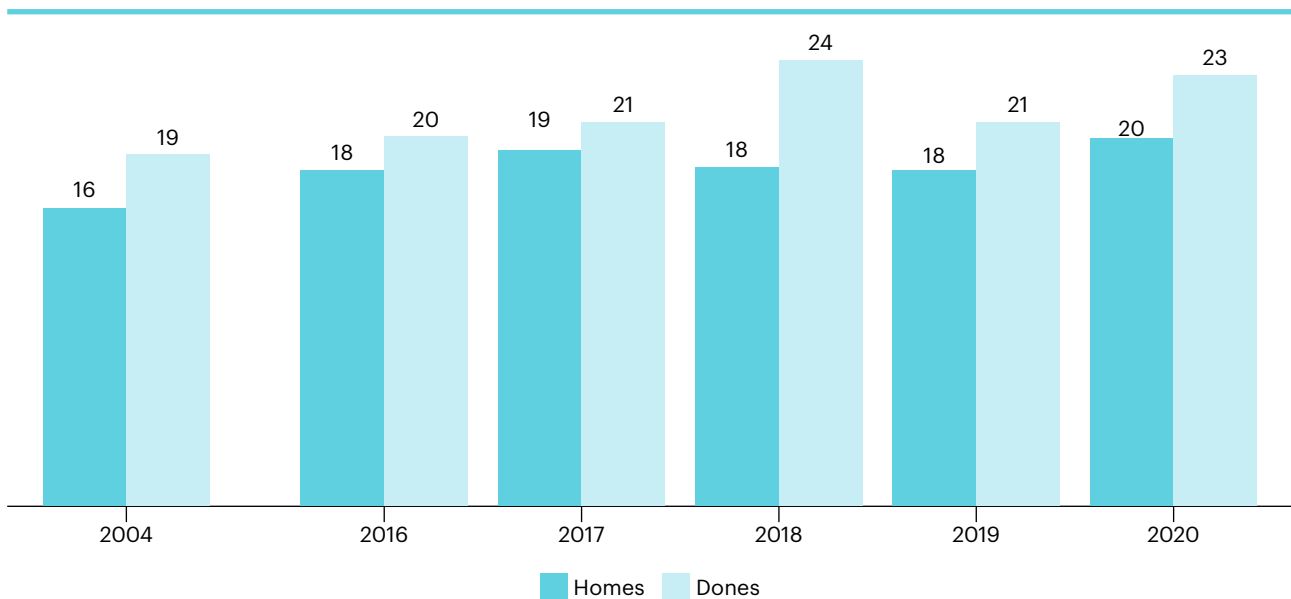
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Renda mitjana neta anual de les llars*.

Novament, la mitjana no ens explica la realitat territorial de Catalunya. Segons dades del 2017, per sobre de la mitjana se situen les comarques de l'àrea metropolitana i el Penedès, mentre que les àrees més desfavorides són Terres de l'Ebre, l'Alt Pirineu i l'Aran, on la renda disponible de les llars es situa en 10.000 euros, per sota de la mitjana catalana.

Tot i l'increment de la renda mitjana anual, la taxa de risc de pobresa de la població catalana s'enfilà l'any 2020 fins a assolir el 21,7% de la població, la xifra més alta des del 2004. Les dades indiquen que la pobresa afecta molt més les dones que els homes: hi ha 3,4 punts percentuals de diferència entre ells, de manera que gairebé una de cada quatre dones viu en risc de pobresa, mentre que en el cas dels homes aquesta proporció és d'un de cada cinc.

Taxa de risc de pobresa per sexe

En percentatge. 2004 i 2016-2020

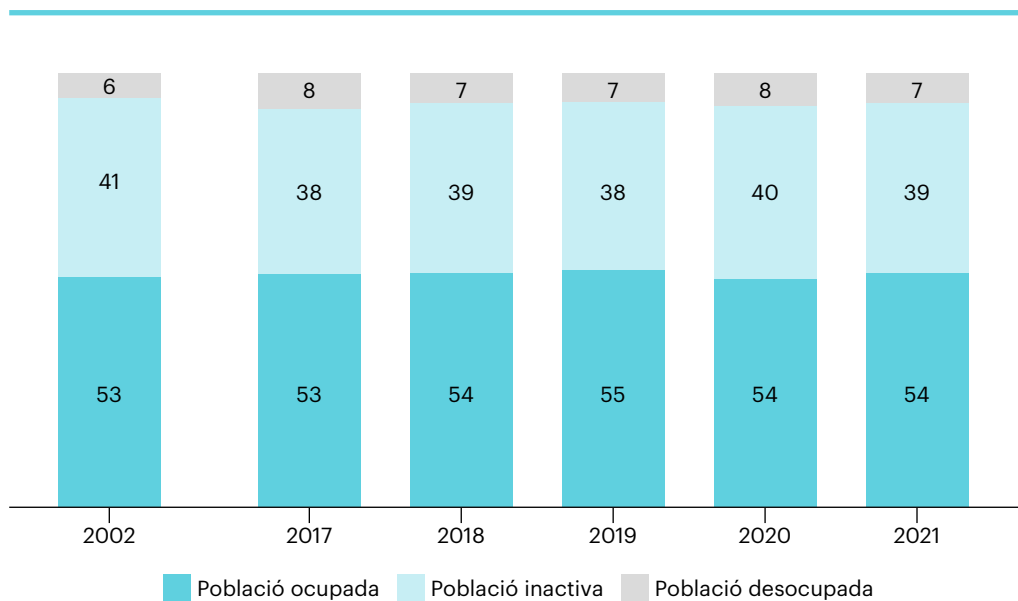
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de condicions de vida*.

SITUACIÓ LABORAL

L'any 2021 un 54 % de la població activa catalana tenia una ocupació remunerada, mentre que un 7 % no treballava però es mostrava disponible per treballar. El 39 % restant no treballava, però tampoc no buscava feina o no estava disponible per treballar. Aquestes xifres han variat lleugerament els darrers anys i alguna de les categories s'han incrementat un o dos punts percentuals per circumstàncies puntuals; per exemple, l'any 2020 la covid-19 va fer baixar el percentatge de població ocupada dos punts, mentre que la població inactiva i la desocupada augmentaven.

Situació laboral de la població catalana de més de 16 anys.

En percentatge. 2002 i 2017-2021

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Enquesta de població activa*.

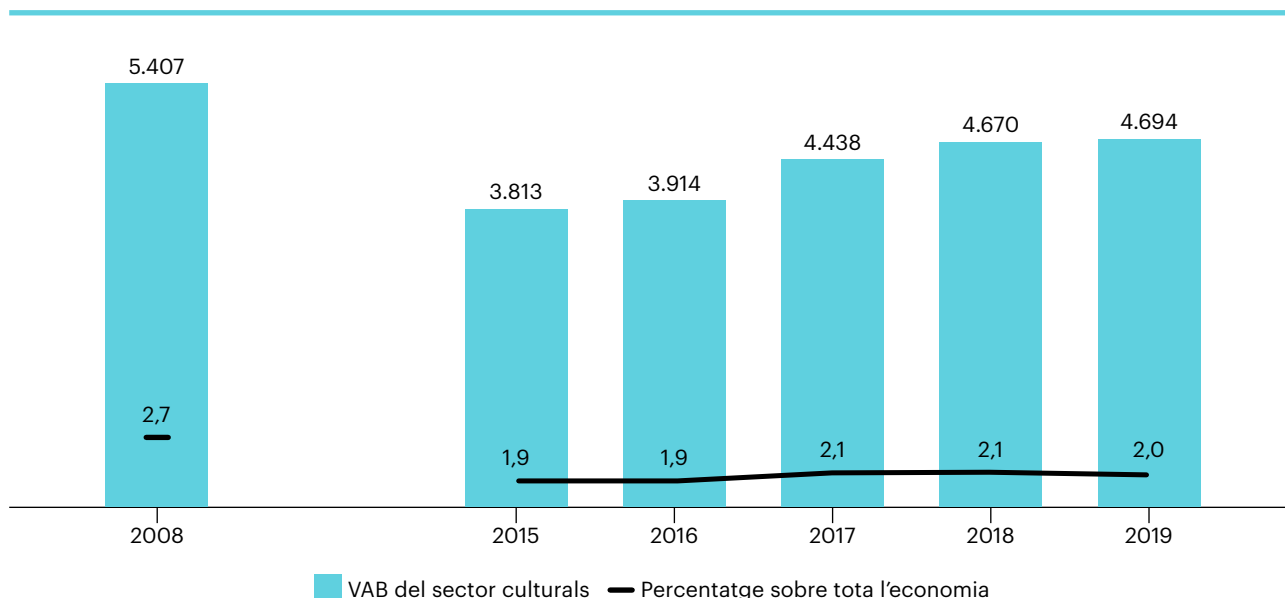
Pes econòmic de la cultura

VOLUM ECONÒMIC DELS SECTORS CULTURALS

El valor afegit brut cultural (VAB cultural) indica la riquesa generada pels sectors que treballen en l'àmbit de la cultura en un territori durant un període de temps determinat. L'any 2019 els sectors culturals a Catalunya van generar un valor afegit brut de 4.694,4 milions d'euros, una xifra gairebé igual a la de l'any anterior i que en conjunt representa un 2% de la riquesa generada pel conjunt de l'economia catalana.

Valor afegit brut dels sectors culturals a Catalunya

En milions d'euros i en percentatge sobre el total de l'economia. 2008 i 2015-2019

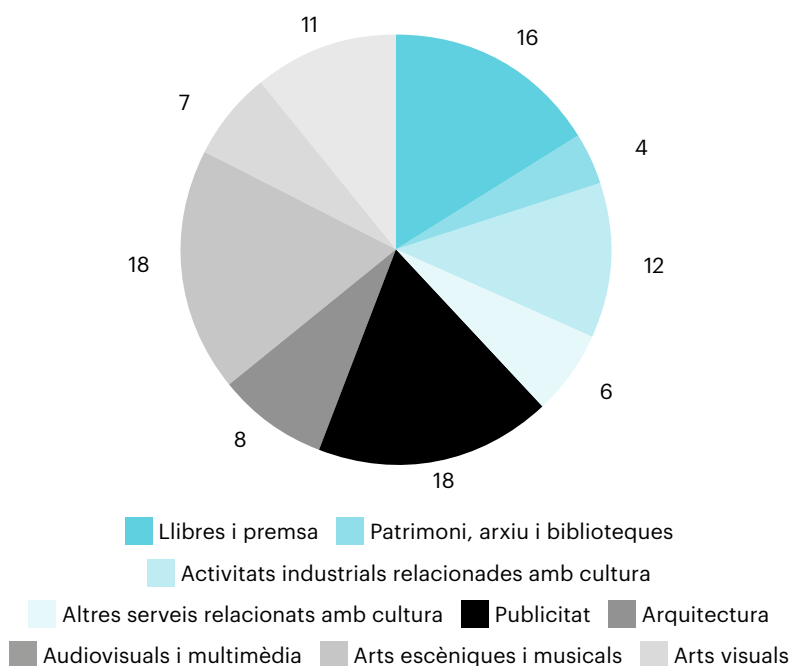

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals*.

L'evolució d'aquesta macromagnitud entre els anys 2008 i 2019 en el conjunt de l'economia catalana indica un creixement continuat de la riquesa que genera el conjunt de l'economia catalana fins arribar en el 2019 als 230.966 milions d'euros, una xifra molt superior als 200.000 milions d'euros de VAB previs a la crisi financera del 2008. Per la seva banda, el pes del sector cultural en l'economia catalana es situa l'any 2019 un 13% per sota del valor que tenia el 2008. Aquell any la cultura representava el 2,7% del VAB català, mentre que al 2019 només en representava el 2%. Aquestes dades indiquen que el ritme de creixement dels sectors culturals catalans és inferior al d'altres sectors de l'economia catalana.

Valor afegit brut per grups d'activitats culturals

En percentatge. 2019

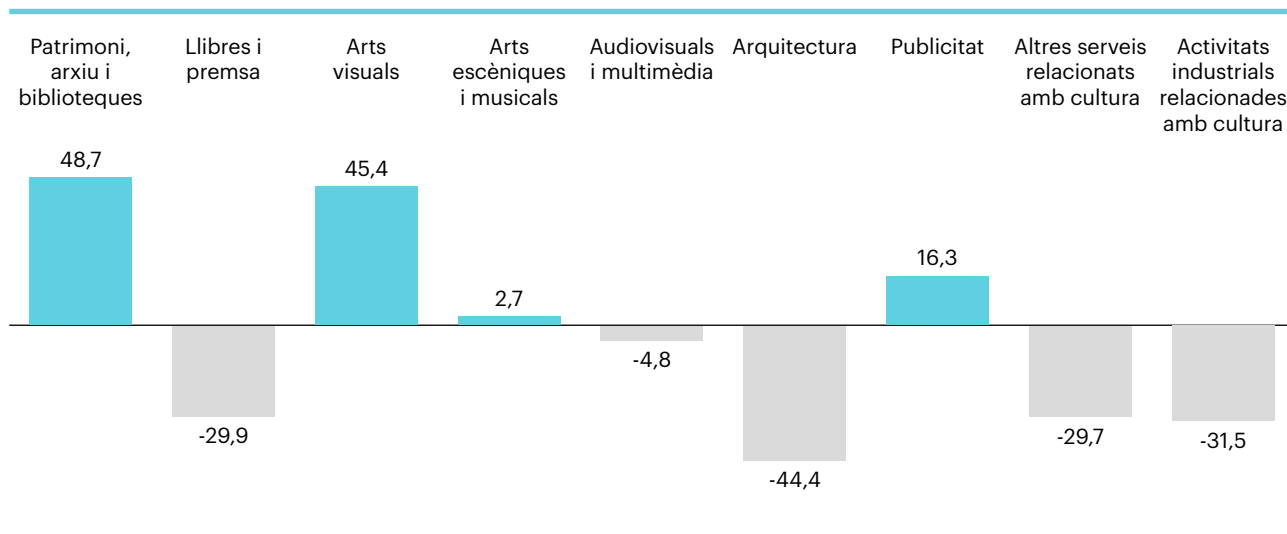

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals*.

L'anàlisi del VAB cultural desagregat per grups d'activitats indica que per primer cop l'audiovisual i multimèdia és el grup d'activitat que més ha contribuït al conjunt del VAB cultural (18,3%), seguit de la publicitat (17,9) i del llibre i la premsa (16,2%). Patrimoni, arxius i biblioteques es situen a la part baixa de la llista (3,9%), seguit per altres serveis relacionats amb la cultura (6,2%) i les arts escèniques i musicals (6,6%).

Variació del valor afegit brut per grups d'activitats culturals

En percentatge. 2008-2019

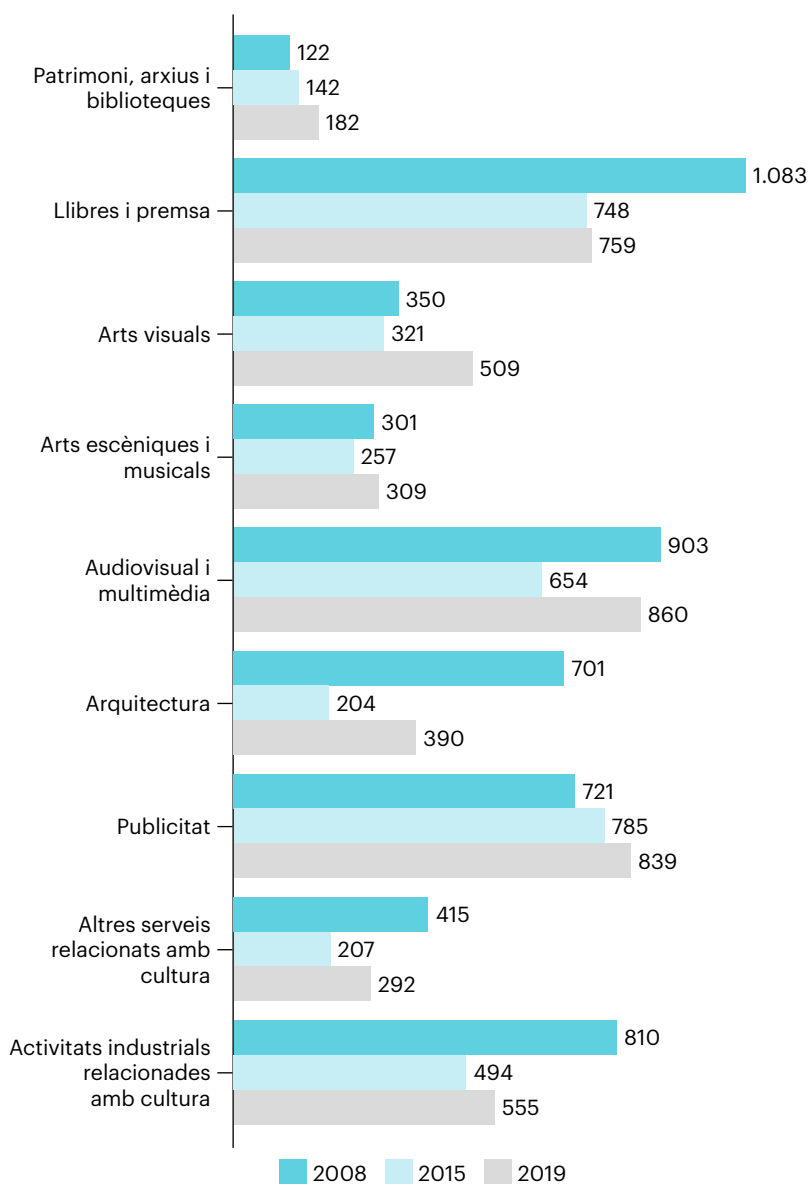
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals*.

Cal destacar que des de l'any 2008 els sectors que més han reduït la seva contribució al VAB cultural han estat l'arquitectura (un 44,4% menys), les activitats industrials relacionades amb la cultura (un 31,5% menys), el sector del llibre i premsa (un 29,9% menys) i altres serveis relacionats amb la cultura (29,7% menys). Els grups d'activitat que estan capgirant la tendència negativa són el del patrimoni, arxius i biblioteques (48,7%); arts visuals (45,4%) i publicitat (16,3%), i per segon any consecutiu el sector de les arts escèniques (2,7%). Tots quatre han aconseguit millorar el valor del 2019 respecte del que mostraven l'any 2008.

Si l'anàlisi es limita als darrers cinc anys (2015-2019), tots els sectors tenen una tendència de creixement positiu, i els que més la tenen són el sector de l'arquitectura, que creix un 90,8%, el de les arts visuals, que ho fa en un 58,4%, i el d'altres serveis relacionats amb la cultura, que ho fan un 41,1%. Per contra, el sector del llibre i premsa només ha crescut un 2% entre els anys 2015 i 2019.

Evolució del valor afegit brut per grups d'activitats culturals

En milions d'euros. 2008, 2015 i 2019

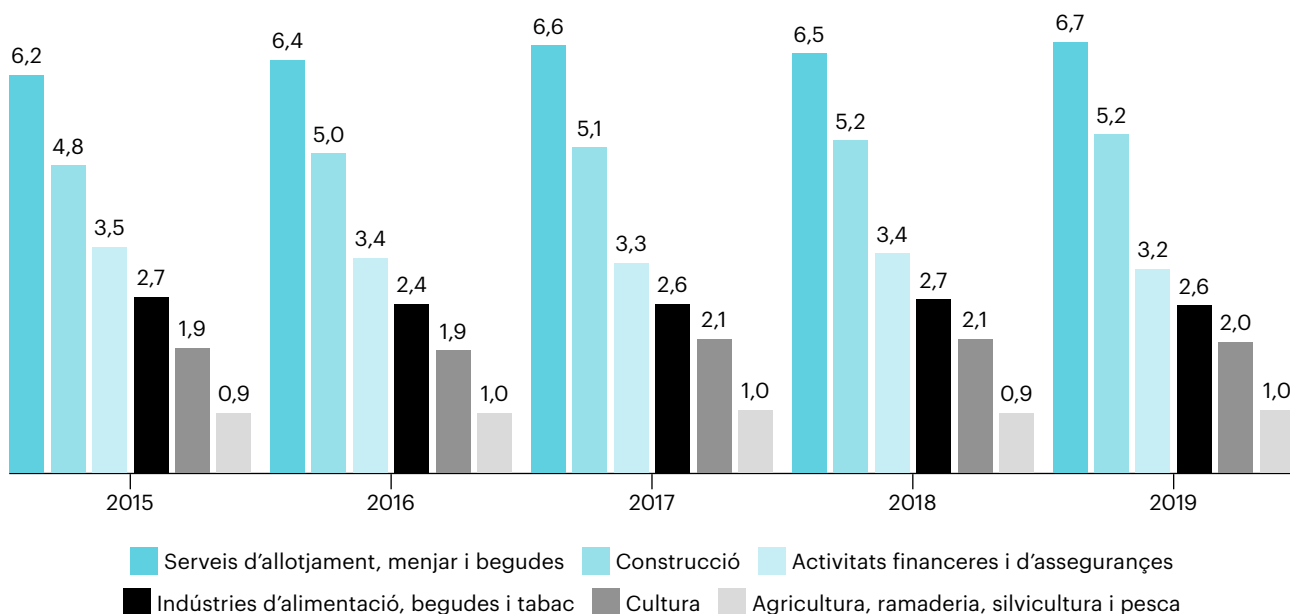

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Producció i valor afegit brut de les empreses culturals*.

En comparació amb altres sectors econòmics, el VAB cultural aporta al conjunt de l'economia catalana més del doble que el sector primari (agricultura, ramaderia, silvicultura i pesca), mentre que es queda per sota de sectors com el de l'alimentació, begudes i tabac; el de les activitats financers i d'assegurances; el de la construcció, i el de l'hostaleria.

Valor afegit brut de diferents sectors econòmics a Catalunya

En percentatge. 2015-2019

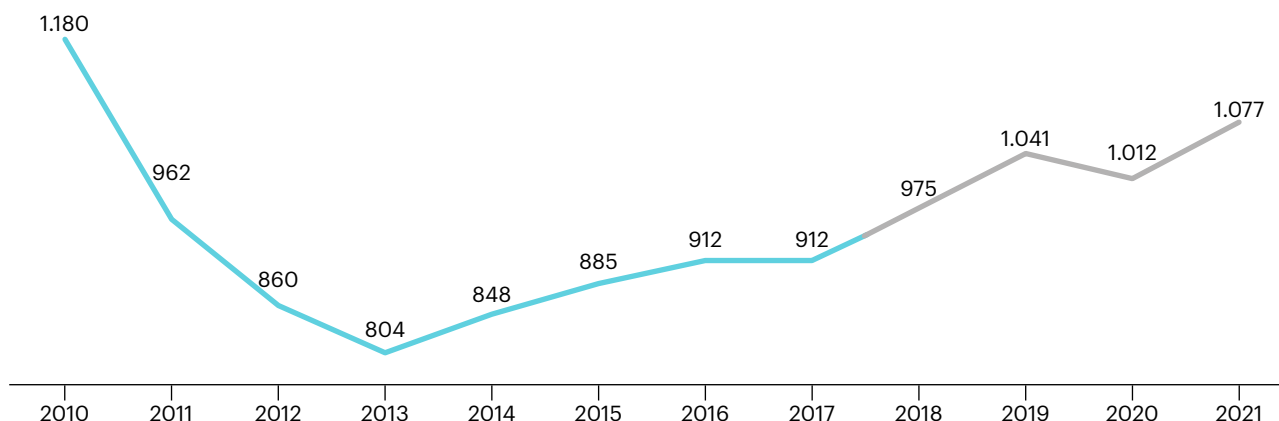
Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Anuari estadístic de Catalunya*.

DESPESA PÚBLICA EN CULTURA

A partir del 2010 es va iniciar un procés de reducció de les aportacions públiques a la cultura que s'ha mantingut fins a l'actualitat. Els 1.180 milions d'euros que el conjunt de les administracions públiques amb competències culturals a Catalunya van destinar a aquest sector l'any 2010 van caure fins a 804 l'any 2013, xifra que va suposar una reducció d'un terç del pressupost públic en cultura. L'any 2014 va començar una lenta i llarga recuperació dels imports que les administracions destinen a cultura, però l'any 2021 encara no s'han assolit les xifres del 2010. Segon el pressupost aprovat per al 2021, es preveu que la despesa pública en cultura a Catalunya arribi als 1.077 milions d'euros, un import un 6% superior a la despesa pública de l'any anterior.

Despesa pública en cultura a Catalunya

En milions d'euros. 2010-2021

Nota: per al càlcul de la despesa pública en cultura s'ha agregat la informació pressupostària del Departament de Cultura i de les administracions locals catalanes. Les dades indicades fins a l'any 2017 corresponen als pressupostos executats i consolidats. Les dades del 2018, el 2019 i el 2020 corresponen a la despesa executada en el cas de les entitats locals, mentre que les del Departament de Cultura provenen del pressupost aprovat. Totes les dades utilitzades de l'any 2021 corresponen a pressupostos aprovats.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*; Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

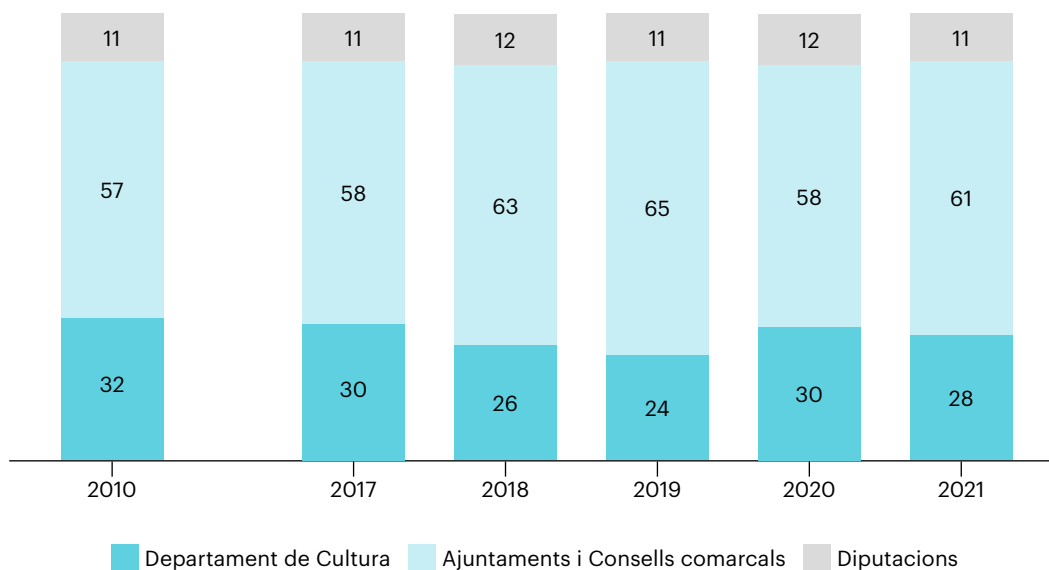
La crisi financera del 2008 es va saldar amb una reducció d'un terç dels pressupostos públics en cultura. Entre l'any 2010 i 2013 els pressupostos que les administracions catalanes van destinar a cultura van perdre 376 milions d'euros. L'Administració que va realitzar una major reducció va ser la Generalitat de Catalunya que aquest període va perdre un 36 % del seu pressupost, mentre que la reducció a les administracions locals va ser del 30 %. A partir d'aquell moment els recursos públics destinats a la cultura van començar una millora continua i lenta que encara no ha estat suficient per assolir els imports previs a la crisi.

Des del 2010 els ajuntaments catalans han incrementat el pes de les seves aportacions econòmiques a la cultura; per contra, les aportacions del Departament de Cultura han anat minvant tant en valors absoluts com pel que fa al percentatge que representa sobre el total de les aportacions públiques a la cultura. La despesa en cultura dels ajuntaments i consells comarcals ha passat de representar el 57 % del total de la despesa pública en cultura l'any 2010 a significar el 63 % l'any 2021, un augment de 6 punts percentuals. Per la seva part, el Departament de Cultura ha passat d'aportar el 32 % de la despesa pública en cultura l'any 2010 al 28 % l'any 2021, 5 punts percentuals menys.

Pel que fa a les aportacions de les diputacions provincials s'han mantingut constants i, segons l'any, representen un 11 o un 12 % del total del pressupost públic en cultura.

Repartiment de la despesa pública en cultura per administracions

En percentatge. 2010 i 2017-2021

Nota: per al càlcul de la despesa pública en cultura s'ha agregat la informació pressupostària del Departament de Cultura i de les administracions locals catalanes. Les dades indicades fins a l'any 2017 corresponen als pressupostos executats i consolidats. Les dades del 2018, el 2019 i el 2020 corresponen a la despesa executada en el cas de les entitats locals, mentre que les del Departament de Cultura provenen del pressupost aprovat. Totes les dades utilitzades de l'any 2021 corresponen a pressupostos aprovats.

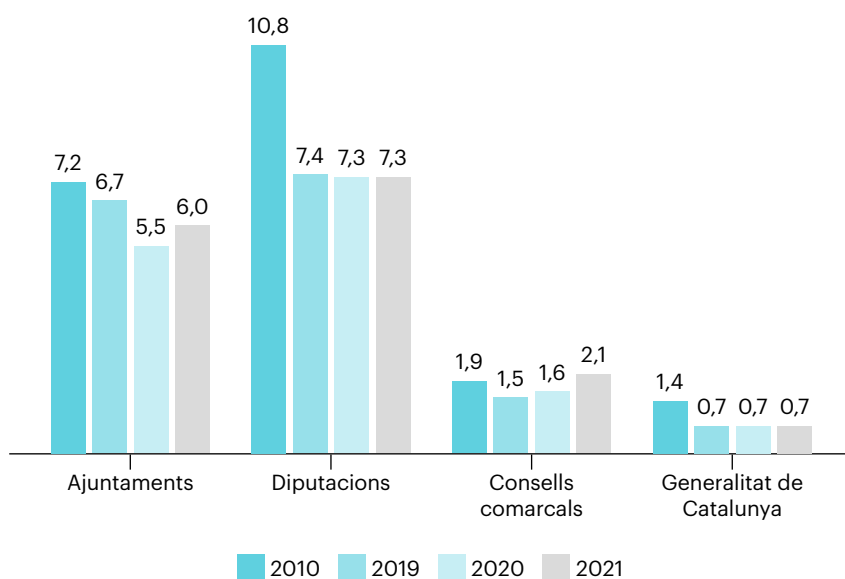
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*; Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

Aquestes variacions en els pressupostos públics en cultura també queden reflectits en el percentatge que cada nivell d'Administració destina del seu pressupost global al concepte cultura. Entre el 2010 i el 2021 s'han reduït de manera important el pes de la cultura en els pressupostos de totes les administracions catalanes. Les que han tingut una reducció percentual superior han estat les diputacions, que han reduït en 3 punts percentuals la seva contribució a la cultura; els ajuntaments ho han fet en 1 punt percentual; la Generalitat ho ha fet en 7 dècimes de punt, i en el cas dels consells comarcals s'ha produït un increment de 2 dècimes de punt.

L'any 2021 el conjunt de les administracions a Catalunya van destinar a cultura 139 euros per habitant, cosa que suposa continuar amb una lenta tendència de recuperació després que l'any 2013 es registrés el valor més baix d'aquesta magnitud (només 109 euros per habitant). El valor del 2021 queda lluny dels 157 euros per habitant que les administracions catalanes van invertir en cultura l'any 2010.

Pressupost que les administracions catalanes destinen a cultura sobre el seu pressupost total

En percentatge. 2010 i 2019-2021

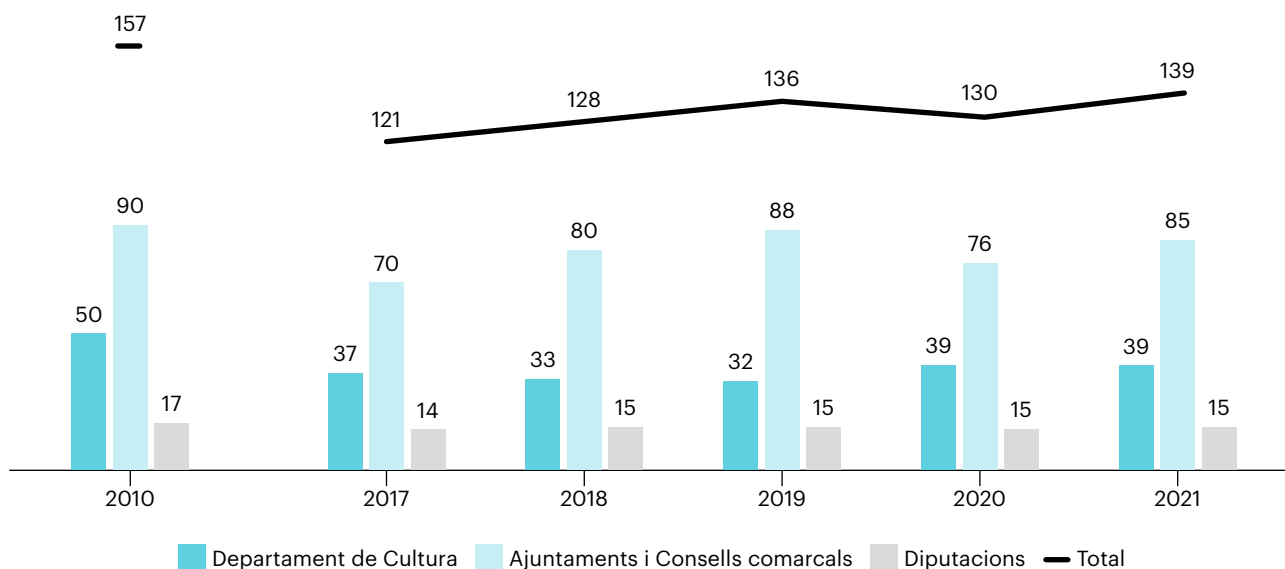

Nota: càlculs realitzats amb les dades de pressupost aprovat.

Font: elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

Despesa en cultura per habitant per administracions

En euros. 2010 i 2017-2021

Nota: per al càlcul de la despesa pública en cultura s'ha agregat la informació pressupostària del Departament de Cultura i de les administracions locals catalanes. Les dades indicades fins a l'any 2017 corresponen als pressupostos executats i consolidats. Les dades del 2018, el 2019 i el 2020 corresponen a la despesa executada en el cas de les entitats locals, mentre que les del Departament de Cultura provenen del pressupost aprovat. Totes les dades utilitzades de l'any 2021 corresponen a pressupostos aprovats.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*; Generalitat de Catalunya, *Portal dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya*; Ministerio de Hacienda y Administraciones Públicas, *Datos presupuestarios de las entidades locales*.

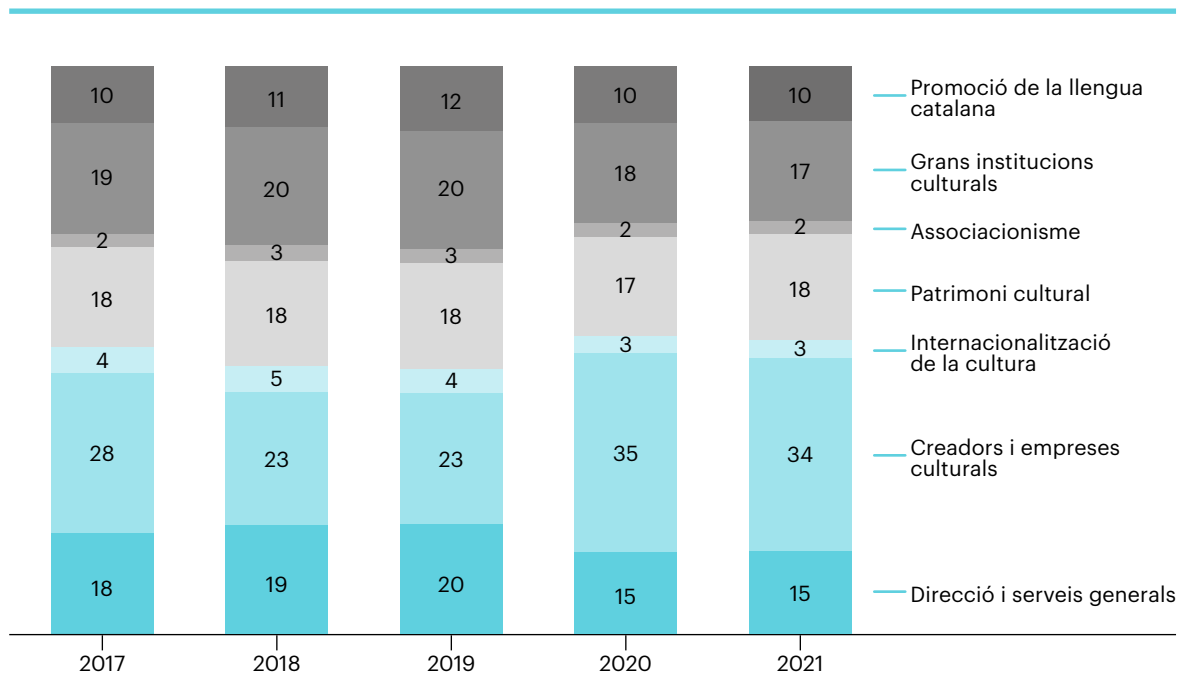
DESPESA PÚBLICA PER PROGRAMES

Cal destacar que des de l'any 2017 el Departament de Cultura no publica la memòria econòmica, fet que suposa tenir un desconeixement de les dades pressupostàries departamentals consolidades. Per aquest motiu, enguany per fer aquesta comparativa per programes del Departament de Cultural s'ha optat per acudir a l'Informe mensual d'execució que publica mensualment el Departament d'Economia i Hisenda amb la informació d'execució pressupostària de tots els departaments de la Generalitat. La informació no és exactament la mateixa, ja que l'agrupació per programés és més genèrica de la que oferia el Departament de Cultura en la seva memòria econòmica, però ha esta la manera d'actualitzar unes dades que no estaven disponibles des de l'any 2017.

La despesa pública per programes del Departament de Cultura ha patit una gran variació els darrers dos anys: el suport a creadors i empreses culturals ha vist incrementar la seva disponibilitat pressupostària, ja que ha passat de representar el 23% de la despesa del Departament l'any 2019 al 35% l'any 2020. Aquest increment de 12 punts percentuals té l'explicació en els ajuts especials per a fer front a les contingències provocades per la covid-19. La resta de programes s'han vist reduïts en un o dos punts percentuals amb l'excepció de la partida destinada «direcció i serveis generals», que ho ha fet en 5 punts percentuals.

Despesa pública en cultura del Departament de Cultura per programes

En percentatge. 2017-2021

Nota: aquest gràfic s'ha elaborat amb les dades provisionals publicades amb el darrer Informe mensual d'execució (IME) de l'any corresponent.

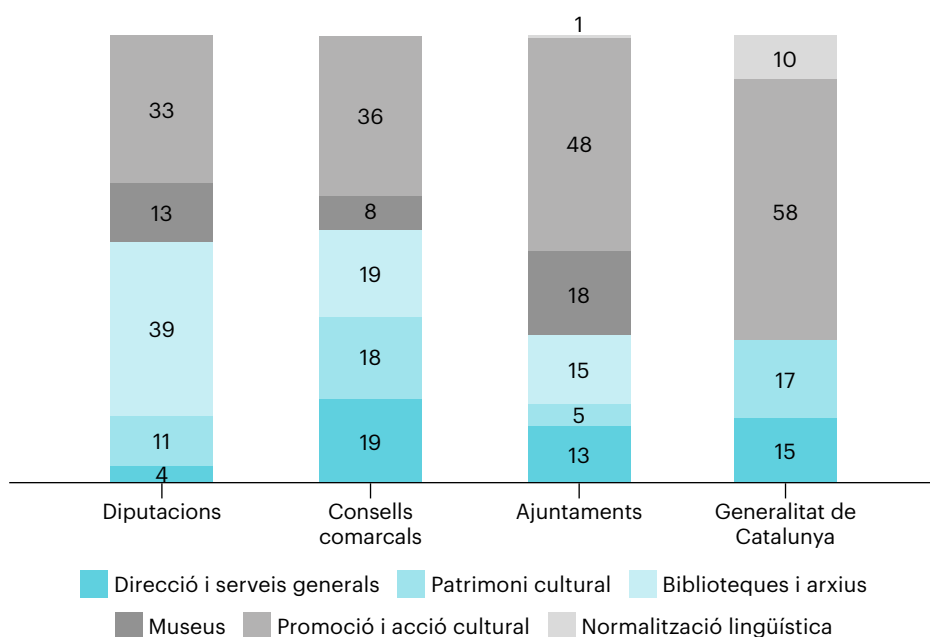
Font: Departament d'Economia i Hisenda, *Portal dels pressupostos*.

El programa més dotat dels quatre nivells d'administracions és el de «promoció i acció cultural», on s'inclouen el suport a tota l'activitat cultural que es realitza al llarg del territori. El programa «biblioteques i arxius» agafa una rellevància important en el pressupost de les diputacions provincials i dels consells comarcals. Els consells, a més, destinen una bona part del seu pressupost cultural al programa «patrimoni cultural», mentre que en el cas dels ajuntaments destaca el programa «museus». No es disposa d'informació suficient per saber què destina la Generalitat de Catalunya als programes «biblioteques i arxius» o «museus», la qual cosa es deu al fet que l'IME els integra en el de «promoció i acció cultural».

Només el Departament de Cultura té una partida significativa pel que fa a normalització lingüística, a la qual destina un 10% del seu pressupost total. Respecte als percentatges destinats a «direcció i serveis generals», les diputacions disposen del percentatge més baix destinat a aquest programa: només el 4% del total de la seva despesa en cultura és per a aquest concepte. Els ajuntaments i el Departament de Cultura més que tripliquen aquest valor, mentre que els consells comarcals gairebé el quintuplica.

Despesa pública en cultura de les administracions catalanes per programes

En percentatge. 2020

Nota: en el cas de la Generalitat de Catalunya, l'Informe mensual d'execució no possibilita distingir la despesa per biblioteques, arxius i museus, i per aquest motiu està tot englobat en el concepte «Promoció i acció cultural».

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* i del Departament d'Economia i Hisenda, *Portal dels pressupostos*.

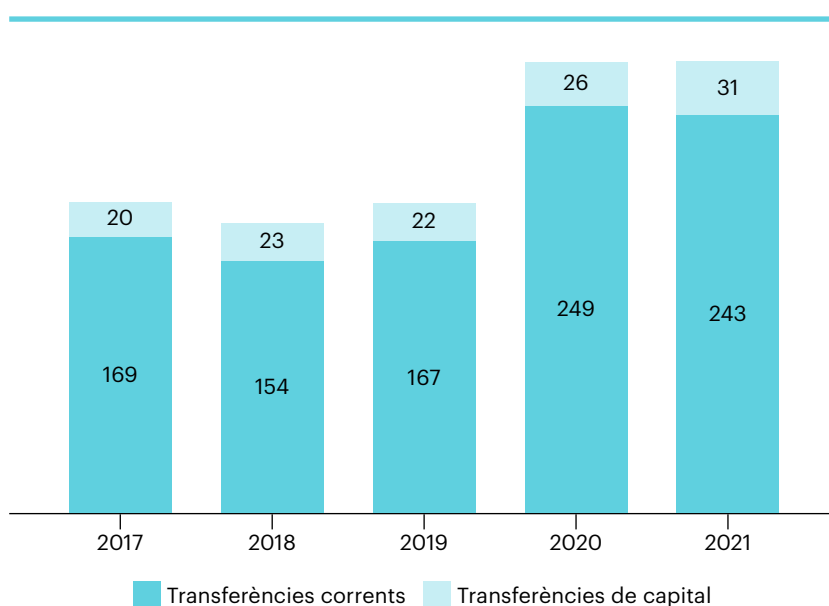
AJUTS A TERCERS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA

L'evolució de la despesa executada en transferències corrents i de capital (altrament anomenades subvencions per activitat i subvencions per inversions) reflecteixen clarament l'esforç extraordinari que el Departament de Cultura ha fet per ajudar els sectors culturals davant l'impacte de la covid-19. Entre el 2019 i el 2020 les transferències a tercers del Departament de Cultura van incrementar un 45% mantenint el volum resultant per al 2021.

Cal indicar que l'IME només fa seguiment de l'execució pressupostària, però no consolida les diferents transferències que es fan entre administracions públiques i, per tant, la xifra real destinada pel Departament serà inferior a les dades indicades en el gràfic un cop consolidats els pressupostos dels diferents organismes dependents del Departament de Cultura.

Despesa executada pel Departament de Cultura en transferències corrents i de capital

En milions d'euros. 2017-2021

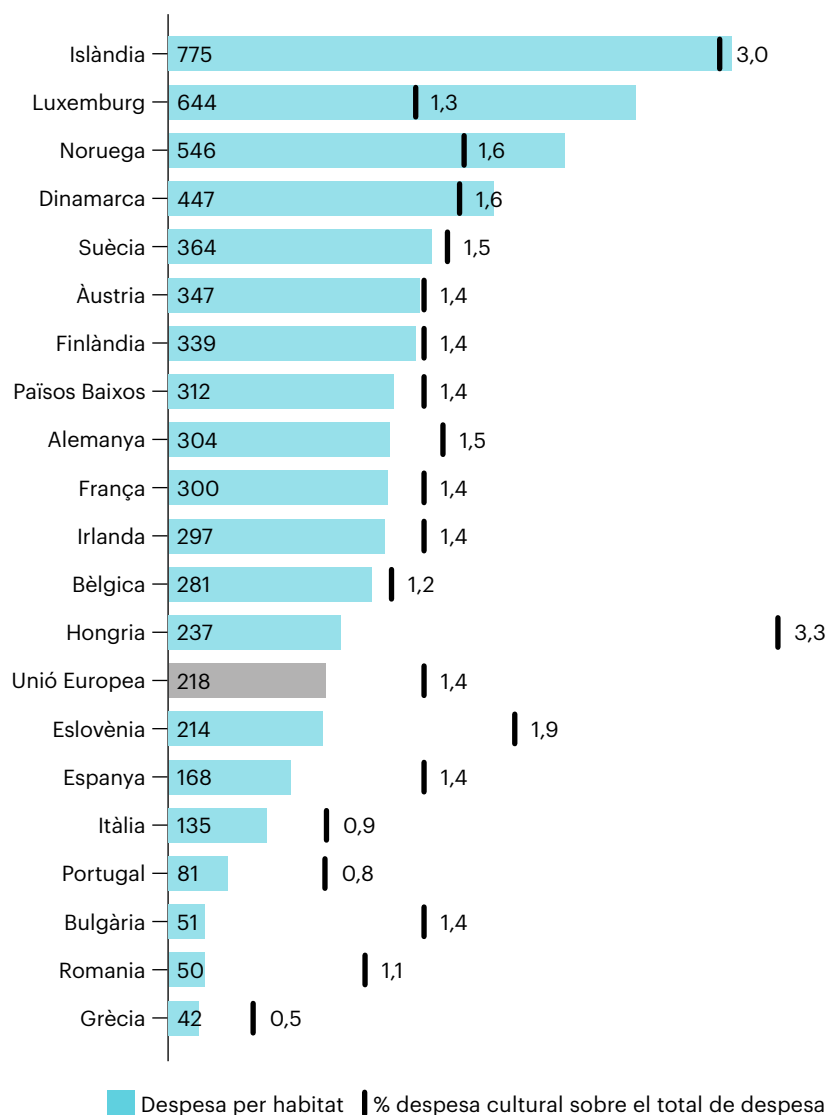

Font: Departament d'Economia i Hisenda, *Portal dels pressupostos*.

COMPARATIVA DE LA DESPESA PÚBLICA A ESCALA EUROPEA

Comparant la despesa pública cultural per habitant entre diferents països europeus es pot observar que les administracions catalanes fan una despesa cultural per habitant superior a la realitzada per altres països de l'arc mediterrani com és el cas d'Itàlia, Portugal i Grècia. Als països centreeuropeus —com França, Països Baixos, Bèlgica o Alemanya— la despesa és més elevada; per sobre dels 280 euros per habitant i any. Els països escandinaus es situen al capdavant de la llista de despesa cultural per habitant amb imports que van dels 364 euros de Suècia fins als 775 d'Islàndia.

Despesa pública en cultura per habitant i percentatge d'aquesta despesa sobre el total de despesa pública. Diversos països europeus
En euros i percentatge. 2020

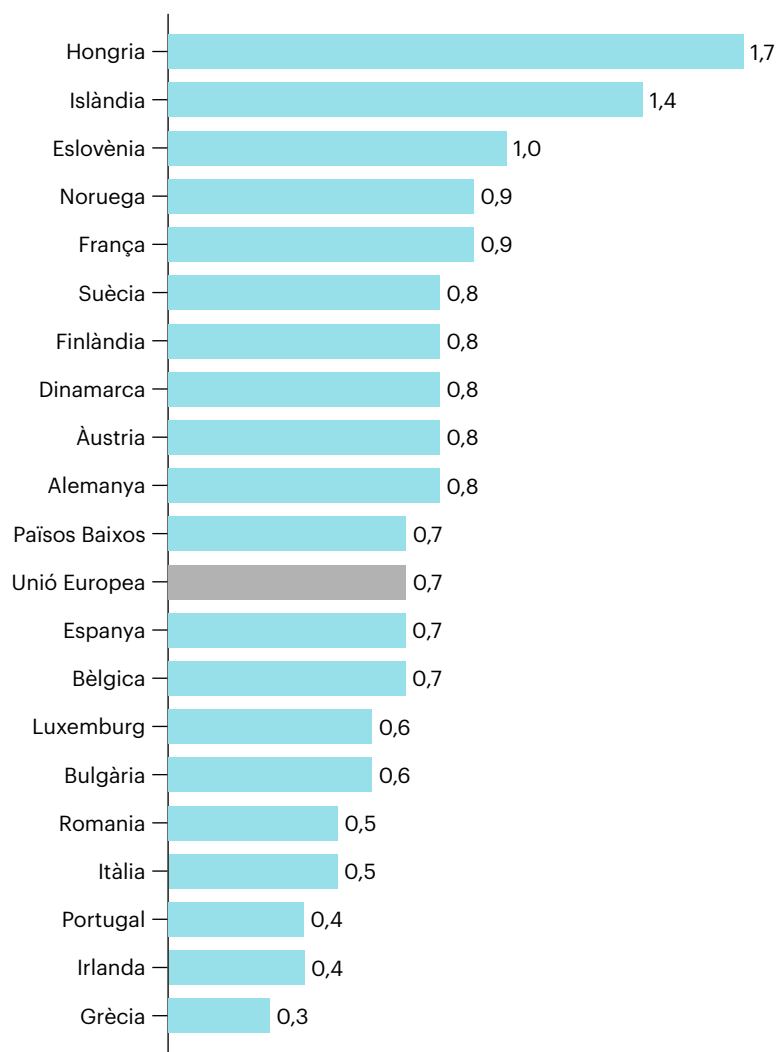

Font: Eurostat, *Government expenditure on recreation, culture and religion*.

Pel que fa a l'impacte que aquesta despesa pública en cultura té en el PIB de cada país, la mitjana europea es situa en el 0,7%, igual que a l'Estat espanyol. Pel que fa a l'extrem superior, s'hi situa Hongria, amb un 1,7%, seguit de prop per Islàndia. A l'extrem inferior es situa Grècia, amb només un 0,3% del PIB per a despesa pública en cultura, seguit d'Irlanda i Portugal, amb un 0,4%.

Percentatge de la despesa de l'Administració pública en cultura en el producte interior brut (PIB). Diversos països europeus

En percentatge. 2020

Font: Eurostat, *General government expenditure by function (COFOG)*

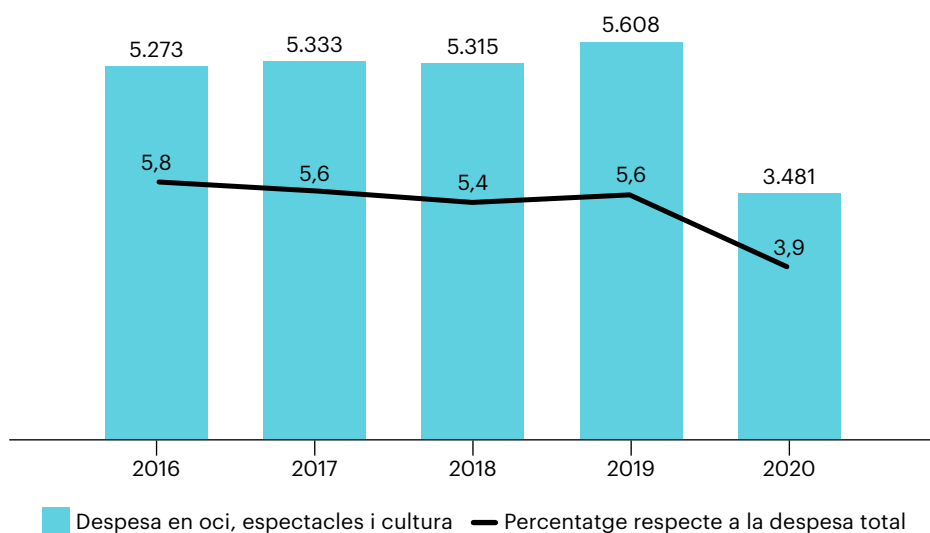
DESPESA PRIVADA EN CULTURA

L'any 2020, la irrupció de la pandèmia de la covid-19 que va provocar el confinament de la població i la consegüent interrupció de moltes activitats econòmiques, va tenir un impacte molt significatiu en la despesa de les famílies, especialment en activitats d'oci, espectacles i cultura. El confinament total va significar una aturada de tot tipus d'aquestes activitats i l'aplicació de mesures de protecció un cop es va realitzar la represa. De mitjana la caiguda de la despesa familiar entre el 2019 i 2020 va ser de l'11%, però les circumstàncies comentades van portar que l'agrupació «oci, espectacles i cultura» experimentés una caiguda del 38%, un dels percentatges més elevats només superat per la despesa en activitats de restauració i hostaleria, que va ser del 42%.

Aquesta situació també queda reflectida en el percentatge de la despesa en oci, espectacles i cultura sobre el total de la despesa familiar, que l'any 2020 ha quedat reduïda al 3,9% enfront del 5,6% de l'any anterior. Pel que fa al valor total, es va situar en els 3.481 milions d'euros, una xifra un terç per sota de la de l'any precedent.

Despesa total de les famílies en oci, espectacles i cultura a Catalunya

En milions d'euros i percentatge. 2016-2020

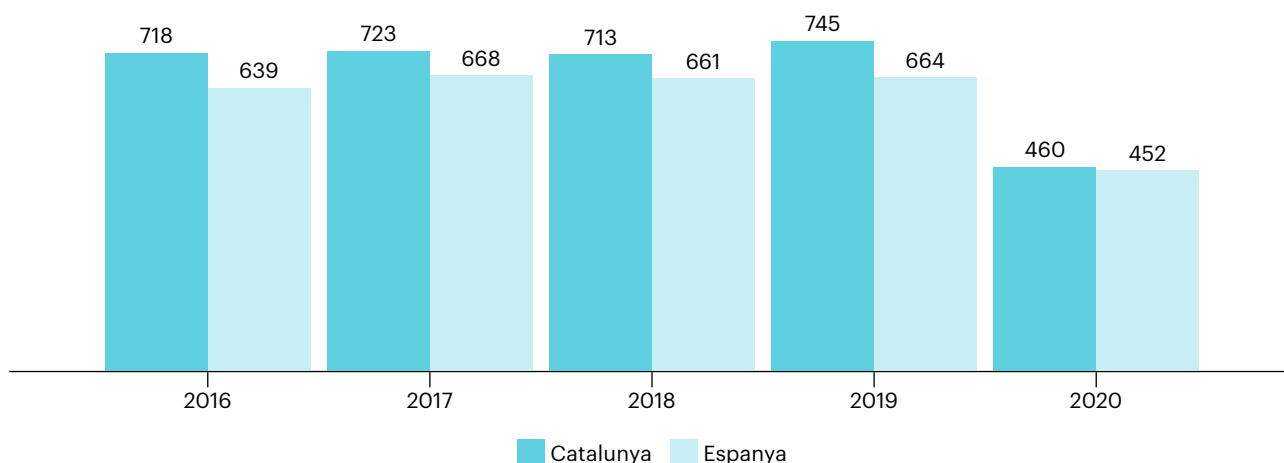

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, a partir de dades de l'Enquesta de pressupostos familiars, base 2006.

La despesa mitjana per persona també es va veure afectada: va ser de només 460 euros per persona l'any 2020 a Catalunya, un descens del 38%. Pel que fa a la resta de l'Estat espanyol, es va veure disminuïda també fins a 452 euros per persona, i en aquest cas el descens ha estat del 32%.

Despesa mitjana per persona en oci, espectacles i cultura a Catalunya i Espanya

En euros. 2016-2020

Font: Institut Nacional d'Estadística, Encuesta de presupuestos familiares.

Mercats

ARTS ESCÈNIQUES

Les 162 companyies d'arts escèniques —116 de teatre, 19 de dansa i 27 de circ— existents a Catalunya l'any 2020 suposen una reducció en valors absoluts de 9 companyies respecte de l'any anterior i de 13 respecte a l'any 2016. El teatre és la disciplina que més companyies ha perdut en cinc anys, 14 en total, mentre que el circ n'ha guanyat 5.

L'any 2020 les 162 companyies d'arts escèniques que hi havia a Catalunya van presentar 653 espectacles, 211 menys que l'any anterior. El 21,6% d'aquests espectacles eren estrenes d'aquell any i un 22,7% van ser coproduïts entre diferents companyies.

D'aquests espectacles, se'n van realitzar 8.372 representacions, cosa que suposa una caiguda significativa del 53,9% respecte de l'any anterior. La disciplina que més ha patit la caiguda de representacions ha estat la dansa, que n'ha realitzat un 60,7% menys, però també el teatre i el circ han vist disminuir de forma significativa la seva activitat: un 54,6% menys de representacions de teatre i un 47,5% menys de representacions de circ.

Principals magnituds de les companyies catalanes d'arts escèniques per àmbits creatius 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020	
Teatre	Nombre companyies	130	125	135	122	116
	Espectacles presentats	669	670	705	691	514
	Representacions realitzades	14.639	13.848	13.872	15.076	6.845
Dansa	Nombre companyies	23	21	22	20	19
	Espectacles presentats	93	92	85	87	62
	Representacions realitzades	674	659	716	702	276
Circ	Nombre companyies	22	24	22	29	27
	Espectacles presentats	82	93	72	86	77
	Representacions realitzades	1.584	1.643	1.083	2.384	1.251

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

Només un 17,1% de les representacions que van fer les companyies catalanes es van realitzar fora del territori català, un 14,5% a la resta d'Espanya i un 2,5% a altres països. Especialment significativa ha estat la caiguda de representacions a altres països, que va passar d'un 8,4% del total de representacions que van fer l'any 2019 al 2,5% de l'any 2020.

La reducció d'activitat d'aquestes companyies s'ha vist directament reflectida en els seus ingressos. Els caixets i la taquilla del 2020 van reportar a aquestes companyies un total de 23,21 milions d'euros, xifra que suposa un 49,1% de caiguda respecte a la facturació de l'any anterior.

Principals magnituds de les companyies catalanes d'arts escèniques

2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Nombre de companyies	175	170	179	171	162
Espectacles presentats	844	855	862	864	653
Representacions realitzades	16.897	16.150	15.671	18.162	8.372
Representacions a l'Estat espanyol	2.502	2.530	2.986	3.087	1.217
Representacions a l'estranger	1.371	1.215	1.359	1.533	213
Representacions en català	10.654	9.665	8.470	n/d	5.036
Caixets o taquilla recaptada (en milions d'euros)	35,5	37	40,8	45,8	23,3

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

El teatre de text va suposar un 27,9% del total d'espectacles presentats per les companyies catalanes, seguit de les titelles, les ombres i el teatre d'objecte, que va suposar el 23,4 % del total de les representacions. El teatre musical, amb un 11,5 %; teatre d'animació i màgia, amb un 10,4%, i la dansa, amb un 10 %, segueixen aquest rànquing, en què s'han produït alguns canvis significatius, entre els quals destaca la caiguda del pes específic del teatre de text, que tot i seguir encapçalant el rànquing, ha disminuït més de vint punts percentuals.

Principals magnituds dels teatres

En unitats. 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Nombre de teatres	178	175	175	174	163
Representacions programades	15.982	16.824	16.526	16.981	8.346
Representacions en català	10.296	9.754	9.891	9.546	4.697
Espectadors	3.250.977	3.309.391	3.514.277	3.421.426	1.509.801
Recaptació (en milions d'euros)	70	70,2	69,4	77,3	37

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

Pel que fa als espais de representació de les arts escèniques, l'any 2020 a Catalunya hi havia 163 teatres en actiu, onze menys que l'any anterior. Les representacions programades per aquests teatres es van reduir a menys de la meitat respecte de l'any anterior (un 50,9 % menys), amb un total de 8.346 representacions realitzades. Els espectadors es van reduir un 55,9%, i la recaptació, un 52,1%, amb la qual cosa els ingressos per taquilla dels teatres catalans van quedar en 37 milions d'euros.

L'any 2020 el 56,3 % de l'oferta de representacions escèniques als teatres catalans era en català, una xifra gairebé igual a la de l'any anterior, tot i que si es compara amb la de l'any 2016, s'ha reduït en 8 punts percentuals.

Segons l'*Enquesta de participació cultural a Catalunya*, l'assistència a espectacles és una de les pràctiques culturals que menys realitzen els catalans, ja que només el 22 % manifesten haver assistit a algun espectacle l'any 2021. Es tracta d'una activitat que fan més freqüentment les dones (23,6 %) que els homes (20 %). Per franges d'edat, els grups compresos entre els 20 i els 29 anys i els compresos entre

els 40 i els 49 anys són els que més assisteixen a espectacles, amb un 27,7 % i un 25,1 % respectivament. Per contra, les persones de 67 anys i més i els joves d'entre 14 i 19 anys són els que menys van a veure espectacles, amb un 14,9 % i un 19,5 % respectivament.

ARTS VISUALS I GALERIES D'ART

Les últimes dades disponibles de galeries d'art corresponen al 2019, any en què es van comptabilitzar 134 galeries d'art a Catalunya, 11 menys que les existents quan es va fer la darrera estadística oficial l'any 2016. En els darrers 10 anys, el sector de les galeries d'art ha perdut el 28 % dels establiments en passar de 185 galeries obertes el 2009 a les 134 del 2019. Aquesta reducció de galeries ha suposat una major concentració en la ciutat de Barcelona i l'àrea metropolitana, on hi ha més del 66 % d'aquets establiments. Actualment només 15 comarques catalanes disposen d'alguna galeria d'art.

Principals magnituds de galeries d'art

2006, 2009, 2013, 2016 i 2019

	2006	2009	2013	2016	2019
Galeries d'art	172	185	144	145	134
Exposicions realitzades	-	-	1.007	1.141	1.080
Artistes exposats	-	-	3.629	2.745	4.066

Font: Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya*.

El 67,6 % d'aquestes galeries organitzen de mitjana entre sis i deu exposicions anuals; aquest percentatge ha incrementat en 20 punts percentuals des de la darrera estadística del 2016. Al llarg del 2019 el conjunt de galeries d'art van organitzar 1.080 exposicions en les quals es van presentar obres de 4.065 artistes, dels quals el 45 % eren dones i el 55 % homes. En comparació amb el 2016, les exposicions realitzades s'han reduït un 5 %, però el nombre d'artistes exposats ha incrementat un 48 %. En aquestes exposicions és habitual trobar-hi obres amb tècniques tradicionals com la pintura, obres sobre paper i obra gràfica, escultura i fotografia, i cada cop és més habitual trobar-hi multimèdia, videoart o art digital.

Gairebé la meitat de les galeries exposen entre 20 i 29 artistes l'any, i només un 12,7 % n'exposen més de 40 en un any. El 70 % de les galeries tenen artistes en exclusiva i moltes, el 80,6 %, disposen de fons d'art propi. Aquestes xifres han variat significativament respecte l'any 2016, en què les galeries amb artistes en exclusiva eren només del 59,3 %, mentre que un 85,5 % disposaven de fons propis.

El negoci de les galeries es podria definir com de petites dimensions. Pel que fa a l'espai expositiu, la majoria compten amb un establiment d'entre 50 i 99 m² i només un 9,7 % de les galeries indiquen que disposen d'un espai expositiu de més de 200 m². La majoria, el 52,2 %, tenen com a màxim dos treballadors contractats i un 20,1 % en tenen cinc o més. Quant als ingressos, el 61,2 % de les galeries manifesten tenir uns ingressos inferiors a 30.000 euros anuals i només el 5,2 % declaren aconseguir uns ingressos superiors a 300.000 euros anuals.

La *Encuesta de Hábitos y Prácticas Culturales* del Ministerio de Cultura y Deportes indica que un 16,7 % dels catalans van visitar una galeria d'art durant el 2019, una dada un 38 % superior a la del darrer registre existent, que era de l'any 2015, i molt similar a la mitjana espanyola.

Visitants dels centres d'art visual públics catalans

2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Xarxa d'Arts Visuals de Catalunya	181.375	117.802	195.937	59.762	232.074
Museu d'Art Contemporani de Barcelona	259.679	331.694	357.029	85.502	194.541
Arts Santa Mònica	94.806	56.996	58.261	35.351	46.842

Nota: La Xarxa d'Arts Visuals de Catalunya la componen AC Vic; M/A/C. Mataró Arts Contemporani; Tecla Sala de l'Hospitalet de Llobregat; Bòlit, Centre d'Art Contemporani de Girona; Centre Arts Visuals d'Ampostà; Centre d'Art La Panera de Lleida; Centre Arts Visuals de Tarragona i Fabra i Coats. Centre d'Art Contemporani de Barcelona

Font: Departament de Cultura, *Direcció General de Promoció Cultural i Biblioteques*.

Pel que fa als centres d'arts visuals públics, el nombre de visitants va caure en un 70 % l'any 2020, xifra que es va recuperar l'any 2021, però sense arribar a dades d'abans de la pandèmia. Els que millor s'han recuperat han estat els centres de la Xarxa d'Arts Visuals de Catalunya que l'any 2021 han superat el nombre de visites del 2019. Pel que fa als grans centres de capçalera de les arts visuals, Macba i Arts Santa Mònica, tot i haver recuperat visites, encara es trobem per sota dels registres pre-pandèmia.

Segons l'*Enquesta de participació cultural a Catalunya*, el 40,7% de la població ha assistit a exposicions, una pràctica que és realitzada en major mesura per homes (42,9%) que per dones (39,1%). Pel que fa a l'edat, no hi ha grans diferències entre els diversos trams d'edat: dels 14 als 54 anys l'assistència a exposicions és superior al 40 %, mentre que en els majors de 67 anys es redueix fins al 27,6%.

AUDIOVISUAL I MULTIMÈDIA

L'any 2021 les productores cinematogràfiques catalanes van realitzar 74 llargmetratges i 118 curtmetratges cinematogràfics, fet que suposa un increment respecte a l'any anterior del 12% de llargmetratges i del 24% de curtmetratges. Pel que fa a la producció en versió original en català, s'ha incrementat en 3 produccions, però a nivell percentual es situa en un 9% de la producció total, una xifra que gairebé no ha variat en els darrers cinc anys.

Principals magnituds de la producció cinematogràfica catalana

2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Llargmetratges	70	80	85	66	74
Curtmetratges	82	111	114	95	118
Produccions en versió original en català	15	18	25	15	18

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes, *Memòria*.

A falta del tancament de dades del 2021, el balanç del 2020 de les 664 pantalles actives en els cinemes catalans va ser de 981 pel·lícules exhibides que varen atraure 4,9 milions d'espectadors i varen aconseguir 32 milions d'euros de recaptació. Aquestes dades confirmen el gran impacte que ha tingut la covid-19 en el sector de l'exhibició cinematogràfica. El període de tancament i les restriccions posteriors han reduït la audiència i la recaptació dels cinemes catalans a una quarta part dels valors de l'any anterior. Cal destacar el 10% de quota de pantalla que s'enduu la producció catalana.

Principals magnituds de l'exhibició cinematogràfica 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Pel·lícules exhibides	1.189	1.165	1.182	1.246	981
Pel·lícules estrenades	639	606	662	615	391
Sales de cinema	137	138	137	136	137
Pantalles actives	639	687	676	676	664
Espectadors (milions)	19,3	19,3	18,7	19,2	4,9
Recaptació (milions d'euros)	122,3	122,8	118,3	121,3	32
Quota de pantalla del cinema de producció catalana (en percentatge)	9,3	6,3	5,3	2,3	10

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes, *Memòria*.

Per la seva banda, la quota de pantalla del cinema en català (inclou títols originals, doblats i subtitulats) disminueix respecte a l'any anterior i es queda en l'1,9%, una dada realment molt baixa en el conjunt de l'exhibició a Catalunya. L'exhibició de versió original encara continua amb un percentatge simbòlic del 0,5% de les persones espectadores que van al cinema a Catalunya.

Principals magnituds de l'exhibició cinematogràfica en català 2016-220

	2016	2017	2018	2019	2020
Espectadors de cinema en català (inclou versió original, doblades i subtitulades)	573.288	729.273	399.179	446.528	97.557
Quota de pantalla del cinema en català (en percentatge)	3	3,8	2,1	2,3	1,9
Espectadors de cinema en versió original en català	51.425	213.146	46.887	57.974	27.349
Quota de pantalla (en percentatge)	0,3	1,1	0,3	0,3	0,5

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes, *Memòria*.

L'Enquesta de participació cultural a Catalunya mostra que l'any 2021 l'assistència al cinema va arribar fins a un 33% dels catalans, una xifra molt allunyada de l'aconseguida el 2019, any en el qual el 51,1% dels catalans van manifestar haver assistit al cinema. Assistir al cinema és una pràctica que realitzen igual dones i homes (un 33,1% de dones declaren assistir més al cinema enfront del 32,8% d'homes). Si ens fixem en les franges d'edat, els més joves són els que diuen que assisteixen més al cinema i a mesura que incrementa l'edat, es redueix l'interès per aquesta pràctica cultural: el 57,8% dels joves de 14 a 19 anys diuen que van al cinema i els de 20 a 29 anys hi van un 52,2%, mentre que a partir dels 30 anys aquests percentatges cauen per sota del 40% (de la franja dels 30 als 39 anys hi van un 37,7%, i de la de 40 als 49, un 32,7%), i només el 12,9% dels majors de 67 anys manifesten anar al cinema.

Principals magnituds de les empreses desenvolupadores de videojocs catalanes 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Empreses actives	130	117	127	121	123
Estudis no constituïts	n/d	49	63	46	77
Nombre de treballadors	2.441	2.982	3.282	3.381	3.966
Facturació (en milions d'euros)	319	367	429	473	552

Font: Institut Català de les Empreses Catalanes, *Llibre blanc de la indústria catalana del videojoc*.

Pel que fa a la indústria dels videojocs, les empreses catalanes van facturar 552 milions de euros l'any 2020, xifra que suposa un increment respecte de l'any anterior del 16,7%. La facturació de les empreses catalanes representa un 50% de la facturació en l'àmbit estatal. Aquesta dada indica una forta concentració de la indústria del videojoc espanyol a Catalunya, on es troba el 27,4% del total d'empreses de l'Estat d'aquest sector, configurat majoritàriament per petites empreses.

Principals magnituds del mercat del videojoc en suport físic a Catalunya 2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Facturació	49.612.252	46.332.657	38.156.027	25.375.982	22.601.655
Unitats venudes	1.200.989	1.055.107	914.364	633.787	569.255

Nota: no inclou les venda online de producte físic.

Font: Institut Català de les Empreses Culturals, *Observatori de les Empreses Culturals*. Dades recollides per GfK. Growth from Knowledge.

Pel que fa al mercat del videojoc en suport físic a Catalunya, des del 2017 ha anat perdent unitats venudes i facturació, ambdós dades s'han reduït en més d'un 50%. Tot i que aquesta dada no inclou les vendes online de producte físic, aquesta evolució demostra la predilecció dels usuaris per formats virtuals de joc ja que l'interès per aquest tipus de pràctica cultural en els darrers anys ha incrementat substancialment.

Segons l'*Enquesta de participació cultural* elaborada pel Departament de Cultura, els darrers anys s'ha incrementat força significativament la pràctica de jugar a videojocs: el 2016 només la realitzaven un 29,2% dels catalans, mentre que el 2021 ja era un 47,2%. L'edat és un factor clau en aquesta pràctica: són poques les persones de més de 67 anys que declaren jugar a videojocs (només el 19,9%), mentre que en les generacions més joves (entre 14 i 19 anys) aquest percentatge augmenta fins al 89%. També el sexe hi influeix, ja que el percentatge d'homes que juguen a videojocs (un 55,9%) supera al de dones en 11,2 punts percentuals.

LLIBRE I LECTURA

Segons la Secretaria General de Cultura del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, l'any 2020 a Catalunya hi havia 681 editorials amb activitat, que van inscriure 17.215 llibres al registre ISBN.

Principals magnituds del sector editorial català

En unitats. 2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Editorials catalanes amb activitat (amb llibres inscrits a l'ISBN)	651	663	682	667	681
Llibres inscrit a l'ISBN	30.787	18.539	25.645	22.751	17.215
Títols editats	42.797	37.352	40.271	35.548	n/d
Exemplars editats (en milions)	136	120	128	98	n/d
Facturació (en milions)	1.179	1.200	1.220	1.261	n/d

Font: Ministerio de Cultura y Deporte, *Anuario de estadísticas culturales* i Federació de Gremios de Editores de España, *Comercio interior del libro en España*.

L'any 2020, malgrat ser un any de pandèmia, les editorials catalanes van facturar dintre del mercat espanyol 1.261 milions d'euros, una xifra que suposa un increment del 3,4% respecte a l'any anterior, una dada important per entendre la importància del llibre i la lectura durant la pandèmia de la covid-19.

L'any 2020 les editorials catalanes van publicar 35.548 títols, un 9,2% menys que el 2019, i el nombre d'exemplars editats va disminuir fins als 98,07 milions, un 23,2% menys que el 2019. El tiratge mitjà es va situar en 4.040 exemplars per títol.

Per matèries, l'any 2020 la no-ficció va concentrar la facturació més elevada, amb un 38%, seguida per la ficció per a adults, amb un 33,5% del total, i de la literatura infantil i juvenil, amb un 18,1%; els llibres de text no universitari, amb un 17,6%, tanquen aquesta llista. Aquí podem veure com la pandèmia ha canviat l'ordre de les matèries amb més demanda, ja que la literatura infantil i juvenil va superar per primer cop els llibres de text no universitari.

L'any 2020, el 34,2% de la facturació del sector editorial de Catalunya es va realitzar a través de les llibreries o de grans cadenes de llibreries, el 20,6% correspon a les vendes a empreses i institucions, i els hipermercats van suposar un 8,4% de la facturació de les editorials catalanes. Les vendes per internet van suposar només un 1,3% del total de la facturació de les editorials catalanes, al qual s'ha de sumar el 3,3% generat pels canals de distribució del llibre electrònic. Malgrat la pandèmia i les restriccions de mobilitat, aquestes dades no mostren canvis significatius respecte a les dades dels anys anteriors.

D'altra banda, segons informació de l'Observatori de les Empreses Culturals de l'ICEC (dades recollides per Gfk. Growth from Knowledge), a Catalunya l'any 2021 es van vendre 15,7 milions de llibres físics generant una facturació de 227,9 milions d'euros. Pel que fa a la facturació del llibre físic en català va arribar als 65,8 milions d'euros, un 28,8% del total de les vendes al mercat català. Aquesta informació no inclou el llibre de text.

Principals magnituds del sistema de lectura públic

2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Biblioteques	412	417	422	427	429
Carnets (en milions)	3,8	3,9	4	3,8	3,9
Visites (en milions)	23,9	24,5	25,1	9,3	13,3
Usuaris actius de préstecs	888.881	877.928	847.294	614.764	636.539
Préstecs presencials (en milions)	13,8	13,5	13,3	7,1	11,4
Préstecs digitals	156.200	215.019	295.034	1.096.870	968.436
Activitats organitzades	68.659	73.946	79.948	34.202	44.351
Assistents a les activitats (en milions)	1.4	1.5	1,6	0,7	0,9

Font: Departament de Cultura, *Cercador d'estadístiques de biblioteques públiques de Catalunya*.

Catalunya disposa d'un sistema de lectura pública consolidat. Durant l'any 2021 les 429 biblioteques públiques de Catalunya van rebre 13,3 milions de visites i 3,87 milions de catalans disposaven del carnet de biblioteques. Aquell any es van prestar fins a 11,4 milions de documents. Pel que fa a les activitats, es van reduir significativament i, en conseqüència, el nombre d'assistents a les mateixes. Aquestes xifres estan lluny de les que es registraven abans de la pandèmia, sobretot el nombre de visites ha descendit de forma important, però la part positiva és que el 2021 s'ha produït un increment respecte a l'any de la pandèmia encaminat al retorn de la normalitat. Per la seva banda la pandèmia ha activat tot el que són préstecs digitals que al 2019 no arribaven als 300.000 documents i aquests darrers dos anys estan al voltant del milió de documents prestats.

Segons l'*Enquesta de participació cultural* del Departament de Cultura, l'any 2021 el 66 % de la població catalana de més de 14 anys declaren llegir llibres, una dada que suposa un retrocés en referència a l'any anterior en 2 punts percentuals. La lectura de llibres és una pràctica majoritàriament femenina i jove: el nombre de dones que diuen que han llegit (68,9 %) és superior al d'homes (62,9 %). Són les persones més joves les que presenten una pràctica més elevada: el 73,2 % dels joves de 14 a 19 anys manifesten llegir, una xifra molt semblant a la franja dels de 20 a 29, amb un 71,2 %. En canvi, aquelles franges que presenten menys hàbit en la lectura són la de 67 anys i més, amb un 60,3 %, i la de 30 a 39 anys, amb un 63,3 %.

MÚSICA EN VIU I ENREGISTRADA

L'any 2020, marcat per la covid-19 a Catalunya, es van realitzar 6.407 concerts de música popular i 765 de música clàssica, cosa que suposa una reducció a la meitat respecte a l'any anterior dels concerts de música popular i del 60 % dels de música clàssica. Més impactants han estat les xifres resultants d'espectadors, que s'han reduït en un 70,3 % per als concerts de música popular i un 85,8 % per als de clàssica. Aquestes dades mostren el fort impacte que ha suposat la covid-19 al sector, que ha deixat un balanç econòmic molt difícil per a les organitzacions del sector amb reduccions de la facturació que van des del 40,7 % per a la música popular al 79,4 % per a la clàssica.

Principals magnituds del sector de la música

2016-2020

		2016	2017	2018	2019	2020
Música popular	Concerts	12.397	11.912	12.124	12.365	6.407
	Assistents	4.604.128	4.520.380	4.591.037	4.609.701	1.109.892
	Recaptació (en milions d'euros)	66,2	67,1	68,1	74,5	21,4
Música clàssica	Concerts	1.949	1.862	1.849	1.881	765
	Assistents	641.384	661.586	665.519	687.678	97.637
	Recaptació (en milions d'euros)	9,8	10,4	10,5	10,6	2,2

Font: Fundación SGAE. *Anuario SGAE de las artes escénicas, musicales y audiovisuales*.

A l'*Enquesta de pràctiques culturals* del Departament de Cultura un 25 % dels catalans afirmen haver assistit durant el 2021 a concerts de música en directe, una xifra baixa en comparació a la del 2019, on el 46 % afirmaven haver assistit a algun concert. Per sexe, les dones declaren assistir en un 26,2 % a concerts, mentre que els homes declaren haver-hi anat un 23 %. Per edat, són els més joves els que indiquen que assisteixen més a concerts: de 20 a 29 anys ho fan el 34,2 % i de 14 a 19 anys ho fan el 28,7 %. Per contra, entre les persones de 60 a 67 anys només un 17% declaren anar a concerts, i entre els majors de 67 anys declaren anar-hi el 20,1%.

Principals magnituds del sector discogràfic català

2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Facturació de la indústria discogràfica catalana (en milions d'euros)	7,6	9,2	10,7	12,9	11,6
Facturació mercat físic (en milions d'euros)	4,6	3,8	2,6	2,3	2,2
Facturació mercat digital (en milions d'euros)	3,0	5,4	8,1	10,6	8,8
Nombre d'àlbums editats en català (físic i digital)	1.256	1.189	1.201	1.401	1.831

Font: Grup Enderrock i ARC, Associació Professional de Representants, Promotors i Mànegers de Catalunya, *Anuari de la música*.

La indústria discogràfica catalana va iniciar un continuat retrocés de vendes i facturació l'any 2012 que no va cessar fins al 2017, any en què la facturació va començar una lleugera recuperació. El 2019 es va confirmar aquesta tendència i es va arribar a 12,9 milions d'euros de facturació, un 70,3% més que el 2016. El 2020 la facturació global ha caigut fins a 11,6 milions d'euros, una reducció del 14,6% respecte el 2019, però superior a la del 2016. Una mirada amb perspectiva mostra que el sector segueix lluny dels 16,5 milions que es van facturar l'any 2012.

El mercat digital, predominant des del 2017, ha facturat 8,8 milions i representa el 80%, mentre que el mercat físic aporta el 20% restant. Curiosament, la caiguda del milió tres-cents mil euros de facturació entre el 2019 i el 2020 és deguda majoritàriament a la reducció de vendes del mercat digital, mentre que el físic s'ha mantingut gairebé igual.

Principals magnituds del mercat físic de la música enregistrada a Catalunya

En milers. 2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Facturació	7.769	7.302	6.417	4.115	4.582
Unitats venudes	649	571	478	295	298

Font: Institut Català de les Empreses Culturals, *Observatori de les Empreses Culturals*. Dades recollides per GfK. Growth from Knowledge.

Les vendes de música enregistrada en format físic a Catalunya està perdent força cada any que passa. Des del 2017, la facturació ha caigut un 41%, i les unitats venudes, un 54%. Una tendència que també es dona en la descàrregues de música, que a falta de dades del mercat català, es sap que a nivell espanyol ha perdut un 62% de la facturació entre el 2017 i el 2021. D'altra banda, es consolida el creixement d'escoltes en *streaming*, ja sigui en la modalitat de pagament o amb inserció de publicitat.

Principals magnituds de la radiodifusió de la música catalana

2020-2021

	2020	2021
Artistes en català	387	405
Títols escoltats en català	1.164	1.181
Nombre total de <i>tracks</i>	1.631.143	1.647.220
Nombre de <i>tracks</i> en català (en percentatge)	7,6	7,8

Nota: inclou només ràdios privades. Es considera *tracks* quan és més d'un minut de difusió.

Font: Institut Català de les Empreses Culturals, *Observatori de les Empreses Culturals*. Dades recollides per BMAT. Music Innovators.

Pel que fa a la radiodifusió de música en català de les ràdios privades catalanes, l'any 2021 es van difondre 1.181 títols corresponents a 405 artistes. Aquests títols suposen un 7,8% del total de *tracks* emesos per aquestes ràdios.

Segons l'*Enquesta de pràctiques culturals* del Departament de Cultura, l'hàbit d'escoltar música continua sent una de les activitats culturals preferides dels catalans. El 85,7% dels catalans majors de 14 anys diuen que escolten música, i ho fan més els homes (87,1%) que les dones (84,4%). Es tracta d'una pràctica cultural majoritària a tots els nivells d'edat, tot i que presenta una tendència descendent en les edats més avançades: els 95% de catalans compresos entre els 14 i els 29 anys declaren escoltar música diàriament, mentre que entre els majors de 67 anys aquest percentatge és del 79,9%, una xifra força considerable si la comparem amb altres pràctiques.

MUSEUS I PATRIMONI

Catalunya disposava al 2020 de 115 museus i 372 col·leccions, que, conjuntament, durant l'any 2020 van rebre 4,4 milions de visitants, un 82% menys que l'any anterior. La pandèmia de la covid-19 també va afectar els museus i els monuments del país, que amb les restriccions es van trobar amb la impossibilitat d'obrir portes i rebre visitants.

Principals magnituds dels museus 2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
Museus	113	114	115	115	115
Col·leccions	379	379	382	383	384
Visitants de museus i col·leccions (en milers)	22.968	25.811	24.545	4.421	7.804
Activitats de museus i col·leccions	7.799	11.335	8.033	4.132	5.122
Participants a les activitats de museus i col·leccions (en milers)	2.592	2.948	2.636	791	1.057
Nombre de visitants als museus gestionats pel Departament de Cultura (en milers)	831	750	797	205	344

Nota: En el recompte de museus i col·leccions no es comptabilitzen les extensions ni el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. En el recompte de visitants, d'activitats i de participants de les activitats es comptabilitzen tots els museus i col·leccions de Catalunya.

Els museus gestionats pel Departament de Cultura són el Museu d'Arqueologia de Catalunya, el MNACTEC, el Museu d'Història de Catalunya, el Museu d'Art de Girona i el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

Font: Departament de Cultura, *Registre de Museus de Catalunya*.

Les visites als museus i col·leccions de Catalunya s'han recuperat durant el 2021, però encara estan molt allunyades de les xifres registrades el 2019. Els 7.804.000 visitants d'aquests equipaments culturals durant l'any 2021 només representen una tercera part dels que van anar a aquests equipaments abans de les restriccions provocades per la covid-19. Tot i la pandèmia, els museus i col·leccions catalanes van organitzar 7.804 activitats —que inclouen visites guiades, conferències, rutes-itineraris, cursos i tallers, entre d'altres—, a les quals han participat 1.057.000 persones, un 33% més que l'any 2020, però una xifra un 40% inferior a la registrada l'any 2019.

Segons la darrera *Encuesta de Hábitos y Prácticas Culturales* del Ministerio de Cultura y Deportes, el 44,2% de la població catalana ha visitat algun museu durant l'any 2019, una dada un 35% superior a la de l'anterior registre, que era del 2015, i 4 punts percentuals per sobre de la mitjana espanyola.

Principals magnituds del patrimoni català 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Monuments inventariats	35.101	35.623	35.528	35.486	33.805
Jaciments arqueològics i paleontològics	13.156	13.159	13.308	13.095	13.664
Béns culturals d'interès nacional del patrimoni immoble	2.298	2.421	2.432	2.462	2.529
Nombre de visitants als monuments gestionats pel Departament de Cultura (en milers)	320	339	321	314	168
Actuacions en restauració de béns mobles realitzades pel Departament de Cultura	1.010	1.437	1.185	710	639

Nota. Els monuments gestionats pel Departament de Cultura són els següents: canònica de Santa Maria de Vilabertran, cartoixa d'Escaladei, casa natal de Rafael de Casanova, casa museu Prat de la Riba, castell de Miravet, castell monestir de Sant Miquel d'Escornalbou, col·legiata de Sant Vicenç de Cardona, convent de Sant Bertomeu de Bellpuig, monestir de Sant Pere de Rodes, reial monestir de Santes Creus, castells de Claramunt i Roca dels Moros.

Font: Departament de Cultura, *Memòria*.

Pel que fa al patrimoni, el 2020 Catalunya disposa de 2.529 béns culturals d'interès nacional, la major part dels quals són monuments històrics (87,6 %). També hi destaquen les zones arqueològiques (8,7 %) i els conjunts històrics (2,6 %). A més, hi ha 33.805 monuments que inclouen edificis, poblacions i elements arquitectònics i 13.664 jaciments arqueològics i paleontològics. Els monuments gestionats pel Departament de Cultura van atreure més de 168.064 visitants l'any 2020, un 46,5 % menys que l'any anterior.

El Departament de Cultura ha realitzat un total de 639 actuacions en restauració de béns immobles durant l'any 2020, una xifra superior al 2019.

Segons la darrera *Encuesta de Hábitos y Prácticas Culturales* del Ministerio de Cultura y Deportes el 47,8 % de la població catalana ha visitat algun monument i un 21,9 % algun jaciment arqueològic durant l'any 2019, unes dades que milloren les de l'any anterior registre del 2015 en un 29,9 % en el cas del monuments i un 61 % en el cas dels jaciments.

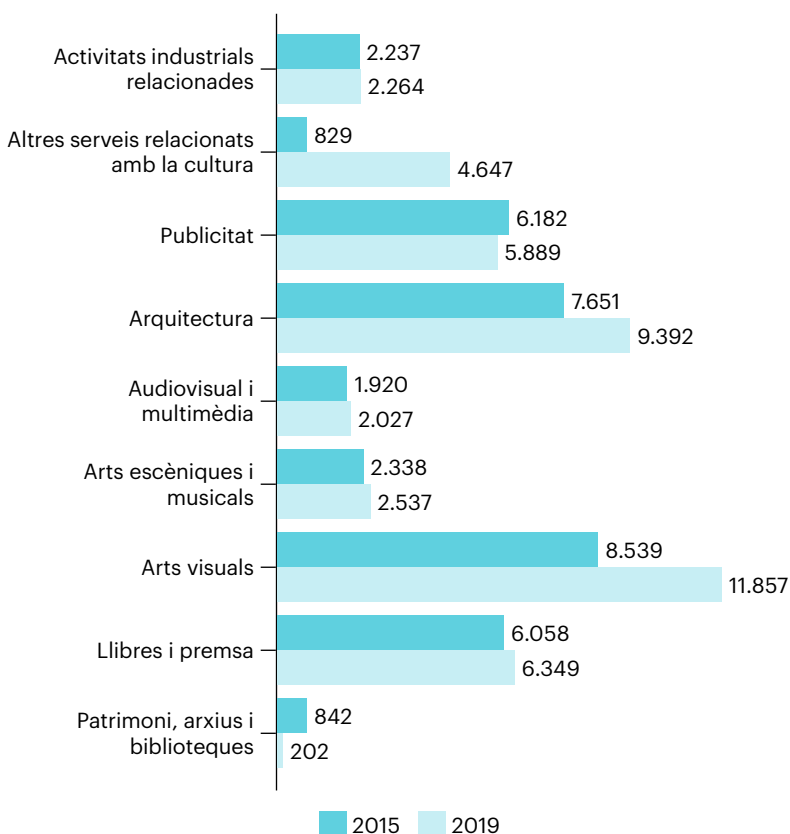
Estructura del sector

EMPRESSES

L'any 2019 a Catalunya hi havia 45.164 empreses dedicades a activitats culturals, un 23,4% més que a l'any 2015, una xifra que confirma la tendència positiva en la creació d'empreses en el sector cultural durant els darrers cinc anys.

Empreses per dominis culturals a Catalunya

En unitats. 2015 i 2019

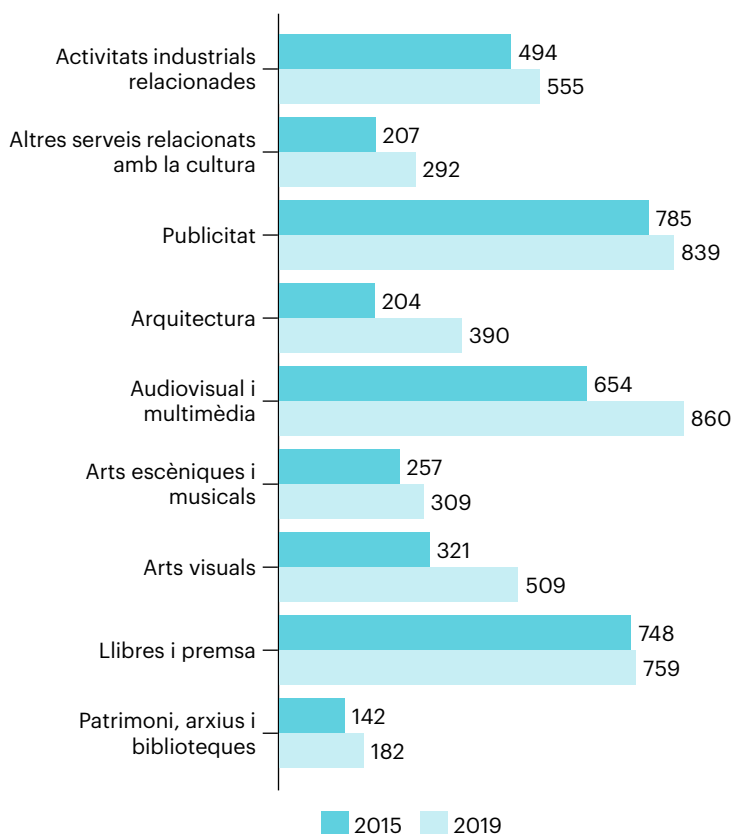
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*.

A Catalunya, l'activitat cultural amb un volum més elevat d'empreses són les arts visuals, amb un 26,3% del total d'empreses del sector cultural, i supera per segon any consecutiu al sector de l'arquitectura com a sector cultural amb més empreses. Consegüentment, l'arquitectura ocupa el segon lloc, amb 9.392 empreses que representen el 20,8% del parc empresarial de la cultura catalana. Més enrere queden el sector del llibre i de la premsa, amb un 14,1%, i la publicitat, amb un 13%. L'agrupació d'activitat denominada "patrimoni, arxius i biblioteques" segueix sent el grup amb menor volum d'empreses: 202, empreses que en representen el 0,4% del total del sector.

El fet que la majoria dels sectors culturals l'any 2019 hagin incrementat en el nombre d'empreses respecte a les que tenien l'any 2015 indica una recuperació del teixit empresarial després de la desfeta de la crisi financera del 2008. Només dos sectors es troben en valors menors que fa cinc anys: patrimoni, arxius i biblioteques, amb un 76% menys d'empreses, i el sector de publicitat, amb un 4,7% menys. El sector que més ha crescut en aquests cinc anys ha estat el de altres serveis relacionats amb la cultura, amb un augment del 460% respecte al 2015.

VAB cultural per dominis culturals a Catalunya

En milions d'euros. 2015 i 2019

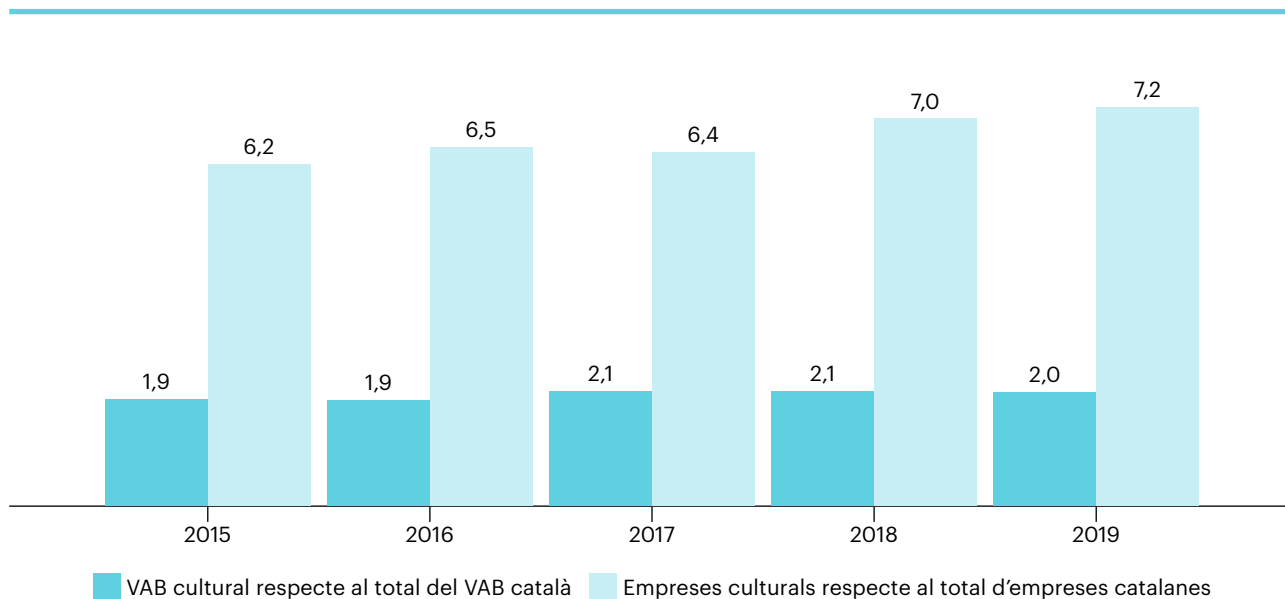
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*.

El valor afegit brut a preus bàsics (VAB) del 2019 és també indicatiu d'aquesta recuperació econòmica que s'ha anat produint en els darrers anys. Tots els sectors han incrementat el seu valor afegit respecte al 2015: és destacat el de l'arquitectura, amb un 90,8%; el de les arts visuals, amb un 58,4% de creixement respecte fa cinc anys; el de les arts escèniques i musicals, amb un 46,3%, i el de l'audiovisual, amb un 31,5%. El sector que menys ha crescut durant aquests cinc anys ha estat el de llibres i premsa, que ho ha fet només un 1,5%. En xifres globals, es comptabilitza un augment del 23,1% del VAB del 2019 respecte al del 2015, però segueix sent inferior al VAB registrat l'any 2008, en concret un 13,2% menys.

Per primer cop el sector de l'audiovisual i multimèdia és el sector que més aporta al VAB cultural amb un 18,3%, seguit de la publicitat, amb un 17,9%. El sector de llibre i premsa no es queda enrere i representa el 16,2% del total del VAB cultural. Patrimoni, arxius i biblioteques, amb un 3,9%, i altres serveis relacionats amb la cultura, amb un 6,2%, són les agrupacions que menys aporten al VAB cultural.

Pes de les empreses i del VAB cultural en el conjunt de l'economia catalana

En percentatge. 2015-2019

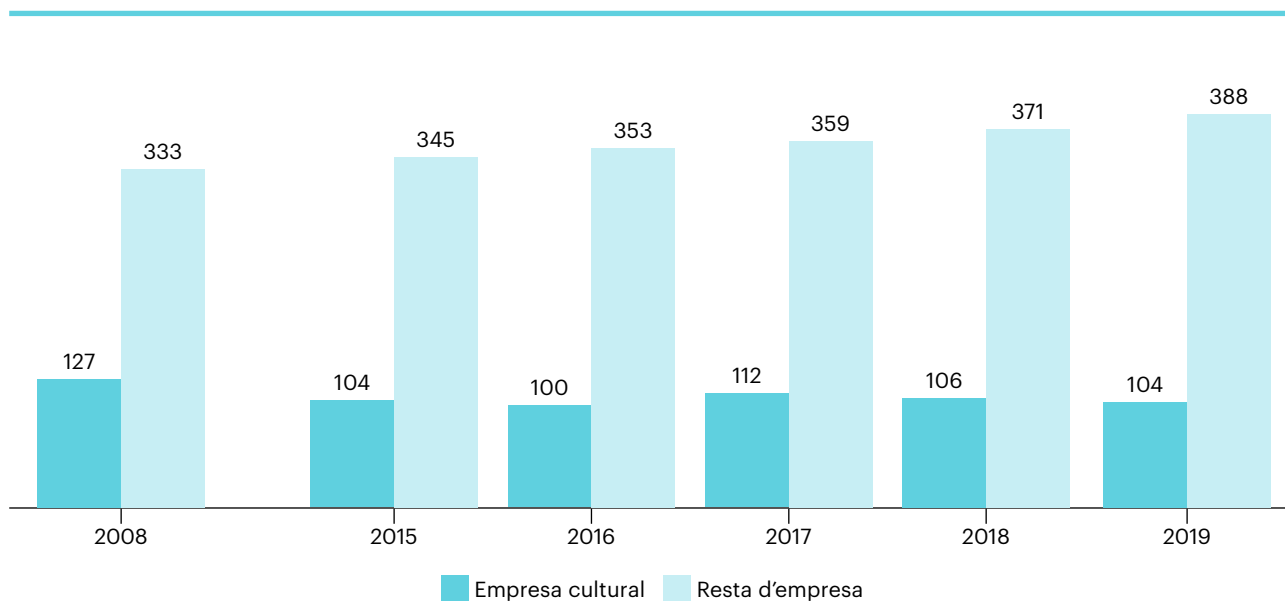

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*.

Actualment les empreses culturals suposen el 7,2% del total d'empreses catalanes, mentre que el VAB aportat per aquestes empreses a l'economia catalana suposa el 2%. La participació en el VAB català de les empreses culturals ha experimentat un creixement inferior al de la resta d'empreses catalanes, ja que entre el 2015 i el 2019 el VAB cultural ha augmentat un 4,8%, quan el VAB de tota l'economia ho ha fet un 17,5%. Això també es pot constatar en el fet que la creació de riquesa per part de les empreses culturals és només d'un terç de la que creen la resta d'empreses.

Mitjana de VAB generat per les empreses catalanes

En milers d'euros. 2015-2019

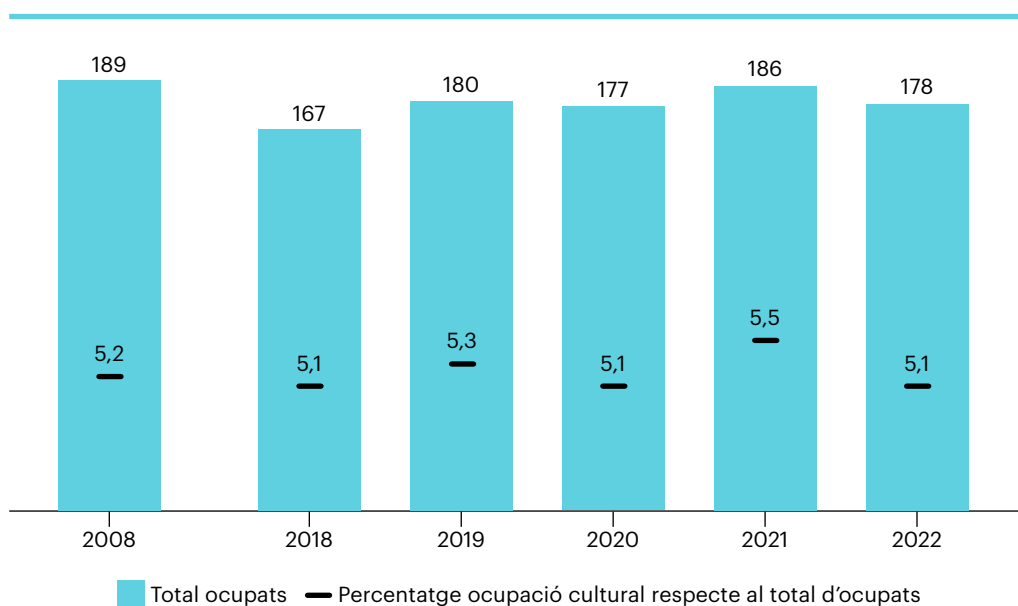
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, *Estadística i comptes de les empreses culturals*.

OCUPACIÓ

Entre el gener del 2018 i el gener del 2022 el volum de persones ocupades del sector cultural de Catalunya s'ha incrementat en un 6,5% i ha arribat a 177.700 ocupats, xifra que encara queda lluny de les 188.700 persones ocupades que el sector tenia el 2008. Pel que fa al pes de l'ocupació cultural en el conjunt de l'ocupació catalana, el primer trimestre de l'any 2022 el sector cultural ocupava el 5,1% del total de les persones ocupades a Catalunya, la mateixa dada que hi havia el primer trimestre del 2018 i pràcticament idèntica a la del primer trimestre del 2008.

Població ocupada en el sector cultural

En milers i percentatge. 2008 i 2018-2022

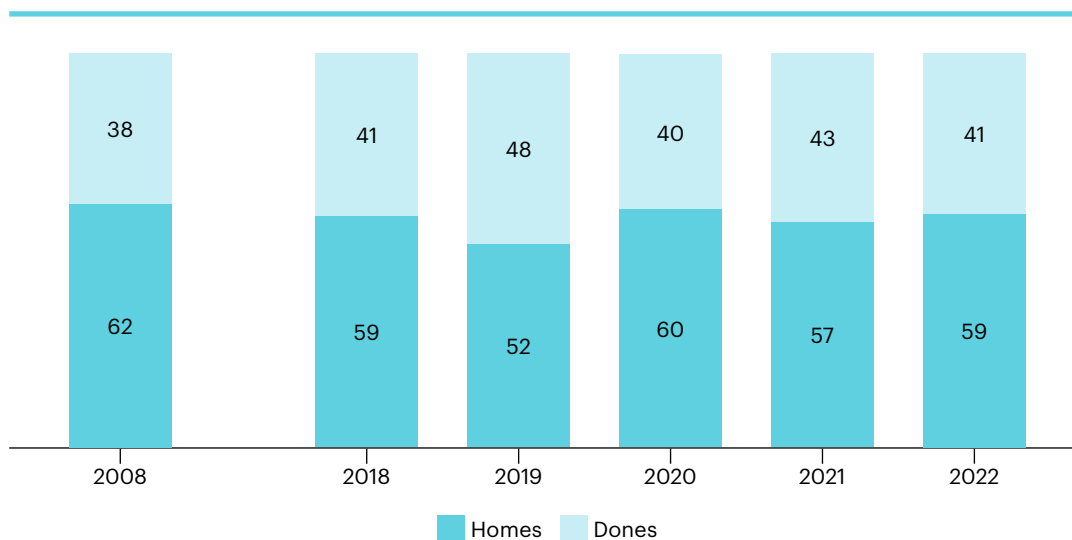
Nota: Dades del primer trimestre de cada any

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Població ocupada en el sector cultural*.

Els homes predominen en l'ocupació del sector cultural. El primer trimestre del 2022 el 41% d'ocupats eren dones i el 59% restats homes. Si es mira quins eren aquests percentatges el primer trimestre del 2008, es comprovarà que en aquell moment els homes encara tenien un major pes en l'ocupació cultural ja que representaven el 62% del total d'ocupats.

Població ocupada en el sector cultural per sexe

En percentatge. 2008 i 2018-2022

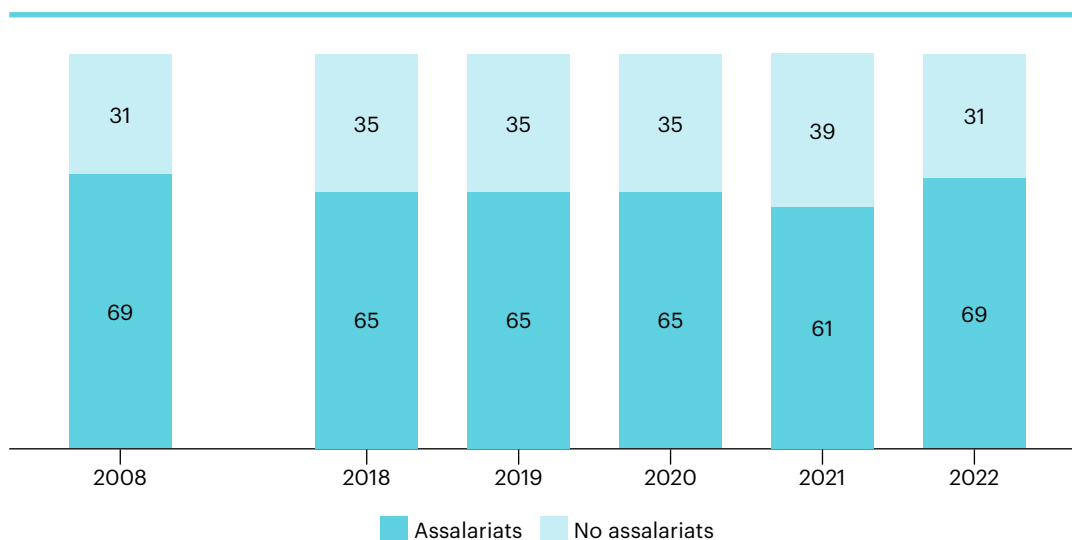
Nota: Dades del primer trimestre de cada any

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Població ocupada en el sector cultural*.

Pel que fa al tipus d'ocupació, si es miren les dades del primer trimestre de cada any, dos tercers parts de l'ocupació són persones assalariades per altri, mentre que una tercera part són treballadors per compte propi. Aquestes dades han anat evolucionant amb el temps i el primer trimestre del 2022 és el que té un percentatge més baix de treballadors per compte propi de tota la sèrie.

Població ocupada en el sector cultural per situació professional

En percentatge. 2008 i 2018-2022

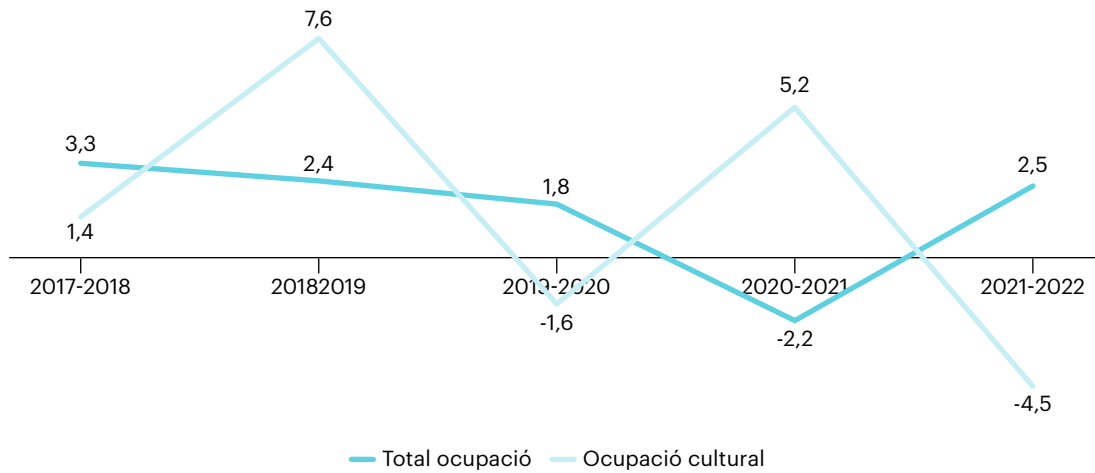
Nota: Dades del primer trimestre de cada any

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Població ocupada en el sector cultural*.

L'ocupació total a Catalunya només va patir un retrocés entre els anys 2020 i 2021 amb una caiguda del 2,2 %, la resta d'anys sempre ha experimentat creixements constants amb valors entre l'1,8 i el 3,3%. Per contra el sector cultural ha estat més inestable, registrant anys amb una caiguda important 2019-20 o 2021-22, mentre que altres anys ha experimentat forts creixements de fins al 7,6%.

Variació de l'ocupació a Catalunya

En percentatge. 2017-2022

Nota: Dades del primer trimestre de cada any

Font: Institut d'Estadística de Catalunya, *Població ocupada en el sector cultural*.

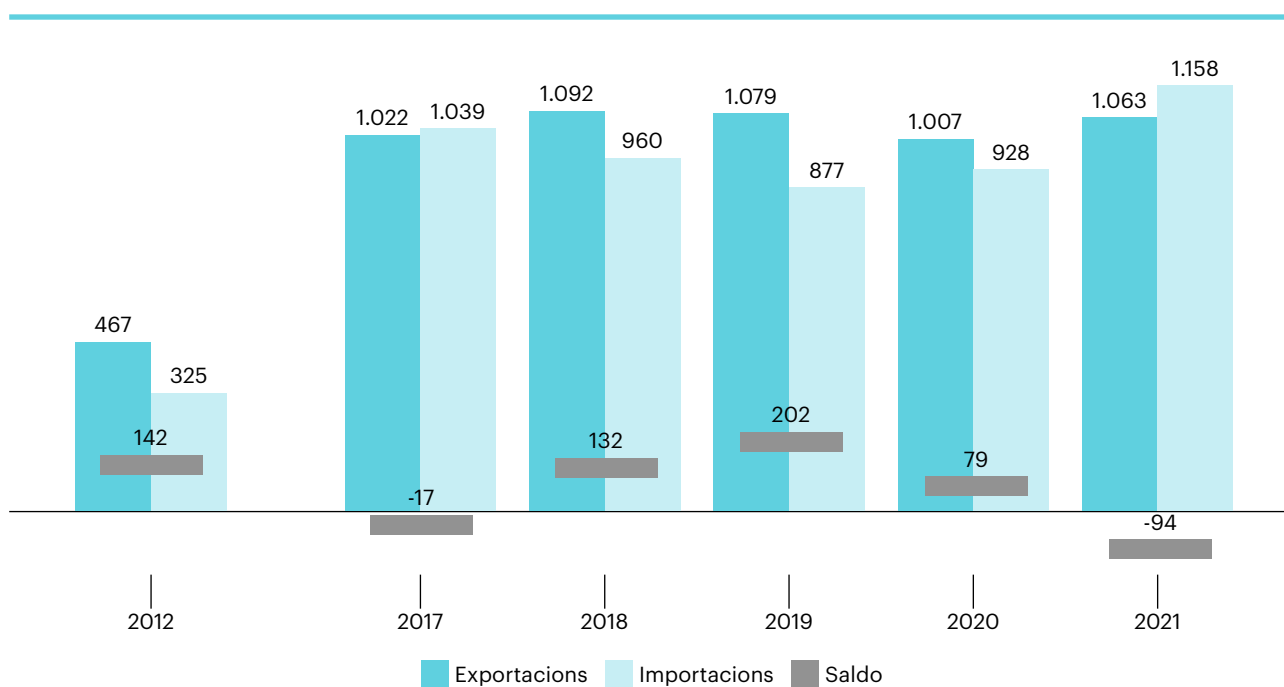
BALANÇA COMERCIAL

L'any 2021 el comerç de les indústries culturals catalanes amb l'exterior mostra un saldo negatiu de 94 milions d'euros. Tot i haver-se incrementat les exportacions un 6% respecte l'any 2020, les importacions van augmentar un 25%, de manera que va desaparèixer el saldo positiu que s'estava obtenint des del 2018.

Si s'analitza amb perspectiva, el volum de negoci amb l'estranger de les indústries catalanes ha incrementat substancialment, les exportacions s'han més que doblat i les importacions s'han multiplicat per 3,5. Aquestes variacions han comportat que els 142 milions de saldo positiu del 2012 es convertís amb un dèficit de la balança exterior dels productes culturals de 94 milions.

Balança comercial de les indústries culturals catalanes

En milions d'euros. 2012 i 2017-2021

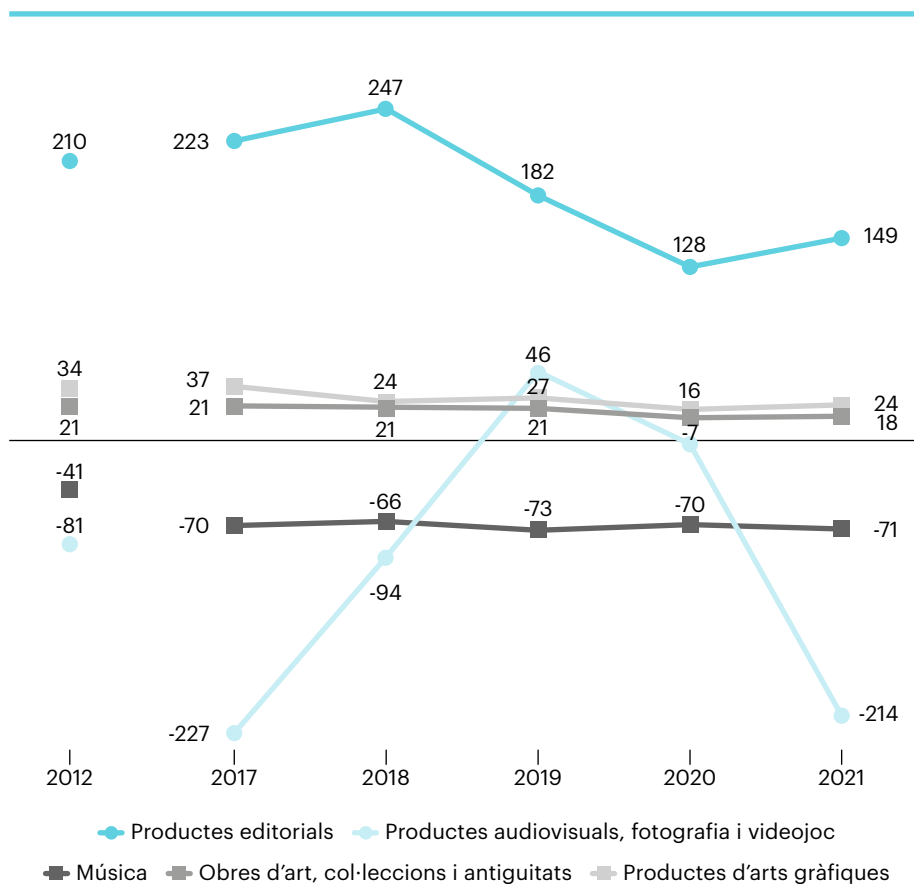
Font: ICEX España Exportación e Inversiones. *Estadísticas españolas de comercio exterior*.

En l'evolució del saldo de les diferents indústries culturals catalanes es pot advertir que hi ha dos sectors que són tradicionalment deficitaris (música i productes audiovisuals, fotogràfics i videojocs). Dels altres tres sectors, el dels productes editorials és l'únic que destaca pel seu saldo positiu. El repunt que va tenir l'any 2019 el sector de l'audiovisual, fotogràfica i videojoc no es va consolidar i els darrers dos anys ha tornat a saldos negatius.

El sector de l'audiovisual, la fotografia i el videojoc és el que més contribueix a la balança comercial dels sectors culturals: l'any 2021 va representar un 67% de les exportacions i un 80% de les importacions. El segueix el sector dels productes editorials, que suposa un 23% de les exportacions i un 8% de les importacions. Els altres tres sectors tenen percentatges de participació més reduïts, entre les quals destaquen les importacions del sector de la música, que suposen un 8% del total de les exportacions de productes culturals.

Saldo balança comercial de les indústries culturals catalanes

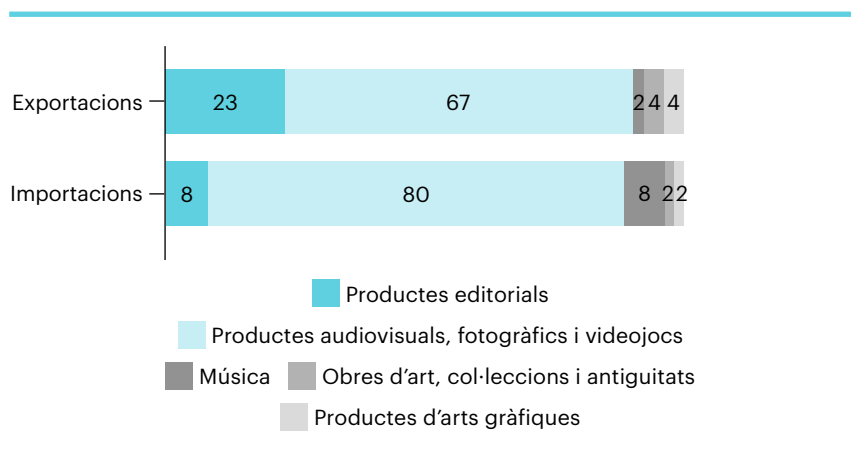
En milions d'euros. 2012 i 2017-2021

Font: ICEX España Exportación e Inversiones. *Estadísticas españolas de comercio exterior*.

Comparativa exportacions i importacions per sectors culturals

En percentatge. 2021

Font: ICEX España Exportación e Inversiones. *Estadísticas españolas de comercio exterior*.

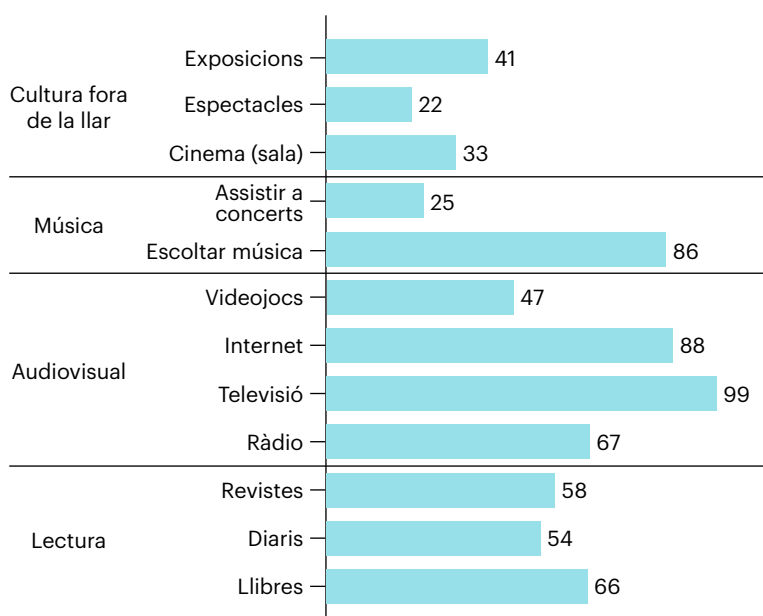
Participació i pràctiques culturals

PARTICIPACIÓ

Mirar la televisió, connectar-se a internet, escoltar música o la ràdio i llegir llibres segueixen sent les activitats culturals que més realitzen els catalans segons l'*Enquesta de participació cultural de Catalunya*. Concretament, un 99 % dels catalans afirmen que veuen la televisió, el 88% s'han connectat a internet, el 86% escolten música, el 67 % escolten la ràdio i el 66% declaren llegir llibres. Altres activitats tenen una acceptació més baixa: llegir diaris (54%), llegir revistes (58%) i jugar a videojocs (47%). Durant el 2021 han continuat les restriccions per la pandèmia de la covid-19 que perjudiquen l'assistència a aquelles activitats culturals fora de la llar, però totes aquestes activitats presenten millors xifres que l'any 2020 excepte l'assistència a concerts, que segueix en descens. Així, doncs, un 41% declaren haver visitat exposicions, un 33% haver anat al cinema, un 25% haver assistit a concerts i un 22% haver anat a veure espectacles. Cal destacar la tendència a l'alça d'escoltar la ràdio, fins a un 4,7% superior a la dada de l'any passat, i l'augment de 8 punts percentuals de la lectura de llibres des de l'any 2018, una pràctica que l'any 2021 declaren realitzar el 66% dels catalans.

Participació dels catalans en les activitats culturals

En percentatge. 2021

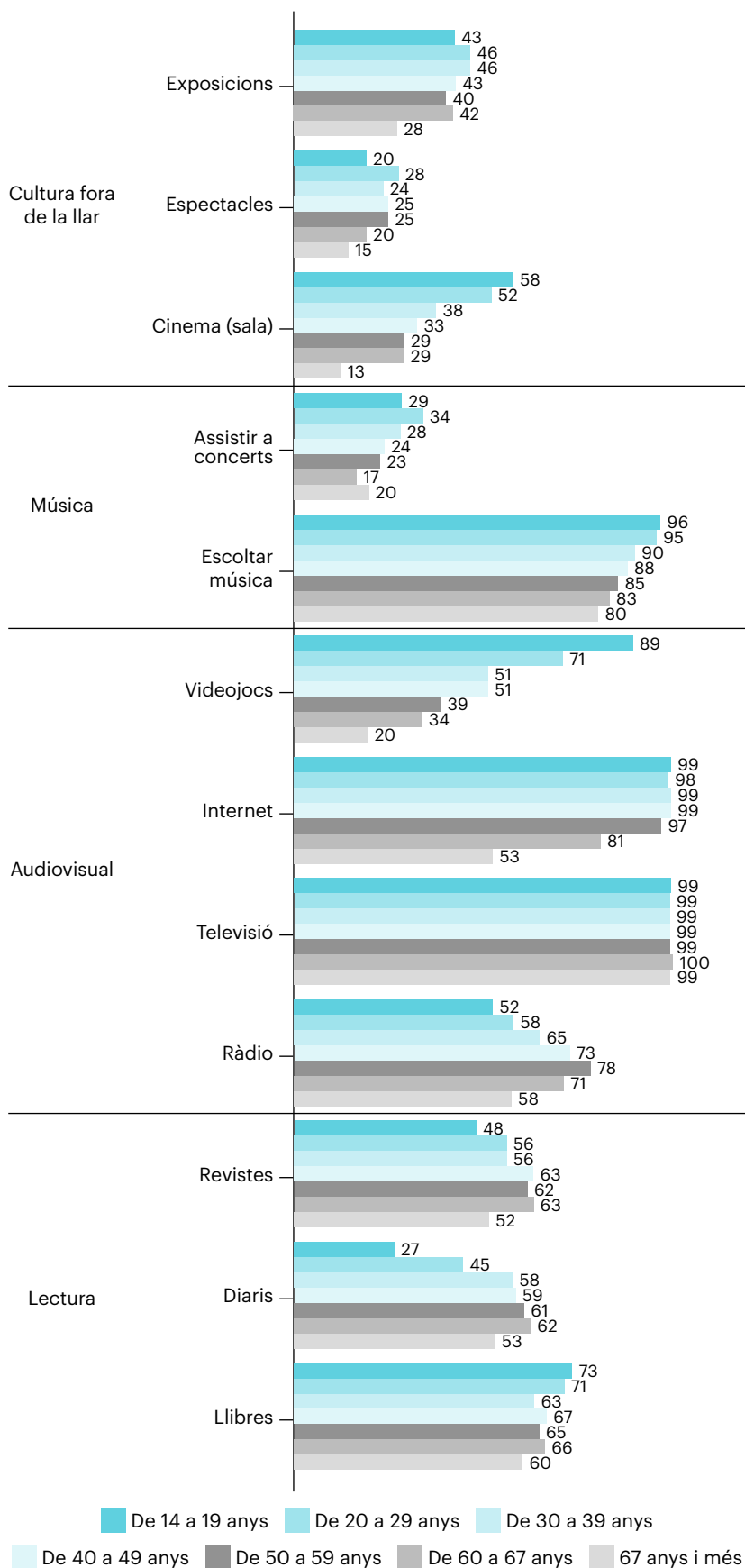

Font: Departament de Cultura, *Enquesta de participació cultural*.

Connectar-se a internet, veure la televisió, escoltar música, jugar a videojocs i llegir llibres són les activitats amb una penetració major entre els més joves d'entre 14 i 29 anys. En la franja dels 30 als 39 anys els videojocs deixen de ser una de les pràctiques habituals, també baixa la lectura de llibres en 8 punts percentuals i agafa protagonisme escoltar la ràdio. A la franja d'edat dels 40 als 67 anys, veure la televisió i connectar-se a internet són les dues pràctiques més realitzades, juntament amb l'audició de música i ràdio. La franja d'edat de més de 67 anys predomina veure la televisió i escoltar música, mentre que les pràctiques tecnològiques (jugar a videojocs, connectar-se a internet) obtenen registres més baixos que a la resta de franges d'edat.

Pràctica cultural dels catalans segons edat

En percentatge. 2021

Font: Departament de Cultura, *Enquesta de participació cultural*.

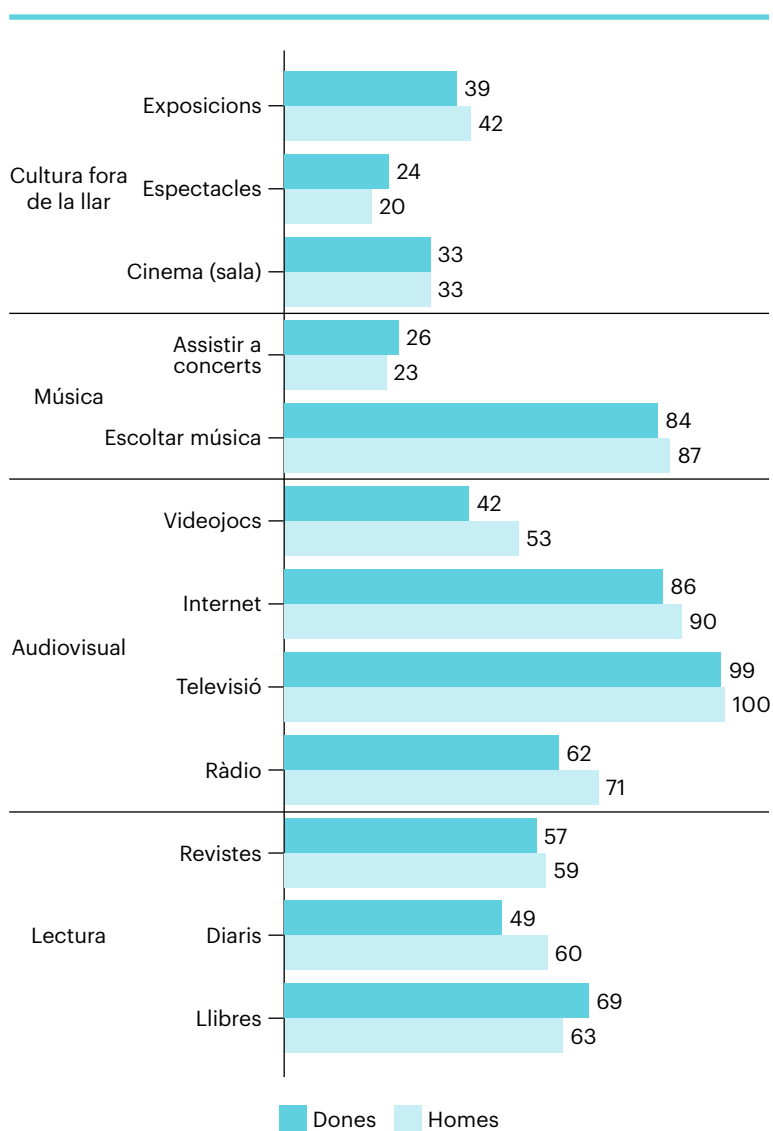
Veure la televisió és una de les pràctiques més generalitzades entre la població catalana: la taxa de visionat supera el 98 % en totes les franges d'edat. De la mateixa manera, l'ús d'internet també té una taxa d'utilització per sobre del 96% en totes les franges d'edat analitzades, amb l'excepció dels majors de 60 anys.

Els videojocs continuen sent una pràctica majoritàriament juvenil, ja que, a mesura que l'edat augmenta, disminueix la taxa d'aquells que diuen que hi juguen: més del 50% de persones de la franja dels 14 als 49 anys manifesten jugar-hi mentre que a partir dels 50 la tendència és decreixent.

Degut a les restriccions causades per la covid-19, l'assistència a espectacles, a concerts, a exposicions i al cinema ocupa les darreres posicions en tots els grups d'edat. Destaquen en el grup d'edat de 14 a 19 anys l'assistència al cinema, amb un 57,8 (la més elevada de totes les franges d'edat), l'assistència a exposicions del grup dels 20 als 29, amb un 46,4% (també la més elevada), així com l'assistència a espectacles i concerts d'aquesta franja de 20 a 29 anys amb un 27,7% i 34,2% respectivament.

Pràctica cultural dels catalans segons el gènere

En percentatge. 2021

Font: Departament de Cultura, *Enquesta de participació cultural*.

Les pràctiques culturals per gènere no mostren grans diferències entre homes i dones. Llegir llibres, assistir a espectacles i a concerts són les activitats que les dones realitzen amb més freqüència que els homes, mentre que els homes llegeixen més diaris, escolten més la ràdio i juguen més sovint a videojocs.

CULTURA POPULAR I ASSOCIACIONISME

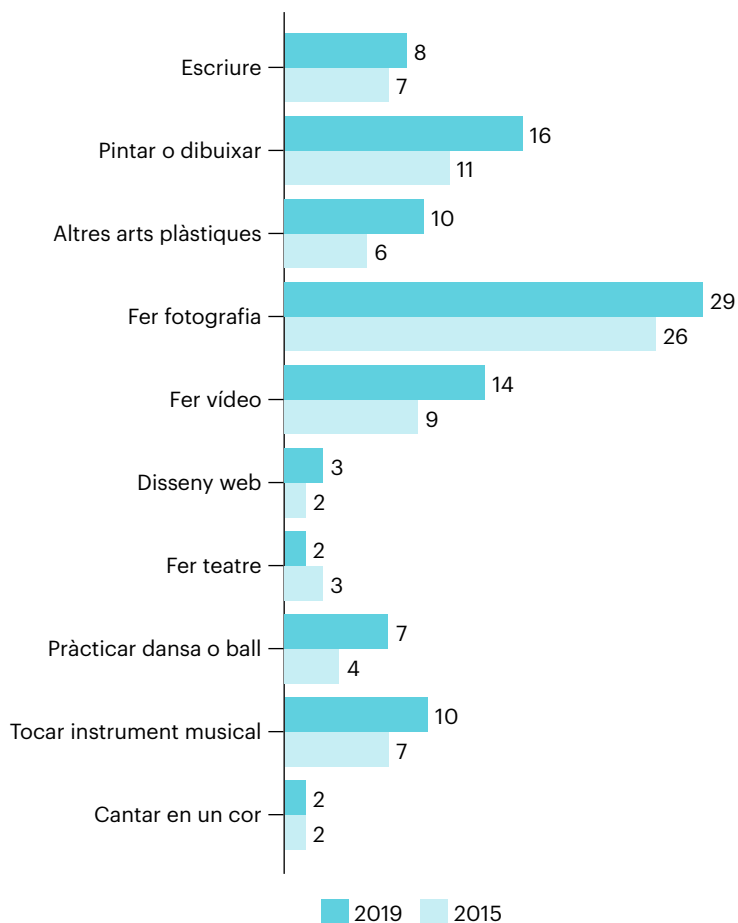
Davant la impossibilitat de disposar de dades actualitzades, el Plenari del CoNCA ha decidit no incloure dades del sector de la cultura popular i de l'associacionisme a l'informe anual d'enguany. Així mateix, es demana que des de les instàncies corresponents es treballi per generar un sistema de recollida de dades estable i consolidat que aporti la informació necessària per realitzar una correcta anàlisi de l'evolució del sector.

PRÀCTIQUES AMATEURS

Segons la Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España del Ministerio de Cultura y Deportes, la pràctica de fer fotografies és la que té una major acceptació entre els catalans, ja que un 28,9% manifesten haver-ne fet durant l'any 2019.

Activitats culturals practicades pels catalans

En percentatge. 2015 i 2019

Font: Ministerio de Educación, Cultura i Deportes, *Encuesta de hábitos y prácticas culturales en España*.

Pintar i dibuixar és una pràctica que realitzen el 16,4 % dels catalans i un 13,9 % indiquen que una de les pràctiques culturals que realitzen és la de fer vídeos. Queden més enrere pràctiques com tocar un instrument musical i les arts plàstiques —un 10 % i un 9,7% de la població hi destina no professionalment una part del seu temps—, i escriure, amb un 8,4 %. També cal destacar l'increment de persones catalanes que practiquen algun tipus de dansa o ball, que es troba en un 7,2 %; un augment de gairebé tres punts percentuals respecte a les dades de 2015. La resta de pràctiques culturals són molt més minoritàries: menys del 5 % de la població mostra interès per realitzar-les.

Els resultats de l'enquesta 2019 mostren uns percentatges de pràctica cultural molt similars entre la població catalana i la població de la resta de l'Estat. Malgrat això, sis de les deu pràctiques mostren un percentatge més elevat per part de la població espanyola. Segons aquesta enquesta, actualment els percentatges de pràctiques culturals són més elevats en l'àmbit espanyol, excepte a pintar o dibuixar, fotografia, practicar dansa o ball i tocar un instrument.

ESPAIS I EQUIPAMENTS

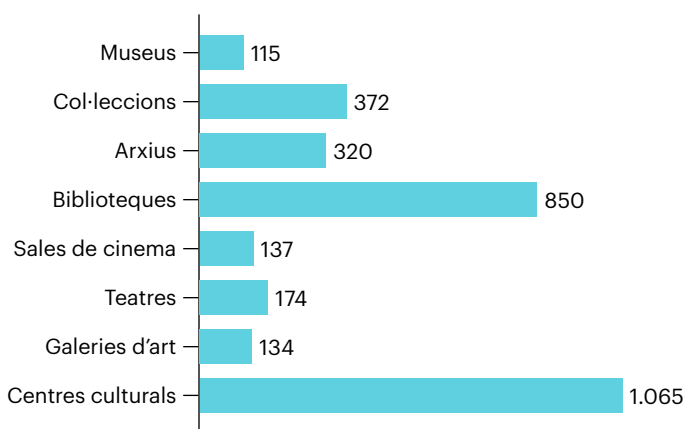
Catalunya disposa d'un bon nombre d'equipaments en els quals la ciutadania pot realitzar diferents activitats culturals i gaudir-ne. Els més habituals són els de caràcter polivalent, centres culturals de difícil catalogació que ofereixen serveis tant socioeducatius com cívics, recreatius, etc. El mapa d'equipaments del Departament de Cultura n'inclou més d'un miler repartits per tot el territori. Per nombre d'equipaments, el segon lloc l'ocupen les biblioteques, amb 850 infraestructures que dediquen els recursos a difondre la lectura amb el préstec o amb altres serveis relacionats.

Els museus i les col·leccions, siguin de naturalesa pública o privada, són una altra tipologia d'equipament molt habitual al nostre territori. L'any 2020 se'n van comptabilitzar un total de 487, el 24 % dels quals són museus i el 76 % restant, col·leccions. Per la seva banda, a Catalunya l'any 2020 hi havia 319 arxius en funcionament.

Pel que fa a les sales de cinema, cada cop més aquests equipaments es concentren a les grans ciutats i capitals de comarca, i desapareixen dels petits pobles del nostre territori. L'any 2020 es comptabilitzaren 137 cinemes a Catalunya, dos sales més que al 2019; aquesta xifra cal afegir-li la disminució de les pantalles de les sales de cinema: l'any 2019 hi havia actives 664 pantalles, dotze menys que l'any 2019 i 18 menys que al 2016.

Equipaments culturals a Catalunya per tipologia

En unitats. 2020

Nota: les dades d'arxius, teatres i galeries d'art fan referència al 2019 i les de biblioteques al 2018.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* i *Mapa d'equipaments*.

Les arts escèniques comptabilitzen 174 espais per a l'exhibició arreu del territori al 2019 (última xifra disponible), un menys que el 2018. Gairebé un terç dels teatres de Catalunya es concentren a la comarca del Barcelonès.

Finalment, el món de les arts visuals disposava de 134 galeries d'art al 2019. Cal destacar que el 73 % d'aquests establiments, tots ells de caràcter privat, es situen l'àrea metropolitana i que 27 comarques —gairebé dos terços del total de comarques— no tenen cap establiment d'aquest tipus en el seu territori.

El repartiment d'aquests equipaments per àmbits territorials és el que es mostra en el següent quadre, on es pot comprovar la concentració del 44 % dels equipaments culturals en l'àrea metropolitana de Barcelona, mentre que als extrems més allunyats d'aquest centre, a l'Alt Pirineu i l'Aran i a les Terres de l'Ebre, només hi figuren el 3% i el 5%, respectivament, del total d'equipaments culturals.

Nombre d'equipaments per àmbits territorials

En unitats. 2020

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Cinemes	Teatres	Galeries d'art	Centres culturals
Àmbit metropolità	50	99	170	425	59	111	98	388
Alt Pirineu i l'Aran	6	33	8	24	5	1	1	21
Comarques centrals	8	49	21	65	5	12	0	91
Comarques gironines	23	60	48	101	18	21	21	174
Camp de Tarragona	8	32	32	66	14	12	2	100
Penedès	12	26	15	48	13	5	8	151
Ponent	6	40	14	74	12	10	4	95
Terres de l'Ebre	2	33	11	47	11	2	0	45

Nota: les dades d'arxius, teatres i galeries d'art fan referència al 2019 i les de biblioteques al 2018.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* i *Mapa d'equipaments*.

En els quadres següents s'indica quina és la dotació pel nombre d'habitants i per l'extensió de cada àmbit territorial de planificació amb l'objectiu de detectar mancances o sobredimensionament d'aquests equipaments. S'ha de tenir en compte que aquesta anàlisi és merament numèrica; qualsevol dada s'ha de contrastar amb les peculiaritats del territori i amb els motius que, vinculats al dinamisme cultural d'un territori o les polítiques culturals realitzades al llarg del temps, han generat la situació actual.

Nombre equipaments per 100.000 habitants i àmbits territorials

En unitats. 2020

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Cinemes	Teatres	Galeries d'art	Centres culturals
Mitjana Catalunya	1,5	4,8	4,1	10,9	1,8	2,2	1,7	13,7
Àmbit metropolità	1	2	3,5	8,6	1,2	2,3	2	7,9
Alt Pirineu i l'Aran	8,1	44,4	10,8	32,3	6,7	1,3	1,3	28,3
Comarques centrals	1,9	11,9	5,1	15,7	1,2	2,9	0	22
Comarques gironines	3	7,8	6,2	13,1	2,3	2,7	2,7	22,6
Camp de Tarragona	1,5	6	6	12,4	2,6	2,3	0,4	18,8
Penedès	2,4	5,2	3	9,6	2,6	1	1,6	30,3
Ponent	1,6	10,9	3,8	20,2	3,3	2,7	1,1	25,9
Terres de l'Ebre	1,1	18,3	6,1	26,1	6,1	1,1	0	24,9

Nota: les dades d'arxius, teatres i galeries d'art fan referència al 2019, i les de biblioteques, al 2018.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* i *Mapa d'equipaments*.

Nombre equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats i àmbits territorials

En unitats. 2020

	Museus	Col·leccions	Arxius	Biblioteques	Cinemes	Teatres	Galeries d'art	Centres culturals
Mitjana Catalunya	3,6	11,6	9,9	26,5	4,3	5,4	4,2	33,2
Àmbit metropolità	21,3	42,2	72,4	181	25,1	47,3	41,7	165,2
Alt Pirineu i l'Aran	1	5,7	1,4	4,2	0,9	0,2	0,2	3,6
Comarques centrals	1,6	10,1	4,3	13,4	1	2,5	0	18,7
Comarques gironines	4,1	10,7	8,6	18,1	3,2	3,8	3,8	31,2
Camp de Tarragona	3	11,8	11,8	24,4	5,2	4,4	0,7	37
Penedès	6,2	13,4	7,7	24,7	6,7	2,6	4,1	77,8
Ponent	1,1	7,2	2,5	13,2	2,1	1,8	0,7	17
Terres de l'Ebre	0,6	10	3,3	14,2	3,3	0,6	0	13,6

Nota: les dades d'arxius, teatres i galeries d'art fan referència al 2019 i les de biblioteques al 2018.

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Departament de Cultura, *Estadístiques culturals de Catalunya* i *Mapa d'equipaments*.

Pel que fa al repartiment dels equipaments per la geografia catalana, els principals dèficits detectats han estat els següents:

- L'Alt Pirineu i l'Aran, un territori extens però amb una densitat de població baixa; només hi viu l'1% dels catalans, segueix sent el territori amb menys equipaments, només disposen d'un teatre i d'una galeria d'art per als més de 72.000 habitants.
- Les comarques de la Catalunya Central, amb un 5% de la població catalana, al 2020 no disposaven de cap galeria d'art, es situen per sota també en sales de cinema. Per contra, tenen un bon nivell pel que fa a biblioteques, col·leccions i centres culturals.
- Ponent, amb el 5% de la població catalana, disposa d'un bon nombre d'equipaments, sempre per sobre de la mitjana catalana, amb l'excepció de galeries d'art i arxius.
- Les comarques gironines, amb el 10% de la població, són les que disposen d'un equilibri més significatiu, ja que estan per sobre de la mitjana de Catalunya per a tots els tipus d'equipaments analitzats.

Aquests quatre àmbits territorials són els més extensos i més deshabitats de Catalunya: conjuntament representen el 68% del territori català, però només hi viu el 21%. Per aquest motiu, quan es revisa la ràtio d'equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats, es pot comprovar com aquests quatre àmbits territorials són deficitaris en tots els tipus d'equipaments analitzats (excepte en museus a les comarques gironines).

- El Camp de Tarragona, amb el 7% de la població catalana, és deficitari en galeries d'art, si es té en compte la ràtio per 100.000 habitants. D'altra banda, amb la ràtio d'equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats es detecta un dèficit en museus, biblioteques, teatres i galeries d'art. S'ha de remarcar que el Camp de Tarragona suposa el 8% del territori català i que aquests dèficits detectats només són significatius en el cas de les galeries d'art.
- Les Terres de l'Ebre, amb el 2% de la població, no disposen de cap galeria d'art i són clarament deficitàries en teatres i museus. Si hi fem l'anàlisi pel nivell d'equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats, veiem que són deficitàries en tots els equipaments (les Terres de l'Ebre suposen el 10% del territori català): és especialment significativa la baixa taxa de museus, teatres i, evidentment, galeries d'art; els tres equipaments que també estaven per sota de la mitjana en la comparativa per nombre d'habitants.
- El Penedès representa el 6% del territori català i hi viu el 6,4% de la població catalana. En aquest àmbit territorial, el dèficit d'equipaments se situaria bàsicament en la manca de teatres, arxius i biblioteques en menor mesura.
- L'àrea metropolitana és on es concentra el major nombre d'equipaments en totes les categories, però com que es tracta de l'àrea més poblada, amb un 63% del total de la població, l'indicador d'equipaments per 100.000 habitants es troba per sota de la mitjana catalana en tots els casos, excepte en el cas dels teatres i les galeries d'art. D'altra banda, l'anàlisi d'equipaments per cada 1.000 kilòmetres quadrats no dona dèficit en cap dels equipaments, ja que l'àmbit metropolità inclou només un 7% del total del territori català. En una anàlisi de mancances d'equipaments s'hauria de tenir en compte que la densitat demogràfica possibilita fer un ús més intens d'aquests equipaments.

Impacte econòmic de la covid-19

L'any 2020 va suposar un gran trasbals arreu del món, en l'aspecte econòmic i social, però també en el sector artístic i cultural: la pandèmia de la covid-19 i les seves restriccions posteriors van tenir un efecte immediat en el desenvolupament de les activitats culturals. Especialment dur va ser l'impacte en les arts en viu, que van veure com les diferents mesures sanitàries per evitar la propagació del virus van comportar tancaments i restriccions d'accés a les manifestacions culturals.

El 2021 va seguir inicialment amb restriccions, però la declaració a finals del 2020 de la cultura com un bé essencial per part del Govern de la Generalitat va portar nous aires a les exigents restriccions que estaven patint els sectors culturals. Progressivament, i gràcies a la massiva vacunació contra el virus de la covid-19, es van anar suprimint les restriccions i a partir de juny es van començar a poder celebrar els primers festivals i concerts multitudinaris que donaven el tret de sortida a la recuperació gradual motivada per una resposta col·lectiva de necessitat de tornar a connectar amb allò artístic i cultural.

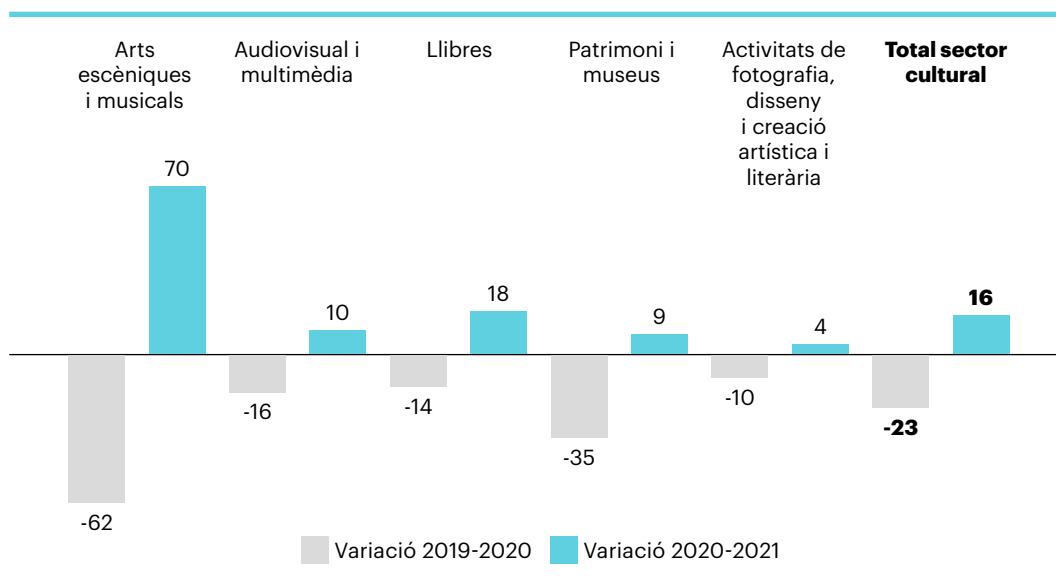
A continuació s'analitza com ha estat aquesta recuperació econòmica en els diferents sectors culturals a través de l'estimació de dades realitzades pel Departament de Cultura de la Generalitat en el seu *Informe del Pla de contingència del sector cultural 2021*.

IMPACTE ECONÒMIC DE LA COVID-19 EN ELS SECTORS CULTURALS CATALANS

L'any 2021 s'estima que els sectors culturals han vist incrementar la seva facturació un 16% respecte l'any anterior. Aquesta millora encara deixa lluny les xifres prèvies a la pandèmia, ja que l'any 2020 es va estimar la pèrdua de facturació en un 23%; per tant, encara no es pot parlar d'una recuperació total. En línies generals el 2021 ha estat un any millor per a la facturació de tots els sectors culturals gràcies a la caiguda de les restriccions i als augments dels aforaments, especialment durant el segon semestre del 2021.

Variació de la facturació dels sectors culturals per efecte de la covid-19

En percentatge. 2019-2020 i 2020-2021

Font: Departament de Cultura, COVID-19: *Informe del Pla de contingència del sector cultural 2021*.

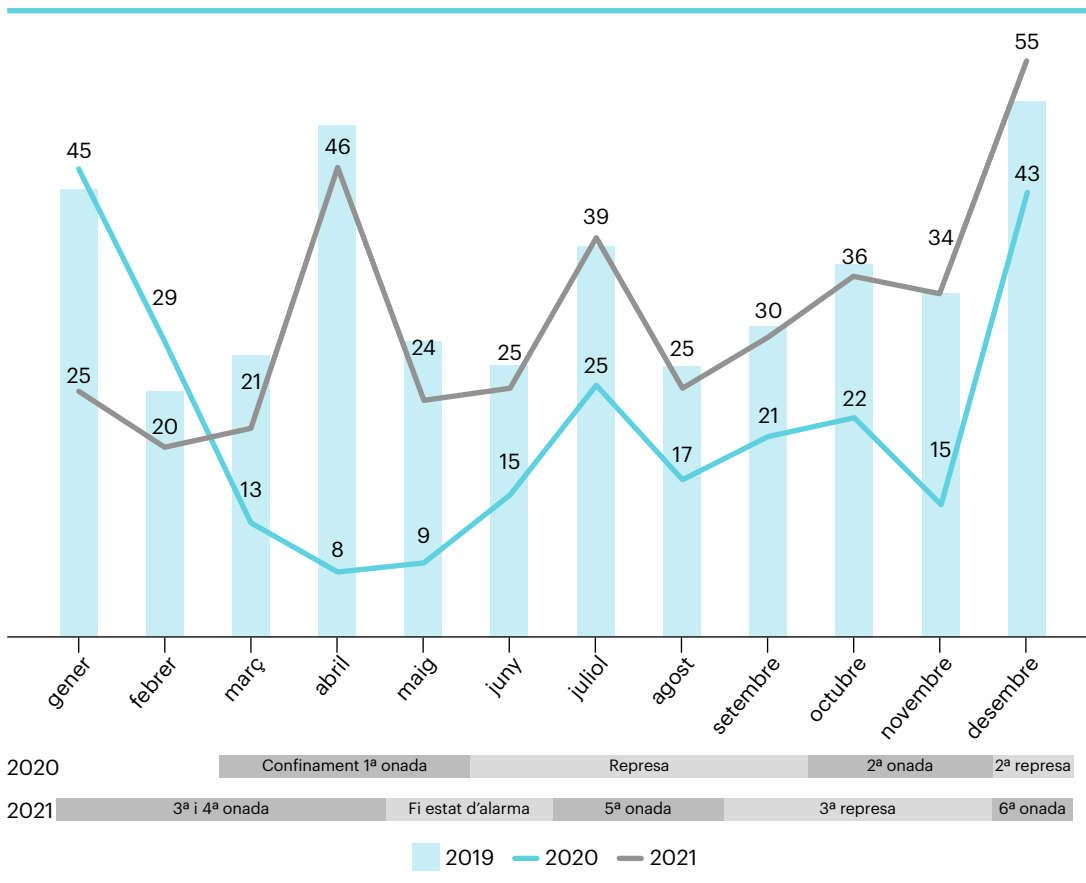
Les dades analitzades per sectors indiquen que les arts en viu, que van ser les més perjudicades l'any 2020, mostren la millor recuperació, amb un increment de fins a un 70 % de la facturació del 2021 respecte al 2020. Un altre dels sectors que ha crescut considerablement durant el 2021 ha estat el dels llibres, que recupera un 18% respecte al 2020, una variació que percentualment és superior a la caiguda soferta l'any anterior. Amb increments, però en percentatges inferiors, es situen els sectors de l'audiovisual i multimèdia (incrementa un 10%), el del patrimoni i museus (incrementa un 9%) i el de la creació artística i literària, fotografia i disseny (incrementa un 4%). En tots tres casos l'increment d'enguany ha estat inferior a la caiguda experimentada l'any anterior.

EVOLUCIÓ MENSUAL DE LA FACTURACIÓ

La comparativa mes a mes de l'evolució de la pandèmia i la facturació total dels sectors culturals indica com les restriccions tenen impactes directes en els resultats econòmics de l'activitat cultural.

Evolució mensual de la facturació dels sectors culturals

Milions d'euros. 2019-2021

Font: Departament de Cultura, COVID-19: Informe del Pla de contingència del sector cultural 2021.

Segons aquestes estimacions es pot veure una progressiva recuperació a partir del juny del 2021, moment en què la facturació arriba a nivells molt similars als de l'any 2019. El mes d'abril del 2021, tot i estar en situació de restriccions per la quarta onada, es va experimentar una augment considerable en la facturació gràcies a la diada de Sant Jordi, que es va celebrar tot i les restriccions que hi havia. Els següents mesos de juny i juliol, mostren una clara tendència de recuperació que s'acaba confirmant amb la tercera represa i la caiguda de la majoria de restriccions d'aforament i espais en el sectors culturals. El mes de desembre es consolida el pic de facturació anual de 55,21 milions d'euros, que supera l'obtingut l'any 2019.

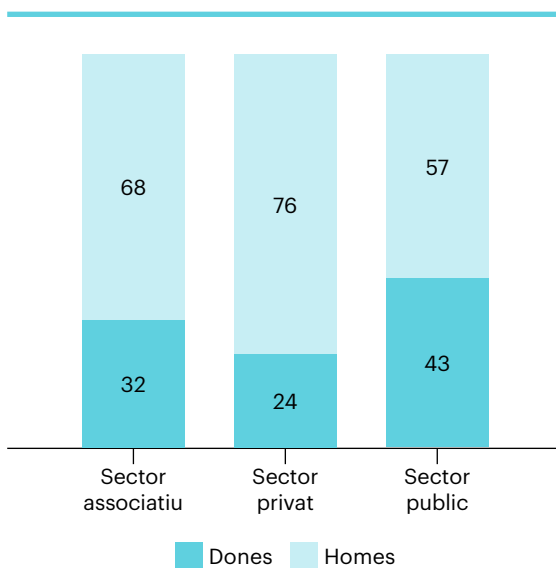
Paritat i lideratge cultural

LLOCS DE LIDERATGE EN ELS ÒRGANS DE GOVERN D'ORGANITZACIONS, EMPRESSES I ASSOCIACIONS DELS SECTORS CULTURALS

Del total de càrrecs disponibles en els òrgans de govern d'organitzacions, empreses i associacions culturals, les dones n'ocupen un volum menor que els homes. En el cas del sector públic el total de dones amb càrrecs dintre d'aquests òrgans de govern és del 43%, una dada dintre dels marges del que es considera paritat, però en el cas del sector privat i associatiu aquest percentatge cau fins a valors molt allunyats de la paritat: un de cada quatre llocs de representació en òrgans de govern de les empreses culturals estan ocupats per dones i, en el cas de l'associacionisme cultural, les dones ocupen un de cada tres llocs dels òrgans de representació de les federacions representatives del sector.

Dones i homes en els òrgans de govern d'organitzacions, empreses i associacions dels sectors culturals

En percentatge. Setembre 2021

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, *La paritat en els llocs de lideratge de la cultura catalana*.

Centrant l'anàlisi en les diferents tipologies d'institucions culturals públiques, es pot observar que en els centres d'art i els espais expositius els llocs de lideratge estratègic i/o polític estan ocupats majoritàriament per dones. En la resta de tipologies d'equipaments, els homes són majoria, però en tots els casos els resultats del recompte aporta xifres dintre del que es considera paritat. Els equipaments patrimonials són els que disposen d'un percentatge inferior de dones en aquests espais de lideratge, un 40% del total, un valor que es considera dintre de la paritat.

Participació de les dones en els òrgans de govern de les institucions públiques segons tipologia

En percentatge. Setembre 2021

Tipologia institucions	Llocs de lideratge estratègic i/o polític
Equipaments patrimonials	♀♂ 40
Centres d'art i espais expositius	♀ 65
Equipaments escènics i musicals	♀♂ 44
Esdeveniments culturals	♀♂ 48

Nota: els valors de la casella 'llocs de lideratge estratègic i/o polític' indiquen els percentatges de participació de les dones.

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, *La paritat en els llocs de lideratge de la cultura catalana*.

Pel que fa al sector privat, el recompte dels llocs de lideratge estratègic i/o polític s'ha fet a partir dels membres integrants dels consells d'administració, i ha donat com a resultat un predomini dels homes en aquests espais de decisió. Especialment baixos són els percentatges de participació de les dones en sectors com l'audiovisual i multimèdia, on només el 19% dels càrrecs de lideratge són dones; les activitats industrials relacionades amb la cultura, on en són un 22%, i les arts escèniques, on les dones ocupen el 23% dels càrrecs de lideratge.

Participació de les dones en els òrgans de govern de les empreses culturals per sectors

En percentatge. Setembre 2021

Sectors	Llocs de lideratge estratègic i/o polític
Patrimoni, arxius i biblioteques	♂ 32
Edició i llibre	♂ 30
Arts visuals	♂ 28
Arts escèniques	♂ 23
Audiovisual i multimèdia	♂ 19
Activitats industrials relacionades amb la cultura	♂ 22

Nota: els valors de la casella 'llocs de lideratge estratègic i/o polític' indiquen els percentatges de participació de les dones.

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, *La paritat en els llocs de lideratge de la cultura catalana*.

Pel que fa al sector associatiu, el recompte dels integrants de les juntes directives de les 28 federacions i entitats que formen part del Consell de l'Associacionisme Cultural indica que només un terç d'aquests llocs estan ocupats per dones.

Participació de les dones en els òrgans de govern de les federacions d'associacions culturals

En percentatge. Setembre 2021

Tipologia de la institució	Llocs de lideratge estratègic i/o polític
Federacions de cultura popular i associacionisme cultural	♂ 32

Nota: els valors de la casella «llocs de lideratge estratègic i/o polític» indica el percentatge de participació de les dones.

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, *La paritat en els llocs de lideratge de la cultura catalana*.

Una lectura diferent la ofereix la suma, en cadascuna de les tres tipologies analitzades, dels òrgans de govern que compleixen, o no, amb la paritat. Només el 57% de les organitzacions públiques, el 36% de les empreses i el 17% de les federacions de cultura popular compleixen amb la paritat en els seus òrgans de govern; la resta presenten òrgans de govern on els homes o les dones, en menor mesura, són majoria.

En els sectors privat i associatiu, els òrgans de govern on hi ha més homes que dones són majoria, i és remarcable el 73% de federacions de cultura popular, amb un biaix a favor dels homes, però també el 56% d'empeses on succeeix el mateix. Malgrat en el sector públic la major part d'organitzacions compleixen amb la paritat, encara hi ha un 30% d'aquestes on els homes són majoritaris en els seus òrgans de govern.

Òrgans de govern segons la participació de dones i homes

En percentatge. Setembre 2021

Sector	Més homes ♂	Paritat ♀♂	Més dones ♀
Sector públic	30	57	13
Sector privat	56	36	8
Sector associatiu	73	17	10

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, *La paritat en els llocs de lideratge de la cultura catalana*.

LLOCS DE LIDERATGE A L'ESTRUCTURA DE LES INSTITUCIONS I ORGANITZACIONS DE TITULARITAT PÚBLICA

Els llocs de lideratge cultural en les administracions públiques catalanes estan repartits de forma bastant igualitària entre dones i homes, excepte en el cas de les diputacions provincials, on el nombre d'homes és molt superior al de dones.

Participació de les dones en els llocs de lideratge del sistema cultural català

En percentatge. Setembre 2021

		Presa de decisions estratègiques i/o polítiques	Presa de decisions artístiques i/o de continguts	Presa de decisions econòmiques i/o gerencials	Total llocs presa de decisions
Percentatge de dones en els llocs de lideratge					
Administracions públiques	Generalitat de Catalunya	♀♂ 55			♀♂ 50
	Diputacions Provincials	♂ 20			
	Ajuntaments grans	♀♂ 50			
	Ajuntaments capital comarca	♀♂ 53			
Equipaments culturals	Equipaments patrimonials	♂ 37	♀ 100	♀♂ 44	♀♂ 50
	Centres d'art i espais expositius	♀♂ 56	♂ 33	♀♂ 50	♀♂ 50
	Espais escènics i musicals	♀♂ 43	♀ 71	♂ 33	♀♂ 56
	Fàbriques de creació	♀♂ 50	♀♂ 50	♀♂ 40	♀♂ 48
Esdeveniments culturals	Mercats estratègics	♀ 75	♂ 33	♀ 67	♀♂ 54
	Festivals	♀♂ 46	♀♂ 60		♀♂ 50
Premis	Composició jurats		♀♂ 55		

Nota: els valors de les diferents caselles indiquen els percentatges de participació de les dones.

Font: Consell Nacional de la Cultura i de les Arts, *La paritat en els llocs de lideratge de la cultura catalana*.

Les diferents categories de l'agrupació constituïda pels principals equipaments culturals de titularitat pública presenta un repartiment entre dones i homes molt igualat en el conjunt d'espais de lideratge. Si s'observa el detall dels diferents espais de lideratge, es donen situacions diferenciades:

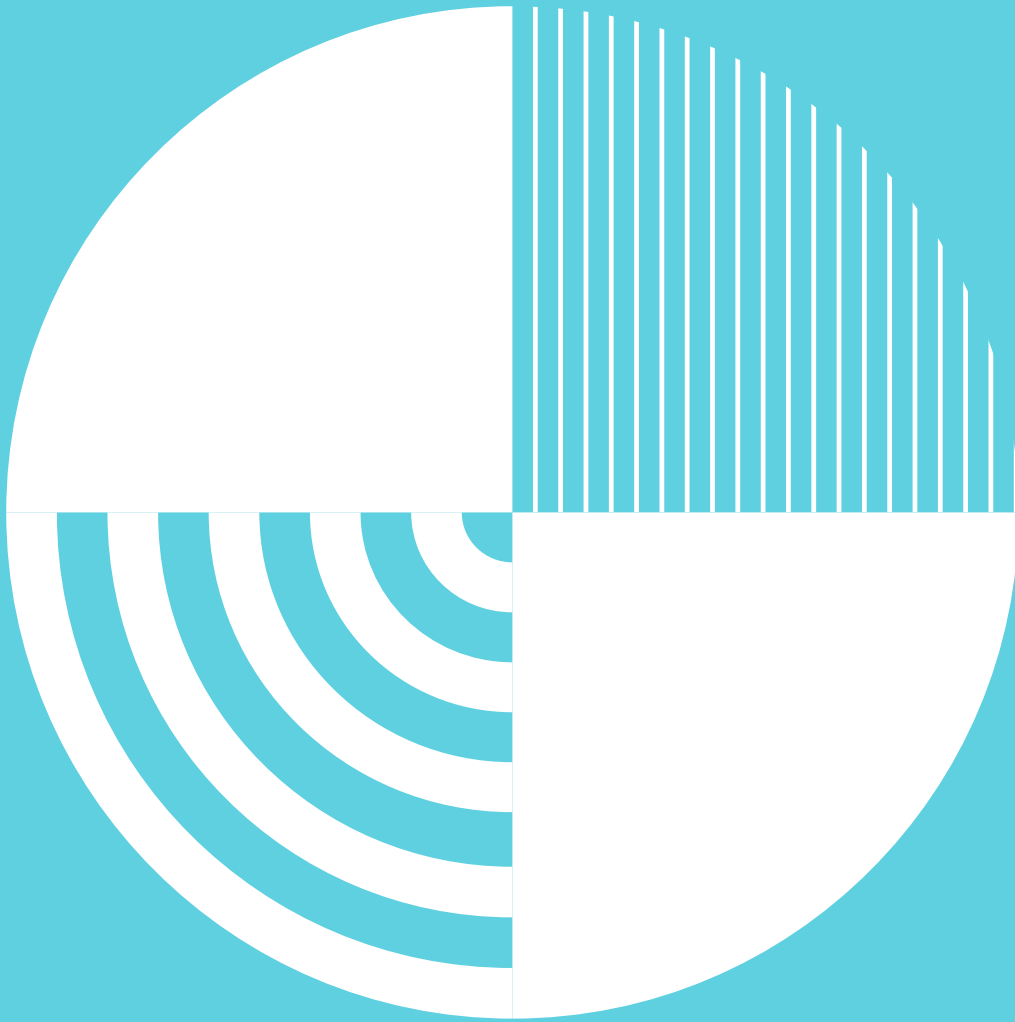
- La paritat és la tònica habitual en els espais de decisions estratègiques i/o polítiques, excepte en el cas dels equipaments patrimonials, on els homes són majoria.
- Pel que fa a la presa de decisions econòmiques i/o gerencials, els homes són majoria en els espais escènics i musicals, però en la resta de categories es dona un repartiment paritari.
- Els llocs de presa de decisions artístiques i/o de continguts presenten un major nivell de desigualtat en haver-hi majoria de dones en els equipaments patrimonials i els espais escènics i musicals, mentre que en els centres d'art i espais expositius són majoria els homes.

Els equipaments més igualitaris en el repartiment dels llocs de presa de decisions són les fàbriques de creació, seguit dels centres d'art i espais expositius, on només es hi ha desigualtat en els espais de decisió artística. Equipaments patrimonials i espais escènics i musicals tenen desigualtats en dos àmbits de decisió, tot i que en el conjunt de llocs de lideratge hi ha paritat en els dos casos.

El conjunt de llocs de lideratge dels esdeveniments públics presenten paritat en el repartiment entre dones i homes. En aquest cas, els festivals són paritaris en totes les tipologies de llocs de presa de decisions. Pel que fa als mercats estratègics, tot i presentar paritat en el conjunt de llocs de lideratge, la distribució per tipologies d'aquests llocs presenta diferències importants. Les dones són majoria en les decisions estratègiques i econòmiques, mentre que els homes ho són en els llocs de decisió artístiques.

Per últim, el conjunt de premis introduïts a la base de dades tenen un repartiment del jurat paritari amb un 55% de dones en la seva composició. Quatre dels set premis analitzats mostren paritat en el repartiment entre dones i homes dels jurats, en dos els homes són majoritaris i només en un ho són les dones.

5. Conclusions

Conclusions

Pel que fa a polítiques culturals, l'any 2021 ha estat marcat per dues eventualitats: els efectes de la pandèmia iniciada l'any anterior i la convocatòria d'eleccions al Govern de la Generalitat.

Les restriccions per combatre la covid-19 van seguir impactant en els sectors culturals durant el 2021. Des de l'inici d'any i fins a finals del mes d'abril la tercera i quarta onada de la covid-19 van comportar la restitució de les estrictes restriccions als sectors culturals. Passat el mes d'abril, amb la millor xifra d'infectats, es va decretar la fi de l'estat d'alarma i es va iniciar un lent procés de retorn a la normalitat interromput per la cinquena onada, viscuda durant els mesos de juliol i agost, i la sisena, que es va produir al mes de desembre. Tot plegat ens deixa un any amb un balanç ambivalent, on les obertures parcials han propiciat el retorn de l'activitat cultural, però amb uns resultats molt allunyats dels aconseguits els anys precedents a la pandèmia.

Les restriccions es van succeir durant tot l'any amb normes diferenciades segons les característiques de les diverses manifestacions culturals. Així, doncs, els museus, arxius, biblioteques i galeries d'art van patir restriccions d'aforament de fins al 50 % i limitacions d'horaris. Quant als cinemes, teatres, auditoris i sales de concerts, a aquestes restriccions s'hi va afegir la limitació del nombre d'assistents depenent de la tipologia del local. Les activitats de cultura popular i tradicional, tot i realitzar-se majoritàriament en espais a l'aire lliure, no es van poder dur a terme fins al mes de maig, moment en què es va procedir a la represa de l'activitat amb limitació del nombre d'assistents. Al juny es van autoritzar les activitats festives com ara revetlles i festes majors, però amb mesures de seguretat que evitessin les aglomeracions i amb limitació del nombre d'assistents segons el lloc on es realitzaven. Aquest mateix mes també es va iniciar la programació de grans esdeveniments a l'aire lliure amb restriccions d'aforament de fins a 15.000 persones i controls d'antígens als assistents. L'activitat castellera es va reprendre al mes de setembre amb pauta PCR negativa, mascareta per als participants i controls estrictes d'entrada i sortida. Totes aquestes mesures es van endurir al mes de desembre, quan es va iniciar la sisena onada.

Tot i les restriccions, les dades d'activitat cultural indiquen que s'ha iniciat el camí cap a la recuperació. Els teatres de Barcelona van recaptar 44,5 milions d'euros, un 68 % més que l'any 2020, però lluny dels 68 milions recaptats el 2019. La situació dels cinemes és similar: el 2021 han incrementat un 66 % la recaptació de l'any anterior, però no han aconseguit arribar ni a la meitat de la facturació del 2019. Altres sectors no s'han vist afectats tan directament per la crisi de la covid-19 i, en alguns casos, fins i tot han aconseguit incrementar els resultats previs a la pandèmia; és el cas del sector del llibre i el dels videojocs.

El comportament positiu de la població i l'eliminació total de restriccions a l'inici del 2022 són un bon auguri de la recuperació, que es pot imaginar que es completarà durant el 2023. Tanmateix, no es pot obviar que la pandèmia i el confinament han accelerat certs canvis de pautes pel que fa a consum, que poden fer variar les xifres d'alguns àmbits d'activitat cultural on la digitalització està incidint més directament, principalment l'audiovisual, el multimèdia i el dels videojocs.

Cal destacar que en aquest context, tal com va passar l'any 2020, una gran part dels esforços realitzats pel Departament de Cultura es van destinar a reduir l'impacte de la covid-19 en els sectors culturals a través d'ajudes per mitigar en part la pèrdua d'ingressos dels diferents agents culturals degut a la caiguda d'assistents a l'activitat cultural.

L'altre fet destacable del 2021 ha estat la convocatòria d'eleccions al Govern de la Generalitat, que va culminar amb les votacions realitzades el 14 de febrer del 2021. Malgrat que les eleccions es van celebrar a inicis d'any, la formació del govern es va allargar durant tres mesos i el nou Govern no va començar a prendre possessió dels

càrrecs fins a finals de maig, un període prou llarg que va deixar els diferents estaments de la Generalitat sense capacitat per impulsar noves polítiques.

Un cop constituït el nou Govern, es van anar presentant les línies de treball dels diferents departaments de la Generalitat, però la prioritat del Govern era acordar un pressupost renovat per a l'any següent, a partir del qual es poguessin desenvolupar les polítiques necessàries per al país i aprofitar els recursos que, arribats d'Europa, tenen com a objectiu pal·liar les conseqüències de la covid-19.

Aquestes dues circumstàncies han marcat l'esdevenir de l'any 2021, i les conclusions i recomanacions que es recullen a continuació —algunes de les quals ja apareixien en els informes anteriors— s'han de posar en el context de la situació viscuda al llarg d'aquest any.

ACCIÓ LEGISLATIVA

Un dels principals dèficits de la política cultural dels darrers anys és la baixa, per no dir nul·la, activitat legislativa sobre temes culturals. Tal com s'indica en el repàs de les polítiques culturals que s'ha realitzat al capítol 2 d'aquest informe, des de l'any 2018 el Parlament de Catalunya només ha aprovat dues lleis vinculades a la política cultural, i en tots dos casos es tracta de lleis sobre aspectes organitzatius del Departament de Cultura.

L'acció legislativa del Govern queda reflectida a l'informe sobre l'execució del Pla normatiu de l'Administració de la Generalitat de Catalunya. Per als anys 2019-2020, el Departament de Cultura preveu realitzar quatre avantprojectes que finalment no s'han tramitat per diferents raons: qüestions pressupostàries, falta de consens i canvis de criteris del mateix Departament de cultura. Els avantprojectes de llei previstos i no realitzats corresponien a temàtiques tan dispars com el mecenatge, el cinema, el patrimoni cultural immaterial o la modificació del Consell Nacional de la Cultura i de les Arts. En el mateix informe s'inclouen altres accions normatives previstes a nivell de decret que també han quedat aturades per diferents motius. Entre aquests destaquen temes com la gestió de la documentació administrativa i l'organització dels arxius de la Generalitat de Catalunya o l'accessibilitat a la cultura.

Es van promulgar dos decrets: un sobre l'establiment i ús de la toponímia i un altre sobre la modificació del Consell Social de la Llengua de Signes Catalana i d'atribució de funcions en matèria de política lingüística de la llengua de signes catalana.

En aquest període també es van impulsar algunes propostes normatives sobrevingudes al Pla normatiu: d'una banda, l'Avantprojecte de llei de l'Institut de la Filmoteca de Catalunya, en el qual encara s'està treballant, i d'altra, els decrets ja aprovats sobre el Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals de Catalunya i el de la modificació de les comissions territorials del patrimoni cultural.

En definitiva, es tracta d'un balanç ambivalent, ja que no s'han realitzat les previsions establertes inicialment, però s'han endegat altres propostes sorgides *ad hoc*.

En el Pla normatiu actualment vigent (2021-2023), el Departament de Cultura té assignada la redacció de cinc projectes de llei vinculats a temes importants: l'accés a la cultura i els drets culturals, la creació de l'Institut de la Filmoteca de Catalunya, i la modificació de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural, del Patrimoni Cultural Immaterial i del Sistema Bibliotecari de Catalunya. A banda, hi figuren tres decrets referents a les qüestions següents: la modificació del Sistema Públic d'Equipaments Escènics i Musicals de Catalunya, la modificació del Sistema Públic d'Equipaments d'Arts Visuals de Catalunya i les biblioteques especialitzades.

El Pla actualitzat ha incorporat alguns temes nous (drets culturals i biblioteques especialitzades), però en descarta d'altres previstos en el Pla anterior que no es van completar. És el cas de normes necessàries com la regulació autonòmica del mecenatge o l'actualització de la llei del cinema.

La regulació dels drets culturals de la ciutadania ha de posar fi a la concepció de la cultura com a bé gracieble dels poders públics o com a caprici d'unes preteses elits. Aquests drets són el fonament d'unes polítiques culturals al servei de la ciutadania i de la creació/producció cultural i han d'ajudar a articular el sistema cultural

amb l'objectivació i les continuïtats pròpies de tot sistema públic, tal com passa amb l'educació, la sanitat o l'assistència social.

En el darrer informe anual del CoNCA s'indicava que hi ha renovacions de lleis que estan pendents des de fa anys i que no estan assenyalades en el Pla normatiu vigent. A l'octubre del 2020 el Govern català va aprovar el Pla de museus, un document que s'havia presentat al sector i a la ciutadania tres anys abans, al setembre del 2017. Aquest document estratègic, que ha de guiar el sector museístic a fer una profunda remodelació amb el 2030 com a data límit, inclou la necessitat d'actualitzar la legislació catalana referent als museus que data del 1990.

Però la legislació de museus no és l'única que necessita actualització. La Llei de foment i protecció de la cultura popular, la del Patrimoni cultural català i la del Sistema bibliotecari català daten del 1993; i la Llei del cinema, tot i que es va promulgar l'any 2010, requereix una revisió per incorporar els canvis tecnològics i socials esdevinguts des que va ser redactada.

D'altra banda, sectors com les arts escèniques o la música no han comptat mai amb una normativa específica que garanteixi les condicions de funcionament del sector, tot defugint la burocratització o la creació de traves legals poc útils i molt inconvenients. Caldria obrir un debat per identificar si la regulació d'aquestes activitats seria bona per al seu desenvolupament i un bon espai per fer-ho seria en el marc dels diferents plans sectorials.

Per tancar aquest apartat, es vol recordar que, d'acord amb els principis del mandat parlamentari, el CoNCA ha de participar plenament en aquest impuls regulador. Però, abans, caldrà resoldre la disfunció que suposen les limitacions a aquesta participació, ja que, si bé està prevista per al cas dels projectes de llei, no ho està pel que fa a les proposicions de llei. Com a organisme assessor del Govern en matèria de política cultural i amb l'objectiu de disposar d'una visió completa dels processos legislatius que fan referència a la cultura, és imprescindible que el CoNCA estigui facultat per emetre informes preceptius en el cas dels decrets legislatius i de les proposicions de llei i altres disposicions jurídiques en termes generals, siguin emeses pel Parlament o pel Govern.

ACCIÓ EXECUTIVA

ESTRUCTURA INSTITUCIONAL

L'arribada d'un nou govern ha portat canvis que cal destacar. A nivell de Departament de Cultura s'ha elevat la importància de la política lingüística en convertir la direcció general en una secretaria general. Aquest simple gest posa de manifest el compromís del Govern actual amb l'impuls i la preservació de la llengua. D'altra banda, s'ha creat una nova Direcció General d'Innovació i Cultura Digital que té com a principal objectiu fomentar la innovació cultural i impulsar polítiques per al desenvolupament de projectes i programes que relacionin l'art i la cultura amb el món digital i la tecnologia.

Fora de l'àmbit de cultura, també cal celebrar la creació del Departament d'Igualtat i Feminismes, que té, entre altres objectius, vetllar per la igualtat efectiva de totes les persones independentment de la seva orientació sexual, la identitat o l'expressió de gènere.

ACCIÓ INTERDEPARTAMENTAL

La situació de crisi sanitària que s'ha viscut els dos darrers anys requereix amb urgència que s'intensifiqui la col·laboració entre administracions per fer front de forma més eficaç i eficient als problemes agreujats dels sectors culturals.

Catalunya es regeix per un sistema institucional fortament consolidat on les responsabilitats públiques vers la cultura i les arts estan repartides entre els diversos àmbits competencials i administratius, que al llarg del temps han palesat obliterats i han accentuat esclatxes en un sistema instaurat ja fa més de quaranta anys.

Durant el 2021, el CoNCA ha promogut una taula interdepartamental conformada pels departaments de la Generalitat de Catalunya que tenen responsabilitats en matèria cultural, educativa i universitària. L'objectiu d'aquesta taula era impulsar el marc d'actuació de les arts i la cultura en l'entorn educatiu, per tal d'arribar a acords que fossin factibles i favorables per a tots els implicats. Aquest és un exemple clar de com l'acció conjunta de diferents administracions traspasa els seus àmbits d'actuació i proposa teixir l'ordit cultural de base que mobilitza escoles, instituts i universitat; agents artístics i culturals; comunitats i famílies, en un triangle cridat a tenir un paper desencadenant de dinàmiques culturals d'ampli abast social.

D'altra banda, cal celebrar l'anunci de la incorporació de les corporacions municipals a la Mancomunitat Cultural creada l'any 2019 i conformada fins ara pel Govern i les quatre diputacions. Es configura així una instància compartida per totes les administracions catalanes que podria esdevenir el lloc del diàleg cap als acords nacionals que calen per articular un sistema cultural eficient i d'ampli consens basat en la cooperació institucional.

Més enllà d'aquestes lloables iniciatives, la coordinació entre administracions depassa l'objectiu de descentralització dels ens nacionals per crear nous espais de governança i de planificació que integrin diferents àmbits i incorporin criteris d'eficiència i d'innovació. La col·laboració entre institucions, i també entre àmbits públics i privats i entre territoris, ha de crear un nou mapa d'estratègies que comporti l'obertura de noves possibilitats per als sectors.

FINANÇAMENT PÚBLIC DE LA CULTURA

El pressupost aprovat pel Parlament de Catalunya per al 2022 s'encamina per aconseguir que en dos anys la Generalitat de Catalunya destini el 2% dels seus recursos econòmics a polítiques culturals. Aquesta vella reclamació dels sectors culturals va ser recollida per la Comissió de Cultura a finals de l'any 2020 en resoldre que en el període de quatre anys s'havien d'incrementar gradualment els recursos destinats a cultura fins a assolir el 2024 el llargament reclamat 2% cultural. Totes les declaracions emeses pels actuals dirigents culturals indiquen el compromís d'assolir aquesta fita dintre de la present legislatura i, en aquesta línia, l'any 2022 la Generalitat destina l'1,3% del seu pressupost total a polítiques culturals.

Tanmateix, no n'hi ha prou de destinar més diners a la creació i la cultura. Cal treballar en el disseny d'instruments de transformació de les mateixes polítiques culturals que apostin per canvis estructurals que permetin la transició corresponent cap un model cultural més interactiu i eficient. En aquest sentit, és necessari que les convocatòries d'ajuts del Departament de Cultura incorporin indicadors socials per poder mesurar l'impacte dels recursos públics més enllà de l'impuls de l'economia dels sectors culturals.

El programa «Next Generation» de la Unió Europea és una oportunitat per impulsar la convergència, la resiliència i la transformació de l'economia després de la pandèmia amb la mirada posada en una societat més moderna i sostenible. Els programes gestionats pel Departament de Cultura abracen projectes de suport a acceleradores culturals, d'impuls de l'oferta cultural en àrees no urbanes, de modernització d'infraestructures d'arts escèniques i musicals, d'actuacions sobre el patrimoni, de dotació de llibres per a biblioteques, de digitalització de l'inventari dels béns mobles i de transformació digital dels arxius històrics, i de millora de les sales de cinema. En total, aquest programa disposa de 23 milions que s'han d'invertir durant el període 2021-2023.

En l'àmbit estatal, cal reclamar una major implicació de l'Estat en el finançament dels equipaments culturals que tenen una projecció més enllà del territori català. L'aportació econòmica per a la cocapitalitat cultural i científica de Barcelona rebuda a finals del 2021 s'hauria d'estabilitzar, de manera que s'incrementés la participació de l'Estat en els equipaments catalans. També s'haurien d'explorar noves vies de col·laboració de l'Estat que superin les minses aportacions si es comparen amb les que realitza a equipaments similars a la capital del regne.

Un altre front obert en l'àmbit estatal és la modificació de l'anomenada Llei de mecenatge. La proposta admesa a tràmit al mes de març del 2021 ha estat encallada

durant més d'un any. Les darreres notícies indiquen que properament s'hi pot tornar a debatre al Congrés dels Diputats. Més enllà de l'actualització dels percentatges de desgravació, l'objectiu principal de la reforma és aconseguir un reglament útil, que simplifiqui les dinàmiques del mecenatge tenint en compte les necessitats actuals. Per aquest motiu, la proposta incideix en aspectes com la revisió del concepte de mecenes, la regulació d'un espai que faciliti el desenvolupament del micromecenatge o que les donacions en servei, en espècies o en capacitats siguin considerades com una modalitat de mecenatge.

PLANS INTEGRALS

Els plans integrals són una eina adient per actuar en un determinat àmbit a partir d'una radiografia en la qual participen els diferents agents afectats. El caràcter estratègic i programàtic d'aquests documents obliga a impulsar-los en un temps determinat que permeti la revisió de les propostes resultants i l'avaluació de la seva consecució.

En la pàgina web del Departament de Cultura s'indica l'existència de plans integrals en cinc sectors culturals: arts visuals, música, dansa, circ i arts escèniques i musicals per a tots els públics. D'aquests, dos es van presentar l'any 2015 sense data de finalització, un va finalitzar el 2017, un altre el 2018 i només un està vigent fins al 2022.

Cal revisar els plans integrals sectorials que ja no estan vigents i impulsar-ne d'altres en els sectors que els necessitin. Aquests plans han de posar l'accent en la construcció d'un sistema cultural que articuli economies d'escala i sinergies entre els diversos nivells territorials, que garanteixi continuïtat en les seves propostes, i que mostri les progressions cap a objectius estratègics. A més, és necessari dotar econòmicament les diferents línies d'acció d'aquests plans tot donant sentit i continuïtat a les polítiques d'ajuts de cada sector.

XARXES D'EQUIPAMENTS CULTURALS

Catalunya disposa d'un bon nombre d'equipaments culturals de caràcter nacional que, majoritàriament, es troben concentrats a la ciutat de Barcelona. D'altra banda, tot i algunes mancances evidents, arreu del país es pot trobar una xarxa important d'equipaments culturals d'iniciativa diversa: públics, privats i associatius.

Com succeeix ja amb el Sistema de Lectura Pública de Catalunya, per a la resta d'equipaments culturals cal establir mapes sectorials que, amb els plans d'inversió corresponents i amb la deguda distribució de funcions entre les diverses administracions existents, dotin el país català d'aquells equipaments necessaris per facilitar l'accés a la cultura dels ciutadans.

Com succeeix en alguns àmbits, com ara el museístic, l'articulació i coordinació d'aquestes xarxes és una responsabilitat que haurien d'assumir els equipaments d'àmbit nacional, tot apostant pel treball en xarxa i pels serveis mancomunats que generin estalvi i dinàmiques positives en el conjunt dels participants. En aquest sentit, cal actualitzar algunes eines de treball en xarxa com el PECCat, que ordena i planifica l'acció territorial del Govern de Catalunya a nivell d'equipaments culturals i que tenia com a data de finalització el 2020.

LLENGUA CATALANA

La darrera Enquesta d'usos lingüístics de la població realitzada l'any 2018 indica que el 36% de la població major de 14 anys tenen el català com a llengua habitual, enfront del 49% que utilitzen habitualment el castellà. Aquestes xifres encara són més cridaneres si es té en compte que només quinze anys abans (el 2003) el percentatge de persones que tenien el català o el castellà com a llengua habitual estava en ambdós casos al voltant del 46%. Entre aquests anys Catalunya ha viscut un procés de recepció de ciutadans procedents de fora d'Espanya que ha fet que la població resident que utilitza altres llengües que no siguin el català o el castellà hagi passat de 117.000 l'any 2003 a 472.000 l'any 2018. D'altra banda, el creixement natural de la població s'ha estancat, un factor que necessàriament incideix en el manteniment de la llengua originària del territori.

L'evidència de la caiguda de l'ús social de la llengua catalana ha impulsat la política lingüística com un dels eixos centrals del Departament de Cultura per a la legislatura actual. La conversió de la Direcció General de Política Lingüística en Secretaria General indicava la rellevància que el nou govern dona al suport a la llengua catalana.

En aquesta línia, el Pacte Nacional de la Llengua, impulsat per la Secretaria General de Política Lingüística, s'ha presentat com un procés obert i participatiu on tota la societat pugui aportar idees i propostes amb l'objectiu d'incrementar els nivells de coneixement col·lectiu de la llengua, facilitar al màxim el seu ús en tots els sectors i potenciar l'adopció del català entre les persones que no el tenen com a llengua de partida.

L'ampli consens ciutadà incorporat en aquest procés haurà d'anar acompanyat d'un ampli consens polític, que serà més difícil de concretar degut a l'ús partidista que massa sovint es fa des d'esferes polítiques del tema de la llengua.

És necessari incidir en l'ús social i, particularment, en els mecanismes de socialització i actualització de la llengua entre infants i joves, avui tan descurats, i fonamentals per assegurar el futur de la llengua. En aquesta línia, les polítiques culturals hi tenen un paper clau d'impuls de la producció i difusió televisiva, cinematogràfica i digital pròpies, així com en el doblatge de producció aliena de més circulació.

ESTATUT DE L'ARTISTA

Amb la publicació l'any 2014 de l'informe *36 propostes per a la millora de la condició professional en el món de la cultura* encarregat pel CoNCA, es va iniciar un llarg camí que ha donat alguns fruits, però al qual encara li queden bastants etapes per assolir.

Una fita important es va donar quan al setembre del 2018 el Congrés dels Diputats va aprovar l'informe sobre l'Estatut de l'Artista, on s'establien 57 mesures concretes i 17 recomanacions de caràcter general. Seguint l'estela d'aquest acord, al mes de setembre del 2011 es va constituir una Comissió Interministerial on han participat fins a vuit ministeris que ha servit per acordar 38 mesures establertes en el document del Congrés. Algunes de les mesures acordades són la compatibilització de la pensió de jubilació amb l'activitat de creació artística, la creació d'unitats de gestió dintre de la seguretat social especialitzades amb el col·lectiu artístic, la possibilitat d'impulsar cotitzacions reduïdes per als autònoms d'aquests col·lectius que tinguin ingressos baixos o la proposta del contracte laboral artístic.

A Catalunya destaquen la creació i el desenvolupament del Cens d'artistes, que properament serà ampliat a oficis connexos i altres treballadors culturals. En aquest sentit, cal elevar el rang jurídic de la creació del Cens, que es va crear per resolució de la consellera de Cultura, amb l'objectiu de referir-hi uns primers incentius, de manera que, a més dels avantatges que comportin, actuïn com a estimulants a la inscripció.

INNOVACIÓ ESTADÍSTICA

Mentre que els hàbits i usos culturals de la ciutadania han sofert canvis importants els darrers anys, les dades disponibles a l'estadística cultural continuen sent les mateixes que hi havia a finals del segle passat. Aquesta circumstància deixa un relat parcial del que està succeint en els sectors culturals. L'estadística continua sumant els espectadors que van al cinema, tot i que el consum audiovisual es fa majoritàriament a través de plataformes digitals; continua preguntant pel nombre de llibres llegits, però no demana a quants continguts literaris s'ha accedit a través de les xarxes; continua quantificant el nombre d'assistents als festivals musicals, però desconeix el nombre d'accessos en *streaming* de les cançons que s'hi interpreten; continua recomptant el nombre d'oients de les emissores de ràdio, però no disposa del nombre de descàrregues de *podcast*.

La major part de dades que manquen són les provinents de l'accés a continguts digitals, un entorn totalment tecnificat i controlat per sistemes *big data* de control d'informació, però restringit a l'ús particular de les plataformes que la generen. Com més informació hi ha disponible, més opaca és aquesta per a la majoria.

Cal fer una reflexió sobre els efectes de la digitalització en la cultura i plantejar de nou la comptabilització de les manifestacions i els usos culturals actuals, ja que al-

trament es disposaria d'estadístiques deficientes que no permetrien conèixer i quantificar la realitat cultural actual. Els organismes i les administracions que treballen en l'obtenció i elaboració de dades culturals han d'indagar el sistema d'accés a aquesta informació per tal de fer-ne el seguiment, preveure el futur i actuar en conseqüència.

Des d'una altra perspectiva, cal establir mètodes d'auscultació de la realitat cultural; no tan sols d'estadística global, sinó també d'aproximació qualitativa a escala local i integrada. És necessari recollir informació que, més enllà de facilitar dades d'accés i participació cultural, aportí dades de fins a quin punt la cultura és important per a la ciutadania, com contribueix a millorar la seva vida o com es reparteixen les oportunitats culturals sobre els territoris físics i socials.

DINÀMIQUES DELS SECTORS CULTURALS

CAIGUDA DE PÚBLICS

Els dos darrers anys han estat nefastos per a l'activitat cultural. El 2020 va suposar un gran trasbals a escala econòmica i social, però també artística i cultural. La pandèmia de la covid-19 i les seves restriccions posteriors van tenir un efecte immediat en el desenvolupament de les activitats culturals, que segons càlculs del Departament de Cultura van sofrir un retrocés en la facturació del 23 % respecte al 2019. Va ser especialment dur l'impacte en les arts en viu, on les diferents mesures de contenció del virus imposaven tancaments i restriccions per a la seva realització. En el cas concret de les arts escèniques i musicals, van suportar una pèrdua de facturació del 69 % respecte de l'any anterior.

L'any 2021 ha suposat un retorn gradual a la normalitat, fet que ha propiciat un increment de la facturació del 16 % respecte a l'any anterior, un percentatge que encara no ha estat suficient per assolir les xifres prèvies a la pandèmia.

És d'esperar que l'impacte de la covid-19 en el nombre d'espectadors i en la facturació dels sectors culturals vagi remetent i, si res no entorpeix l'evolució actual dels indicadors culturals, molt possiblement l'any 2023 es podran registrar xifres similars a les prèvies a la pandèmia pel que fa a l'activitat cultural en viu.

Quant als continguts culturals digitalitzats, durant el període de confinament viscut el 2020 es van accelerar uns canvis d'hàbits en l'accés a la cultura iniciats amb el canvi de segle. La digitalització de continguts i la generalització del seu consum a través de dispositius personals estan transformant el model de negoci del sector audiovisual i multimèdia. Mentre les empreses productores de continguts audiovisuals i multimèdia viuen una explosió d'activitat, l'assistència al cinema i les vendes de productes físics estan caient de forma exponencial, de manera que el consum es trasllada a plataformes digitals que ofereixen els seus serveis a través de dispositius personals.

Cal ajudar a trobar nous models de negoci a les empreses i organitzacions culturals afectades per aquest canvi d'hàbits de la ciutadania. Només la innovació els permetrà afrontar el futur oferint continguts culturals adaptats a les necessitats i els usos dels temps venidors.

DIVERSITAT

En el que portem de segle, s'han produït canvis molt evidents en el conjunt de la societat catalana. A inicis del segle xxi només un 3% de la població resident a Catalunya era originària d'altres països, mentre que actualment, finals del 2021, el 16% dels residents ho són. Aquesta diversitat es fa palesa quan un passeja pels carrers de les ciutats, sobretot en els barris més populars, i encara més en les aules dels col·legis d'aquests barris, on les diferències ètniques dels alumnes són evidents.

Aquesta diversitat té implicacions en la cultura del país, però malgrat el seu creixement, la seva presència encara no és prou visible a les institucions i els equipaments culturals. Mentre que en altres països propers s'està posant l'accent en el gran repte que suposa la diversitat per a les seves societats, a Catalunya no es presta prou atenció a aquest fenomen.

Caldria impulsar un contracte social i polític que passés per la normalització de la diversitat com a riquesa i pel reconeixement i la incorporació plena de la diferència, amb els canvis que això comporta, i alhora per una garantia de continuïtat de respecte de la llengua.

ESCOLES LOCALS DE LES ARTS

Les escoles locals de les arts (música, dansa, arts visuals, arts escèniques, etc.) són un node bàsic entre el sistema educatiu i el sistema cultural i comunitari, a més d'anar més enllà dels calendaris i els horaris lectius i de perllongar-se al llarg de la vida. Per aquestes raons, es configuren com un servei cultural bàsic, que hauria d'estendre's a tot el país. Contrasta amb aquest fet que el conveni signat entre les associacions de municipis i el Govern en favor de les escoles de música va decaure per sota dels acords signats i encara no s'ha recuperat. Cal superar aquesta situació i avançar cap a un model d'escoles locals de les arts que tinguin en compte totes les docències artístiques i s'estenguin a totes les comarques.

ACORD NACIONAL PER LA CULTURA

L'articulació de la col·laboració institucional requereix l'impuls d'un acord nacional per a la cultura entre les diferents administracions, com a primer pas per a l'establiment de bases comunes d'actuació i per a la determinació de les prioritats. L'acord ha de possibilitar un repartiment de responsabilitats i una major coordinació entre els diferents àmbits institucionals, i entre aquests i els diversos sectors i agents, públics i privats, que actuen en el sistema cultural.

Queda clar que hi ha molta feina per fer, en l'àmbit legislatiu i, particularment, en l'executiu. Cal establir prioritats legislatives i executives, tractant d'avançar en el disseny i l'impuls d'un sistema cultural ben articulat i eficient, que no es basi només en polítiques d'ajut efímeres, sinó que garanteixi continuïtats, que arribi al conjunt de la població sense exclusions i que s'estenguin de cap a cap del país. Aquest sistema cultural ha d'establir les degudes interaccions i sinergies entre els àmbits local, interlocal i nacional, sobre la base d'uns acords de cooperació entre les diverses administracions, cadascuna des de les funcions que els són pròpies, i sobre la base d'una concertació entre els àmbits públic, social i privat al servei d'objectius d'interès general.

El document *Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts 2021* ha estat elaborat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) en compliment de l'article 4.a) de la Llei 6/2008, de 13 de maig, que regula l'entitat, en el qual s'estableix que aquest organisme té per funció l'elaboració anual de l'informe sobre l'estat de la cultura i de les arts de Catalunya.

Aquest document fou aprovat pel Plenari del CoNCA el 9 de juny de 2022.

Consell Nacional de la Cultura i de les Arts

Plenari

Vinyet Panyella i Balcells, presidenta
Margarida Troguet i Taull, vicepresidenta
Jordi Font i Cardona, secretari
Tania Safura Adam Mogne, vocal
Jaume Ayats Abeyà, vocal
Salvador Casals i Romagosa, vocal
Núria Iceta Llorens, vocal

Direcció

Sílvia Muñoz d'Imbert

Equip tècnic

Anna Alba Creus, Jordi Auladell Marquès, Lídia Benito Porté, Gemma Carbonell Jorquera, Ramon Castells Ros, Jesús Fernández Acebal, Cèlia Garcia Trujillo, Àngels Giráldez González, Ana C. Loayza Martín, Lluïsa Sala i Tubert i Joan Torrent Pérez.

Elaboració de l'informe

Coordinació i edició: Ramon Castells Ros
Col·laboradors: Lluïsa Sala i Enric Carpio Mutgé

Amb textos de: Lluís Agustí, Montse Badia, Jordi Balló, Reinald Besalú, Guillem Carreras, Ada Castells Ferrer, Jaume Forest Juliana, Montse Frisach, Rut Martínez, Helena Morén Alegret, Miquel Àngel Pradilla.

Correcció lingüística: Tau Traduccions SL
Disseny de la col·lecció i portada: Opisso Studio
Maquetació: Vitamina Disseny
Impressió: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions

El document *Informe anual sobre l'estat de la cultura i de les arts 2021*, editat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA), està subjecte a una llicència de Reconeixement-NoComercial-Compartirigual 4.0 Internacional de Creative Commons. Se'n permet la còpia, la distribució, la comunicació pública i la creació d'obres derivades, sense ús comercial i sempre que se'n reconegui l'autoria i es mantingui la llicència en les seves noves creacions.

Podeu descarregar la versió electrònica d'aquest informe a la pàgina web <https://conca.gencat.cat/ca/publicacions/informe-anual-conca/>

Barcelona, juny de 2022
Dipòsit legal: B-8485-2013

**Generalitat
de Catalunya**

Co NCA

Consell Nacional
de la Cultura i de les Arts